

თბილისის მკონოპიკურ ურთიერთობათა
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იე ჩხეიძე

**მტკიცებულეათა
დასაუფებობის პრობლემა
სისხლის სამართლის
პროცესში**

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2010

**იბეჭდება თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს
2010 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილებით**

პასუხისმგებელი

რედაქტორი: სრული პროფესორი გია მეფარიშვილი

რეცენზენტები:

1. სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ირინა ბოხაშვილი (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი);
2. სამართლის დოქტორი დავით სულაქველიძე (საქართველოს
უზენაესი სასამართლოს წევრი)

ტექნიკური რედაქტორი: ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი თამარ ბერიძე

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2010

© ია ჩხეიძე

UDC (უკ) 343.14

ჩ – 971

ISBN 978-9941-10-208-0

შინაარსი

პასუხისმგებელი რედაქტორისაგან.....	5
თავი I. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ცნება და მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პროცესში	7
§1. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ცნება და შინაარსი.....	7
§2. საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობა მტკიცების პროცესში	23
§3. მტკიცების პროცესის სუბიექტები. მხარეების მიერ მტკიცებულებათა შეკრება და წარდგენა	49
§4. ასიმეტრია მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტისას	62
§5. „მოწამლული ხის ნაყოფი“.....	68
თავი II. მტკიცებულებათა ზოგიერთი სახის დასაშვებობის საკითხი	82
§1. ზოგადი მიმოხილვა	82
§2. მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებები.....	84
§3. ნივთიერი მტკიცებულება და სხვა ღოკუმენტი	93
§4. ექსპერტის დასკვნა.....	105
თავი III. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის მონაცემების გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესში	111
§1. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა და ამ საქმიანობის შედეგად მიღებული ინფორმაციის სამართლებრივი ბუნება	111
§2. ოპერატიულ-სამძებრო და სისხლის სამართლის საპროცესო საქმიანობების თანაფარდობა.....	118
§3. ოპერატიულ-სამძებრო მონაცემების გამოყენება მტკიცების პროცესში	136
თავი IV მტკიცებულებათა მოპოვების „არატრადიციული ხერხები“ და მათი დასაშვებობის პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში	145

§1. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი და მისი შედეგების გამოყენების შესაძლებლობა სისხლის სამართლის პროცესში	145
§2. სიცრუის დეტექტორი	148
§3. ოდოროლოგიური ექსპერტიზა.....	159
§4. ჰიპნოზის, ფსიქოტროპული ნივთიერებების და სხვა ფსევდომეცნიერული ხერხების სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენების პრობლემა.....	170
თავი V. მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის ბადაწყვეტაზე უფლებამოსილი პირი.....	179
§1. პროცესის მწარმოებელი ორგანო	179
§2. მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში.....	184
რეზიუმე.....	194
გამოყენებული ლიტერატურა.....	212

გამოჩენილი ინგლისელი იურისტი და ფილოსოფოსი ერემია ბენტამი (1748–1832) კარგა ხნის წინ წერდა, რომ „სამართალ-წარმოების ხელოვნება თავისი არსით სხვა არა არის რა, თუ არა მტკიცებულებით სარგებლობის ხელოვნება.“¹ დიდი მოაზროვნის ამ სიტყვებს აქტუალურობა დღესაც არ დაუკარგავს. მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხი სისხლის სამართლის პროცესში (practical legam) ყოველთვის წარმოადგენდა მკვლევართა და პრაქტიკოს იურისტთა ინტერესის საგანს. მტკიცებულებები და მტკიცების პროცესი კვლავ რჩება ერთ-ერთ მთავარ, ჯერ კიდევ ბოლომდე შეუსწავლელ და აქტუალურ პრობლემად.

ახალგაზრდა ქართველი მკვლევრის, ია ჩხეიძის ნაშრომი „მტკიცებულებათა დასაშვებობის პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში“ წარმოადგენს მის სადოქტორო დისერტაციას, რომელიც წარმატებით იქნა დაცული თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

ნაშრომი საკმაოდ კარგად იკითხება. მასში განხილული საკითხები, გამოყენებული სასამართლო და საგამოძიებო პრაქტიკა და ჩატარებული კვლევის შედეგები, ეფიქრობთ, დაინტერესებს ქართველ მკითხველს, რომელიც ნამდვილად არაა განებივრებული ქართულ ენაზე არსებული სპეციალური ლიტერატურის მრავალფეროვნებით. ია ჩხეიძის მონოგრაფია ამ ხარეზის შევსების მოკრძალებული ცდაა.

დასასრულ, გვსურს გზა დაუვლოცოთ ახალგაზრდა მკვლევარს, რომლის მიერ მეცნიერებაში გადაღებული პირველი ნაბიჯი უეჭველად წარმატებული და დიდი იმედის მომცემია.

გია მეფარიშვილი

¹ იხ.: Бентам Иеремия. О судебных доказательствах: Перевод с французского. Киев: Тип. М. П. Фрица. 1876. С. 8.

თავი I.

მტკიცებულებათა დასაშვებობის ცნება და მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პროცესში

§1. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ცნება და შინაარსი

დანაშაული, მასთან აქტიური ბრძოლის მიუხედავად, მაინც ხდება. ეს ისეთი სოციალური მოვლენაა, რომელიც ყოველთვის იარსებებს. დანაშაულისადმი საზოგადოების დამოკიდებულება მკვეთრად უარყოფითია. მისი ჩადენის შემდეგ საზოგადოების ინტერესი დანაშაულის გახსნა და დამნაშაისთვის სამართლიანი სასჯელის დაკისრებაა. საინტერესოა, რა გზით უნდა მოხდეს დანაშაულის გამოძიება, ამ დროს რა მეთოდების გამოყენებაა შესაძლებელი და როგორ შეიძლება დამნაშაის მხილება. დანაშაულის ჩადენის შემდეგ ყოველთვის არსებობს ეჭვები. ზოგიერთ შემთხვევაში ფაქტები იმდენად ცხადია, რომ შესაძლებელია დამნაშაის ვინაობა ყველასთვის ცნობილი იყოს და გარემოებები აშკარად მიუთითებდეს ერთ კონკრეტულ პირზე. მაგრამ ეს საკმარისი არ არის. დამნაშაის გამოვლენისა და დასჯის ერთადერთი საშუალება სამართლიანი მართლმსაჯულებაა. მართლმსაჯულებისათვის კი ჭეშმარიტების დადგენაა აუცილებელი. ამიტომ დანაშაულთან დაკავშირებული ფაქტების დადასტურება და პირის დამნაშაეობის დადგენა სამართლებრივი გზით უნდა მოხდეს.

დანაშაულის გამოძიება, დამნაშაის გამოვლენა და სამართლიანი დასჯა ურთულესი პროცესია. ეს მეტად ფაქიზი სფეროა, რომელიც დიდ ყურადღებასა და სიფრთხილეს მოითხოვს. ამ პროცესს მკაცრად არეგულირებს სისხლის საპროცესო სამართალი, სადაც განსაკუთრებული ადგილი მტკიცებით სამართალს უკავია. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცებითი სამართლის როლს მისი მნიშვნელობა განაპირობებს.

მტკიცებით სამართალს უამრავი თავისებურება ახასიათებს. ეს სამართლებრივი რეგულირების ის სფეროა, სადაც ქცევის წესები ზუსტად და დეტალურად უნდა იყოს გაწერილი. ამ სფეროში დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელება გაუმართლებელია. ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა: რა არის ის თავისებურება, რომელიც მტკიცებით სამართალს სხვა დარგებისაგან განასხვავებს და მის სპეციფიკურობას უსვამს ხაზს? ჩვენი პასუხი ასეთია — მტკიცებითი სამართლის განსაკუთრებულობას თავად მტკიცებითი სამართლის კვლევის საგანი განაპირობებს. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცების საგანი სპეციფიკურია. მტკიცებითი პროცესის შემეცნების საგანია არა ბუნების ზოგადი კანონზომიერებები, არამედ წარსულში მომხდარი კონკრეტული ფაქტები.² დანაშაული სწორედ წარსულში მომხდარი მოვლენაა, რომლის შედეგადაც მატერიალური სამყაროს ობიექტზე თუ ადამიანის ფსიქიკაში კვალის სახით გარკვეული ინფორმაცია აისახება. ეს ინფორმაცია მოგვიანებით მტკიცებულების სტატუსს იძენს. მტკიცებულება ერთადერთი საშუალებაა, რომლითაც წარსულში მომხდარი დანაშაულებრივი ფაქტის აღდგენა და საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების აღდგენა შესაძლებელი. მტკიცებულება — ეს არის ინფორმაცია, რომელიც ადასტურებს ან უარყოფს რაიმე ფაქტს ან მოვლენას. თუ არ არსებობს პირის დამნაშაურობის დამადასტურებელი ინფორმაცია, მისი მსჯავრდება შეუძლებელია. ამასთანავე, როგორც აღვნიშნეთ, მტკიცებულება წარსულში მომხდარ მოვლენასთან დამაკავშირებელი ერთადერთი რგოლია. ამიტომ სისხლის სამართლის საქმის ბედი მტკიცებულებათა ერთობლიობაზეა დამოკიდებული. ინფორმაცია, რომელიც სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულების სტატუსით სარგებლობს, მნიშვნელოვან სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს. მაგალითად, საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებათა საფუძველზე ხდება პირის დამნაშაუდ ცნობა, მისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება, დაზარალებულისათვის მატერი-

2 იხ.: Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. М., 2000. С. 6.

ალური, ქონებრივი თუ მორალური ზიანის ანაზღაურება და ა. შ.

ზოგადად, მტკიცება რაიმეს დასაბუთებას ნიშნავს. საკითხზე მსჯელობის ლოგიკური განვითარება და ობიექტური შედეგის მიღება სწორედ მტკიცების გზით შეიძლება. მიღებული დასკვნები უტყუარი არგუმენტებით უნდა იყოს გამყარებული. ამიტომ სასამართლოს განაჩენი მხოლოდ მაშინაა დასაბუთებული, ობიექტური და კანონიერი, თუ ის საქმეში არსებულ უტყუარ და კანონიერ მტკიცებულებათა ერთობლიობას ემყარება. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცების ასეთი მნიშვნელობა მტკიცებულებითი ინფორმაციისადმი განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას განაპირობებს. როგორც ეთქვით, საქმისათვის მნიშვნელოვანია ფაქტების დადასტურება, ამიტომ სისხლის სამართლის საქმეში ნებისმიერი ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება დაუშვებელია.³ იმისათვის, რომ ინფორმაცია მტკიცებულებად იქნეს დაშვებული, ის გარკვეულ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს, მაგალითად, მტკიცებულებითი ინფორმაცია საიმედო წყაროდან უნდა იყოს მოპოვებული, სანდოობის მაღალი ხარისხით უნდა ხასიათდებოდეს და არ უნდა ზეღოფდეს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებს, პატივსა და ღირსებას. ამ და სხვა პირობათა ერთობლიობა მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმეზე დაშვების საფუძველს ქმნის და აყალიბებს მტკიცებულების ისეთ თვისებას, როგორიცაა დასაშვებობა.⁴ მტკიცებულების დასაშვებობა მტკიცებითი სამართლის არებითი საკითხია, რადგან მტკიცებულების ამ თვისებამ ინფორმაციის უტყუარობა და ობიექტურობა უნდა უზრუნველყოს, რაც ასე მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლის საქმისათვის.

უფრო კონკრეტულად გავარკვიოთ, რას გულისხმობს მტკიცებულების დასაშვებობა, და განვმარტოთ მტკიცებულების ეს თვისება. დავიწყოთ ტერმინის განმარტებით. „დასაშვებობა“ „რაიმეს შესაძლებლობას“ ნიშნავს. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში

3 იხ.: Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / Под ред. В. М. Савицкого. М., 1970. С. 252–255.

4 იხ.: Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / Под ред. И. Л. Пеструхина. 2-е изд. М., 2006. С. 219–222.

„შესაძლებელი“ განმარტებულია, როგორც „დასაშვები“.⁵ ანალოგიურია „მტკიცებულების დასაშვებობის“ მნიშვნელობა სისხლის საპროცესო სამართალში. ხშირად შევხვდებით მტკიცებულების დასაშვებობის შემდეგ განმარტებას: „სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცებულების დასაშვებობა — ეს არის სისხლის სამართლის საქმეზე ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების შესაძლებლობა.“⁶ ნამდვილად ზუსტი განმარტებაა. მტკიცებულების დასაშვებობა სწორედ ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა.

საინტერესოა, სისხლის სამართლის საქმეზე ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვება კონკრეტულად რა ფაქტორებზეა დამოკიდებული. ამ კითხვაზე პასუხი ასეთია — სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების შესაძლებლობა ამ ინფორმაციის სამართლებრივ ხასიათზეა დამოკიდებული. თუ ინფორმაციის კანონიერება ამის შესაძლებლობას არ იძლევა, ის მტკიცებულებად ვერ იქნება გამოყენებული. ინფორმაციის დასაშვებობა — ეს არის ინფორმაციის ვარგისობა მისი მოპოვების ხერხებისა და მეთოდების კანონიერების თვალსაზრისით.⁷

მტკიცებულების დასაშვებობა კანონით დადგენილი უამრავი წესის დაცვას გულისხმობს. სწორედ მკაცრად განსაზღვრულმა წესებმა უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციისათვის მტკიცებულების ძალის მინიჭება. სხვაგვარად მტკიცებულებას სისხლის სამართლის საქმისათვის არანაირი მნიშვნელობა არ ექნება. ე. ი. მტკიცებულების დასაშვებობა სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციისთვის იურიდიული ძალის მინიჭებასაც გულისხმობს. „იურიდიულ ძალაში“ სისხლის სამართლის საქმეზე ინფორმაციის გამოყენების, ამ ინფორმაციის მეშვეობით საქმისათვის მნიშვნელო-

5 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ერთტომეული. ნაკვეთი მეორე. თბილისი. 1990. გვ. 1071.

6 იხ.: Зинатуллин З. З. Уголовно-процессуальное доказывание. Ижевск. 1993. С. 108.

7 იხ.: Теория доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. Н. В. Жогина. М., 1973. С. 229.

ვანი გარემოებების დადგენის და მის საფუძველზე საპროცესო გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობა იგულისხმება.⁸ თუ ინფორმაცია საპროცესო წესით არ იქნა დამაგრებული, თუ მან მტკიცებულების სტატუსი არ შეიძინა, ასეთ ინფორმაციას არავითარი იურიდიული ძალა არ აქვს. ის დაუშვებელ მტკიცებულებად იქნება ცნობილი. დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულება კი შესაბამისი საპროცესო გადაწყვეტილების საფუძველზე გამოირიცხება სისხლის სამართლის საქმიდან, როგორც იურიდიული ძალის არმქონე.⁹ შესაბამისად, მას აღარ აქვს მტკიცებულებითი მნიშვნელობა და სისხლის სამართლის საქმეზე მისი გამოყენება შეუძლებელია.

იმისათვის, რომ ინფორმაციამ იურიდიული ძალა შეიძინოს, მისი სისხლის სამართლის საქმეზე გამოყენება შესაძლებელი გახდეს და ამას გარკვეული სამართლებრივი შედეგები მოჰყვეს, ეს ინფორმაცია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოთხოვნათა მკაცრი დაცვით უნდა იყოს მოპოვებული. დასაშვებობა მტკიცებულების სწორედ ისეთი თვისებაა, რომელსაც ახასიათებს ინფორმაციის წყაროს, მისი მიღებისა და ფიქსაციის ხერხების კანონიერება.¹⁰ თუ ინფორმაცია არ შეესაბამება კანონის მოთხოვნებს, ის სისხლის სამართლის საქმიდან გამოირიცხება.

ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენებისთვის საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან მისი მხოლოდ შინაარსობრივი კავშირი საკმარისი არ არის. დასაშვებობა მტკიცებულების მოპოვებისას კანონით გათვალისწინებული ფორმალური წესების დაცვას გულისხმობს.¹¹ თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს მტკიცების პროცესის უბრალო ფორმალიზებას. ეს სპეციფიკური საზოგადოებრივი ურთიერთობის საიმედო სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმია, რომლის გარეშეც მტკიცების პროცესის განხორციელება დაუშვებელია.

8 იხ.: Некрасов С. В. Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве. М., 2004. С. 7.

9 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 10.

10 იხ.: Сильнов М. А. Вопросы обеспечения допустимости доказательств в уголовном процессе. М., 2001. С. 4.

11 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 39.

ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოების შესახებ ჩვენგან დამოუკიდებლად არსებობს. თუ ეს ინფორმაცია რაიმე ობიექტური ფორმით არ აისახა (მაგალითად, მოწმის ჩვენება, საგამოძიებო მოქმედების ოქმი, ექსპერტის დასკვნა და ა. შ.), ბუნებრივია, პრაქტიკულ საქმიანობაში მისი გამოყენება შეუძლებელი იქნება. ფორმა, რომელშიც უნდა გამოიხატოს ინფორმაცია, ამ ინფორმაციის საიმედოობის გარანტიას უნდა ქმნიდეს. ეს ფორმა სამართლებრივი უნდა იყოს. მტკიცებულება კანონით დადგენილი ფორმით უნდა იყოს მოპოვებული და დაფიქსირებული შესაბამის საპროცესო დოკუმენტში. ინფორმაცია მტკიცებულებით მნიშვნელობას სწორედ სამართლებრივი რეგულირების სფეროში მოქცევის შემდეგ იძენს. ინფორმაცია საპროცესო დოკუმენტში ასახვის შემდეგ ხდება იურიდიული ძალის მქონე მტკიცებულება. სამართლებრივი რეგულირების სფერო ყოველთვის მკაცრად რეგლამენტირებულია და განსაზღვრულ ჩარჩოებშია მოქცეული. აქ ყველა მეთოდისა და ხერხის გამოყენება დაუშვებელია. მეთოდებსა და ხერხებს მხოლოდ კანონმდებელი განსაზღვრავს, რითაც სამართალწარმოების კანონიერებისა და ობიექტურობის გარანტიებს ქმნის.

საქართველოს არც ახალი და არც მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არც „მტკიცებულების დასაშვებობას“ განმარტავს და არც „მტკიცებულების იურიდიულ ძალას“. ის არც იმას მიუთითებს, თუ რომელი მტკიცებულება უნდა იქნეს დაშვებული სისხლის სამართლის საქმეზე. თუმცა კოდექსი ადგენს იმ პირობებს, როდესაც მტკიცებულება არ დაიშვება სისხლის სამართლის საქმეზე. ეს ბუნებრივია. კანონმდებლობა ვერ დაადგენს, კონკრეტულად რომელი მტკიცებულებაა დასაშვები და რომელი – მიუღებელი. ასეთი რეგლამენტაცია მტკიცების პროცესის ფორმალიზებამდე მიგვიყვანდა. მაგრამ კანონმა უნდა განსაზღვროს ის ნიშნები, რომლებმაც ინფორმაციის ობიექტურობას შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც 2010 წლის 1 ოქტომბერს ამოქმედდება, საკმაოდ მოკლედ ეხება მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს. კოდექსის

72-ე მუხლის პირველ ნაწილში ნათქვამია: „ამ კოდექსის არსებითი დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება და ამგვარი მტკიცებულების საფუძველზე კანონიერად მოპოვებული სხვა მტკიცებულება, თუ ის აუარესებს ბრალდებულის სამართლებრივ მდგომარეობას, დაუშვებელია და იურიდიული ძალა არ გააჩნია.“ ამ კოდექსში არაფერია ნათქვამი, თუ რა იგულისხმება არსებით დარღვევაში. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კი დეტალურად ჩამოთვლის იმ შემთხვევებს, როდესაც მოპოვებული ინფორმაცია დაუშვებელ მტკიცებულებად უნდა იქნეს ცნობილი. კერძოდ, კოდექსის 111-ე მუხლის პირველ ნაწილში აღნიშნულია:

„1. მტკიცებულება დაუშვებლად მიიჩნევა, თუ იგი მიღებულია:

ა) იმ თანამდებობის პირის ან ორგანოს მიერ, რომელიც უფლებამოსილი არ არის შეკრიბოს მტკიცებულებანი ამ საქმეზე;

ბ) კანონით გაუთვალისწინებელი წყაროდან;

გ) კანონით დადგენილი წესის დარღვევით, აგრეთვე ძალადობის, მუქარის, მოტყუების, შანტაჟის, პიროვნების აბუჩად აგდების ან სხვა უკანონო მეთოდის გამოყენებით;

დ) პირისაგან, რომელმაც დაარღვია კანონი ან რომელსაც არ შეუძლია მიუთითოს, რა წყაროდან, სად, როდის და როგორ გამოვლინდა მის მიერ წარმოდგენილი მონაცემები.“

ყველა ეს მოთხოვნა სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელების წინაპირობაა. ამ პირობათა დაცვა სისხლის სამართლის საქმეში უტყუარი ინფორმაციის არსებობას უზრუნველყოფს. თანამიმდევრულად განვიხილოთ თითოეული მათგანის მნიშვნელობა.

1. ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ ამ ინფორმაციის წყარო უტყუარი და საიმედოა. მტკიცებულება ხომ შესაბამისი წყაროდან მოპოვებული ინფორმაციაა. შესაბამისად, ინფორმაციის საიმედოობას ამ ინფორმაციის წყარო განსაზღვრავს. ინფორმაციის ხასიათი და სამართლებრივი ბუნება ინფორმაციის წყაროზეა დამოკიდებული.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მტკიცებულების წყაროების ამომწურავ ჩამონათვალს იძლევა. ბევრ ქვეყა-

ნაში კი, მაგალითად, საფრანგეთში, მტკიცებულების თავისუფლების (Liberté de la preuve) პრინციპი მოქმედებს; აქ მტკიცებულებად ნებისმიერი ინფორმაცია დაიშვება. არადა აშკარაა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში მტკიცებულების წყაროების ამომწურავი ჩამონათვალი ობიექტური ინფორმაციის მოპოვების მნიშვნელოვანი გარანტიაა. მტკიცებულების წყარო სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის სპეციფიკური მატარებელია. ეს ის სამართლებრივი ფორმაა, რომელშიც უნდა აისახოს დანაშაულის შესახებ ობიექტურად, ჩვენგან დამოუკიდებლად არსებული ინფორმაცია. კანონმდებლის მიერ მტკიცებულების წყაროს განსაზღვრა საშუალებას იძლევა, სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია დაფიქსირდეს მოწმის ჩვენებაში, საგამოძიებო მოქმედების ოქმში, ექსპერტის დასკვნაში თუ სხვა დოკუმენტში. ყველა ზემოაღნიშნული მტკიცებულების წყარო ოფიციალური დოკუმენტია, რომლის შენახვა, გადამოწმება და დაინტერესებული მხარისთვის წარდგენა ნებისმიერ დროს შეიძლება.¹² თუ მტკიცებულების წყაროების ჩამონათვალს ღიად დაეტოვებთ, მტკიცებულების სანდოობის უზრუნველყოფის სამართლებრივი საშუალება გაქრება. მტკიცებულების წყაროების ჩამონათვალის ღიად დატოვება მტკიცებულებათა ნაწილის, შესაძლებელია მთლიანად მტკიცებულებითი ინფორმაციის, საიმედო სამართლებრივი რეჟიმის მიღმა დატოვებას ნიშნავს.¹³ მტკიცებულების წყაროების ამომწურავი ჩამონათვალი კი მტკიცებულებით ინფორმაციას სამართლებრივი რეგულირების ფარგლებში აქცევს და მას გარკვეულ მოთხოვნებს უყენებს, რომელთა დაცვა ინფორმაციის კანონიერებას უზრუნველყოფს.

ინფორმაციის ობიექტურობას ამ ინფორმაციის წყაროს უტყუარობა განაპირობებს. ამიტომ, რომ მტკიცებულების წყაროს კანონმდებელი განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს. თუ მტკიცებ-

12 იხ.: Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / Под ред. И. Л. Петрухина. 2-е изд. М., 2006. С. 213–220.

13 იხ.: Корякин Е. А. К вопросу о судебных доказательствах в состязательном уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. 2006. №4. С. 32.

ულების წყარო არ არის საიმედო, მისგან მომდინარე ინფორმაციაც საიმედოობის დაბალი ხარისხით ხასიათდება და, რაოდენ მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს ის, გამოირიცხება სისხლის სამართლის საქმიდან. მაგალითად, დაუშვებელი მტკიცებულებაა მოწმის ჩვენება, რომელსაც არ შეუძლია მიუთითოს, საიდან მომდინარეობს ინფორმაცია. ამ შემთხვევაში ინფორმაციის წყარო არასაიმედოა, რადგან ამ ინფორმაციის შემოწმება ვერ ხერხდება.

ამასთანავე, სასამართლო განხილვისას პირველწყაროდან მოპოვებული ინფორმაცია უნდა იქნეს გამოყენებული. ეს მოთხოვნა სასამართლოს განაჩენის დასაბუთებულობას უზრუნველყოფს. მეორეული წყაროდან მოპოვებული ინფორმაცია სასამართლოსათვის სარწმუნო ვერ იქნება, თუ ამ ინფორმაციის პირველადი წყარო არ იქნება მოპოვებული. ინფორმაცია მხოლოდ პირველადი წყაროს გადამოწმების შემდეგ შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს დაშვებული და საფუძვლად დაედოს სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილ განაჩენს.

2. მტკიცებულება სათანადოდ უფლებამოსილი პირის მიერ უნდა იყოს მოპოვებული. მტკიცებულების უფლებამოსილი პირის მიერ მოპოვება ობიექტური სამართალწარმოების კიდევ ერთი, მნიშვნელოვანი სამართლებრივი გარანტიაა. წინასწარი გამოძიების ობიექტურად წარმართვისთვის აუცილებელია საქმის ყოველმხრივი გამოკვლევა, პირის როგორც გამამტყუნებელი, ისე გამამართლებელი მტკიცებულებების მოპოვება. ამის უზრუნველყოფა კი მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილ, მაღალკვალიფიციურ და ობიექტურ პირს (გამომძიებელს, პროკურორს) შეუძლია.

3. მტკიცებულება, რომელიც მოპოვებულია შანტაჟის, მუქარის, მოტყუების გზით ან სხვა უკანონო ქმედებით, დაუშვებელი მტკიცებულებაა. ასეთი ქმედებით ფაქტობრივად მტკიცებულებითი ინფორმაციის „გამოძალვა“ ხდება. ამგვარი ხერხებით მიღებულ ინფორმაციას ობიექტურობაზე პრეტენზია ვერ ექნება. შიშით, შანტაჟით, მუქარით, ან თუნდაც უკანონო დაპირების შემთხვევაში, პირმა შეიძლება სრულიად შეგნებულად მისცეს ცრუ ჩვენება.

ამის ალბათობა ძალიან მაღალია. ამიტომ რაოდენ საჭიროც არ უნდა იყოს ეს ინფორმაცია სამართალწარმოების ინტერესებიდან გამომდინარე, მასზე უარის თქმა სავალდებულო მოთხოვნაა. აქ საექვო არაფერია. ვფიქრობთ, შემაშფოთებელია, როდესაც რიგითი პოლიციელი იმ ფაქტის გამო წუხს, რომ მას დაკავებულის ცემის უფლება არ აქვს.

4. მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვის მთავარი პირობა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვაა. თუ ინფორმაცია ხელყოფს ადამიანის პატივსა და ღირსებას, პირადი ცხოვრების საიდუმლოებას, ფიზიკურ ხელშეუხებლობას, ის დაუშვებელი მტკიცებულებაა. ასეთი მტკიცებულება როგორც სამართლებრივი, ისე ზნეობრივი თვალსაზრისით მიუღებელია. მასზე დაყრდნობით ვერანაირი საპროცესო გადაწყვეტილება ვერ იქნება მიღებული, მით უმეტეს, შეუძლებელია ამგვარი ინფორმაციის საფუძველზე პირის მსჯავრდება.

სისხლის სამართლის პროცესში ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხს მეორე მხარეც აქვს. ეს არის დანაშაულებრივი ხელყოფის საფრთხისაგან მოწმეთა, დაზარალებულთა და მათი ოჯახის წევრთა დაცვის ინსტიტუტი.

მოწმის ჩვენების უტყუარობის გარანტიას მისი უსაფრთხოების სახელმწიფო გარანტიების არსებობა ქმნის. დანაშაულთან ბრძოლის საერთაშორისო პრაქტიკა მოწმობს, რომ ამ მიმართულებით განსაკუთრებულ წარმატებებს ის სახელმწიფოები აღწევენ, რომლებსაც აქვთ მოწმეთა და დაზარალებულთა დაცვის სამართლებრივი ბაზა.¹⁴

ამ საკითხს მოგვიანებით შეეხებით. მაგრამ აქაც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მოწმეთა და დაზარალებულთა დაცვის ღონისძიებები ძირითადად მათი ვინაობის ანონიმურობასთანაა დაკავშირებული. ეს ეფექტიანი ღონისძიებაა, მაგრამ მნიშვნელოვან სამართლებრივ პრობლემებსაც ქმნის – ვერ ხერხდება დაცვის მხარისთვის საქმის მასალების სრულად გაცნობა და მოწმის დაკითხვაში მისი

14 იხ.: Сильнов М. А. Указ. соч. С. 38.

მონაწილეობა. ამ პრობლემების მიუხედავად, მოწმეთა დაცვის პროგრამაზე უარის თქმა გაუმართლებელია. მაგრამ აღნიშნული ღონისძიება მხოლოდ რეალური საფრთხის არსებობისას, განსაკუთრებულ, კანონით მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებში უნდა იქნეს გამოყენებული, მაგალითად, ორგანიზებული დანაშაულის, ტერორიზმის და სხვა მსგავს დანაშაულთა შემთხვევაში. აღსანიშნავია, რომ 1970 წელს აშშ-ის კონგრესმა მიიღო კანონი „ორგანიზებული დანაშაულის კონტროლის შესახებ“, რომლითაც გენერალურ პროკურორს ორგანიზებული დანაშაულის საქმეებზე მოწმეთა დაცვისათვის სახსრების გამოყოფის უფლება მიეცა.¹⁵ ასე რომ, ამგვარი ღონისძიების გამოყენება განსაკუთრებულ სიფრთხილეს მოითხოვს. ამით არ უნდა შეიღახოს დაცვის მხარის ინტერესები. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოპოვებული ინფორმაცია დაუშვებელ მტკიცებულებად იქნება ცნობილი და სრულიად სამართლიანად.

ყოველგვარი სამართლებრივი შეზღუდვა მხოლოდ უკიდურესი აუცილებლობით უნდა იყოს განპირობებული. სისხლის სამართლის პროცესში კი, უპირველეს ყოვლისა, შეჯიბრებითობა და მხარეთა თანასწორობა უნდა იყოს უზრუნველყოფილი. მხოლოდ ამ პირობებშია შესაძლებელი საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა. შინაგანი რწმენის ჩამოყალიბებაც მხოლოდ შეჯიბრებითი პროცესის პირობებში ხდება. ამიტომ ყოველთვის უნდა არსებობდეს ინფორმაციის გადამოწმების საშუალება, მოწინააღმდეგე მხარეს ყოველთვის უნდა ჰქონდეს ამ ინფორმაციის გაცნობის შესაძლებლობა, რომ სისხლის სამართლის პროცესი ცალმხრივი და არაობიექტური არ აღმოჩნდეს.

მტკიცებულების დასაშვებობის პირობების განხილვით ცხადი გახდა, რომ დასაშვებობა მტკიცებულების საიმედოობას უზრუნველყოფს. ამ პირობების დაცვით სისხლის სამართლის საქმეში მხოლოდ ობიექტური ინფორმაცია მოხვდება, რაც მართლმსაჯულების სამართლიანობას უზრუნველყოფს. ამრიგად, მტკიცებულების ისეთი თვისება, როგორიც დასაშვებობაა, ერთგვარი ბარიერის როლს

ასრულებს, რათა სისხლის სამართლის საქმიდან გამოირიცხოს ინფორმაცია, რომლის უტყუარობის დადგენა გართულებულია ან ვერ ხერხდება.

ჩვენი აზრით, მტკიცებულების დასაშვებობის ინსტიტუტს, გარდა სამართლებრივი მხარისა, მორალური მხარეც აქვს. ყველასათვის კარგადაა ცნობილი, რომ სამართლებრივი რეგულირების პროცესში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ზნეობრივი წესრიგის დამკვიდრებაა. იგი საზოგადოებაში მართლშეგნების ამაღლებას და სამართლებრივი წესრიგის დამყარებას უწყობს ხელს. ზნეობრივი პრინციპების დაცვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სისხლის სამართლის პროცესშია. აქ ხომ ადამიანის დამნაშავედ ცნობის და მისთვის სასჯელის დაკისრების საკითხი წყდება. ეს პასუხისმგებლობა ძალიან დიდ ზნეობრივ ვალდებულებას აკისრებს მოსამართლეს.

საქმის გამოძიებისა და განხილვის წესების დადგენა, მტკიცებულების პროცესის ზუსტი რეგლამენტაცია მოსამართლეს საშუალებას აძლევს, სამართლებრივ საფუძველზე ჩამოაყალიბოს შინაგანი რწმენა და მორალურად და იურიდიულად სწორი გადაწყვეტილება მიიღოს. ამიტომ ცალსახად ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომ მტკიცებულების დასაშვებობის კანონით გათვალისწინებული პირობები არა მხოლოდ მტკიცებულების საპროცესო ფორმის დაცვას გულისხმობს, არამედ სისხლის სამართლის საქმეზე სამართლიანი გადაწყვეტილების მისაღებად ზნეობრივ ბაზასაც ქმნის.¹⁶ ეს კი მართლმსაჯულების განხორციელებისას ფორმალურ მხარესთან ერთად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. მაგალითად, კანონიერების პრინციპის დაცვაზე საუბარი მხოლოდ მაშინ შეიძლება, თუ სისხლის სამართალწარმოებისას არ მომხდარა ადამიანის პატივისა და ღირსების ხელყოფა, პირადი ცხოვრების საიდუმლოების დაუსაბუთებელი და თვითნებური დარღვევა, თუ საქმეს ობიექტური, მიუკერძოებელი პირი იძიებდა და ა. შ. ყველა ეს პირობა სწორედ ზნეობრივი ღირებულებების მატარებელია და მიზნად პიროვნების,

16 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Оценка доказательств в уголовном процессе. М., 2002. С. 81–82.

ასევე საზოგადოებაში დამკვიდრებული გარკვეული ღირებულებების დაცვას ისახავს. ამ საკითხს მეორე მხარეც აქვს. სამართალწარმოებისას საპროცესო კანონმდებლობის დაცვას სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა სამართლებრივი კულტურა და თვითშეგნება განაპირობებს. ამაზეა დამოკიდებული მტკიცებულებათა შეფასების პროცესის სწორად წარმართვა და საქმეზე სამართლიანი განაჩენის დადგენა. მაღალი სამართლებრივი კულტურა და შინაგანი მზაობა აყალიბებს მოსამართლის შინაგან რწმენას. შინაგანი რწმენის სწორ ფორმირებას კი სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულებითი ინფორმაციის ხასიათი განაპირობებს. ამდენად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მტკიცებულების დასაშვებობა ინფორმაციის კანონიერებას, უტყუარობასა და ობიექტურობას გულისხმობს. მტკიცებულების ამ თვისების მნიშვნელობა კი განსაკუთრებულია, რადგან ის განაჩენის დადგენისათვის აუცილებელ სამართლებრივ და ზნეობრივ ბაზას ქმნის. ვფიქრობთ, მტკიცების პროცესისას მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის მართებულად გადაწყვეტა მრავალ პრობლემას ხსნის დღის წესრიგიდან. რაც მთავარია, ამ გზით სისხლის სამართალწარმოებისას დანაშაულთან ბრძოლისა და ადამიანის უფლებების დაცვის ინტერესის შერწყმა არის შესაძლებელი. ეს კი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხია, რომლის სწორ სამართლებრივ რეგულირებაზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სასამართლო ხელისუფლების და სამართალდამცავი ორგანოების ნორმალური ფუნქციონირება.

ზემოთქმული საშუალებას გვაძლევს, „მტკიცებულების დასაშვებობა“ განვმარტოთ, როგორც „მტკიცებულების თვისება, რომელიც ინფორმაციას იურიდიულ ძალას ანიჭებს და რომელიც საქმეზე ობიექტური და დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღებისათვის სამართლებრივ და ზნეობრივ ბაზას ქმნის“. ინფორმაციისათვის იურიდიული ძალის მინიჭებისთვის კი აუცილებელია მისი საიმედოობის სამართლებრივი გარანტიები არსებობდეს, რათა სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში მხარეები ყოველგვარი დაუსაბუთებელი ხელყოფისა და უსამართლო ქმედებისგან იყვნენ

დაცული. ვფიქრობთ, აღნიშნული მოთხოვნა ძალზე მნიშვნელოვანია. სამართლიანი, კანონიერი და დასაბუთებული განაჩენის დადგენა მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი. არსებულ რეალობაში სამართლებრივ მხარესთან ერთად ზნეობრივ მხარეზე საუბარი მეტად მნიშვნელოვანია და აუცილებელი. ინფორმაციის დასაშვებობის მთავარი პირობა ინფორმაციის მიღების კანონიერებაა, მაგრამ კანონიერებასა და ზნეობრიობას ყოველთვის ვერ გავაიგივებთ. სამართლებრივ მხარეში, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ზნეობრივი ღირებულებების დაცვა უნდა იგულისხმებოდეს; სამართლებრივი ნორმები ბუნებითი სამართლის მიერ აღიარებული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას უნდა ემსახურებოდეს; ამ ვალდებულებას ცოცხალ, გონიერ არსებად ყოფნა გვაკისრებს. მიუხედავად ამისა, არსებობს სამწუხარო რეალობაც, როდესაც საკანონმდებლო ნორმების გამოყენება ხშირად უსამართლობის განცდას იწვევს. ასე, მაგალითად, 2004 წლის ივნისში აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის პროკურატურამ ექვმიტანილის სახით დააკავა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ყოფილი თავმჯდომარის ქალიშვილი დიანა აბაშიძე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 214-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის (საბაჟო წესების დარღვევა). დედის წლისთავზე ჩამოსული დიანა აბაშიძის აყვანა მოხდა დედის საფლავზე, მცირეწლოვანი შვილების და ნათესავების თვალწინ. ქართველი სამართალდამცველების აღნიშნულმა მოქმედებამ საზოგადოების უმწვავესი რეაქცია გამოიწვია. ყველა გმობდა ასეთ არაადამიანურ საქციელს და მოითხოვდა დიანა აბაშიძის გათავისუფლებას. საზოგადოებრივი აზრისა და საერთაშორისო ფაქტორის ზეწოლით დიანა აბაშიძე გათავისუფლდა, ოღონდ დაიკითხა მოწმის სახით(?!). თუ ძველი სტერეოტიპით ვიმსჯელებთ, რაკი გამომძიებლის მიერ განხორციელებული საპროცესო მოქმედება კანონის საფუძველზე მოხდა, ე. ი. ის მორალურად გამართლებული უნდა იყოს. თუმცა, აღნიშნულ შემთხვევაში ასეთი მოქმედების კანონიერებაც მეტად სათუთა. ასეთი „ორიგინალური“ მიდგომა

საპროცესო მოქმედების განხორციელების დროს, განსაკუთრებით საპროცესო იძულების ღონისძიების გამოყენებისას, ხშირად მორალურადაა გაუმართლებელი, რადგან აქტუალურობა არ დაუკარგავს ძველ, ლათინურ სენტენციას „*Iusest ars boni et q̄equi*“ („სამართალი არის სიკეთისა და სამართლიანობის ხელოვნება“). კანონი და სამართალი არ უნდა გაიგივდეს, რადგან სამართლის რაობა უფრო ვრცელია, ვიდრე კანონისა.

საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში მიჩნეული იყო, რომ ის, რაც კანონიერია, ყოველთვის ზნეობრივია.¹⁷ ბოლო პერიოდში დასავლეთ ევროპაში განვითარებული კონცეფციის მიხედვით ეს ტრივიალური ჭეშმარიტება ეჭვქვეშაა დაყენებული. საუბარია „მართალ სამართალზე“, რომელიც სრულად შეესაბამება საზოგადოებაში მყარად ჩამოყალიბებულ მორალურ პოსტულატებს და შეფასებათა სისტემას. სამართალი აღარ განიხილება, როგორც მმართველი ფენის ან ხალხის უმრავლესობის ნების გამომხატველი და სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ დადგენილი ან სანქციონირებული ერთობლიობა ადამიანთა ქცევის წესებისა (ნორმებისა), რომელთა შესრულება უზრუნველყოფილია დარწმუნებით და სახელმწიფოებრივი იძულებით.¹⁸ თავისუფალი სამყაროს წიაღში განვითარებული ახალი გაგება სამართლისა არსებითად განსხვავდება ზემოაღნიშნული კონცეფციისაგან. აქ ყურადღება გადატანილია სამართლის ორი ფუძემდებლური საწყისის – მორალურის და პოლიტიკურის მჭიდრო კავშირსა და ურთიერთქმედებაზე, რომელიც საბოლოო ჯამში სამართლის შინაარსს და ქმედითობას განაპირობებს. ცნობილი ქართველი იურისტი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ყოფილი წევრი, პროფესორი მინდია უგრეხელიძე

17 იხ.: Проблемы судебной этики / Под ред. М. С. Строговича. М., 1974. С. 153–154; Лукашева Е. А. Право, мораль, личность. М., 1986. С. 196–200; Любичев С. Г. Этические основы следственной тактики. М., 1980. С. 13–14.

18 უფრო დაწერილობით იხ.: Общая теория государства и права. Академический курс / Под ред. М. Н. Марченко. Т. 2. М., 1998. С. 74–79; Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия. М., 2000. С. 134–136; Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М., 2001. С. 207–219.

აღნიშნავს: „მორალურის და პოლიტიკურის ურთიერთქმედებაცა და ქმედითობაც ცვალებადია, რადგან მორალურ და პოლიტიკურ ძალთა თანაფარდობაზე არიან დამოკიდებულნი შესაბამის ვექტორთა გადაკვეთის წერტილში. ამასთან, მორალური ელემენტი ყოველთვის უფრო მდგრადია და კონსერვატიულიც, ხოლო პოლიტიკური წინმსწრაფი (მეტი სარგებლობის მაძიებელი). სწორედ ამიტომ მათ შორის ოპტიმალური ბალანსია გამოსაძებნი და დასადგენი.“¹⁹ ამ მსჯელობას ჩვენც ვიზიარებთ, რადგან ზნეობრივისა და კანონიერის ურთიერთობა ყოველთვის აღელვებდა კაცობრიობას. სწორედ „მართალი სამართალი“ ქმნის იმის წინაპირობას, რომ სამართლის ნორმათა გამოყენების დროს სამწუხარო კურიოზები არ მოხდეს. თუმცა ზომიერების დაცვა აქაც აუცილებელია. დაუშვებელია და საშიშიც თვითნებობამდე მისვლა და კანონის იგნორირება. აქ უკვე კანონმდებლის ძალიან დიდი პასუხისმგებლობა იკვეთება. მთავარია კანონმდებლობა სამართლიანობის მიღწევის რეალური საშუალება იყოს. სწორედ ამიტომ მტკიცებულებების დასაშვებობის პირობები კანონმდებელმა იმგვარად უნდა დაადგინოს, რომ გადაწყვეტილების მიღებისათვის შექმნას სამართლებრივი ბაზა, რომელიც ზნეობრივ ღირებულებებსა და მორალურ ფასეულობებს არ დაუპირისპირდება. საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სამართლებრივი რეგულირებისას სამართლიანობას მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება მივაღწიოთ.

19 მ. უგრეხელიძე. სამართლის უზენაესი დანიშნულება ხალხის მსახურებაა // გაზეთი „მანის“, 2010. 19-26 იანვარი. №3.

§2. საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობა მტკიცების პროცესში

მტკიცებულების დასაშვებობა მტკიცებულების საპროცესო ფორმის დაცვას უკავშირდება.

საპროცესო ფორმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესების ერთობლიობაა. მტკიცებულების დასაშვებობის ცნებაზე საუბრისას ცხადი გახდა, რომ საპროცესო ფორმა ინფორმაციის სამართლებრივ ხასიათს განსაზღვრავს. საპროცესო ფორმა საქმისათვის შინაარსობრივად მნიშვნელოვან ინფორმაციას სამართლებრივ სტატუსს ანიჭებს. შეგვეკამათებიან და გვეტყვიან: თუ ინფორმაცია რაიმე ფაქტს ადასტურებს, რატომ უნდა დაიკარგოს დრო მის სამართლებრივ სტატუსზე, ეს ხომ უბრალო ფორმალობაა? თითქოს ლოგიკური მოსაზრებაა. მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტი: კანონით დადგენილი წესების მეშვეობით ინფორმაციაში ასახული ფაქტების ჭეშმარიტების დადგენაა შესაძლებელი. ინფორმაციის ჭეშმარიტებაში კი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოება უნდა იყოს დარწმუნებული. ამასთანავე, როგორც ვთქვით, საპროცესო ფორმის დაცვით მოპოვებული ინფორმაცია მოსამართლეს საშუალებას აძლევს, საკუთარი გადაწყვეტილება არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ მორალური კუთხითაც გაამყაროს. აი, რატომ არის აუცილებელი საპროცესო ფორმის დაცვა. მიუხედავად ამისა, მტკიცების პროცესის სამართლებრივი რეგულირების მიმართ ორი, რადიკალურად განსხვავებული მიდგომა არსებობს. ერთნი მიიჩნევენ, რომ მტკიცების პროცესი თავისუფალი უნდა იყოს და აქცენტი ინფორმაციის არა ფორმაზე, არამედ შინაარსზე უნდა გაკეთდეს. მეორენი ამას კატეგორიულად ეწინააღმდეგებიან.

საკანონმდებლო მოთხოვნებისადმი მრავალი პრაქტიკოსი იურისტის დამოკიდებულება უარყოფითია. ხშირად საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოპოვება კანონის მოთხოვნების გვერდის ავლით ხდება. ბევრს კანონით დადგენილი წესი მოსაბეზრებელ ფორმალობად მიაჩნია. ზოგიერთი ფიქრობს, რომ სისხლის

სამართლის საქმის გამოძიებისას კანონის მოთხოვნები გამომძიებელს დაბრკოლებას უქმნის. არაერთ გამომძიებელსა და პროკურორს მიაჩნია, რომ მტკიცებულებათა მოპოვების თავისუფალი ფორმა გაცილებით გააადვილებს როგორც ზოგადად დანაშაულთან ბრძოლას, ისე ცალკეული დანაშაულის გახსნას, დამნაშავის გამოვლენასა და დასჯას.

ამგვარი პრაქტიკა ანგლო-ამერიკული სამართლის ქვეყნებისთვის არის დამახასიათებელი. მტკიცებულების დასაშვებობის კრიტერიუმად მტკიცებულების შინაარსობრივი მხარის აღიარება ინგლისის მტკიცებითი სამართლის სპეციფიკური თვისებაა. ასეთ მიდგომას ინგლისის სისხლის სამართლის პროცესის თავისებური სისტემა განაპირობებს. გარდა იმისა, რომ პრეცედენტული სამართლის ქვეყანაა, ინგლისში არ არსებობს წინასწარი გამოძიების სტადია, მტკიცებულებათა განხილვა მხოლოდ სასამართლოში ხდება. მიუხედავად ამისა, აზრთა სხვადასხვაობა ამ საკითხზე აქაც არსებობდა. უკვე 1955 წელს ლორდთა პალატამ მტკიცებულებათა მოპოვებისას საპროცესო წესის დაცვასთან დაკავშირებით განსხვავებული პოზიცია დაიკავა, რომლის თანახმად, სასამართლო უფლებამოსილია უარყოს მტკიცებულება, თუ მიიჩნევს, რომ ის დაცვის მხარის მიმართ უსამართლო მეთოდების გამოყენებით იქნა მოპოვებული. ამასთანავე, მტკიცებულებათა მოპოვებისას კანონის მოთხოვნის დარღვევა, უპირველეს ყოვლისა, ინგლისის სისხლის საპროცესო სამართლის ფუნდამენტური ცნების – „სამართლიანობის“ დარღვევას ნიშნავს.²⁰

კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნებში ამ საკითხს განსხვავებულად უდგებიან. მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის კანონმდებლობა მტკიცებულების წყაროების ამომწურავ ჩამონათვალს არ იძლევა და მტკიცებულებად ნებისმიერი ინფორმაცია დაიშვება, ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ ინფორმაციის მოპოვება ნებისმიერი საშუალებით შეიძლება. პირიქით, აქ მტკიცებულებითი

20 იხ.: Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Издание второе. М., 2002. С. 87–89.

ინფორმაციის მოპოვება მკაცრად რეგლამენტირებულია.²¹ მტკიცებულების თავისუფლების პრინციპის მიუხედავად, მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს საფრანგეთის სისხლის სამართლის პროცესი საკმაოდ მკაცრად უდგება. საფრანგეთის მართლმსაჯულება შეგვახსენებს, რომ თუ დანაშაულის დევნა ყველა საშუალებითაა მისაღები, სისხლის სამართლის მოსამართლის წინაშე წარდგენილი მტკიცებულებები უნდა აკმაყოფილებდეს პროცედურულ წესებს და არ უნდა ლახავდეს დაცვის უფლებებს.²²

განხილული მაგალითები ცხადყოფს, რომ მთლიანად თავისუფალი მტკიცების პროცესი არც ამ ქვეყნებშია. აქცენტი ინფორმაციის უტყუარობასა და ადამიანის უფლებებზე კეთდება. მაგალითად, ინგლისსა და აშშ-ში კატეგორიულად მიუღებელია მოწმის ჩვენება, რომელიც პირველწყაროდან არ მომდინარეობს, რასაც საკმაოდ ძლიერი არგუმენტით ასაბუთებენ: ამ დროს სასამართლოს წინაშე არ წარდება პირველწყარო, დაცვას არ აქვს ინფორმაციის მართებულობის გადამოწმების შესაძლებლობა, ირღვევა ბრალდებულის უფლება – პირისპირ შეხედეს მოწმეს, რომელიც მის წინააღმდეგ აძლევს ჩვენებას.²³

ამდენად, მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების გარეშე მტკიცებულებათა მოპოვება გაუმართლებელი შეცდომაა. ამ შემთხვევაში იზრდება მტკიცებულებით მასალაში არასაიმედო ინფორმაციის მოხვედრის ალბათობა, არ არსებობს მტკიცების პროცესის კონტროლის მექანიზმი. ყოველივე ეს კი, ვფიქრობთ, სამართლიანობის პრინციპს ნამდვილად შეუქმნის საფრთხეს. ე. ი. მტკიცებულებათა საპროცესო ფორმის დაცვის მოთხოვნა არათუ ხელის შემშლელი ფაქტორია, არამედ საქმის გარემოებების უტყუარი დადგენის, მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთების, დანაშაულის გახსნის,

21 იხ.: Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Указ. соч. С. 318–319.

22 იხ.: ჯან პრადელი. შედარებითი სისხლის სამართალი. თბილისი. 1997. გვ. 296.

23 იხ.: Золотых В. В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. Ростов. 1999. С. 221.

დამნაშავეის გამოვლენისა და სამართლიანი დასჯის, სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა უფლებების დაცვის მნიშვნელოვანი გარანტიაა.²⁴

ჯერ კიდევ ძველ რომში აღიარებდნენ, რომ „თუ ფორმა არ არის დაცული, კეთდება დასკვნა, რომ საბუთი (აქტი) ბათილია“ (Forma non observata, inferto adnullatio actus). შეუძლებელია ამ გამონათქვამს არ დაეთანხმო. ნებისმიერი სახის ინფორმაციას, რომელიც სამართლებრივი რეგულირების სფეროში რაიმეს დასადასტურებლად გამოიყენება, შესაბამისი სამართლებრივი ფორმა უნდა ქონდეს და იურიდიული საბუთი უნდა იყოს. სახელმწიფო საქმიანობა ჩვეულებრივი საზოგადოებრივი ურთიერთობებისაგან ამით განსხვავდება. ამასთანავე, დადგენილი წესების დაცვა სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობის რეგულირებისა და კონტროლის საშუალებას იძლევა, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სისხლის სამართლის პროცესშია. საპროცესო ფორმის დაცვა ხომ ინფორმაციის ნამდვილობის გარანტიაა. ამიტომ კანონმდებლობაში საპროცესო ფორმის დეტალური განსაზღვრა ძალიან მნიშვნელოვანია. ჩვენს ქვეყანაში დღემდე არსებული კანონმდებლობით მტკიცებულებათა მოპოვების, საპროცესო დამაგრების, შემოწმებისა და შეფასების წესი დეტალურადაა განსაზღვრული. ასეთი ზუსტი რეგულირება სამართალწარმოების ობიექტურობას უზრუნველყოფს. ვფიქრობთ, ამ მიმართულებით საქართველოს კანონმდებლობამ სწორი გზა აირჩია.

სისხლის სამართალწარმოება რთული და მრავალმხრივი პროცესია, სადაც ორი, დაცვისა და ბრალდების მკვეთრად გამოხატული ინტერესი უპირისპირდება ერთმანეთს. საკუთარი პოზიციის დაცვა ძლიერი არგუმენტაციით არის შესაძლებელი. პროცესის მწარმოებელ ორგანოს ყოველთვის სჭირდება მყარი სამართლებრივი „კედელი“, რათა მოწინააღმდეგეს დაუსაბუთოს მიღებული გადაწყვეტილების მართებულობა. ეს კი მხოლოდ კანონის მოთხოვნების მკაცრად

24 იხ.: Теория доказательств в советском уголовном процессе. Указ. соч. С. 212.

დაცვის პირობებშია შესაძლებელი. მხოლოდ საპროცესო ფორმის დაცვის დროს შეძლებს ბრალდების მხარე, დაასაბუთოს საკუთარი პოზიციის ობიექტურობა. სხვაგვარად, პროცესის მწარმოებელი პირის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების სამართლიანობასთან დაკავშირებით ყოველთვის იარსებებს პასუხგაუცემელი კითხვები. ამრიგად, მართლმსაჯულების განხორციელებისას დამატარებელი გარემოება არა მტკიცების პროცესის სამართლებრივი რეგულირება, არამედ მოუწესრიგებელი ურთიერთობებია. მტკიცების პროცესი სწორედ მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების ფარგლებში უნდა ხორციელდებოდეს. დანაშაულის გამოძიების, დამნაშავის გამოვლენისა და დასჯის ეფექტიანად განხორციელებისთვის სახელმწიფო უნდა ქმნიდეს საიმედო სამართლებრივ რეჟიმს.²⁵ პროცესის მწარმოებელი ორგანო კი ამ სამართლებრივი რეჟიმის ფარგლებში უნდა მოქმედებდეს. მტკიცების პროცესში ისეთი საგამოძიებო მოქმედების წარმოებაა აუცილებელი, როგორიცაა, მაგალითად, პირადი ჩხრეკა. ასეთი ღონისძიების წარმოებისას ყოველგვარი დაუსაბუთებელი და თვითნებური მოქმედებები უნდა გამოირიცხოს.

კანონიერებაზე, სამართლიანობასა და ადამიანის უფლებების დაცვაზე მხოლოდ საუბრით არ უნდა შემოვიფარგლოთ. ამ პრინციპების რეალიზებისთვის კანონმდებლობა რეალურ გარანტიებს უნდა იძლეოდეს. ასეთი გარანტია კი არის მტკიცებითი პროცესის სამართლებრივი რეგულირება და საპროცესო ფორმის დაცვის მოთხოვნა. როგორც ცნობილია, სასამართლოს გადაწყვეტილება სახელმწიფოს სახელით გამოაქვს. სწორედ აქ იკვეთება სახელმწიფოს ვალდებულება, შექმნას სათანადო ბაზა სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელებისთვის, რაც, თავის მხრივ, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის რეალურ გარანტიებს იძლევა. უკანონო და დაუსაბუთებელი სასამართლო აქტი ადამიანის უფლებების სასამართლო დაცვაზე უარის თქმას ნიშნავს.²⁶

25 იხ.: Корякин Е. А. К вопросу о судебных доказательствах в состязательном уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. 2006. №4. С. 32.

26 იხ.: Грудцына Л. Ю. Судебная защита прав и свобод личности // Российская юстиция. 2006. №2. С. 26.

ჩვენს ქვეყანაში სასამართლოსადმი ნდობის ძალიან სერიოზული პრობლემა არსებობს. აღიარებულია, რომ სახელმწიფოში სამართლიანი სასამართლოს ჩამოყალიბების მნიშვნელოვანი წინაპირობა სასამართლო ხელისუფლებისადმი საზოგადოების ნდობის ხარისხია. თუ ნდობა არ არსებობს, მართლმსაჯულების სამართლიანობაზე საუბარი ძალიან ძნელია. ყოველ კონკრეტულ სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი სასამართლოს საბოლოო განაჩენი საზოგადოებისთვის სარწმუნო უნდა იყოს. ის არ უნდა იძლეოდეს ეჭვის საფუძველს და არ უნდა ქმნიდეს უსამართლობის განცდას.

ძნელია ჩამოაყალიბო ის კრიტერიუმები, რომლებიც სასამართლო ხელისუფლებისადმი საზოგადოების ნდობის მაღალ ხარისხს უზრუნველყოფს. თუმცა ფაქტია, რომ საზოგადოებისა და სამართალდამცავი ორგანოების დამაკავშირებელი რგოლი კანონია. მიგვაჩნია, რომ საზოგადოება, პირველ რიგში, კანონს ენდობა და სახელმწიფო ორგანოების ქმედებასაც კანონიერების კრიტერიუმით აფასებს. სწორედ ამიტომაც მტკიცების პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. თუ მტკიცების პროცესის სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმს შევასუსტებთ, ამით სამართალწარმოებისადმი ნდობაც შესუსტდება, ისევე, როგორც იკარგება ნდობა მაშინ, როდესაც სამართალდამცავი ორგანოების საქმიანობაში კანონდარღვევა შეინიშნება. ამ დროს საზოგადოებაში უამრავი კითხვა და არცთუ უსაფუძვლო ეჭვი ჩნდება. თუ სისხლის სამართალწარმოებისას კანონის მოთხოვნები დაცული არ არის, თუ არსებობს ადამიანის უფლებების დარღვევის ფაქტები, სამართლიანობის გრძნობის დამკვიდრება და გამოტანილი განაჩენის მართებულობაში დარწმუნება რთულია. დანაშაულთან ბრძოლა სახელმწიფო საქმიანობის სპეციფიკური ფორმაა. სწორედ ამ საქმიანობის სამართლებრივი (საპროცესო) ფორმა უზრუნველყოფს სახელმწიფო ხელისუფლების, თანამდებობის პირების და სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტების მიერ საპროცესო ფუნქციის შესრულებისას განხორციელებული მოქმედებებისადმი

და მიღებული გადაწყვეტილებებისადმი ნდობას.²⁷

სისხლის სამართლის პროცესში ორი მხარე არსებობს. ერთ-ერთი მხარე უმრავლეს შემთხვევაში უკმაყოფილო რჩება სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებით. ეს სრულიად ლოგიკურია. სასამართლოს გადაწყვეტილება ყოველთვის ერთ-ერთი მხარის ინტერესებს აკმაყოფილებს. სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებობისთვის მთავარია არა რომელიმე მხარის კმაყოფილება, არამედ აუცილებელია სასამართლოს გადაწყვეტილების აღიარება მოხდეს. როდესაც საზოგადოება ენდობა სასამართლოს, შესაბამისად აღიარებს მის ნებისმიერ გადაწყვეტილებას. სწორედ ამ შემთხვევაში შეგვიძლია ვისაუბროთ სამართლებრივ სახელმწიფოზე და მაღალი თვითშეგნების მქონე საზოგადოებაზე. ამ ყველაფრის მიღწევა კი კანონიერების პრინციპის დაცვითაა შესაძლებელი.

ცხადია, მტკიცების პროცესის აუცილებელი ელემენტი შემეცნებაა. მაგრამ არ შეიძლება მტკიცების პროცესი მხოლოდ ინფორმაციის მოპოვებით შემოიფარგლოს. შემეცნება და მტკიცება (სისხლის საპროცესო სამართლებრივი გაგებით) შინაარსობრივად განსხვავებული ცნებებია.²⁸ მტკიცება უფრო ფართო ცნებაა და მოიცავს შემეცნებით საქმიანობასაც, რომელსაც მტკიცების პროცესში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია. ბუნებრივია, მტკიცებულების დასაშვებობაზე ვერც კი ვისაუბრებთ, თუ არ გვაქვს სისხლის სამართლის საქმისათვის შინაარსობრივად მნიშვნელოვანი ინფორმაცია (მტკიცებულების შესახებობა). რა თქმა უნდა, აუცილებელია ინფორმაციის მოპოვება, შემეცნება. თუმცა რაოდენ დიდიც არ უნდა იყოს მტკიცების პროცესის შემეცნებითი მხარე, ეს არ ნიშნავს, რომ დაეკნინოთ მტკიცების პროცესის ფორმალური მხარე,²⁹ რომელიც ადასტურებს ობიექტური ინფორმაციის არსებობას და ხელს უწყობს საპროცესო გადაწყვეტილებათა დასაბუთებას. გამომძიებელი, პროკურორი თუ მოსამართლე საქმის

27 იხ.: Корякин Е. А. Указ. соч. С. 32.

28 იხ.: Джатиев В. С. Доказывание и оценка обстоятельств преступления. Ростов. 1990. С. 23.

29 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 69.

ობიექტურ გარემოებებს შეიმეცნებს არა თავისთვის, არამედ სხვებისთვის. ამიტომ არ შეიძლება მტკიცების პროცესი მხოლოდ ინფორმაციის მოპოვებით შემოიფარგლოს. მთავარია ეს ინფორმაცია ადრესატისთვის ხელმისაწვდომი, ობიექტური და დამაჯერებელი იყოს, რაც მხოლოდ სათანადო ფორმითაა შესაძლებელი. ინფორმაციის უტყუარობის მაღალ ხარისხს ამ ინფორმაციის კანონიერება განაპირობებს. თვით უტყუარობის ცნება კი არა მარტო ინფორმაციის ჭეშმარიტებას, არამედ ჭეშმარიტების დასაბუთებასაც მოიცავს.³⁰ სხვაგვარად წარმოდგენელია, საზოგადოება და კონკრეტული ადრესატი ინფორმაციის უტყუარობაში დაარწმუნო. საამისო მექანიზმი მხოლოდ კანონი და მისი მოთხოვნების დაცვაა. ზოგადად ინფორმაციას შეიძლება პირი არ ენდოს, მაგრამ მისი დასაბუთებულობის, კანონიერების შემთხვევაში ამ ინფორმაციის უტყუარობაში ეჭვის შეტანის საფუძველი აღარ იარსებებს. ფაქტების უტყუარი დადგენა კი სისხლის სამართლის საქმის სწორად გადაწყვეტის უპირველესი და აუცილებელი პირობაა.³¹ სისხლის სამართალწარმოების ამოცანათა გადასაწყვეტად სისხლის სამართლის საქმის გარემოებათა შესახებ არა მარტო ჭეშმარიტი, არამედ უტყუარი ინფორმაციის მოპოვებაა აუცილებელი. ინფორმაციას უტყუარობის ხასიათს მტკიცების პროცესი ანიჭებს.³²

შემეცნებისა და მტკიცების მეცნიერული ანალიზის შედეგად, მტკიცების პროცესში შეიძლება სამი მიმართულება გამოვყოთ: 1. შემეცნება, 2. დადასტურება და 3. დასაბუთება. შემეცნების ეტაპზე საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოპოვება ხდება. ამის შემდეგ აუცილებელია ინფორმაციის საპროცესო დამაგრება, შესაბამის საპროცესო დოკუმენტში ასახვა და ყველა შესაძლო ადრესატის დაარწმუნება მათთვის მიწოდებული ინფორმაციის ჭეშმარიტებაში.³³

30 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 88.

31 იხ.: Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность / Под ред. В. А. Власихина. М., 2000. С. 143.

32 იხ.: Теория доказательств в советском уголовном процессе. Указ. соч. С. 288.

33 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 14.

მტკიცების პროცესის ასეთი ხასიათი იმთავითვე გულისხმობს, რომ სათანადო ფორმის გარეშე ამ საქმიანობის განხორციელება შეუძლებელია.

თანამედროვე ფილოსოფიურ მეცნიერებას ეჭვი არ შეაქვს, რომ ნებისმიერ მოვლენაში ფორმისა და შინაარსის ურთიერთდამოკიდებულება მათ ერთიანობაში გამოიხატება. ფორმა არის შინაარსის გამოხატვის საშუალება, ხოლო მტკიცებულება ლოგიკური და პრაქტიკული მეთოდების გამოყენებით მსჯელობის ჭეშმარიტების დასაბუთების საშუალებაა.³⁴

ამრიგად, უეჭველია, რომ ფორმა და შინაარსი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებებია. არ შეიძლება ინფორმაცია (ისევე, როგორც ენერგია) რაიმე სახის მატერიალური ფორმის გარეშე არსებობდეს.³⁵ დავსვათ კითხვა: სისხლის სამართლის პროცესში ვინ უნდა განსაზღვროს ის ფორმა, რომელშიც საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია აისახება? ვფიქრობთ, სისხლის სამართლის პროცესის მთავარი ამოცანა სწორედ ამ ფორმის განსაზღვრაა, რათა ხელი შეუწყოს დანაშაულის გამოძიებისა და საქმის სასამართლო განხილვის ეფექტიანობას. მტკიცებულების ცნებიდანაც აშკარაა, რომ აქცენტი შინაარსთან ერთად ამ ინფორმაციის წყაროზე, მისი მოპოვების ხერხებსა და ფორმაზე კეთდება. მტკიცებულება არის არა რაიმე ფაქტი ან მოვლენა, არამედ სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოების შესახებ ინფორმაცია, რომელიც ადასტურებს ან უარყოფს დანაშაულებრივ ფაქტს ან მასთან დაკავშირებულ გარემოებას.³⁶ თავის მხრივ, ამ ინფორმაციისადმი ნდობას მისი სამართლებრივი ფორმა განაპირობებს. ამიტომ საპროცესო ფორმის დარღვევით მოპოვებული ინფორმაცია სანდობის დაბალი ხარისხით ხასიათდება და ის დაუშვებელი მტკიცებულებაა. ზემოთქმულიდან ცხადია, რომ საპროცესო ფორმის დაცვა პროცესის მწარმოებელი ორგანოსათვის

34 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 7.

35 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 39.

36 იხ.: ბ. ხარაზიშვილი. მტკიცებითი სამართალი. თბილისი. 1983. გვ. 30–50.

მნიშვნელოვანი საშუალებაა, დაარწმუნოს მოწინააღმდეგე მხარე და საზოგადოება მის მიერ დადგენილი ფაქტების უტყუარობაში. შესაბამისად, რაც უფრო დეტალურია მტკიცების პროცესის საკანონმდებლო რეგლამენტაცია, პროცესის მწარმოებელ ორგანოს მით უფრო უიოლდება საქმიანობა და საკუთარი მოქმედებებისა და გადაწყვეტილებების დასაბუთება.

მტკიცებულების საპროცესო ფორმის დაცვა სასამართლოს განაჩენის დასაბუთების საშუალებას იძლევა. თუ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკას გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განჩინებების სამოტივაციო ნაწილში აქცენტი სწორედ საპროცესო ფორმის დაცვაზე კეთდება. მაგალითად, განჩინებებში ხშირად შევხვდებით ასეთ ფორმულირებას: საქმეზე წინასწარი გამოძიება და სასამართლო განხილვა ჩატარებულია სრულყოფილად და საპროცესო კანონმდებლობის დაცვით, სასამართლო ორგანოებმა გამოკვლეულ მტკიცებულებებს მისცეს სწორი სამართლებრივი შეფასება, არ ყოფილა არსებითი ხასიათის დარღვევები, რომლებიც იმოქმედებდა სამართალწარმოების შედეგებზე, და ა. შ.³⁷ მართლაც ეფექტიანი ბერკეტია, დაასაბუთო სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი საბოლოო განაჩენის ობიექტურობა. სასამართლოს განაჩენის დასაბუთებისა და კანონიერების დადგენის სხვა სამართლებრივი საშუალება არ არსებობს. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 496-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ცალსახად ადგენს: „სასამართლოს განაჩენი დასაბუთებულია, თუ მისი დასკვნები ემყარება სასამართლო სხდომაზე განხილულ უტყუარ მტკიცებულებათა ერთობლიობას.“

თუმცა ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ მტკიცების პროცესის სრული ფორმალიზება ნამდვილად არ შეიძლება. ასეთი მიდგომა მტკიცების პროცესის მნიშვნელობის დაკნინებას ნიშნავს. მაგრამ იმავდროულად მტკიცებულებათა უტყუარობის რეალურ გარანტიად

37 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა. სისხლის სამართალი, წიგნი VII. 2006.

მტკიცების პროცესის საპროცესო ფორმა გვევლინება.³⁸ მაგალითად, როდესაც კანონი აღგენს, რომ მოსამართლე მტკიცებულებებს შინაგანი რწმენის საფუძველზე აფასებს, შეუძლებელია კანონმდებლობით „შინაგანი რწმენის“ ზუსტად განმარტება. საპროცესო კანონი არ არეგულირებს მტკიცების შემეცნებით, ლოგიკურ პროცესს. ეს პროცესი შემეცნების ზოგად კანონს ემორჩილება. სამართლის ნორმები კი მხოლოდ იმ სამართლებრივ ფარგლებს, პირობებსა და გარანტიებს აღგენს, რომლებიც მოსამართლის, გამოძიებლისა თუ პროკურორის მიერ გაკეთებული დასკვნების ჭეშმარიტებას უზრუნველყოფს.³⁹ ამდენად, მტკიცებულებათა შეფასების პროცესიც გარკვეულწილად სისხლისსამართლებრივი რეგულირების ფარგლებშია მოქცეული. მტკიცებულებათა შეფასებაც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს ემორჩილება. მაგრამ საპროცესო ნორმები მტკიცებულებათა შეფასების მიმდინარეობის წესს კი არ აღგენს, არამედ მათი შეფასების მიზანს, პრინციპებს განსაზღვრავს და აღგენს, როგორ უნდა გამოიხატოს საპროცესო დოკუმენტში მტკიცებულებათა შეფასების შედეგები. ე. ი. მტკიცებულების შეფასებას ორი, შინაგანი (ლოგიკური) და გარეგანი (სამართლებრივი) მხარე აქვს. ერთი რამ აშკარაა — მტკიცებულების შეფასება სისხლის სამართლის საქმეზე სამართალწარმოების განუყოფელი ნაწილია. ის ეხება მთლიანად გამოძიების ორგანოების, პროკურატურის, სასამართლოს საპროცესო საქმიანობას, გამოძიების დაწყებიდან ზემდგომი სასამართლოს მიერ განაჩენის გადასინჯვამდე.⁴⁰ ეს განაპირობებს მტკიცებულების შეფასების პროცესის სამართლებრივ არეალში მოქცევას. მიუხედავად ამისა, მტკიცებულებათა შეფასება ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება ფორმალისტული. მოსამართლეს საქმის განხილვისას უამრავ ურთიერთგამომრიცხავ ინფორმაციასთან უწევს შეხება. მას სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში სამართლიანობისა და კანონიერების პრინციპი ეხმარება. მოსამართლე ვალდებულია

38 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 50.

39 იხ.: Зинатуллин З. З. Указ. соч. С. 107.

40 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 26–27.

დაასაბუთოს, რატომ უარყო ერთი და რატომ დაეყრდნო მეორე მტკიცებულებას. ამის დასაბუთება მოსამართლეს მხოლოდ კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად შეუძლია.

ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ გაუგებარია, რატომ უნდა ქმნიდეს დაბრკოლებას მტკიცების პროცესის სამართლებრივი რეგულირება და რატომ ითხოვენ გამომძიებლები წინასწარი გამოძიებისას მეტ თავისუფლებას მაშინ, როდესაც მტკიცებულებათა დასაშვებობის შემოწმების მოთხოვნის მიზანი წარდგენილი ბრალდების კანონიერების, საქმის სასამართლოსთვის გადაცემის დასაბუთებულობის, სასამართლოში საქმის დაუბრკოლებლად წარმართვის სათანადო პირობების შექმნაა.⁴¹

საპროცესო ფორმა სრულებითაც არ გულისხმობს შეზღუდვების დაწესებას. საპროცესო ფორმის დაცვა მტკიცებულებათა კანონიერებას ნიშნავს. კანონიერად კი ისეთი პროცედურა მიიჩნევა, რომლის დროსაც საყოველთაოდ აღიარებული სამართლებრივი პრინციპები არ იზღუდება, კერძოდ, არ ირღვევა მხარეთა თანასწორობა და მოსამართლის დამოუკიდებლობა.⁴² წარმოდგენელია, ასეთი სისტემა ხელის შემშლელი იყოს და ბარიერს ქმნიდეს, პირიქით. სისხლის სამართლის პროცესში კანონიერების პრინციპის და მტკიცების პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვა სამართალდამცველთათვის ერთგვარი დაცვის საშუალებაა. ამიტომ კანონიერების პრინციპის დაცვა ნებისმიერი სახელმწიფო ორგანოს საქმიანობის აუცილებელი პირობა უნდა იყოს. კანონიერების პრინციპი დაცული უნდა იყოს სისხლის სამართლის პროცესის ყველა სტადიაზე.

როგორც ვიცით, სისხლის სამართლის პროცესი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული სტადიებისაგან შედგება. გამოვყოთ ორი სტადია: წინასწარი გამოძიება და საქმის სასამართლოში განხილვა. ვაღიაროთ, რომ საქართველოში შერეული ტიპის სისხლის სამართლის პროცესი არსებობს. წინასწარი გამოძიების სტადიაზე

41 იხ.: Золотых В. В. Указ. соч. С. 232.

42 იხ.: Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. Санкт-Петербург: 2000. С. 61.

ინკვიზიციური ელემენტები შეინიშნება. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ წინასწარ გამოძიებას აბსოლუტურად სამძებრო ხასიათი უნდა ჰქონდეს. პირიქით, კანონმდებლობა ინკვიზიციური ელემენტების უფრო და უფრო შემცირების გზით უნდა წავიდეს. დავის საგანი არ უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ საპროცესო ფორმის დაცვა აუცილებელია როგორც წინასწარი გამოძიების, ისე სასამართლო განხილვის სტადიაზე. საინტერესოა, რომ აღნიშნული საკითხისადმი სხვადასხვა მიდგომები არსებობს. მაგალითად, გერმანიის სისხლის სამართლის პროცესი მტკიცების ორ, „მკაცრ“ და „თავისუფალ“ სახეს განასხვავებს. აქ მტკიცების პროცესი მკაცრად რეგლამენტირებული მხოლოდ სასამართლო განხილვის სტადიაზეა. მტკიცება შეჯიბრებითობის, უშუალობის და ყველა სხვა საპროცესო პრინციპის დაცვით მიმდინარეობს. წინასწარი გამოძიების სტადიაზე კი საპროცესო ფორმის დაცვა სავალდებულო არ არის.⁴³

ასეთ მიდგომას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გავიზიარებთ. აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ წინასწარი გამოძიება სისხლის სამართლის პროცესის მნიშვნელოვანი ეტაპია. სწორედ აქ ხდება სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოპოვება, შეკრება და საპროცესო დამაგრება. წინასწარი გამოძიება წინ უსწრებს საქმის სასამართლოში განხილვას. პროცესის ამ სტადიის მიზანი საქმის სასამართლოში განხილვისთვის მზადება და სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელებისთვის ხელის შეწყობაა. ეს მიზანი ვერ მიიღწევა, თუ წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მიღებული თითოეული გადაწყვეტილება და საქმის სასამართლოსთვის გადაცემა საქმეზე შეკრებილი უტყუარი მტკიცებულებებით არ იქნება დასაბუთებული.

ამასთანავე, აღნიშნულ შემთხვევაშიც გასათვალისწინებელია ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემა. სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისას პირი უდანაშაულობის პრეზუმფციით სარგებლობს და, შესაბამისად, უდანაშაულოდ ითვლება, მაგრამ

43 იხ.: Гущенко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Указ. соч. С. 418-419.

მას ბრალდებულის სტატუსი აქვს. ეს კი უფლებების გარკვეულ შეზღუდვასთანაა დაკავშირებული, რაც სათანადო სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე წარმოუდგენელია. შეუძლებელია პირის ბრალდებულად ცნობა, თუ ბრალდების დამადასტურებელი უტყუარი მტკიცებულებები არ არსებობს. აქედან გამომდინარე, ცალსახაა, რომ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად, დასაბუთებული, ობიექტური და კანონიერი გადაწყვეტილების მისაღებად აუცილებელია მტკიცებითი პროცესი მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების პირობებში ზორციელდებოდეს როგორც სასამართლო განხილვის, ისე წინასწარი გამოძიების სტადიაზე. სავსებით ეთანხმებით მოსაზრებას, რომ საპროცესო ფორმის დაცვა პირისთვის ბრალდების წარდგენისას არანაკლებ აქტუალურია, ვიდრე საქმის სასამართლოში განხილვის დროს. სწორედ ამ ეტაპზე იქმნება მტკიცებულებითი ბაზა. ამ სტადიაზე მტკიცებულებათა კანონიერებისა და დასაბუთებულობის უზრუნველყოფა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. საქმის სასამართლო განხილვისას ყოველივე ამაზე ზრუნვა შეიძლება უკვე ძალზე დაგვიანებული აღმოჩნდეს.⁴⁴

სწრაფი და ეფექტიანი მართლმსაჯულების უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია, სასამართლოსთვის წარდგენილი ინფორმაცია იყოს ობიექტური, კანონიერი და დასაბუთებული. სხვაგვარად, სასამართლოში საქმის განხილვას საკმაოდ დიდი დრო დასჭირდება. ამასთანავე, საინტერესოა, საქმის სასამართლოში განხილვისას პროკურორმა, რომელსაც სახელმწიფო ბრალმდებლის სტატუსი აქვს, როგორ უნდა დაუჭიროს მხარი ბრალდებას, თუ ის უტყუარ მტკიცებულებებს არ ემყარება. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ბრალმდებელს საკუთარი პოზიციის მყარი არგუმენტებით დასაბუთება ალბათ გაუჭირდება.

მტკიცების პროცესში გარკვეული ფორმის დაცვა ყოველთვის აუცილებელი მოთხოვნა იყო. თუ მცირე ისტორიულ გადახვევას გავაკეთებთ, დავინახავთ, რომ ქართული სისხლის სამართლის პროცესი ჯერ კიდევ XIII საუკუნემდე იცნობდა წინასწარი გამოძიებისა

44 იხ.: Смирнов А. В. Указ. соч. С. 22.

და სასამართლო განხილვის სტადიებს. ივანე ჯავახიშვილი წერს: გასამართლებას „გამოძიებაი“ უძღოდა წინ. მსაჯულს ჯერ საქმის უტყუარი ვითარება უნდა გამოერკვია. საქმის ვითარებას მაშინ ეწეოდა „ძალი საქმისაი“. ექვთიმე მთაწმინდელს თავისი მართლმსაჯულებითი მოღვაწეობის დროს, როდესაც რაიმე შფოთი ან სხვა დანაშაული მოხდებოდა, წესად ჰქონდა, რომ ჯერ „ცნოს ძალი მის საქმისაი ძმათაგან“, რომელნიც ამ დატრიალებული საქმის თანადამხდური და თვითმხილველი მოწმენი იყვნენ, ხოლო შემდეგ დამნაშავეთა გასამართლებას შეუდგებოდა ხოლმე. ყოველი „შესმენაი“ და ბრალდება შემოწმებული და დამტკიცებული უნდა ყოფილიყო, ამისთვის კი საჭირო იყო ბრალდებისა და შესმენის სისწორისა და საფუძვლიანობის „გამოძიებაი“. ცილის ან ბრალის დამწამებელს ევალებოდა თავისი ბრალდების „გამოჩინებაი“.⁴⁵ ე. ი. ძველ ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცების პროცესს განსაკუთრებული ადგილი ეკავა. ამ მოკლე ისტორიულმა ექსკურსმა ნათლად გვიჩვენა წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მტკიცების პროცესის როლი. საქმის სასამართლოში განხილვის წინაპირობა საქმის გარემოებების უტყუარი დადგენა იყო, სხვაგვარად საქმეს „ძალი საქმისაი“ არ ეწეოდა. ეს საკითხისადმი ნამდვილად პროგრესული მიდგომაა.

უეჭველია, რომ წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტას სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს. პირს ბრალდება სწორედ საქმეზე დაშვებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობის საფუძველზე უნდა წარედგინოს. მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა გადაეცეს სისხლის სამართლის საქმე სასამართლოს. ხოლო თუ ბრალდება ვერ დადასტურდება, სისხლის სამართლის საქმე უნდა შეწყდეს. შესაბამისად, წინასწარი გამოძიების მიმდინარეობისას მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის სწორად გადაწყვეტაზე ბევრად არის დამოკიდებული სისხლის სამართლის საქმის ბედი. წინასწარი გამოძიებისას დაშვებული ხარვეზების უგულისყუროდ

45 ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად. VII ტომი. თბილისი. 1984.
გვ. 352.

დატოვება არ შეიძლება, მიუხედავად იმისა, რომ წინ სასამართლო განხილვაა. საქმის არსებითი განხილვა სასამართლო პროცესზე ხდება, მაგრამ წინასწარი გამოძიებისას დაშვებულმა კანონდარღვევებმა შეიძლება არსებითი ზიანი მიაყენოს საქმეზე კანონიერი განაჩენის გამოტანას. სხვადასხვა საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება, ადგილმდებარეობის ჩხრეკა, პირადი ჩხრეკა, შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, საფოსტო გზავნილების დაყადაღება და ამოღება სწორედ წინასწარი გამოძიების სტადიაზე ხდება. თუ ამ მოქმედებების დროს საპროცესო ფორმა მაქსიმალურად დაცული არ იქნება, როგორ უნდა დავიცვათ ადამიანები თვითნებური ხელყოფისაგან, ან როგორ უნდა დავადგინოთ მოპოვებული ინფორმაციის უტყუარობა?

პირი წინასწარი გამოძიების ეტაპზე უკვე ბრალდებულად ითვლება. დაუსაბუთებელი და არასაიმედო ინფორმაციის საფუძველზე კი სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება დაუშვებელია. მიუხედავად იმისა, რომ განაჩენის დადგენამდე პირი უდანაშაულოდ ითვლება, მასზე ეჭვმიტანილის სტატუსიც კი დიდ დამლასტოვებს. ძალიან ძნელია უდანაშაულო ადამიანის რეაბილიტაცია. ე. ი. წინასწარ გამოძიებას, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის დამოუკიდებელ სტადიას, მეტად საპასუხისმგებლო მისია აკისრია. ეს არ არის სასამართლოსათვის ინფორმაციის უბრალო შეკრების ეტაპი. ეს არის საქმეზე ობიექტური ინფორმაციის მოპოვების ეტაპი, რომლის ლოგიკური გაგრძელება უნდა იყოს სასამართლო განხილვა, სამართლიანი განაჩენის გამოტანა და საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა. სწორედ ამიტომ წინასწარი გამოძიების ეტაპზედაც მტკიცებულებების შეგროვება და ბრალდების ფორმულირება საპროცესო წესის დაცვით უნდა განხორციელდეს; სასამართლოსათვის გადაცემული სისხლის სამართლის საქმე კი დასაბუთებულ ინფორმაციას უნდა შეიცავდეს. ცხადია, ამ ინფორმაციით საკუთარი პოზიციების არგუმენტირების და პოლემიკის საშუალება მხარეებს უშუალოდ სასამართლო პროცესზე მიეცემათ.

საპროცესო ფორმის დაცვა მტკიცებულების დასაშვებობის

აუცილებელი პირობაა. თუმცა ეს არ გულისხმობს, რომ კურიოზულ შემთხვევებამდე მივიდეთ. სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის დარღვევა სხვადასხვა სახისაა. ზოგიერთი მათგანი შეიძლება საერთოდ არ უკავშირდებოდეს მტკიცებულებათა შეგროვებასა და საპროცესო დამაგრებას.⁴⁶ გაუმართლებელია საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობა ისეთი მექანიკური შეცდომების გამო, როგორებიცაა, მაგალითად, ლოკუმენტზე სათაურის ან თარიღის არასწორად აღნიშვნა, პროცესის მონაწილის სახელის შეცდომით მითითება და სხვა. მსგავს შემთხვევებში ძალზე ხშირად დაცვის მხარე სასამართლოს მტკიცებულების აღნიშნული საფუძვლით დაუშვებლად ცნობის მოთხოვნით მიმართავს.

ჩნდება კითხვა: რამდენად საფუძვლიანია დაცვის მხარის შუამდგომლობა და არის თუ არა ასეთი შეცდომები მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობის საფუძველი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემისას უნდა დავეთანხმოთ გავრცელებულ მოსაზრებას, რომ აუცილებელია მტკიცების პროცესის განხორციელებისას კანონდარღვევის ფაქტი და შეცდომა ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ. არ შეიძლება შეცდომა სამართლის ნორმის დარღვევად იქნეს კვალიფიცირებული.⁴⁷ მაგრამ აქვე ისევ ჩნდება კითხვა: აღნიშნულ ფაქტებზედაც ზომ აუცილებელია რეაგირება? პასუხი მხოლოდ დადებითი შეიძლება იყოს. საკითხის გადაწყვეტის გზას სისხლის საპროცესო სამართალი დაშვებული შეცდომების აღმოფხვრასა და ნეიტრალიზაციაში ხედავს. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში აუცილებლად უნდა გაირკვეს, რამდენად ახდენს გავლენას დაშვებული შეცდომა ინფორმაციის უტყუარობაზე, შესაძლებელია თუ არა არსებული ხარვეზის გამოსწორება მტკიცებულების სხვა წყაროს გამოყენებით ან სხვა საგამომიებო მოქმედებით.⁴⁸

მტკიცებულებათა დაუშვებლად ცნობის უპირობო საფუძველი

46 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 73.

47 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 42.

48 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 76.

მხოლოდ არსებითი ხასიათის დარღვევებია, რომლებსაც სისხლის სამართალწარმოების შედეგებზე ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, არსებითი ხასიათისაა ისეთი დარღვევები, რომლებიც ხელს უშლის სწრაფი და სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელებას, არღვევს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს და საფრთხეს უქმნის დემოკრატიულ პრინციპებს. ასეთი ფაქტების იგნორირება დაუშვებელია. მტკიცების პროცესის ზუსტი საკანონმდებლო რეგლამენტაცია და საპროცესო ფორმის დაცვის მოთხოვნა სწორედ ამ ფასეულობათა დაცვას ემსახურება. თუმცა არსებობს განსხვავებული აზრიც. სავიციკის მიაჩნია, რომ მტკიცებულებათა შეგროვებისას დაშვებული ნებისმიერი კანონდარღვევა მათი დაუშვებლად ცნობის საფუძველია. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კანონდარღვევების არსებითად და არაარსებითად კლასიფიკაცია აუცილებელს გახდის საპროცესო ნორმების ხარისხობრივ იერარქიას. ბუნებრივია, კანონმდებლობაში სამართლებრივი ნორმების ხარისხობრივი კლასიფიკაცია ვერ მოხდება. ქცევის სავალდებულო წესები შესასრულებლად ყოველთვის სხვადასხვაა. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ ამა თუ იმ ნორმის დარღვევას განსხვავებული შედეგები მოყვება. საპროცესო სამართლებრივი ნორმების დარღვევის ხარისხობრივი კლასიფიკაციის ზუსტი სამართლებრივი რეგლამენტაცია რთულია, მაგრამ ეს აუცილებელიც არ არის. საპროცესო წესის დარღვევის ხასიათის გასარკვევად საკმარისია ორი კრიტერიუმის გათვალისწინება:

1. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ არსებითად ითვლება ისეთი ხასიათის დარღვევა, რომელიც მტკიცებულების უტყუარობაში ეჭვის შეტანის საფუძველს იძლევა;

2. მტკიცებულებად დაუშვებლად ცნობის მიზანია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილის ძირითადი უფლებების დაცვა.⁴⁹

ამ კრიტერიუმების მიხედვით, არსებითი ხასიათის დარღვევებად

49 იხ.: www.kalinovsky-k.narod.ru. Калиновский К. Б. Существенность уголовно-процессуальных нарушений при собирании доказательств // Материалы международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 9-10 апреля 1998 года. Часть 2. С. 11-14.

შეიძლება მივიჩნიოთ, მაგალითად, მტკიცებულებათა შეგროვების, საპროცესო დამაგრების, შემოწმებისა და შეფასების სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესების დარღვევა, რაც განაჩენის ობიექტურობაზე ახდენს გავლენას. მაგალითად, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ, როდესაც 2006 წლის 13 აპრილის განჩინებით გააუქმა თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატის 2005 წლის 8 აპრილის განაჩენი, არსებითი ხასიათის დარღვევებად მიიჩნია შემდეგი: სასამართლოს მიერ არ არის გარკვეული მტკიცებების საგნის ყველა გარემოება სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით. განაჩენიდან არ ჩანს, თუ რა მიიჩნია სასამართლომ საბოლოოდ დადგენილად. სასამართლოს თითოეული მტკიცებულება არ შეუფასებია, რათა დადგენილიყო მათი დამოკიდებულება საქმის მიმართ, დაცული იყო თუ არა საპროცესო კანონი მათი შეკრებისას, მტკიცებულებათა უტყუარობა და საკმარისობა დანაშაულის ჩადენის შესახებ დასკვნისათვის.⁵⁰ ამ მაგალითიდან აშკარაა, რომ მოცემულ საქმეზე სამართალწარმოება არ იყო სრული, ყოველმხრივი და ობიექტური, რასაც მტკიცებულებათა არასწორი შეფასება განაპირობებდა. რაც მთავარია, სასამართლოს არ გაურკვევია, იყო თუ არა საპროცესო კანონი დაცული მტკიცებულებათა შეკრებისას, არ შეუმოწმებია მტკიცებულებათა უტყუარობა და საკმარისობა დანაშაულის ჩადენის შესახებ დასკვნისათვის. ასეთი სახის დარღვევები ქმნის უდანაშაულო პირის მსჯავრდების საფრთხეს, ვინაიდან სასამართლოს განაჩენი არ ეფუძნება ურთიერთშეთანხმებულ, უტყუარ მტკიცებულებათა ერთობლიობას.

საპროცესო ფორმა კანონიერების, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის გარანტიებს ქმნის. ეს ის არგუმენტია, რომელიც ადასტურებს სისხლის სამართლის პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობას. თუ მტკიცების პროცესი კანონმდებლობით მკაცრად რეგულირებული არ იქნება, სხვა მექანიზმით

50 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. წიგნი IV. განჩინება. 13 აპრილი. 2006.

შეუძლებელია მტკიცების პროცესის ობიექტურობისა და კანონიერების უზრუნველყოფა. სხვა ბერკეტი, გარდა ურთიერთობის სამართლებრივი რეგულირებისა, არ არსებობს.

მტკიცების პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაუსაბუთებელი შეზღუდვის შესაძლებლობასაც გამორიცხავს. ყველასთვის ცნობილია, რომ სისხლის სამართალწარმოებისას ხშირად აუცილებელი ხდება პირის უფლებების შეზღუდვა, მაგალითად, პირადი თუ საცხოვრებელი ადგილის ჩხრეკისას, საფოსტო გზავნილის დაყადაღების დროს.

მტკიცების პროცესში დანაშაულის გახსნისა და ადამიანის უფლებების დაცვის ინტერესებს შორის ბალანსის დაცვა ერთ-ერთი რთული პრობლემაა. ადამიანის პირადი უფლებები რომ ხელშეუხებელი ფასეულობაა, ეს სადავო არავისთვისაა. აშშ-ში მოქმედებს „პრაივისის“ კონცეფცია. „პრაივისი“ პირადი ცხოვრების საიდუმლოებაა. 1890 წელს ამერიკელი იურისტები — უერონი და ბრან დეიზონი პირველად შეეცადნენ ამ ცნების განმარტებას. მათ „პრაივისი“ განმარტეს, როგორც „ხელშეუხებელი უფლებები“. აშშ-ში პირის პირადი ცხოვრების დაცვას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა. კონსტიტუციის მეოთხე შესწორება დაუსაბუთებელი ჩხრეკისაგან იცავს საცხოვრებელი ადგილის, მიმოწერის, პირადი ხელშეუხებლობის უფლებას.⁵¹ აშშ-ში არსებული მტკიცებულების გამორიცხვის წესი სწორედ იმას გულისხმობს, რომ კონსტიტუციის მეოთხე შესწორების დარღვევით მოპოვებული ინფორმაცია სასამართლომ მტკიცებულებად არ უნდა გამოიყენოს.

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, სისხლის სამართალწარმოება ადამიანის უფლებების შეზღუდვას იმთავითვე გულისხმობს, მაგრამ ეს მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების ფარგლებში უნდა ხდებოდეს. ეს კიდევ ერთი არგუმენტია საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობის სასარგებლოდ. ამ სფეროში მოუწესრიგებელი ურთიერთობები ადამიანის უფლებების თვითნებურ ხელყოფას გამ-

51 იხ.: გ. ჭეჭავაძე. ცხოვრება და კანონი. მე-2 შეესებული გამოცემა. თბილისი. 2008. გვ. 241.

ოიწვევს, რისი შესაძლებლობაც კანონის მოთხოვნების დაცვისას მინიმალურია. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს მტკიცების ისეთ პროცესს, რომლის დროსაც სახელმწიფოს აქვს უფლება, შეეხოს პირის პირად ცხოვრებას, მაგრამ მხოლოდ სათანადო საფუძვლის არსებობისას და მკაცრად განსაზღვრულ ფარგლებში. დანაშაულის გახსნის ინტერესი ორგანულადაა შერწყმული ადამიანის პატივისა და ღირსების საიმედო დაცვის უზრუნველყოფასთან.⁵² სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება იმგვარად უნდა წარიმართოს, რომ ადამიანის პირად ცხოვრებაში ჩარევა მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში, მინიმალურ დონეზე მოხდეს.⁵³ ეს ის სფეროა, სადაც დანაშაულის გახსნისა და ადამიანის უფლებების დაცვის ინტერესებს შორის ბალანსის დაცვა ძალზე რთული და იმავდროულად აუცილებელია. ამ რთული ამოცანის გადაწყვეტა მხოლოდ საპროცესო ფორმის დაცვის შემთხვევაშია შესაძლებელი.

გერმანელი იურისტის, ბელინგის ე. წ. მტკიცებულების აკრძალვის თეორიის არსი სწორედ ის იყო, რომ სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცების პროცესი ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მიზნით აუცილებლად განსაზღვრულ ჩარჩოებში უნდა განხორციელდეს. ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში გერმანელი იურისტი ლიპმანი სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ სისხლის სამართლის პროცესის ფუნქციების შესრულება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ ის ერთდროულად იცავს როგორც სახელმწიფოს დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან, ისე მოქალაქეებს სახელმწიფო ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებისაგან.⁵⁴ აღნიშნული წონასწორობის დაცვაა ის მთავარი მიზანი, რომელსაც სისხლის სამართლის პროცესი ისახავს. ადამიანის უფლებებსა და დამნაშავის სამართლიან დასჯაზე თანაბრად ზრუნვა აყალიბებს სამართლიან მართლმსაჯულებას. მთლიანობაში, ამ მიზ-

52 იხ.: Теория доказательств в советском уголовном процессе. Указ. соч. С. 326.

53 იხ.: Ллойд Л. Уайнреб. Отказ в правосудии. Уголовный процесс в США. М., 1985. С. 29.

54 გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 242.

ნის მიღწევისათვის ხელსაყრელ სამართლებრივ ბაზას სისხლის საპროცესო სამართალი მტკიცებითი პროცესის მკაცრი რეგულირებით უნდა ქმნიდეს.

სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა უფლება-მოვალეობების, მათი ფუნქციების ზუსტად განსაზღვრით ქმნის სამართლებრივ არეალს, რომლის ფარგლებშიც დაუშვებელია უკანონო, თვითნებური მოქმედებები, დაცულია ადამიანის უფლებები, მოქმედებს დანაშაულის გახსნის ეფექტიანი საშუალებები და არსებობს მართლმსაჯულების კანონიერებისა და ობიექტურობის რეალური გარანტიები. ამიტომ არის აუცილებელი საპროცესო ფორმის დაცვა.

ამრიგად, მტკიცების პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვაზე პოლემიკა უადგილოა. უტყუარი მტკიცებულების მოპოვებისათვის საპროცესო ფორმის დაცვას იმდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს, რომ ამ საკითხთან მიმართებით კითხვები არ უნდა არსებობდეს.

ზემოაღნიშნულიდან ცხადია, რომ მტკიცების პროცესში საპროცესო ფორმის დაცვას ორი ძირითადი ამოცანა აქვს:

პირველი – საპროცესო ფორმის დაცვა საქმეზე ობიექტური გვემართების დადგენას უზრუნველყოფს. ამისათვის კანონმდებელი მტკიცებულებათა მოპოვების, საპროცესო დამაგრების, შემოწმებისა და შეფასების მეთოდოლოგიურად დასაბუთებულ და პრაქტიკაში გამართლებულ წესს ადგენს (მაგალითად, პირისთვის ობიექტის ამოსაცნობად წარდგენა მსგავს ნივთებთან ერთად).

მეორე – საპროცესო ფორმის დაცვა სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა უფლებებსა და თავისუფლებებს უზრუნველყოფს. ამ მიზნით, მაგალითად, ჩხრეკის ჩატარების განსაკუთრებული წესია დადგენილი.⁵⁵ ამ ამოცანათა გადაწყვეტაზე კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმის, ასევე მართლმსაჯულების ბედია დამოკიდებული. ამიტომ მოსაზრებას, რომელიც მტკიცების პროცესის სამართლებრივი რეგულირების შესუსტებას უჭერს მხარს, ვერ გავიზიარებთ.

55 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 7.

საპროცესო ფორმის დარღვევის შემთხვევაში სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი უკანონო განაჩენი აუცილებლად უნდა გაუქმდეს. თუ სასამართლო გამოძიება ობიექტურად, სრულყოფილად და კანონიერად არ იქნება ჩატარებული, დაუშვებელია სასამართლოს განაჩენს იურიდიული ძალა მიენიჭოს და კანონიერ ძალაში შევიდეს. ასეთი სასამართლო განაჩენი აუცილებლად უნდა იქნეს დაბრუნებული ხელახალი განხილვისთვის. მაგალითად, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ 2006 წლის 27 აპრილის განჩინებით დამატებით გამოძიებაში დააბრუნა თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატის 2005 წლის 14 ივლისის განაჩენი იმ მოტივით, რომ ის არ ემყარებოდა უტყუარ მტკიცებულებათა ერთობლიობას. განაჩენის სამოტივაციო ნაწილში მითითებულია, რომ საქართველოს სსსკ-ის 503-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, გამამტყუნებელ განაჩენს არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს ვარაუდი. იგი ღვინდება მხოლოდ იმ პირობით, თუ სასამართლო განხილვისას დამტკიცდა მსჯავრდებულის მიერ დანაშაულის ჩადენა უტყუარ მტკიცებულებათა საფუძველზე. ასევე აღნიშნულია, რომ საქართველოს სსსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, საქმის გამოკვლევა უნდა იყოს ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური. ერთნაირი გულმოდგინებით უნდა გაირკვეს მსჯავრდებულის როგორც მამხილებელი, ისე გამამართლებელი გარემოებანი. ამასთანავე, სსსკ-ის მე-19 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, მტკიცებულებათა შეფასება ხდება სისხლის სამართლის კანონისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის მოთხოვნათა დაცვით. უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ყველა აღნიშნული მოთხოვნა დარღვეულია, და საჭიროდ ჩათვალა ხელახალი სასამართლო გამოძიების ჩატარება.⁵⁶ ეს აბსოლუტურად გამართლებული გზაა დაშვებული უბეში დარღვევების აღმოსაფხვრელად და საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დასადგენად.

ამ მხრივ ასევე საინტერესოა საქართველოს უზენაესი სასა-

56 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. წიგნი VIII. განჩინება. 27 აპრილი. 2006.

მართლოს 2006 წლის 19 დეკემბრის განჩინება ზესტაფონის რაიონული პროკურატურის პროკურორ თ. ორჯონიკიძის საკასაციო საჩივარზე, რომელიც ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის მიერ 2006 წლის 7 აგვისტოს მსჯავრდებულ ზ. არშილავას მიმართ გამოტანილი განაჩენის გაუქმებას ითხოვდა.

ზ. არშილავას ბრალი ედებოდა ისეთ დანაშაულთა გამო, როგორებიცაა: ყაჩაღობა, ჩადენილი ჯგუფურად და ბინაში უკანონო შეღწევით; მძევლად ხელში ჩაგდება, ჩადენილი წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ, ორი პირის მიმართ, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში ძალადობითა და ასეთი ძალადობის მუქარით; აგრეთვე საბრძოლო მასალის მართლსაწინააღმდეგო შეძენა, შენახვა და ცეცხლსასროლი იარაღის მართლსაწინააღმდეგო შეძენა, ტარება.

ზ. არშილავა ხარაგაულის რაიონულმა სასამართლომ მხოლოდ საბრძოლო მასალის მართლსაწინააღმდეგო შეძენასა და შენახვაში ცნო დამნაშავედ. ეს განაჩენი ქუთაისის სააპელაციო სასამართლომ უცვლელად დატოვა.

პროკურორის საჩივარი არც უზენაესმა სასამართლომ დააკმაყოფილა იმ მოტივით, რომ პირის დამნაშავედ ცნობა და გამამტყუნებელი განაჩენი უნდა ემყარებოდეს კანონიერი გზით მოპოვებულ უტყუარ მტკიცებულებათა ერთობლიობას. ზ. არშილავას მიმართ ბრალდება კი ერთადერთ მტკიცებულებას ეფუძნებოდა, კერძოდ, დაზარალებულ ე. მერკვილაძის საცხოვრებელ ბინაში არსებული საძიწებელი გარნიტურის სარკის ზედაპირიდან აღებულ ერთი თითის ანაბეჭდს. პირველი ინსტანციის სასამართლო თავის განაჩენში სწორად მიუთითებს, რომ მოცემულ შემთხვევაში ხსენებულ თითის ანაბეჭდთან მიმართებით დარღვეულია შემთხვევის ადგილის დათვალიერებისას აღმოჩენილი მტკიცებულების დამაგრების, ამოღებისა და საგამომიებო მოქმედების ოქმში მისი გაფორმების თაობაზე საპროცესო კანონით დადგენილი წესები, რის გამოც აღნიშნული თითის ანაბეჭდი ვერ იქნება მიღებული კანონიერ მტკიცებულებად

და არ შეიძლება იგი საფუძვლად დაედოს ბრალდებასა და გამამტყუნებელ განაჩენს.⁵⁷

ამრიგად, საპროცესო ფორმის დარღვევა აუცილებლად გამოიწვევს მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობას, ვინაიდან ინფორმაცია, რომელიც სათანადო წესის დაცვით არ არის მოპოვებული, ყოველთვის საექვო მტკიცებულებაა. ვარაუდების საფუძველზე კი განაჩენის დაფუძნება არ შეიძლება. უდანაშაულობის პრეზუმფციის კონსტიტუციური პრინციპის თანახმად, ნებისმიერი ეჭვი, რომელიც დადასტურებული არ არის, ბრალდებულის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს. დაუშვებელია პირის მსჯავრდება ვარაუდების საფუძველზე. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ადამიანის დამნაშავედ ცნობა ძალზე საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებაა როგორც სამართლებრივი, ისე ზნეობრივი თვალსაზრისით.

საინტერესოა „დასჯის“ განმარტება. ბევრი მასში „სამაგიეროს მიზლვას“ გულისხმობს. სულხან-საბა ორბელიანი კი „დასჯას“ განმარტავს, როგორც „სამართლის გარდაწყვეტას“⁵⁸. მართლაც ზუსტი განმარტებაა. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება, უპირველეს ყოვლისა, სისხლის სამართლის საქმეზე სიმართლის დადგენას, დამნაშავის გამოვლენასა და დასჯას გულისხმობს. ამ გზითაა სამართლიანობის აღდგენა შესაძლებელი. ამ მიზნის განსახორციელებლად კი მთავარია გვახსოვდეს, რომ სამართლის გადაწყვეტა უკანონო მტკიცებულებების მეშვეობით შეუძლებელია.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან აშკარაა, რომ საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობაში ეჭვის შეტანის საფუძველი არ არსებობს. ყველა იმ ადამიანს, რომელიც მტკიცებითი პროცესის თავისუფალ ფორმას ანიჭებს უპირატესობას, ეუსვამთ კითხვას: საინტერესოა, ასეთ შემთხვევაში როგორ მოხდება საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა, ხოლო დამნაშავისათვის სამარ-

57 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. წიგნი IV. განჩინება. 19 დეკემბერი. 2006.

58 სულხან-საბა ორბელიანი. სიტყვის კონა. თბილისი. 1993. გვ. 106.

თლიანი სასჯელის დაკისრება. როგორც უკვე ვნახეთ, სისხლის სამართლის პროცესის მიზანია არა უბრალოდ სიმართლის დადგენა, არამედ სამართლიანი მართლმსაჯულების დამკვიდრება. ზემოთ მოყვანილმა მოსაზრებებმა ცხადყო, რომ პროცესის მწარმოებელი პირი (ორგანო) საქმის გარემოებების დადგენას იმ მიზნით ცდილობს, რომ დამნაშავის დასჯის შესახებ საზოგადოების მოთხოვნა დააკმაყოფილოს და დაარწმუნოს ის მიღებული გადაწყვეტილების ჭეშმარიტებაში. ამ გზით სასამართლოს გადაწყვეტილების აღიარება ხდება, რაც სასამართლო ხელისუფლებისადმი ნდობას ზრდის. ამის მიღწევა საპროცესო ფორმაზე უარის თქმის შემთხვევაში შეუძლებელი იქნება.

არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ საპროცესო ფორმის დაცვაზე უარის თქმა კანონიერების პრინციპზე უარის თქმას ნიშნავს. კანონით დადგენილი წესების დაცვა ნამდვილად გულისხმობს მოსამართლის, გამომძიებლისა და პროკურორის კანონზე დამოკიდებულებას. გერმანელმა ექსპერტმა ინფო ფონ მიუნხენმა მოსამართლის დამოუკიდებლობის თემაზე 2003 წელს საქართველოში რამდენიმე მოხსენება წაიკითხა. ერთ-ერთ მოხსენებაში ის აღნიშნავდა: „მოსამართლე კანონზეა დამოკიდებული. დემოკრატიული სამართლებრივი ქვეყნის ეს აბსოლუტურად საჭირო მცნება არანაირად არ ზღუდავს მოსამართლის დამოუკიდებლობას. პირიქით, კანონზე დამოკიდებულება მას იცავს დამარცხებული მხარის რისხვისაგან.“ ე. ი. საპროცესო ფორმის დაცვა კანონის დაცვას გულისხმობს. კანონის შესაბამისად მოქმედება მოსამართლის, პროკურორისა და გამომძიებლის ქმედებებს ასაბუთებს და არავითარ შემთხვევაში ხელს არ უშლის საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას.

გფიქრობთ, უამრავი არგუმენტი მოვიყვანეთ, რომელიც მტკიცების პროცესის წარმოებისას საპროცესო ფორმის დაცვის აუცილებლობაზე მიუთითებს. სახელმწიფოსათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი სწორი სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის განხორციელებაა. აქ სახელმწიფო განსაკუთრებით აქტიური უნდა იყოს. ის დანაშაულთან ბრძოლის გზებს თავად უნდა ქმნიდეს და თავადვე უნდა აკონ-

ტროლებდეს მათ. ამასთანავე, ეს გზები საზოგადოების მოთხოვნებს უნდა შეესაბამებოდეს და მიზნად კანონიერებისა და ობიექტურობის დამკვიდრებას უნდა ისახავდეს. თუ სისხლის სამართალწარმოებისას ქცევის წესები მკაცრად განსაზღვრული არ იქნება, თუ სისხლის სამართალწარმოების ფარგლებში სამართალდამცველთა საქმიანობის საზოგადოებრივი კონტროლი არ იარსებებს, ვერც ერთი ზემოაღნიშნული მიზანი ვერ მიიღწევა.

თუ გვინდა დანაშაულთა გახსნის მაღალ შედეგს მივაღწიოთ, კანონმდებლობა გამოძიების ეფექტიან და სწრაფ საშუალებებს უნდა ადგენდეს. პროცესის მწარმოებელი ორგანო კი საქმის გამოძიებისას მხოლოდ ამ მეთოდებს უნდა იყენებდეს. საეჭვოა, მტკიცების პროცესის თავისუფალმა ფორმამ დანაშაულის გახსნას ხელი შეუწყოს. როგორც ვნახეთ, სისხლის სამართლის პროცესი და მტკიცების პროცესი ურთიერთობათა განსაკუთრებული სახეა, სადაც მხარეთა უფლება-მოვალეობები სპეციფიკური ხასიათისაა და არ შეიძლება მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების ფარგლებში არ იყოს მოქცეული.

§3. მტკიცების პროცესის სუბიექტები. მხარეების მიერ მტკიცებულებათა შემკრება და წარდგენა

სისხლის სამართლის პროცესში ძალიან აქტუალურია მტკიცების პროცესის სუბიექტის საკითხი. როგორც ვიცით, სისხლის სამართლის პროცესი ეფუძნება მხარეთა თანასწორობის პრინციპს, რომელიც დაცვისა და ბრალდების თანასწორუფლებიანობას გულისხმობს. მიუხედავად ამისა, მტკიცების პროცესში დაცვის მხარის მონაწილეობა გარკვეულ პრობლემებთან არის დაკავშირებული. სისხლის სამართლის პროცესი სამართლებრივი ურთიერთობაა, მაგრამ ნურც ის დაგვავიწყდება, რომ დაცვის მხარე საპროცესო მოქმედებების განხორციელების სათანადო უფლებამოსილებით აღჭურვილი არ არის და ვერც იქნება.

მტკიცების პროცესში დაცვის მხარის სტატუსი სხვადასხვა პერიოდში განსხვავებული იყო. საქართველოს 1960 წლის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 62-ე მუხლი მტკიცებულებათა მოპოვების უფლებას აძლევდა მომკვლევ პირს, გამოძიებელს, პროკურორს და მოსამართლეს. იმავე მუხლის მე-2 ნაწილში კი მითითებული იყო, რომ ეჭვმიტანილმა, ბრალდებულმა, დამცველმა, სამოქალაქო მოპასუხემ, მისმა წარმომადგენელმა „აგრეთვე შეიძლება წარმოადგინონ მტკიცებულებები“. ამასთანავე, ეს მტკიცებულებები ექვემდებარება გულდასმით, ყოველმხრივ და ობიექტურ შემოწმებას ზემოხსენებულ პირთა მიერ.⁵⁹

საზოგადოებრივმა განვითარებამ, დემოკრატიულმა პროცესებმა, ადამიანის უფლებების დაცვის ინტერესმა დაცვის მხარის უფლებების გაზრდა მოითხოვა. დაცვის მხარე საზოგადოებრივი ურთიერთობის მონაწილეა, მტკიცების პროცესი კი სისხლის სამართლის პროცესის ბირთვია. ამიტომ დაცვის მხარის პასიური მდგომარეობა სისხლის სამართლის პროცესში გაუმართლებელია. დღეს მოქმედი ზოგადი წესის თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტად მიიჩნევა ნებისმიერი პირი, რომელიც რაიმე სახით მონაწილეობს მტკიცებით საქმიანობაში, გარკვეული უფლებები აქვს და განსაზღვრული ვალდებულებები აკისრია. თუმცა უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ასეთ პირთა წრე საკმაოდ ფართოა, ხოლო მათი უფლება-მოვალეობების სპექტრი – მრავალფეროვანი.⁶⁰ მტკიცებულებათა დასაშვებობის მნიშვნელოვანი პირობა კი მტკიცებულების უფლებამოსილი პირის მიერ მიღებაა. საინტერესოა, ვინ იგულისხმება „სათანადოდ უფლებამოსილ პირში“. ეს არის პირი, რომლის ქვემდებარეობაშიცაა კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმე, რომელიც აწარმოებს ამ საქმეზე გამოძიებას ან ახორციელებს წინასწარი გამოძიების საპროცესო ხელმძღვანელობას და უფლებამოსილია საქმეზე მიიღოს კონკრეტული გადაწყვეტილება. ე.

59 www.constcourt.gov.ge ი. გაბისონია. დაცვის მხარის უფლებები და მათი საპროცესო გარანტიები // ადამიანი და კონსტიტუცია. 2006. გვ. 122.

60 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 17.

ი. „სათანადოდ უფლებამოსილ პირში“ გამოძიებელი, პროკურორი იგულისხმება. მტკიცების პროცესში ექსპერტი, სპეციალისტი და თარჯიმანი მონაწილეობენ, მაგრამ სისხლის სამართლის პროცესში ამ პირთა ჩართვა გამოძიებლის, პროკურორის ან მოსამართლის დავალებით ხდება. ამასთანავე, ექსპერტიზა საგამოძიებო მოქმედებაა და გამოძიებელი აქაც აქტიურ როლს ასრულებს. სწორედ გამოძიებელი აგროვებს საექსპერტო გამოკვლევისთვის მასალებს, შეიმუშავებს შეკითხვებს ექსპერტიზის ფარგლებში შემაჯალ საკითხებზე. გამოძიებელს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს ექსპერტიზის ჩატარებაში, შეაფასოს მისთვის წარდგენილი ექსპერტის დასკვნა და ა. შ.⁶¹ ამდენად, „სათანადოდ უფლებამოსილი პირი“ პროცესის მწარმოებელი ორგანოა.

ამრიგად, მტკიცების პროცესს წარმართავს პირი, რომლის ქვემდებარეობაშიცაა სისხლის სამართლის საქმე და რომელიც ფლობს სათანადო ცოდნას, აღჭურვილია შესაბამისი ფუნქციებით და პირადად არ არის დაინტერესებული საქმის გარემოებებით.⁶² ამასთანავე, აღსანიშნავია მოსამართლის განსაკუთრებული მნიშვნელობა მტკიცების პროცესში. მოსამართლე არ არის მხარე და მტკიცებულებათა შეგროვებაში უშუალოდ არ მონაწილეობს. მიუხედავად ამისა, მტკიცების პროცესში მისი როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. მოსამართლე აფასებს მტკიცებულებათა კანონიერებას, წყვეტს მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს, საქმეში არსებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობის საფუძველზე განიხილავს სისხლის სამართლის საქმეს და იღებს ობიექტურ გადაწყვეტილებას.

უეჭველია, რომ ობიექტური ინფორმაციის სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვას მაღალკვალიფიციური, უფლებამოსილი და მიუკერძოებელი პირი უნდა ახდენდეს. დანაშაულის წარმატებით გამოძიება სწორედ გამოძიებლის კვალიფიციურობაზე, საგამოძიებო მოქმედებების სწორად დაგეგმვაზე და ოპტიმალური გადაწყვეტილე-

61 იხ.: Соловьев А. Б. Доказывание по Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. М., 2003. С. 47.

62 იხ.: Сильнов М. А. Указ. соч. С. 71.

ბების მიღებაზეა დამოკიდებული.⁶³ მტკიცების პროცესის სხვა სუბიექტებს შორის გამოძიებელს, პროკურორსა და მოსამართლეს განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ. ეს განპირობებულია შემდეგით: მხოლოდ სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენელს შეუძლია სისხლის სამართლის საქმეზე გადაწყვეტილების მიღება, კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი საპროცესო მოქმედების განხორციელება; მათი გადაწყვეტილებების შესრულება სავალდებულოა ნებისმიერი პირისა და ორგანიზაციისთვის; პროცესის სხვა მონაწილეებისაგან განსხვავებით, ისინი ვალდებული არიან მიიღონ კანონით გათვალისწინებული ყველა ზომა სისხლის სამართლის საქმის ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოძიებისთვის.⁶⁴ საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ამ ვალდებულებას პირდაპირ ითვალისწინებს. კერძოდ, კოდექსის მე-18 მუხლის პირველ ნაწილში აღნიშნულია: „გამომძიებელი, პროკურორი, მოსამართლე და სასამართლო ვალდებული არიან უტყუარად დაადგინონ, მოხდა თუ არა დანაშაული, ვინ ჩადინა იგი, და გაარკვიონ მტკიცების საგნის ყველა სხვა გარემოება სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით.“

მტკიცების პროცესში საპროცესო მოქმედება ინფორმაციის მატარებლისკენაა მიმართული (მაგალითად, მოწმის დაკითხვა, ნივთიერი მტკიცებულების დათვალიერება და ა. შ.). პროცესის მონაწილე კონკრეტული წყაროდან იღებს საქმისათვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას, რომელიც სათანადო ფორმით უნდა აისახოს და დაერთოს სისხლის სამართლის საქმეს. ცხადია, ფაქტობრივი მონაცემების ადეკვატური ასახვისთვის პირს შესაბამისი უფლებამოსილება უნდა ჰქონდეს.⁶⁵ მას ამ უფლებამოსილების ფარგლებში შეუძლია აღკვეთის ღონისძიების გამოყენება, შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, ჩხრეკისა და ამოღების ჩატარება, მოწმის დაკითხვა, შესაბამისი დოკუმენტის შედგენა და სხვა მოქმედებების განხორ-

63 იხ.: Соловьев А. Б. Указ. соч. С. 77.

64 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 17–18.

65 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 77.

ციელება. პირი, რომელიც სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ ოფიციალურად არ არის აღჭურვილი ამ უფლებამოსილებით, საპროცესო მოქმედებებს ვერ განახორციელებს. ამასთანავე, არაუფლებამოსილი პირი, რომელსაც პირადი დაინტერესება ამოძრავებს, ვერ შეძლებს მტკიცებულების საპროცესო დამაგრებას და სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვას, ვინაიდან სისხლის სამართალწარმოებისას უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს გამოძიების ობიექტურობა, უნდა დადგინდეს პირის როგორც გამამტყუნებელი, ისე გამამართლებელი გარემოებები. ეს კი მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილ, მიუკერძოებელ პირს შეუძლია. კრიტერიუმები, რომლებსაც მტკიცებულების მიძღვრის პირი უნდა აკმაყოფილებდეს, შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვყალიბოთ:

1. უნდა ჰქონდეს შესაბამისი სამართლებრივი სტატუსი;
2. არ უნდა იყოს დაინტერესებული სისხლის სამართლის საქმის მიმდინარეობით;
3. უნდა ჰქონდეს სისხლის სამართლის საქმის გამოძიების ან განსაზღვრული საპროცესო მოქმედებების განხორციელების უფლებამოსილება.⁶⁶

დაცვის მხარეს სრულიად სხვა სტატუსი აქვს – იგი საქმის მიმდინარეობით პირადად არის დაინტერესებული, არ ეეისრება რაიმეს მტკიცების ვალდებულება, უფლებამოსილია თავი დაიცვას წარდგენილი ბრალდებისაგან და შეუძლია ისარგებლოს ამ უფლებით ან უარი თქვას მასზე. ამასთანავე, ზოგიერთი მტკიცებულების მოპოვების შესაძლებლობა დაცვის მხარეს უბრალოდ არ აქვს. საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 110-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მტკიცებულებებია კანონით გათვალისწინებული წყაროებიდან და წესით მიღებული ცნობები. ამგვარი წყაროებიდან, ცხადია, იმთავითვე უნდა გამოირიცხოს ჩვენებები, რადგან მათ, გამომძიებლისა და პროკურორის გარდა, წინასწარ გამოძიებაში „ავტონომიურად სხვა ვერავენ მიიღებს“. იგივე ითქმის სასამართლო და საგამომძიებო მოქმედებების ოქმებზე

– მათ დაცვის მხარე, ცხადია, ვერ შეადგენს.⁶⁷

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩნდება კითხვები. მაგალითად, საკითხისადმი ასეთი მიდგომა ზომ არ არღვევს შეჯიბრებითობისა და მხარეთა თანასწორობის პრინციპს? ჩრდილში ზომ არ ექცევა დაცვის მხარე? ამ კითხვებზე პასუხი მხოლოდ უარყოფითი შეიძლება იყოს. ეჭვიმიტანილს, ბრალდებულს, მათ კანონიერ წარმომადგენელსა და დამცველს მათთვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვებისა და გამოძიებისთვის წარდგენის სრული შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეთ. შეუძლებელია მათ აეკრძალოთ მათთვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვება. სრულიად მართებულია ლათინური სენტენცია: „*Facultas probarionum non est angustand*“ („მტკიცებულებათა წარმოდგენა არ უნდა შეიზღუდოს“). ეჭვიმიტანილს, ბრალდებულს, მათ დამცველს, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტებს, შეუძლიათ აქტიური მონაწილეობა მიიღონ მტკიცების პროცესში. მათ უფლება აქვთ, დააყენონ შუამდგომლობები, მონაწილეობა მიიღონ საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელებაში, დამოუკიდებლად მოიპოვონ მტკიცებულებები, ჩაატარონ ალტერნატიული ექსპერტიზა და მოითხოვონ მისი შედეგების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვა. ბრალდებულის ამ უფლებას ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციაც განამტკიცებს, როდესაც მე-ნ მუხლში ბრალდებულის უფლებების მინიმუმს ადგენს.⁶⁸ კერძოდ, მე-ნ მუხლის მე-3 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს საკმარისი დრო და შესაძლებლობანი საკუთარი დაცვის მოსამზადებლად.

დამცველი არა მხოლოდ უფლებამოსილი, არამედ ვალდებულიცაა, გამოიყენოს კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი საშუალება ბრალდებულის გამამართლებელი ან ბრალის შემამსუბუქებელი მტკიცებულებების მოსაპოვებლად. აშკარაა, რომ დაცვის მხარის მტკიცების პროცესში მონაწილეობა მტკიცების პროცესის აუცილე-

67 იხ.: www.consticourt.gov.ge ი. გაბისონა. დაცვის მხარის უფლებები და მათი საპროცესო გარანტიები // ადამიანი და კონსტიტუცია. 2006. გვ. 130.

68 ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია. რომი, 1950. 4 ნოემბერი.

ბელი ელემენტია.⁶⁹ მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მის მიერ წარდგენილი ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმეზე უპირობოდ იქნება დაშვებული. მტკიცებულების დასაშვებობაზე მისი წარმოდგენა მხოლოდ წინასწარი ხასიათისაა.⁷⁰ დაცვის მხარის მიერ მოპოვებული ინფორმაცია არც კანონმდებლობით და არც სასამართლო პრაქტიკაში ავტომატურად სულაც არ იძენს მტკიცებულებით მნიშვნელობას.⁷¹

დაცვის მხარე დაინტერესებული მხარეა. მას კანონის მოთხოვნების დაცვის, ინფორმაციის სათანადო დოკუმენტში ასახვის და სხვა სამართლებრივი ვალდებულებები არ აკისრია. ასეთი ვალდებულებები სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელი ორგანოს წარმომადგენელს ეკისრება, რომელიც ზოგადად კანონიერების, ობიექტურობისა და სამართლიანობის გარანტია. შესაბამისად, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს წინასწარი გამოძიების მწარმოებელი ან გამოძიების საპროცესო ხელმძღვანელობის განმხორციელებელი პირი წყვეტს.⁷²

დამცველის მიერ წარდგენილმა საქმისათვის მნიშვნელოვანმა ინფორმაციამ შესაძლებელია მტკიცებულების სტატუსი შეიძინოს. მაგრამ ამისათვის ეს ინფორმაცია გამომძიებელს, პროკურორს ან სასამართლოს უნდა წარედგინოს და სისხლის სამართლის პროცესში შესაბამისი საპროცესო მოქმედების განხორციელებით უნდა იქნეს ჩართული.⁷³ საკითხის ასე გადაწყვეტა ისევ და ისევ ინფორმაციის უტყუარობისა და კანონიერების გარანტიაა. ნებისმიერი სახის ინფორმაცია სათანადო საპროცესო ფორმით უნდა დაფიქსირდეს, რაც სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის საფუძველზე, გამომძიებლის მიერ განხორციელებული მოქმედებების ერთობლიო-

69 იხ.: Кореневский Ю. В., Падва Г. П. Участие защитника в доказывании по новому уголовно-процессуальному законодательству. М., 2004. С. 10.

70 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 77.

71 იხ.: www.conscourt.gov.ge ა. გაბისონა. დაცვის მხარის უფლებები და მათი საპროცესო გარანტიები // ადამიანი და კონსტიტუცია. 2006. გვ. 131.

72 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 77.

73 იხ.: Кореневский Ю. В., Падва Г. П. Указ. соч. С. 39.

ბითაა შესაძლებელი. მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილ პირს შეუძლია დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის ასახვა ისეთ საპროცესო ფორმაში, რომელიც მოპოვებული ინფორმაციის სრულ დაცვას და მტკიცებულებად გამოყენებას უზრუნველყოფს. მაგრამ შეიძლება კვლავ დაისვას კითხვა: თუ მხარეებს თანაბარი უფლებები აქვთ, რატომ უნდა მივანდოთ დაცვის მხარის მიერ წარდგენილი მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვის საკითხის გადაწყვეტა ბრალდების მხარეს; ნუთუ ბრალდების მხარე დაცვისთვის საჭირო მტკიცებულების განხილვისას ობიექტური და მიუკერძოებელი იქნება? პასუხი საკმაოდ მარტივია. ამ შემთხვევაში „არბიტრის“ როლში კანონი გვევლინება. სწორედ სამართლებრივი ნორმებით წყდება ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვების საკითხი. სამართლებრივი ნორმების შესრულება კი არა დაცვის მხარეს, არამედ შესაბამისი უფლებების მქონე პირს ევალება. გამომძიებელი და პროკურორი ბრალდების მხარეს წარმოადგენენ, მაგრამ ეს არ გულისხმობს მათ მიკერძოებულობას. გამომძიებლისა და პროკურორის ვალდებულება საქმის ობიექტური და ყოველმხრივი გამოკვლევაა. უფრო მეტიც, თუ წარდგენილი ბრალდება საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებათა ერთობლიობით ვერ დასტურდება, პროკურორი ვალდებულია უარი თქვას ბრალდებაზე. ე. ი. მიუხედავად იმისა, რომ დაცვის მხარის მიერ შეგროვებული ინფორმაციის სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვა გამომძიებლის, პროკურორისა და მოსამართლის გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული, ეს არ ნიშნავს ბრალდების მხარის დომინირებულ მდგომარეობაში ყოფნას. არც გამომძიებელს, არც პროკურორს და არც მოსამართლეს არ აქვთ უფლება, უარყონ დაცვის მხარის დასაბუთებული და კანონიერი მოთხოვნა.⁷⁴ თუ ინფორმაცია ხელს უწყობს სწრაფი და სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელებას, ის სისხლის სამართლის საქმეს აუცილებლად უნდა დაერთოს. საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2

74 იხ.: Петрухин И. Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России. Часть I. М., 2004. С. 169.

ნაწილში აღნიშნულია: „საქმის გარემოებათა გამოკვლევა უნდა იყოს ყოველმხრივი, ობიექტური და სრული. ერთნაირი გულმოდგინებით უნდა გაირკვეს ეჭვმიტანილისა და ბრალდებულის როგორც მამხილებელი, ისე გამამართლებელი, აგრეთვე მათი პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი და შემამსუბუქებელი გარემოებანი.“ იმავე მუხლის მე-3 ნაწილში კი მითითებულია: „ეჭვმიტანილის, ბრალდებულისა და დამცველის ყველა განცხადება და საჩივარი უდანაშაულობისა თუ ნაკლები ბრალის, დანაშაულში სხვა პირთა მონაწილეობის, დანაშაულის გამოძიების ან სასამართლოში საქმის განხილვის დროს კანონიერების სხვა დარღვევების თაობაზე გულდასმით უნდა შემოწმდეს.“

ამდენად, დაცვის მხარეს საკუთარი ინტერესების დაცვის რეალური საშუალებები აქვს. მაგრამ, გამომდინარე იქიდან, რომ დაცვის მხარე არ არის პროცესის მწარმოებელი ორგანო, მის მიერ მოპოვებულ ინფორმაციას, თუ ის საპროცესო წესით არ იქნება დამაგრებული, არავითარი იურიდიული ძალა არ აქვს. სწორედ უფლებამოსილმა პირმა უნდა მოახდინოს მტკიცებულების საპროცესო დამაგრება. თუ დაცვის მხარე მის მიერ წარდგენილი მტკიცებულების დაშვებაზე დაუსაბუთებელ უარს მიიღებს, მას ამ გადაწყვეტილების გასაჩივრების სრული უფლება აქვს.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, „მტკიცებულება დაუშვებლად მიიჩნევა პროცესის მწარმოებელი ორგანოს დადგენილებით (განჩინებით).“ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ეს სულაც არ არღვევს დაცვის მხარის ინტერესებს, ვინაიდან პროცესის მწარმოებელი ორგანო გადაწყვეტილებას კანონის შესაბამისად იღებს. თუმცა ახალმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა ამ მხრივ განსხვავებული პოზიცია დაიკავა და ცალსახად მიუთითა, რომ მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს წყვეტს სასამართლო. სასამართლოს კი საქმის გადაწყვეტის ფუნქცია აკისრია, ის არ არის მხარე. ასეთ შემთხვევაში დაცვის მხარის მტკიცებულების ბედი მოწინააღმდეგის ხელში არ არის. თითქოს საკითხის ასე გადაწყვეტა უფრო მისაღები

უნდა იყოს, მაგრამ აქ სხვადასხვა პრობლემები არსებობს. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს მტკიცებულებათა საპროცესო დამაგრების წესს; დაცვის მხარეს შეუძლია სასამართლო სხდომაზე წარმოადგინოს ინფორმაცია, რომელიც საპროცესო დოკუმენტში ასახული არ არის, რომლის უტყუარობის საკითხი წინასასამართლო განხილვისას შემოწმებული არ ყოფილა, და ეს დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობას არ იწვევს. ამ შემთხვევაში დიდი სიფრთხილეა საჭირო, რათა სისხლის სამართლის საქმეში საეჭვო ინფორმაცია არ მოხვდეს.

დაცვის მხარის როლს სრულებით არ ზღუდავს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. არსებული წესის თანახმად, მტკიცების პროცესში დაცვის მხარის აქტიურობა იმითაც გამოიხატება, რომ მას უფლება აქვს, სრულად გაეცნოს სისხლის სამართლის საქმის მასალებს. ბუნებრივია, საქმის სასამართლო განხილვისას დაცვის მხარეს თავისი ფუნქციის სრულფასოვნად შესრულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუ საქმეში არსებულ მტკიცებულებებს სრულყოფილად იცნობს, იცის მათი ძლიერი და სუსტი მხარეები.⁷⁵ სწორედ ამ შემთხვევაში შეძლებს დაცვის მხარე, განაზოგოვანოს თავისი უფლება და მოითხოვოს უკანონოდ მოპოვებული მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობა, ან პირიქით, მისი შუამდგომლობის საფუძველზე შესაძლებელია ბრალდების დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულება დაშვებული იქნეს სისხლის სამართლის საქმეზე. ამდენად, დაცვის მხარე არა მარტო მტკიცებულებათა მოპოვებაში იღებს აქტიურ მონაწილეობას, არამედ მტკიცებულებებსაც აფასებს. მაგრამ რადგან დაცვისა და ბრალდების მხარეთა საპროცესო მდგომარეობები განსხვავებულია, მტკიცებულების შეფასების შედეგებიც სხვადასხვაა.

მტკიცებულების შეფასება პროცესის ორივე მხარეს შეუძლია, მაგრამ ამ შეფასებებს მტკიცების პროცესში განსხვავებული მნიშვნელობები აქვს. გამოძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის

75 იხ.: Корнеевский Ю. В., Палва Г. П. Указ. соч. С. 44.

მიერ მტკიცებულების შეფასებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რადგან ამაზეა დამოკიდებული დანაშაულებრივი ქმედების არსებობის ან არარსებობის, ბრალდებულის დამნაშავეობისა თუ უდანაშაულობის, დამნაშავის დასჯის შესახებ საპროცესო გადაწყვეტილების მიღება საქმეზე. დაცვის მხარის მიერ მტკიცებულების შეფასებას კი არავითარი სამართლებრივი შედეგი არ მოჰყვება. ის მხოლოდ შუამდგომლობის, აცილების დაყენებისთვის, საპროცესო მოქმედების გასაჩივრებისთვის ქმნის ინფორმაციულ ბაზას.⁷⁶ თუ ეს მოთხოვნები დასაბუთებულია და გამომძიებლის, პროკურორის ქმედებაში კანონდარღვევის ნიშნები შეინიშნება, ამ ქმედებას იურიდიული ძალა არ ექნება, მტკიცებულება კი დაცვის მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე დაუშვებელ მტკიცებულებად იქნება ცნობილი.

ამდენად, დაცვის მხარის როლი მტკიცების პროცესში საკმაოდ დიდია. მის მიერ წარდგენილ ინფორმაციას იმთავითვე მტკიცებულების სტატუსი არ აქვს და არც მის მიერ განხორციელებულ ქმედებებს მოჰყვება იურიდიული შედეგები, მაგრამ ნურც იმას დაევიწყებთ, რომ წინასწარ დადგენილი ძალა არც ერთ მტკიცებულებას არ აქვს. სისხლის სამართლის საქმეზე ნებისმიერი ინფორმაციის დასაშვებობა მისი შემოწმებისა და შეფასების სამართლებრივ შედეგებზეა დამოკიდებული. მტკიცებულების შემოწმება და შეფასება კი შინაგანი რწმენისა და კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად უნდა განხორციელდეს. ასეთი სამართლებრივი შედეგები ვერ მოჰყვება ბრალდებულისა და მისი ადვოკატის ქმედებებს. გაუმართლებელია დაცვის მხარის მიერ მოპოვებული ინფორმაციის მტკიცებულებად აღიარება სათანადო შემოწმებისა და საპროცესო დამაგრების გარეშე. ეს მტკიცების პროცესის აბსოლუტურად თავისუფალ ფორმას ნიშნავს, რომელიც მტკიცებულებით ინფორმაციაში არასაიმედო ინფორმაციის მოხვედრის ალბათობას ზრდის. გავიხსენოთ, რომ დაცვის მხარე შეზღუდული არ არის კანონის მოთხოვნების დაცვის ვალდებულებით, ბრალდებულს და განსასჯელს პასუხისმგებლობაც

კი არ ეკისრებათ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმისათვის ან შეგნებულად არასწორი ჩვენების მიცემისათვის. ეს სრულიად ბუნებრივია. დაცვის მხარე საკუთარ ინტერესებს იცავს. ამიტომ დაცვის მხარის მიერ წარდგენილი ინფორმაცია აუცილებლად უნდა შემოწმდეს და მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა იქნეს დაშვებული საქმეზე.

მტკიცების პროცესში დაცვის მხარის მონაწილეობა საკუთარი ინტერესების დაცვის მიზნით განხორციელებული საქმიანობაა. პროცესის მწარმოებელი ორგანო კი საქმიანობას დანაშაულის გახსნის და საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის მიზნით ახორციელებს. ეს არის მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი, რომელიც დაცვის მხარისა და პროცესის მწარმოებელი ორგანოს საქმიანობის განსხვავებულ იურიდიულ შედეგებს განაპირობებს. სრულიად ლოგიკურია მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლის მე-2 ნაწილით დადგენილი წესი, რომ „დამცველისა და პროცესის სხვა მონაწილის მიერ წარმოდგენილი საგანი ან მასალა მტკიცებულების მნიშვნელობას იძენს მას შემდეგ, რაც პროცესის მწარმოებელი ორგანო გამოიტანს განჩინებას (დადგენილებას) სისხლის სამართლის საქმეზე მისი დართვის შესახებ. ორგანოს, რომელიც პროცესს აწარმოებს, უფლება არა აქვს უარი უთხრას პროცესის მონაწილეს მის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულების საქმისათვის დართვაზე, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა პროცესის მწარმოებელი ორგანო ცნობს, რომ ეს მტკიცებულება არ განეკუთვნება საქმეს, ან როცა არ მიიჩნევს მას დასაშვებად.“

ამდენად, დაცვის მხარე (განსასჯელი, დამცველი) ნამდვილად არის მტკიცების პროცესის სრულუფლებიანი მონაწილე. მას აქვს სხვადასხვა უფლება-მოვალეობები, რაც მას საკუთარი ინტერესების დაცვის საშუალებას აძლევს. მაგრამ ის არ არის ოფიციალური პირი. შესაბამისად, მის მიერ განხორციელებულ მოქმედებას მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილი პირის მოქმედების შემდეგ შეიძლება მოჰყვეს სამართლებრივი შედეგები. საკითხის ასე გადაწყვეტა, ერთი მხრივ, მტკიცების პროცესის კანონიერებას უზრუნველყოფს, მეორე მხრივ კი, დაცვის მხარეს მტკიცების პროცესში აქტიური

მონაწილეობის საშუალებას აძლევს. არსებული წესი სულაც არ არღვევს მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპს, პირიქით. კანონმდებლობა ბრალდების მხარეს მტკიცებითი ინფორმაციის ობიექტურობაზე ზრუნვის ვალდებულებას აკისრებს, რაც დაცვის მხარეს სულაც არ უზღუდავს მტკიცებულებათა მოპოვების, წარდგენის და საგამოძიებო მოქმედებებში მონაწილეობის უფლებას. ე. ი. მტკიცებითი პროცესის ოფიციალური წარმმართველი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოა, ხოლო ამ პროცესში მონაწილეობის მიღება, ბრალდების მხარის თანაბრად, დაცვის მხარესაც შეუძლია. ყოველივე ამას მტკიცების პროცესის განსაკუთრებული მნიშვნელობა და მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები განაპირობებს. მტკიცების პროცესი – ეს არის საპროცესო ფორმის დაცვით დანაშაულებრივი ფაქტების დამადასტურებელი ინფორმაციის საპროცესო დამაგრება, შეკრება, შემოწმება, შეფასება, ასევე მტკიცებულებათა ერთობლიობის საფუძველზე საპროცესო გადაწყვეტილებების მიღება და საქმის სამართლიანი გადაწყვეტა. აღნიშნული ვალდებულებები დაცვის მხარეს არ აკისრია. თუმცა დაცვის მხარეს საქმისთვის მტკიცებულებად დართვის მიზნით დოკუმენტებისა და საგნების შეგროვება და წარმოდგენა შეუძლია, რაც ამ საქმიანობაში მის უშუალო მონაწილეობას ნიშნავს.⁷⁷

ამ საკითხის განხილვისას გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ მტკიცებულებათა მოპოვების წესის მარეგულირებელი ნორმები საგამოძიებო მოქმედებებისა და საპროცესო გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობას უნდა უზრუნველყოფდეს. ამიტომ კანონი მკაცრად განსაზღვრავს მტკიცებულების საპროცესო დამაგრების, მისი შემოწმებისა და შეფასების უფლებამოსილების მქონე პირთა წრეს. ამით კანონმდებელი შესაბამის გამოძიების ორგანოს თუ პროკურორს უტყუარი ინფორმაციის მოპოვების ვალდებულებას აკისრებს. ამრიგად, კანონმდებელმა, ერთი მხრივ, უნდა უზრუნვე-

77 იხ.: www.allpravo.ru Пикалов И. А. Понятие, содержание и значение учения о доказательствах (теории доказательств) в уголовном процессе / Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие, 2005. // Allpravo. Ru – 2005.

ლყოს პროცესის მწარმოებლის მიერ საკუთარი უფლებამოსილების განხორციელება, მეორე მხრივ კი, დაცვის მხარეს სისხლის სამართლის პროცესის პირველივე ეტაპიდან სამართალწარმოებაში აქტიური მონაწილეობის შესაძლებლობა უნდა მისცეს.

§4. ასიმეტრია მტკიცებულებათა დასაშვებობის საპიტიხის გადაწყვეტისას

მტკიცების პროცესში დაცვისა და ბრალდების მხარეებს განსხვავებული სამართლებრივი მდგომარეობები და უფლებამოსილებები აქვთ, მაგრამ დაცვისა და ბრალდების მხარეთა მტკიცებულებებისათვის ერთნაირი სამართლებრივი რეჟიმა დადგენილი. ეს სისხლის სამართალწარმოებისას კანონიერების, ობიექტურობის, დაცვის უფლების განხორციელების, მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების განხორციელების აუცილებელი წინაპირობაა. არაერთხელ აღენიშნეთ, რომ საპროცესო ფორმა მტკიცებულების უტყუარობასა და საიმედოობას უზრუნველყოფს. ეს თანაბრად მნიშვნელოვანია დაცვისა და ბრალდების მხარეთა მტკიცებულებებისათვის. თუმცა არსებობს საკითხი, რომელიც აღნიშნულს საეჭვოს ხდის.

მტკიცებით სამართალში ძალიან საინტერესო და აქტუალურია მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი. კანონდარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება დაუშვებელი მტკიცებულებაა. ეს აქსიომაა, მაგრამ სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი.

ვიდრე მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის სამართლებრივ დახასიათებაზე გადავიდოდეთ, ტერმინ „ასიმეტრიის“ მნიშვნელობა გავარკვიოთ.

„ასიმეტრია“ „სიმეტრიის“ ანტონიმი და „სიმეტრიის უქონლობას ან დარღვევას“ ნიშნავს, „სიმეტრიაში“ კი „თანაზომიერება და პროპორციულობა“ იგულისხმება. ასე განმარტავს ამ სიტყვებს

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი.⁷⁸ „ასიმეტრიის“ ამ განმარტებიდანაც აშკარაა, რომ საქმე გარკვეული წესის, დადგენილი თანაზომიერების დარღვევასთან გვაქვს.

სისხლის საპროცესო სამართლებრივი თვალსაზრისით, ამ საკითხთან დაკავშირებით მთავარი კითხვა ასეთია: იწვევს თუ არა ბრალდების მხარის მიერ დაშვებული კანონდარღვევა დაცვისა და ბრალდების მხარეებისთვის ერთგვაროვან სამართლებრივ შედეგს. კანონის მოთხოვნა რომ ყველასთვის ერთგვაროვანია, ამაზე ვთანხმდებით. მაშინ, საერთოდ რატომ დადგა დღის წესრიგში ეს საკითხი? პრობლემა შემდეგია: რატომ უნდა აგოს პასუხი ბრალდების მხარის მიერ დაშვებული შეცდომებისთვის დაცვის მხარემ?

ამ საკითხზე აზრთა სხვადასხვაობაა, მაგრამ მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესმა პრაქტიკაში ადგილი მაინც დაიმკვიდრა. სრულიად ლოგიკურია, რომ მტკიცებულებათა დაკარგვის გამო პასუხისმგებლობა იმ მხარეს დაეკისროს, რომლის მოქმედებამაც გამოიწვია ასეთი შედეგი,⁷⁹ მით უმეტეს, თუ გავიზიარებთ მოსაზრებას, რომ მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობა საპროცესო სანქციაა, რომელიც მტკიცებულების მოპოვების დროს დაშვებული კანონდარღვევის შემთხვევაში ამოქმედდება.⁸⁰ მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი სწორედ იმას გულისხმობს, რომ დაცვის მხარეს შეუძლია ბრალდების მხარის მიერ კანონდარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება საკუთარი ინტერესების შესაბამისად გამოიყენოს.⁸¹

რამდენად გამართლებულია ეს წესი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა საკმაოდ რთულია. ვერ გავიზიარებთ მოსაზრებას, რომ მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობა მხოლოდ საპროცესო სანქციაა. მტკიცებულების დასაშვებობის მთავარი მიზანი საქმეზე ობიექტური და უტყუარი ინფორმაციის მოპოვებაა. მხოლოდ იმიტომ, რომ კანონდამრღვევს სანქცია დაეკისროს, დაუშვებელი მტკიცებულება

78 უცხო სიტყვათა ლექსიკონი. თბილისი. 1973. გვ. 41.

79 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 51.

80 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 80.

81 იხ.: Корневский Ю. В., Падва Г. П. Указ. соч. С. 39.

მოწინააღმდეგე მხარის სასარგებლოდ არ უნდა იქნეს დაშვებული. საკითხის გადაწყვეტის ამოსავალი პრინციპი ისევ და ისევ მტკიცებულებათა უტყუარობის უზრუნველყოფა უნდა იყოს.

თავდაპირველად აუცილებელია გავარკვიოთ, რა იგულისხმება „ასიმეტრიაში“ საპროცესო გაგებით. არის თუ არა ეს დაცვისა და ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული მტკიცებულებებისათვის განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმების დადგენა? ამ კითხვაზე პასუხი კატეგორიულად უარყოფითია. ბრალდებისა და დაცვის მხარეთა მიერ წარდგენილი მტკიცებულებებისთვის განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმების დადგენა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება. დაცვის მხარე ვალდებული არ არის უზრუნველყოს საპროცესო კანონმდებლობის დაცვა, მაგრამ ეს მას პრივილეგიურ ბუღ მდგომარეობაში სულაც არ აყენებს. ინფორმაცია, მიუხედავად იმისა, პროცესის რომელი მხარის მიერ არის მოპოვებული, სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულებად დაშვების შემთხვევაში აუცილებლად უნდა აკმაყოფილებდეს კანონის მოთხოვნებს. მტკიცებულება ობიექტურ ინფორმაციას უნდა გვაწვდიდეს, ობიექტურობის გარანტი კი კანონია. თავის მხრივ, კანონი ყველასთვის საერთო, ზოგად და პრინციპული ხასიათის წესებს ადგენს. გაუმართლებელია რომელიმე მხარისთვის რაიმე შეღავათის დაწესება. ამ კუთხით ასიმეტრიაზე საუბარი არ შეიძლება.

სხვა საკითხია, როდესაც მტკიცებულება ბრალდების მხარის მიერ კანონდარღვევით არის მოპოვებული. ბუნებრივია, ამან დაცვის მხარეზე უარყოფითად არ უნდა იმოქმედოს. თუ მტკიცებულება ბრალდებულს ამართლებს ან მდგომარეობას უმსუბუქებს, დაცვის მხარეს შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს, „იბრძოლოს“ ამ მტკიცებულებისთვის. ეს დაცვის მხარის კანონიერი უფლებაა. საპროცესო ფორმის დარღვევის მიუხედავად, დაცვის მხარეს სრული უფლება უნდა ჰქონდეს, მოითხოვოს სისხლის სამართლის საქმეზე ამ მტკიცებულების შენარჩუნება. ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი, რომ საპროცესო ფორმის დაცვა თვითმიზანი არ არის. ის სამართალწარმოების სამართლიანობის გარანტიაა. თუ სამართლიანობას სა-

ფრთხე არ ექმნება, სამართლებრივი პრობლემებიც არ არსებობს. აქედან გამომდინარე, სწორია საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლის მე-5 ნაწილის დებულება: „დაუშვებლად მიჩნეული ბრალდების მტკიცებულება შეიძლება დაშვებულ იქნეს დაცვის შუამდგომლობით.“ აღნიშნულ საკითხს საერთოდ არ არეგულირებს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. კოდექსის 72-ე მუხლის მე-6 ნაწილი ცალსახად აცხადებს, რომ „დაუშვებელი მტკიცებულება არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს სასამართლოს გადაწყვეტილებას.“ არადა, თუ დაცვის მხარე თანახმაა „თვალი დახუჭოს“ კანონდარღვევაზე და თუ ამ კანონდარღვევას მისი უფლებები არ შეუღახავს, მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესის მოქმედება სრულიად გამართლებულია. თუ დაცვის მხარეს მოეუწპობთ შესაძლებლობას, მოითხოვოს კანონდარღვევით მოპოვებული მტკიცებულების დასაშვებ მტკიცებულებად ცნობა იმ საფუძველზე, რომ მისი უფლებები არ შეზღუდულა, ცხადია, დაცვის მხარე ბრალდების მხარესთან არათანაბარ მდგომარეობაში აღმოჩნდება.⁸² ამასთანავე, ასიმეტრიის საკითხის უარყოფითად გადაწყვეტამ შეიძლება მართლმსაჯულების სამართლიანობისადმი მოქალაქეთა ნდობა შეასუსტოს. თუ ინფორმაცია ბრალდებულის ან განსასჯელის რეაბილიტაციის საშუალებას იძლევა, რატომ არ უნდა მიეცეს დაცვის მხარეს ამ ინფორმაციით სარგებლობის უფლება? დაცვის მხარის ბრალი სულაც არ არის, რომ გამომძიებელმა მტკიცებულება კანონიერი გზით არ ან ვერ მოიპოვა.⁸³ გამომდინარე აქედან, მიგვაჩნია, რომ კანონმდებლობამ დაცვის მხარეს უნდა მისცეს ასეთი ინფორმაციით სარგებლობის შესაძლებლობა, მაგრამ არა სამართალწარმოების ობიექტურობის ხარჯზე.

ჩვენი აზრით, ზემოთქმული დაცვის მხარის მიერ დაყენებული შუამდგომლობის უპირობოდ დაკმაყოფილებას არ გულისხმობს.

82 იხ.: Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Указ. соч. С. 174.

83 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 51.

შუამდგომლობის განხილვა და მტკიცებულებითი ინფორმაციის გადამოწმება აუცილებელია. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღება. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია კრიტერიუმები, რომელთა საფუძველზედაც უნდა იქნეს მიღებული გადაწყვეტილება დაცვის მხარის შუამდგომლობის დაკმაყოფილების ან მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ. არსებობს ისეთი თვისებები, რომელთა არქონა ინფორმაციას მტკიცებულებით მნიშვნელობას იმთავითვე უკარგავს, მაგალითად, მოწმის ჩვენება, რომელსაც ფსიქიკური ნაკლის გამო არ შეუძლია სწორად აღიქვას, დაიმახსოვროს და გადმოსცეს ფაქტები. ამ შემთხვევაში ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება გაუმართლებელია, თუნდაც დაცვის მხარის შუამდგომლობით. ეს ალბათ სასამართლო პრაქტიკის სფეროა. კრიტერიუმები, რომლებიც გამოორიცხავს მტკიცებულების როგორც ბრალდებულის, ისე დაცვის მხარის სასარგებლოდ გამოყენების შესაძლებლობას, პრაქტიკამ უნდა ჩამოაყალიბოს.⁸⁴ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა გაირკვეს, მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვა ხელს ზომ არ შეუშლის კანონიერი განაჩენის გამოტანას, უარყოფითად ზომ არ იმოქმედებს განაჩენის დასაბუთებულობაზე და ა. შ. კონკრეტული კრიტერიუმების განსაზღვრა კანონმდებელს ალბათ გაუჭირდება, მაგრამ ზოგადად შესაძლებელია ორი პირობის დაყენება: 1. არ უნდა დაირღვეს დაცვის მხარის უფლებები, კერძოდ, არ უნდა შეიზღუდოს დაცვის უფლების განხორციელება, და 2. შესაძლებელი უნდა იყოს ინფორმაციის უტყუარობის უზრუნველყოფა. კანონმდებლობა დეტალურად უნდა ადგენდეს მტკიცებულების ამა თუ იმ სახისათვის დამახასიათებელ თავისებურებებს, მათი მოპოვების წესსა და პირობებს. ეფიქრობთ, სასამართლომ სწორედ ამის შესაბამისად, ასევე სხვა მტკიცებულებათა გამოკვლევის შედეგად უნდა დაადგინოს, რამდენად მიზანშეწონილია საქმისთვის ბრალდების დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების დართვა.

84 იხ.: Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Указ. соч. С. 193.

ამრიგად, მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი ბრალდების დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების დაცვის მხარის შუამდგომლობით დაშვებას გულისხმობს. ხოლო თუ მტკიცებულებას დაცვის მხარე წარადგენს, მისი დასაშვებობის საკითხი კანონის შესაბამისად, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე უნდა გადაწყდეს.⁸⁵ ამ კუთხით მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესის მოქმედება სრულიად გამართლებული და დასაბუთებულია. ასევე კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად უნდა გადაწყდეს ბრალდების მხარის დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების დაცვის მხარის შუამდგომლობით დაშვების საკითხი. კანონმდებელი აღნიშნულ შემთხვევაში (საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლის მე-5 ნაწილი) სწორედ მტკიცებულების დაშვების შესაძლებლობაზე მიუთითებს და სულაც არ ადგენს იმპერატიულ წესს.

მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი აღნიშნული ფორმით სავსებით მისაღებია. თუ ინფორმაცია არ ხელყოფს დაცვის მხარის ინტერესებს, თუ შესაძლებელია ამ ინფორმაციის გადამოწმება, რატომ არ უნდა იყოს ის სისხლის სამართლის საქმეში მტკიცებულებად გამოყენებული?

უკვე ვთქვით, რომ მტკიცებულებათა საპროცესო ფორმის დაცვა მტკიცების პროცესის უბრალო ფორმალიზებას სულაც არ ნიშნავს. საპროცესო ფორმის დაცვის ამოცანაა, სამართალწარმოების ობიექტურობასა და სამართლიანობას საფრთხე არ შეექმნას. თუ ამგვარი საფრთხე არ არსებობს, სისხლის სამართლის საქმიდან მტკიცებულების გამორიცხვის არც ფაქტობრივი და არც სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობს. პირიქით, სისხლის სამართლის საქმეზე იმ მტკიცებულების დაშვება, რომლის უტყარობაც გადამოწმებულია და რომელიც რეალურად არ არღვევს პირის უფლებებს, მართლმსაჯულების ინტერესებს ემსახურება.

მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი მტკიცების პროცესში დაცვის მხარის აქტიურ მონაწილეობას გულისხმობს.

კანონი ნამდვილად უნდა აძლევდეს მას თუნდაც უკვე დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების საქმისთვის დართვის შესაძლებლობას. დაცვის უფლებაა, გამოიყენოს ყველა საშუალება საკუთარი ინტერესების დასაცავად. ამ უფლებაზე უარის თქმა დაცვის უფლების განხორციელების შეზღუდვას ნიშნავს. თუმცა აქ არ იგულისხმება, რომ დაცვის მხარის უკანონო ქმედება რეაგირების გარეშე დარჩება, ან მისი დაუსაბუთებელი შუამდგომლობა უპირობოდ დაკმაყოფილდება.

კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, რომ კანონი მტკიცებულებათა მოპოვების, საპროცესო დამაგრების, შემოწმებისა და შეფასების ზოგად წესს ადგენს. ნებისმიერი ინფორმაციის საქმისთვის დართვა ამ წესის შესაბამისად უნდა მოხდეს. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრია ამ წესის დარღვევად არ უნდა იქნეს გაგებული. ამ თვალსაზრისით, მისი მოქმედება საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას საფრთხეს შეუქმნის. აქ მხოლოდ ისეთი შემთხვევები შეიძლება ვიგულისხმოთ, როცა ბრალდების მხარის მიერ ჩადენილი კანონდარღვევა არსებით ზიანს არ აყენებს მეორე მხარის ინტერესებს და არც მტკიცებულების ობიექტურობას უქმნის საფრთხეს. მხოლოდ ამ დროსაა შესაძლებელი, ბრალდების დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულება დაერთოს სისხლის სამართლის საქმეს, ისიც დაცვის მხარის შუამდგომლობით.

§5. „მოწამლული ხის ნაყოფი“

კიდევ ერთი საინტერესო საკითხი, რომელიც მტკიცებულების დასაშვებობას უკავშირდება, „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიაა. ეს ხატოვანი შედარება თეორიასა და პრაქტიკაში საკმაოდ პრობლემურ საკითხებს წარმოშობს.

„მოწამლული ხის ნაყოფი“ არის სამართლებრივი თეორია, რომელიც სისხლის სამართლის საქმიდან მტკიცებულების გამორიცხვის საფუძველია.

უკვე არაერთხელ მივუთითეთ მტკიცების პროცესში საპროცესო

ფორმის დაცვის მნიშვნელობაზე. ისიც აღენიშნეთ, რომ კანონდარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება ინფორმაციის ობიექტურობაზე უამრავ ეჭვს აჩენს. საეჭვო ინფორმაციის საფუძველზე ადამიანის ბედის გადაწყვეტა კი არ შეიძლება. ამიტომ კანონდარღვევით მოპოვებული ინფორმაცია დაუშვებელი მტკიცებულებაა და ის უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან.

თითქოს ყველაფერი მარტივია და არავითარი სირთულე არ არსებობს. მაგრამ მტკიცებულების დასაშვებობა უამრავ პრობლემურ საკითხს მოიცავს. ამჯერად ყურადღებას ერთ-ერთ მათგანზე გავამახვილებთ. კერძოდ, საინტერესოა, როგორ უნდა გადაწყდეს იმ მტკიცებულების ბედი, რომელიც უკანონო მტკიცებულების გამოყენებით იქნა მოპოვებული, და ახდენს თუ არა თავდაპირველი უკანონო მტკიცებულება გავლენას მოგვიანებით მოპოვებული მტკიცებულების სამართლებრივ ხასიათზე.

ეს საკმაოდ რთული საკითხია. სამწუხაროდ, მასზე ინფორმაცია საქართველოს და ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა ქვეყნების სისხლის საპროცესო სამართალში ფაქტობრივად არ მოიპოვება.

აშშ-ში უკანონო მტკიცებულების საფუძველზე მოპოვებულ ინფორმაციას მოწამლული ხის ნაყოფს ადარებენ. აშშ-ის სისხლის სამართლის პროცესში სწორედ „მოწამლული ხის ნაყოფის“ სახელწოდებითაა ცნობილი თეორია, რომელიც უკანონოდ მოპოვებული ინფორმაციის გამოყენებით მიღებული მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს უკავშირდება.

სისხლის საპროცესო სამართალში ტერმინი „მოწამლული ხის ნაყოფი“ ერთგვარი იურიდიული მეტაფორაა. ეს ფრაზა საფუძველს ბიბლიიდან იღებს. მათეს სახარების მე-7 თავში, „ცრუ წინასწარმეტყველი ნაყოფით იცნობა“, ნათქვამია: „(17) ყოველი კარგი ხე ნაყოფსაც კარგს იძლევა, ხოლო ცუდი ხე ნაყოფსაც ცუდს იძლევა. (18) არ შეუძლია კარგ ხეს ცუდი ნაყოფის გამოღება; და არც ცუდ ხეს კარგი ნაყოფის გამოღება. (19) ყოველ ხეს, რომელსაც კარგი ნაყოფი არ მოაქვს, ჭრიან და ცეცხლში აგდებენ.“ როგორც ვხედავთ, ბიბლიური სწავლება კატეგორიული და

მკაცრია. ანალოგიური იყო უკანონო მტკიცებულების გამოყენებით მოპოვებული ინფორმაციისადმი დამოკიდებულება.

ამდენად, „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიის ლოგიკური საფუძველი სწორედ მათეს სახარების მე-7 თავია.

„მოწამლული ხის ნაყოფის“, როგორც სამართლებრივი თეორიის, არსის ახსნა მათეს სახარების ზემოაღნიშნული მონაკვეთითაა შესაძლებელი. თეორიის შინაარსი ასეთია: თუ მტკიცებულების წყარო („ხე“) უკანონოა, მისგან მომდინარე ნებისმიერი ინფორმაცია („ნაყოფი“) ასევე უკანონო იქნება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მოწამლული ხე (თავდაპირველი მტკიცებულება) და მოწამლული ხის ნაყოფი (მოგვიანებით მოპოვებული მტკიცებულება) – ორივე უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან.⁸⁶

„მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორია აშშ-ის სისხლის საპროცესო სამართალში მოქმედი ე. წ. გამორიცხვის წესის ნაწილია. მტკიცებულების გამორიცხვის წესი პირველად აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ 1914 წელს საქმეზე Weeks v. United States გამოიყენა. საქმე ფედერალური აგენტის მიერ კონსტიტუციის მეოთხე შესწორების დარღვევას ეხებოდა. კერძოდ, აგენტმა მტკიცებულება პირადი კორესპონდენციის საიდუმლოების დარღვევით მოიპოვა. უზენაესმა სასამართლომ მიუთითა, რომ ბრალდება პირის სახლიდან უკანონოდ მოპოვებულ წერილებსა და კორესპონდენციას არ უნდა ეფუძნებოდეს. მოგვიანებით მტკიცებულების გამორიცხვის წესის მოქმედების ფარგლები გაფართოვდა და იგი უკანონო ინფორმაციის საფუძველზე მოპოვებულ მტკიცებულებაზედაც გავრცელდა.⁸⁷

მტკიცებულების გამორიცხვის წესის თანახმად, უკანონო ჩხრეკით, დაპატიმრებით, იძულებითი დაკითხვით მოპოვებული ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმეზე არ უნდა იქნეს დაშვებული. რაც შეეხება „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას, ის უფრო შორს მიდის და ადგენს, რომ სისხლის სამართლის საქმის მასალებიდან ასევე უნდა გამოირიცხოს უკანონო გზით აღმოჩენილი ინფორმაციის

86 http://en.wikipedia.org/wiki/Fruit_of_the_poison_tree

87 www.lawreview.law.edu

საფუძველზე მოგვიანებით მოპოვებული მტკიცებულება.

მტკიცებულების გამორიცხვის წესის მსგავსად, „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიის ამოცანაა უნებართვო ჩხრეკისა თუ სხვა არაკონსტიტუციური ქმედების აღკვეთა. ბუნებრივია, სამართალ-დამცავი ორგანოების მიერ ჩხრეკის უნებართვოდ ჩატარებას, არაკონსტიტუციურ ქმედებას აუცილებლად მოჰყვება ადამიანის კონსტიტუციური უფლებების დარღვევა,⁸⁸ მაგალითად, პირადი ხელშეუხებლობის, საკუთრების უფლების ხელშეუხებლობის, პირადი კორესპონდენციის საიდუმლოების ხელყოფა. ეს ის ძირითადი ფასეულობებია, რომლებიც დემოკრატიული საზოგადოების მთავარი მონაპოვარია. მათ საპირწონედ სხვა ღირებულებები ვერ დაიდება. აშშ-ში ადამიანის უფლებები კონსტიტუციით მკაცრადაა დაცული. ამ უფლებების დარღვევის შემთხვევაში შედეგები საკმაოდ მკაცრია. სისხლის სამართალწარმოებისას „უფლებათა ბილის“ ნებისმიერი დარღვევა მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმიდან გამორიცხვას იწვევს. სწორედ ამ საფუძველით გაფართოვდა მტკიცებულების გამორიცხვის წესის მოქმედების ფარგლები და უკვე 1920 წლიდან დამკვიდრდა „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორია, როდესაც 1920 წელს აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ განიხილა საქმე Silverthorne Lumber Co v. United States. საქმის ფაქტობრივი გარემოებები ასეთი იყო: ფრედერიკ სილვერთორნი ხე-ტყის ბიზნესის წარმოებაში ფედერალური კანონების დარღვევისთვის ეჭვმიტანილად იქნა ცნობილი, რის საფუძველზედაც მის ოფისში ფედერალურმა აგენტებმა ჩხრეკა ჩაატარეს, თუმცა მათ სათანადო ნებართვა არ ჰქონდათ. უნებართვო ჩხრეკის შედეგად მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე პროკურორმა სხვა დოკუმენტაციის გამოთხოვის ნებართვაც მოითხოვა, რისი უფლებაც სასამართლოსგან მიიღო. სილვერთორნმა კი, რომელიც თავს დამნაშავედ არ ცნობდა, დოკუმენტაციის წარდგენაზე უარი განაცხადა. ამის გამო სილვერთორნი ამჟერად სასამართლოსადმი დაუმორჩილებლობის ბრალდებით დააპატიმრეს.

მოგვიანებით საქმე აშშ-ის უზენაეს სასამართლოში წარიმართა. უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სილვერტორნის ოფისის ჩხრეკა უკანონოდ განხორციელდა, ამიტომ ბრალდება ჩხრეკის შედეგად მოპოვებულ ინფორმაციას არ უნდა დაფუძნებოდა. თავის მხრივ, აშშ-ის მთავრობა აცხადებდა, რომ იგი უფლებამოსილი იყო, დოკუმენტაციის ასლები გადაეღო და ამ დოკუმენტაციიდან მიღებული ინფორმაცია ბრალდების წარდგენისთვის გამოეყენებინა. სასამართლომ მთავრობის ეს არგუმენტაცია არ გაითვალისწინა და დაადგინა, რომ, მტკიცებულების აკრძალვის წესის თანახმად, უკანონოდ მოპოვებული ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმეზე საერთოდ არ უნდა იქნეს გამოყენებული. სილვერტორნი მხოლოდ პირველადი უკანონო ჩხრეკით მოპოვებული ინფორმაციის ბათილობას მოითხოვდა, მაგრამ სწორედ თავდაპირველმა მოქმედებამ გაუხსნა გზა შემდგომ მიღებული ინფორმაციის გამორიცხვას. ანუ ეს ის შემთხვევაა, როდესაც თავდაპირველი საგამოძიებო მოქმედება უკანონოდ განხორციელდა, რამაც მოგვიანებით განხორციელებული სამართლებრივი ქმედების ბათილად ცნობაც გამოიწვია.⁸⁹

„მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიის მიზანი სწორედ ისაა, რომ სამართლებრივი შედეგები არ მოჰყვეს არც თავდაპირველ უკანონო ქმედებას და არც მის საფუძველზე შემდგომ განხორციელებულ ქმედებას.

უშუალოდ ტერმინი „მოწამლული ხის ნაყოფი“ პირველად 1939 წელს საქმეზე *Nardone v. United States* მოსამართლე ფელიქს ფრანკფურტერმა გამოიყენა. საქმის არსი ასეთი იყო: აშშ-ის პირველი ინსტანციის სასამართლომ ფრენკ ნარდონის მიმართ გამოიტანა გამამტყუნებელი განაჩენი, რომლითაც ის კონტრაბანდასა და ალკოჰოლური ნივთიერებების დამალვაში დამნაშავედ იქნა ცნობილი. საქმეში ძირითადი მტკიცებულება სატელეფონო საუბრების მოსმენის საფუძველზე მოპოვებული ინფორმაცია იყო. ფრენკ ნარდონმა განაჩენი სააპელაციო სასამართლოში გაასაჩივრა

⁸⁹ <http://www.answers.com/topic/fruit-of-the-poisonous-tree> Law Encyclopedia:

იმ მოტივით, რომ მტკიცებულებები მის წინააღმდეგ აშშ-ის კონსტიტუციის მეოთხე შესწორების დარღვევით იქნა მოპოვებული. სააპელაციო სასამართლომ დაადგინა, რომ ნარდონის სატელეფონო საუბრების მოსმენისას დაირღვა 1934 წლის კანონი კომუნიკაციების შესახებ. სააპელაციო სასამართლომ შეცვალა პირველი ინსტანციის გამამტყუნებელი განაჩენი და ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ბრალდებულს საშუალება არ ჰქონდა, დაემტკიცებინა, რომ მის წინააღმდეგ არსებული მონაცემები მოწამლული ხის ნაყოფი იყო.⁹⁰

მტკიცებულების გამორიცხვის წესი აშშ-ში 1980 წლიდან ცხარე დისკუსიის საგნად იქცა. ამ საკმოდ მკაცრ წესს თვით პრეზიდენტი რეიგანი აკრიტიკებდა. მან მტკიცებულების გამორიცხვის წესის გაიოლების თხოვნით კონგრესსაც კი მიმართა.⁹¹

მტკიცებითი პროცესი მკაცრი სამართლებრივი რეგულირების ფარგლებში უნდა ხორციელდებოდეს, მაგრამ მისი აბსოლუტური ფორმალიზებაც გაუმართლებელია. გარკვეული პრობლემების წარმოშობის გამო „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიაში სასამართლო პრეცედენტის გზით გამონაკლისები დაწესდა. არსებობს სამი თეორია, რომელიც ზღუდავს „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიის მოქმედების სამართლებრივ ფარგლებს. ესენია:

1. დამოუკიდებელი წყაროს თეორია;
2. გარდაუვალი აღმოჩენის თეორია;
3. უმართებულობის განწმენდის (ანუ შემსუბუქების) თეორია.

დამოუკიდებელი წყაროს თეორიის თანახმად, სამხილი მისაღებია, თუ მომდინარეობს ორი წყაროდან, რომელთაგან მხოლოდ ერთია გაბათილებული. დამოუკიდებელი წყაროს თეორია ინფორმაციის უტყუარობის დადასტურების შემთხვევაში სისხლის სამართლის საქმეზე ამ ინფორმაციის შენარჩუნების საშუალებას იძლევა. ეს წესი, ერთი მხრივ, მტკიცებულების კანონიერებას უზრუნველყოფს, მეორე მხრივ კი, მტკიცებულებათა საკმარისობას

90 <http://www.answers.com/topic/fruit-of-the-poisonous-tree> Law Encyclopedia;

91 www.reference.com

საფრთხეს არ უქმნის. ხშირად გვსმენია, რომ სამართალდამცავი ორგანოები მტკიცებულებათა არასაკმარისობის გამო იძულებული გამხდარან, ბრალდებაზე უარი ეთქვათ და სისხლის სამართალწარმოება შეეწყვიტათ. ეს საკმაოდ დიდი პრობლემაა. სწორედ ამიტომ განაჩენის დასაბუთებულობაზე საუბრისას კანონიერებასთან ერთად იგულისხმება, რომ ის გადაწყვეტილების მისაღებად საკმარის მტკიცებულებათა ერთობლიობას ემყარება. ცხადია, საქმეზე არსებული ყველა მტკიცებულების შენარჩუნებაზე ზრუნვა აუცილებელია.⁹²

მტკიცებულებისთვის იურიდიული ძალის შენარჩუნების სხვადასხვა სამართლებრივი მეთოდები არსებობს. ასეთ ღონისძიებებს შეიძლება მივაკუთვნოთ: დამატებითი, ახალი ფაქტობრივი მონაცემების მოპოვება, რომლებიც ადასტურებს საექვო მტკიცებულებაში მოყვანილ გარემოებებს; საექვო ინფორმაციის სხვა წყაროს მოძიება, რომელიც ანალოგიურ ინფორმაციას შეიცავს, და ა. შ.⁹³ ამგვარი ღონისძიებები მტკიცებულების საიმედოობის, უტყუარობის შემოწმების საშუალებაა. თუ აღნიშნული მეთოდების გამოყენებით უტყუარად დადასტურდება მტკიცებულებაში მოყვანილი ფაქტები, თუ ამ ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება არ ხელყოფს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებსა და თავისუფლებებს, მისი მტკიცებულებად დაშვებისთვის ფაქტობრივად არავითარი დაბრკოლება არ არსებობს. ამ მხრივ საინტერესოა საქმე United States v. D. Akridge, რომელშიც აღნიშნულია, რომ გამორიცხვის წესს უამრავი გამონაკლისი აქვს, რაც მნიშვნელოვნად ზღუდავს მისი მოქმედების ფარგლებს. ერთ-ერთ გამონაკლისად დასახელებულია დამოუკიდებელი წყაროს თეორია და მოყვანილია შემდეგი მაგალითი: თუ პოლიციას მტკიცებულების აღმოსაჩენად „დამოუკიდებელი წყარო“ ჰქონდა, ეს მტკიცებულება არ უნდა გამოირიცხოს.⁹⁴

გარდაუვალი აღმოჩენის თეორიის თანახმად კი, უკანონო მტკიცებულების საფუძველზე მოგვიანებით მოპოვებული მტკიცე-

92 იხ.: Золотых В. В. Указ. соч. С. 45.

93 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 7.

94 www.ca6.uscourts.gov United States v. Akridge. April 29, 2003. pg. 5.

ბულება მისაღებია ყველა შემთხვევაში, მაშინაც კი, თუ თავდაპირველი მტკიცებულება გაბათილებულია და აღარ არსებობს, და თუ ის, უკანონო ქმედების მიუხედავად, მაინც იქნებოდა აღმოჩენილი. გარდაუვალი აღმოჩენის თეორია პირველად აშშ-ში 1984 წელს საქმეზე *Nix v. Williams* იქნა გამოყენებული. გარდაუვალი აღმოჩენის თეორია მტკიცებულების გამორიცხვის წესიდან შემდეგ გამონაკლისს ადგენს: უკანონოდ მოპოვებული ინფორმაცია დასაშვებია, თუ ალბათობის მაღალი ხარისხით დადგინდება, რომ ნორმალური გამოძიების პირობებში მტკიცებულება გარდაუვალად იქნებოდა აღმოჩენილი.⁹⁵ თუმცა აქ რეალურად მტკიცებულების უტყუარობის დადასტურება არ ხდება. მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის განხილვისას რაიმე ფაქტის არსებობის ან არარსებობის ვარაუდი საკმარისი ვერ იქნება, თუნდაც ეს ვარაუდი ალბათობის მაღალი ხარისხით ხასიათდებოდეს. ყოველგვარი ეჭვი ბრალდებულის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს. ეს კონსტიტუციური პრინციპი უდანაშაულობის პრეზუმფციის დაცვის მთავარი სამართლებრივი გარანტიაა. ამიტომ ინფორმაცია, რომელიც შეიძლება კანონიერი გზითაც აღმოჩენილიყო, ბრალდების დამადასტურებელ მტკიცებულებად ვერ იქნება გამოყენებული. თუ მტკიცებულების მოპოვების კანონიერი საშუალება არსებობს, ის რეალურად უნდა იქნეს გამოყენებული, ხოლო თუ შედეგად უტყუარი მტკიცებულება იქნება მოპოვებული, ის სისხლის სამართლის საქმეს აუცილებლად უნდა დაერთოს.

რაც შეეხება უმართებულობის განწმენდის (ანუ შემსუბუქების) თეორიას, ის გულისხმობს, რომ თუ „თავდაპირველ შეცდომასა და საბოლოოდ მიღებულ სამხილს შორის მიზეზობრივი კავშირი სუსტია, მოსამართლეს შეუძლია მიიჩნიოს, რომ შეცდომა დავიწყებული, შემსუბუქებული ან განწმენდილია“.⁹⁶ აშშ-ის სააპელაციო სასამართლო აღიარებს „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას და 2003 წლის 29 აპრილის გადაწყვეტილებაში საქმეზე *United*

95 www.reference.com

96 იხ.: ჟან პრადელი. დას. ნაშრომი. გვ. 319–320.

States v. D. Akridge ცალსახად მიუთითებს, რომ გამორიცხვის წესი გამორიცხავს არა მხოლოდ უკანონო ჩხრეკის ან ამოღების შედეგად მოპოვებული პირველადი მტკიცებულების, არამედ ასევე მოგვიანებით მის საფუძველზე აღმოჩენილი, წარმოებული მტკიცებულების, ანუ „მოწამლული ხის ნაყოფის“ დასაშვებობას. თუმცა იმავე გადაწყვეტილებაში ნათქვამია: უკვე 60 წელზე მეტია დადგენილია, რომ მტკიცებულება არ უნდა გამოირიცხოს, თუ პოლიციის უკანონო ქმედებასა და მტკიცებულების აღმოჩენასა და ამოღებას შორის კავშირი იმდენად სუსტია, რომ დარღვევას აქარწყლებს.⁹⁷ ეფიქრობთ, „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიაში დაწესებული გამონაკლისები მტკიცების პროცესის ფორმალიზმისაგან თავის დაღწევის მცდელობა იყო. თუმცა ამ გამონაკლისების სამართლებრივი შინაარსი დაუსაბუთებელია. თუ ინფორმაციის მოპოვების დამოუკიდებელი წყარო არსებობს, საქმეს სწორედ ამ წყაროდან მოპოვებული ინფორმაცია უნდა დაერთოს. უკანონო წყაროდან მოპოვებული ინფორმაცია აუცილებლად უნდა გამოირიცხოს. ასევე გაუმართლებელია, უკანონო მტკიცებულების დაშვების საფუძველი იყოს ვარაუდი, რომ მტკიცებულება კანონიერი გზით მაინც იქნებოდა მოპოვებული. აღნიშნული გამონაკლისები „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიაში არსებულ ხარვეზებს ვერ გამოასწორებს. ამ გზით მეორე უკიდურესობამდე მივდივართ. ამ გამონაკლისებით საქმეზე უკანონოდ მოპოვებული ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება შესაძლებელია.

როდესაც სისხლის სამართალწარმოების ობიექტურობაზე, კანონიერებაზე, სასამართლოს განაჩენის დასაბუთებულობაზე, სამართალწარმოების მიმდინარეობისას მოქალაქეთა საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების დაცვაზე ვსაუბრობთ, „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორია საეჭვო არ არის. ვერ უარვეყოფთ, რომ „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას ფორმალიზმის ნიშნები აქვს. თუმცა ამ თეორიის მომხრეები სრულიად ობიექტურ გამართლებას პოულობენ. ასე, მაგალითად, გამოჩენილი რუსი მკვლევარი, პროფესორი ი. ლ.

პეტრუხინი მიუთითებს, რომ „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას ფორმალიზმის ნიშნები აქვს, მაგრამ ეს გამართლებულია იმდენად, რამდენადაც აღნიშნული ინსტიტუტი ადამიანის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის ინტერესს ემსახურება.⁹⁸

ერთი რამ ნამდვილად უნდა ითქვას – გაუმართლებელია სისხლის სამართლის საქმიდან იმ მტკიცებულების გამორიცხვა, რომელიც კანონიერადაა მოპოვებული და რომლის ობიექტურობასა და უტყუარობაზე თავდაპირველი მტკიცებულება გავლენას ვერ ახდენს. სისხლის სამართლის საქმიდან მტკიცებულება მხოლოდ მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებში უნდა გამოირიცხოს, კერძოდ, მაშინ, როდესაც ასეთი ღონისძიება განსაკუთრებული აუცილებლობითაა განპირობებული. სისხლის სამართლის საქმიდან მტკიცებულების გამორიცხვას კონკრეტული მიზანი უნდა ჰქონდეს, რომელიც ამართლებს ამ სამართლებრივი მექანიზმის არსებობას,⁹⁹ მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ თავდაპირველი მტკიცებულება პირდაპირ გავლენას ახდენს მოგვიანებით მოპოვებული ინფორმაციის ხასიათზე, თუ ამ ინფორმაციის უტყუარობის დადგენა ვერ ხერხდება და აშკარად ილაზება ადამიანის კონსტიტუციური უფლებები, ბუნებრივია, ის სისხლის სამართლის საქმეს ვერ დაერთება.

ამ მხრივ საინტერესოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა. ნებისმიერი სახელმწიფოს სამართლებრივ სივრცეში მტკიცებულების დასაშვებობისა და შესახებობის პრინციპებს განსაკუთრებული ადგილი უკავია. რაც შეეხება სტრასბურგის სასამართლოს, ის უშუალოდ მტკიცებითი სამართლის პრინციპებს არ ადგენს. სასამართლოს მთავარი ამოცანაა, შეამოწმოს, რამდენად სამართლიანი იყო სასამართლო განხილვა, როგორც იურიდიული პროცესი, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-6 მუხლთან მიმართებით. ამ საკითხის გადაწყვეტისას მნიშვნელოვანია გაირკვეს, თუ რა გზით ხდებოდა საქმეზე მტკიცებულებების მოპოვება. მაგალითად, საქმეზე Schenk

98 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 191.

99 იხ.: Некрасов С. В. Указ. соч. С. 46.

v. Switzerland სასამართლომ უკანონოდ მოპოვებული მოწმის ჩვენება (აუდიოჩანაწერი) მტკიცებულებად არ ცნო. სასამართლომ ცალსახად აღნიშნა, რომ აღნიშნული სახის მტკიცებულების დაშვება სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების დარღვევას იწვევს. მოცემულ შემთხვევაში ფირი დაუშვებლად იქნა ცნობილი, რადგან ის დაკითხული პირის ნებართვისა და სასამართლოს თანხმობის გარეშე იქნა მოპოვებული. აღნიშნულ საქმეზე სასამართლოსათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ დაცვას საშუალება ჰქონოდა, ემსჯელა როგორც უშუალოდ ჩანაწერის კანონიერების, ისე ბრალდების სხვა მტკიცებულებათა არსებობის შესახებ.¹⁰⁰

როგორც ვხედავთ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაც ცალსახად ადასტურებს, რომ განაჩენი მხოლოდ კანონიერ და უტყუარ ინფორმაციას უნდა ეფუძნებოდეს. დანაშაულს მხოლოდ სამართლებრივი საშუალებებით უნდა ვებრძოლოთ. პროცესის მწარმოებლის ნებისმიერი უკანონო ქმედება განუხორციელებელს ტოვებს სისხლის სამართლის პროცესის მთავარ ამოცანას – დაადგინოს დანაშაულის გარემოებანი და მისი ჩამდენი პირი, არ დაუშვას უდანაშაულო პირის მსჯავრდება.

რა თქმა უნდა, სისხლის სამართლის პროცესში ადამიანის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა სამართლიანი მართლმსაჯულების აუცილებელი პირობაა. სისხლის სამართალმწარმოებისას ადამიანის პირადი ცხოვრების საიდუმლოების, საკუთრების უფლების, პატივისა და ღირსების დაცვა მნიშვნელოვანია. საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება, რაოდენ მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს ის შინაარსობრივად, აუცილებლად უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი აღნიშნულ საკითხთან მიმართებით კატეგორიულია. მასში ის პირობებია

100 იხ.: Манукян В. И. Европейский суд по правам человека. Кисв. 2007. С. 107–108.

ჩამოთვლილი, რომელთა არსებობის შემთხვევაში მტკიცებულება დაუშვებლად იქნება ცნობილი. უკვე ითქვა, რომ კოდექსის 111-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად:

„1. მტკიცებულება დაუშვებლად მიიჩნევა, თუ იგი მიღებულია:

ა) იმ თანამდებობის პირის ან ორგანოს მიერ, რომელიც უფლებამოსილი არ არის შეკრიბოს მტკიცებულებანი საქმეზე;

ბ) კანონით გაუთვალისწინებელი წყაროდან;

გ) კანონით დადგენილი წესის დარღვევით, აგრეთვე ძალადობის, მუქარის, მოტყუების, შანტაჟის, პიროვნების აბუჩად აგდების ან სხვა უკანონო მეთოდების გამოყენებით;

დ) პირისაგან, რომელმაც დაარღვია კანონი, ან რომელსაც არ შეუძლია მიუთითოს, რა წყაროდან, სად, როდის და როგორ გამოვლინდა მის მიერ წარმოდგენილი მონაცემები.“

კანონმდებლობა მტკიცებულებათა დასაშვებობის ამ პირობების დადგენით მტკიცებულებითი ინფორმაციის ობიექტურობას უზრუნველყოფს. სამწუხაროდ, საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი სამართალწარმოების ობიექტურობის ამ გარანტიებზე უარს ამბობს. კოდექსის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, კოდექსის არსებითი დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულების საფუძველზე კანონიერად მოპოვებული სხვა მტკიცებულება მხოლოდ მაშინ მიიჩნევა დაუშვებელ მტკიცებულებად, თუ ის ბრალდებულის სამართლებრივ მდგომარეობას აუარესებს. კანონმდებლობის ასეთი ცვლილება წინ გადადგმულ ნაბიჯად ვერ ჩაითვლება. თუ მტკიცების პროცესი მკაცრად რეგულირებული არ იქნება, ადამიანის კანონიერ უფლებებსა და თავისუფლებებს საფრთხე შეექმნება, არადა მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტისას, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემაა გასათვალისწინებელი. დანაშაულთან ბრძოლისას ძნელია ადამიანის უფლებებზე ზრუნვა, თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ სამართლის ნებისმიერი დარგის მიზანი სწორედ მათი დაცვაა. „დანაშაულთან ბრძოლა აუცილებელი და კეთილშობილური საქმეა,

მაგრამ არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა სახელმწიფოში კანონიერების განმტკიცების საფუძველია.¹⁰¹

მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის მიმართ კანონმდებლობა განსაკუთრებით მკაცრი უნდა იყოს. ეს სამართლებრივი ურთიერთობების ის სფეროა, სადაც ურთიერთობების მკაცრი რეგულირებაა აუცილებელი. სისხლის სამართლის საქმეში არავითარ შემთხვევაში არ უნდა მოხდეს ინფორმაცია, რომელიც უკანონო გზით, არაუფლებამოსილი პირის მიერ, უკანონო წყაროდან ან უკანონო მტკიცებულების საფუძველზეა მოპოვებული. მსგავსი ინფორმაცია ალბათობის მაღალი ხარისხით ხასიათდება და მის საფუძველზე გამოტანილ განაჩენს დასაბუთებულობაზე, კანონიერებასა და ობიექტურობაზე პრეტენზია ვერ ექნება. ამიტომ ნებისმიერი მტკიცებულება, თუ ის უკანონო მტკიცებულების საფუძველზეა მოპოვებული, აუცილებლად უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან. სხვაგვარად წარმოუდგენელია.

დავუშვათ, რომ ჩხრეკა და ამოღება უკანონოდ ჩატარდა. ამ საგამოძიებო მოქმედებების შედეგად საქმეზე ნივთიერი მტკიცებულების სახით ცეცხლსასროლი იარაღი იქნა დაშვებული. მოგვიანებით ნივთიერი მტკიცებულების გამოკვლევის მიზნით დაინიშნა ექსპერტიზა და საქმეს დაერთო ექსპერტის დასკვნა. აშკარაა, რომ ჩხრეკა და ამოღება უკანონო საგამოძიებო მოქმედებებია, ხოლო ცეცხლსასროლი იარაღი — დაუშვებელი მტკიცებულება. ასეთ შემთხვევაში საქმიდან ექსპერტის დასკვნაც უნდა გამოირიცხოს. თუ საქმეში მტკიცებულებად ექსპერტიზის ობიექტი არ იქნება, მაშინ ექსპერტის დასკვნასაც ვერ ექნება იურიდიული ძალა. ეს ლოგიკურია.

ვფიქრობთ, ამ მარტივი მაგალითიდან ცხადია, რომ „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას ნამდვილად აქვს არსებობის ობიექტური საფუძველი. მტკიცებულებათა გამოირიცხვის ამ წესის მკაცრი დანაწესები აუცილებლად უნდა იქნეს რეალიზებული,

101 გ. ზეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 235.

რათა თავიდან ავიცილოთ ისეთი არაორდინალური შემთხვევები, რომლებიც იყო სულ ახლო წარსულში. კერძოდ, 2005 წელს საქართველოში რამდენიმე მოსამართლეს უფლებამოსილება შეუწყდა. პრეზიდენტის განკარგულების მიღებამდე მათ უფლებამოსილების განხორციელება რეალურად არ შეუწყვეტიათ, თუმცა ამ პიროვნებებს მოსამართლის თანამდებობა იურიდიულად აღარ ეკავათ. ამ პერიოდის განმავლობაში „მოსამართლეებმა“ არაერთი საპროცესო მოქმედება „დააკანონეს“. სამართალწარმოება „ჩვეულ რიტმში“ გაგრძელდა მას შემდეგაც, რაც ამ პიროვნებებმა თანამდებობა ფაქტობრივად დატოვეს. საქმეში არსებული მტკიცებულებებისა და მათ საფუძველზე მოგვიანებით განხორციელებული საგამოძიებო მოქმედებების კანონიერების საკითხი ეჭვქვეშაა კი არ დამდგარა. არადა აშკარაა, რომ დაირღვა მტკიცებულების დასაშვებობის ისეთი მნიშვნელოვანი პირობა, როგორიცაა საქმეზე მტკიცებულებების შეკრება უფლებამოსილი პირის ან ორგანოს მიერ. ეფიქრობთ, წარმოუდგენელია, თანამდებობიდან გათავისუფლებული მოსამართლე საქმეზე საპროცესო გადაწყვეტილებებს იღებდეს, ამ გადაწყვეტილებებს და მათ საფუძველზე განხორციელებულ ქმედებებს კი იურიდიული ძალა ენიჭებოდეს. მოცემულ საქმეებში კანონიერებისა და სამართლიანობის პრინციპების დაცვაზე ვერც კი ვისაუბრებთ. მსგავსი პრეცედენტები სამართლიანი სასამართლოს ჩამოყალიბებას იდეაშივე კლავს.

ასეთი მაგალითების თავიდან აცილების მიზნით მტკიცებულების დასაშვებობის წესი მკაცრად რეგლამენტირებული უნდა იყოს და არავითარ გამონაკლისებს არ უნდა ემორჩილებოდეს. როდესაც მტკიცების პროცესის თავისუფალ ფორმას დანაშაულის გახსნის ინტერესით ამართლებენ, ნუ დაგვავიწყდება, რომ სამართლებრივი საზოგადოების მთავარი მიზანი დემოკრატიული პრინციპების და სამართლიანი მართლმსაჯულების დამკვიდრებაა. ნურც ამ ლათინურ სენტენციას დავივიწყებთ – „Ex injura jus non oritur“ („სამართალი არ შეიძლება იყოს უსამართლობის შედეგი“).

თავი II.

მტკიცებულებათა ზოგიერთი სახის დასაშვებობის საკითხი

§1. ზოგადი მიმოხილვა

მტკიცებულების დასაშვებობის ზოგად წესზე და მასთან დაკავშირებულ პრობლემურ საკითხებზე უკვე ვისაუბრეთ. მაგრამ აუცილებელია მტკიცებულების ზოგიერთი სახისათვის დამახასიათებელ თავისებურებებზედაც შევჩერდეთ და იმ პრობლემებს შევეხოთ, რომლებიც მისი დასაშვებობის საკითხის განხილვისას შეიძლება წარმოიშვას.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მტკიცებულებათა ამომწურავ ჩამონათვალს ცალკე მუხლით არ იძლევა. ის სხვადასხვა მუხლებში საუბრობს ბრალდებულის ჩვენებაზე (მუხლი 74), მოწმის ჩვენებაზე (მუხლი 75), ნივთიერ მტკიცებულებაზე (მუხლები 77, 79, 80, 81), დოკუმენტის მტკიცებულებით ძალაზე (მუხლი 78).

ამ საკითხს სხვაგვარად უდგება მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. ის მტკიცებულების წყაროების ამომწურავ ჩამონათვალს ითვალისწინებს. კოდექსის 110-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, მტკიცებულებად სისხლის სამართლის პროცესში დასაშვებია:

- ა) ეჭვიმიტანილის ჩვენება;
- ბ) ბრალდებულის ჩვენება;
- გ) განსასჯელის ჩვენება;
- დ) დაზარალებულის ჩვენება;
- ე) მოწმის ჩვენება;
- ვ) ექსპერტის დასკვნა;
- ზ) ნივთიერი მტკიცებულებანი;

თ) საგამოძიებო მოქმედების, სასამართლო მოქმედებისა და სასამართლო განხილვის ოქმები;

ი) სხვა დოკუმენტები;

კ) ნებისმიერი სახის აუდიო-ვიდეო ჩანაწერი, რომლის მოპოვებისას ადგილი არ ჰქონია პირადი ცხოვრების საიდუმლოების დარღვევას.

ბოლო ქვეპუნქტი მტკიცებულების წყაროების ჩამონათვალს მოგვიანებით დაემატა. აუდიოვიდეოჩანაწერის სამართლებრივ ბუნებას უფრო დაწვრილებით ქვემოთ შევხებით. ამ თავში კი მტკიცებულების ზოგიერთი სახისათვის დამახასიათებელ თავისებურებებზე და პრაქტიკაში გავრცელებულ ისეთ პრობლემებზე შევჩერდებით, როგორებიცაა, მაგალითად, ჩვენებებს შორის არსებული წინააღმდეგობის აღმოფხვრა, ნივთიერი მტკიცებულების და სხვა დოკუმენტის გამოიჯენა და ა. შ.

სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია შესაბამისი წყაროდან უნდა მომდინარეობდეს. თითოეულ მათგანს განსაკუთრებული ნიშნები აქვს, რაც მტკიცებულების წყაროებს ერთმანეთისაგან განასხვავებს. ზოგიერთი სახის მტკიცებულებისათვის, მისი თვისებების გათვალისწინებით, სხვაგვარი სამართლებრივი რეჟიმია დადგენილი. მაგალითად, ნივთიერი მტკიცებულების მოპოვებისა და საპროცესო დამაგრების წესთან არანაირი კავშირი არ აქვს მოწმის დაკითხვის წესს. ამას ამა თუ იმ სახის მტკიცებულების სპეციფიკურობა განაპირობებს, რაც, თავის მხრივ, მტკიცებულებაში ასახული ინფორმაციის საიმედოობას უზრუნველყოფს. ამიტომ მტკიცებულების წყაროების ამომწურავი ჩამონათვალის დაწესება და მისი მოპოვების მკაცრი წესის დადგენა აუცილებელია. თუ მტკიცებულების წყაროების ჩამონათვალი ამომწურავი არ იქნება, მაშინ კანონმდებლობა, ბუნებრივია, ყველა სახის ინფორმაციისათვის საიმედო სამართლებრივ რეჟიმს ვერ დაადგენს. მხოლოდ ზოგადი წესის დაწესება და პრინციპული ხასიათის დებულებების დადგენა კი ამა თუ იმ სახის მტკიცებულების ობიექტურობის რეალურ გარანტიებს ვერ შექმნის. როგორც უკვე აღინიშნა, მტკიცებულებითი ინფორმაციები, მაგალითად, ექსპერტის დასკვნა და სხვა დოკუმენტი, იმდენად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რომ აქ მხოლოდ ზოგადი წესით ვერაფერს გავხდებით.

ეფიქრობთ, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი სრულიად სამართლიანად მიუღდა ამ საკითხს, როდესაც მტკიცებულების წყაროების ამომწურავი ჩამონათვალი დაადგინა. თუმცა ცვლილება მაინც საჭიროა. მიზანშეწონილია კოდექსის 110-ე მუხლი ისევ თავდაპირველი რედაქციით ამოქმედდეს; ნებისმიერი სახის აუდიოვიდეოჩანაწერი მტკიცებულების დამოუკიდებელი წყარო არ უნდა იყოს. ეს არ იქნება უკან გადადგმული ნაბიჯი, პირიქით. ეს არც აუდიოვიდეოჩანაწერზე, როგორც მტკიცებულებაზე, უარის თქმას ნიშნავს. უბრალოდ, სამართლებრივი თვალსაზრისით აუდიოვიდეოჩანაწერი არ არის დამოუკიდებელი წყარო, მაგრამ ის საქმეში შეიძლება ნივთიერი მტკიცებულების ან სხვა დოკუმენტის სახით გვხვდებოდეს.

სამწუხაროდ, ზოგიერთი სახის მტკიცებულების დასაშვებობასთან დაკავშირებით ნამდვილად სერიოზული პრობლემები არსებობს. ამა თუ იმ სახის მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტისას ხშირად არასწორ პრაქტიკასთან გვაქვს საქმე. ზოგჯერ მნიშვნელოვან საკანონმდებლო ხარვეზებსაც ვაწყდებით, რაც ინფორმაციის უტყუარობის დადგენას ართულებს. შედეგად, საქმეზე გადაწყვეტილება დაუსაბუთებელ ინფორმაციაზე დაყრდნობით მიიღება, რაც საზოგადოებაში ეჭვებისა და უნდობლობის საფუძველს ქმნის. ამიტომ მნიშვნელოვანია ცალკეული სახის მტკიცებულებებზე დაწვრილებით შევჩერდეთ და იმ ნაკლოვანებებზე ვისაუბროთ, რომლებიც თეორიასა და პრაქტიკაში არსებობს.

§2. მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებები

მტკიცებულების წყაროებად მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებებს. ვიდრე უშუალოდ მტკიცებულებათა ამ სახისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების განხილვაზე გადავიდოდეთ, ვნახოთ, როგორ განმარტავს მათ კანონმდებლობა. დაზარალებულის ჩვენება, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 116-

ე მუხლის თანახმად, არის შეტყობინება ფაქტობრივ გარემოებათა შესახებ, რომლებიც უნდა დადგინდეს სისხლის სამართლის საქმეზე. მოწმის ჩვენება კი, იმავე კოდექსის 117-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, არის შეტყობინება ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ, რომლებიც უნდა დადგინდეს სისხლის სამართლის საქმეზე. ამ განმარტებებიდანაც ცხადია, თუ რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციული თვალსაზრისით სისხლის სამართლის საქმისათვის მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებებს, თუმცა სამწუხაროა, რომ ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი დაზარალებულის ჩვენებაზე არაფერს ამბობს.

შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის საქმის ბედი მოწმეთა არსებობაზეა დამოკიდებული. თუ საქმეზე მოწმეები, მაგალითად, თვითმხილველები, არსებობენ, ინფორმაციის მოპოვება გაცილებით იოლია. მოწმე ის პირია, რომელიც დანაშაულთან დაკავშირებულ ფაქტებზე რაიმე ინფორმაციას ფლობს. დაზარალებული კი დანაშაულის უშუალო მსხვერპლია. ამიტომ მათ მიერ მიცემულ ჩვენებებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებების საფუძველზე გამოძიების შემდეგი წარმოებისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციული ბაზის შექმნა შესაძლებელია.

დაზარალებული, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 68-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, არის სახელმწიფო, ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელსაც მორალური, ფიზიკური თუ ქონებრივი ზიანი მიადგა უშუალოდ დანაშაულის შედეგად. მოწმედ კი, იმავე კოდექსის 93-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, შეიძლება გამოძახებულ იქნეს ნებისმიერი პირი, რომელმაც შეიძლება იცოდეს სისხლის სამართლის საქმის გარემოებათა დასადგენად საჭირო მონაცემები. დაგვეთანხმებით, ასეთი პირებისაგან მიღებული ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია. თუმცა ამ ინფორმაციის სანდოობასთან დაკავშირებით პრობლემები არსებობს, მაგალითად, რამდენად ობიექტური შეიძლება იყოს დაზარალებულის ჩვენება?

ამ დროს განსაკუთრებული გულისყურით უნდა შეფასდეს მტკიცებულებები და შემოწმდეს მოწმისა თუ დაზარალებულის ჩვენება სხვა მტკიცებულებებთან მიმართებით.

მოწმისა და დაზარალებულის დაკითხვა მკაცრად დადგენილი წესით უნდა მოხდეს. კანონმდებლობა ზუსტად განსაზღვრავს დაკითხვის პირობებსა და ხანგრძლივობას, დაკითხვის ოქმის შედგენის წესს და ა. შ. თუ დაკითხვის მიმდინარეობისას ეს მოთხოვნები არ არის დაცული, ჩვენება დაუშვებელ მტკიცებულებად იქნება ცნობილი. აქ არანაირი პრობლემა არ არსებობს. მაგრამ მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებების უტყუარობის შემოწმების დროს გარკვეული სირთულეები მაინც წარმოიშობა. შესაძლებელია მოწმისა თუ დაზარალებულის დაკითხვა კანონის შესაბამისად მოხდეს, მაგრამ ჩვენების უტყუარობასთან დაკავშირებით სერიოზული ეჭვები მაინც გაჩნდეს, მაგალითად, როდესაც ერთი პირის ჩვენებებს შორის არსებითი წინააღმდეგობაა ან როდესაც ჩვენება საქმეზე შეკრებილ სხვა მტკიცებულებებს ეწინააღმდეგება. საინტერესოა, როგორ უნდა გადაწყდეს ასეთ შემთხვევაში ჩვენების დასაშვებობის საკითხი, რომელი მტკიცებულება უნდა იქნეს უარყოფილი და რომელი – მიღებული.

ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი, რომ განაჩენის დადგენისას მოსამართლე (სასამართლო) სასამართლო გამოძიების დროს განხილულ მტკიცებულებებს უნდა დაეყრდნოს. მაგრამ როგორ უნდა მოიქცეს მოსამართლე, როდესაც წინასწარი გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს მიცემული ჩვენებები ერთმანეთს არსებითად ეწინააღმდეგება? პასუხი მარტივია – უნდა გაირკვეს ჩვენების შეცვლის მიზეზი და საფუძველი. ამ მიზნით უკვე დაკითხული პირები განმეორებით, დეტალურად უნდა დაიკითხონ, რის შემდეგაც აუცილებელია ჩვენებებს შორის არსებული წინააღმდეგობა აღმოიფხვრას. თუმცა ეს საკმაოდ რთულია. უმეტეს შემთხვევაში ჩვენების შეცვლის მიზეზი დაუსაბუთებელია და რეალურად ვერ ხერხდება არსებული წინააღმდეგობის აღმოფხვრა. ბუნებრივია, მოსამართლე მოწმის ასეთ ჩვენებას ვერ დაეყრდნობა, რადგან

ჩვენებაში მოყვანილი ფაქტები უტყუარ ინფორმაციად ვერ იქნება მიჩნეული. ამიტომ კარგი იქნება, თუ ამგვარი ჩვენება, როგორც არასაიმედო და საეჭვო ინფორმაცია, გამოირიცხება სისხლის სამართლის საქმიდან. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 117-ე მუხლი, რომელიც მოწმის ჩვენებას ეხება, მე-2 ნაწილში მიუთითებს: „თუ მოწმის მიერ წინასწარი გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს მიცემულ ჩვენებებს შორის არსებითი წინააღმდეგობაა, მხარეს უფლება აქვს მოსამართლის წინაშე დააყენოს შუამდგომლობა მოცემული ჩვენებების ამ კოდექსის 111-ე მუხლით გათვალისწინებულ დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობის შესახებ.“ ანალოგიურად წყვეტს ამ საკითხს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომლის 75-ე მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამია: „თუ მოწმის ჩვენებებში არსებითი წინააღმდეგობაა, მხარეს უფლება აქვს, მოსამართლის წინაშე დააყენოს შუამდგომლობა ჩვენების (ჩვენებების) დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობის თაობაზე.“ როდესაც ერთი და იმავე პირის ჩვენებებს შორის არსებითი წინააღმდეგობის აღმოფხვრა ვერ ხერხდება, ერთადერთი გამოსავალი ჩვენების დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობაა. ასეთი ჩვენება ყველა შემთხვევაში უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან, რადგან ინფორმაციის უტყუარობის დადგენა შეუძლებელია. მოცემულ შემთხვევაში არც მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი არ უნდა გავრცელდეს. თუ არაობიექტური ინფორმაცია საქმეზე დაშვებული იქნება, სამართალწარმოების ობიექტურობასაც საფრთხე დაემუქრება. ამიტომ მოწმის ჩვენება, რომელიც არასაიმედოა და ნდობის დაბალი ხარისხით სარგებლობს, არც ერთი მხარის სასარგებლოდ არ უნდა იქნეს გამოყენებული.

მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებების დასაშვებობასთან დაკავშირებით ასევე საინტერესოა სხვადასხვა პირთა ჩვენებებს შორის არსებული წინააღმდეგობის აღმოფხვრის საკითხი. როდესაც საქმეში ორი, რადიკალურად განსხვავებული ჩვენება არსებობს, ჩნდება კითხვა: რომელი მათგანი უნდა იქნეს მიჩნეული საიმედოდ, ან როგორ უნდა აღმოიფხვრას მათ შორის არსებული წინააღმდე-

გობა? განაჩენის ობიექტურობის მიზნით ჩვენებებს შორის არსებული წინააღმდეგობის აღმოფხვრა ამ შემთხვევაშიც სავალდებულოა. თუ სასამართლომ ეს ჩვენებები სათანადოდ არ გამოიკვლია, მათ საფუძველზე დადგენილი განაჩენი ვერ იქნება კანონიერი და დასაბუთებული. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ 2006 წლის 21 ნოემბრის განჩინებით თბილისის საოლქო სასამართლოს 2006 წლის 17 ივლისის განაჩენი შემდეგი მოტივით გააუქმა: სასამართლომ საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებებს ერთობლიობაში არ მისცა შესაბამისი სამართლებრივი შეფასება, წინააღმდეგობრივ მტკიცებულებათა არსებობისას არ აღმოფხვრა მათ შორის არსებული წინააღმდეგობები და დაუსაბუთებლად გაიზიარა ერთი და უარყო მეორე.¹⁰²

ჩვენების გადამოწმების უამრავი საშუალება არსებობს. ჩვენებისადმი ნდობის ხარისხის ამაღლების მიზნით მნიშვნელოვანია მოწმისა და დაზარალებულის პიროვნული და მორალური თვისებების დადგენა, დამნაშავესთან მათი პირადი ურთიერთობების გარკვევა და ა. შ. ასევე საჭიროა მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებები სხვა მტკიცებულებებთან მიმართებითაც შემოწმდეს.

აღნიშნული ღონისძიებები ჩვენების უტყუარობისა და საიმედოობის შემოწმებისათვის, რა თქმა უნდა, აუცილებელია, თუმცა მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი 1998 წლის 20 თებერვლის რედაქციით (მუხლი 314) ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებების გადამოწმების კიდევ ერთ, საკმაოდ ეფექტიან და საიმედო საშუალებას ითვალისწინებდა. ეს იყო დაპირისპირება, რომელიც დაკითხვის ერთ-ერთ სახეობადაც კი შეიძლება მივიჩნიოთ. დაპირისპირებისას ერთდროულად იკითხება ის ორი პირი, რომელთა ჩვენებებს შორის არსებითი წინააღმდეგობაა. დაპირისპირების მიზანი ჩვენებებს შორის არსებული წინააღმდეგობის მიზეზების გარკვევა და მათი აღმოფხვრაა.¹⁰³

102 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. განჩინება №75-კოლ. 21 ნოემბერი, 2006.

103 იხ.: Уголовный процесс / Под ред. П. А. Лупинской. Издание второе. М., 1998. С. 211.

დაპირისპირების დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი ცვლილებით დაპირისპირება, როგორც საპროცესო მოქმედება, გაუქმდა. ამით ურთიერთსაწინააღმდეგო მტკიცებულებათა გადამოწმების მნიშვნელოვან საშუალებაზე ითქვა უარი. ამასთანავე, შეიზღუდა დაცვის უფლებაც. დაცვის მხარისათვის მნიშვნელოვანია ბრალდებულის უფლება, დაუპირისპირდეს იმ პირს, რომელიც მას დანაშაულის ჩადენაში ამხელს. ბრალდებულის ეს უფლება იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ აშშ-ში კონსტიტუციურ პრინციპადაც კი არის აღიარებული.¹⁰⁴ რა მოტივით თქვა საქართველოს კანონმდებლობამ უარი დაპირისპირებაზე, უცნობია. ორი პირის დაპირისპირებით ერთი ჩვენების უტყუარობის დადასტურება და მეორეში მოყვანილი ფაქტების მცდარობის დადგენაა შესაძლებელი. დაპირისპირების შემდეგ პროცესის მწარმოებელ ორგანოს შეუძლია დასაბუთებულად უარყოს ერთი მტკიცებულება და დაეყრდნოს მეორეს. კარგი იქნება, თუ ამ საპროცესო მოქმედებას კანონმდებლობა კვლავ გაითვალისწინებს და გამომძიებელს ექნება ადრე დაკითხულ პირთა დაპირისპირების უფლება ჩვენების უტყუარობისა და საიმედოობის მაღალი ხარისხის უზრუნველსაყოფად. რაც მთავარია, ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს მის წინააღმდეგ ჩვენების მიმცემ პირთან დაპირისპირების უფლება. ბრალდებულის ამ უფლებას ითვალისწინებს როგორც საერთო სამართლის, ისე კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნების კანონმდებლობები. ბრალდებულის ეს უფლება ეჭვების თავიდან აცილების საშუალებადაა მიჩნეული. ამ უფლებაზე უარის თქმა გაუმართლებელია. საერთო სამართლის ქვეყნებში პროცესზე თანამდებობის პირის მიერ გაკეთებული განცხადებაც კი შემოწმებას საჭიროებს, თუ მას ბრალდებული უარყოფს. ამ შემთხვევაში ბრალდებულს ყოველგვარი ეჭვის თავიდან ასაცილებლად შეუძლია დაპირისპირება მოითხოვოს.¹⁰⁵

104 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 174, 177–178; გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 48–49.

105 იხ.: თან პრადელი. დას. ნაშრომი. გვ. 301.

ეფექტობთ, ზემოაღნიშნულიდან ცხადია, რომ დაპირისპირების არსებობა სისხლის სამართლის პროცესში აუცილებელია. ჩვენი აზრით, დაპირისპირება ისეთი საგამოძიებო მოქმედებაა, რომელიც საქმის გარემოებების სრულ, ყოველმხრივ და ობიექტურ დადგენას უწყობს ხელს. დაპირისპირება საშუალებას იძლევა, პასუხი გაეცეს ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებების შედეგად წარმოშობილ კითხვებს. ეს კითხვები ყოველთვის ჩნდება, როცა ორი პირი ერთი და იმავე გარემოების შესახებ აბსოლუტურად განსხვავებულ ჩვენებებს იძლევა. დაპირისპირება ამ მიზეზების გარკვევისათვის საუკეთესო პირობებს ქმნის. შესაბამისად, მტკიცებულების, კერძოდ, მოწმის ჩვენების, დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა უფრო დასაბუთებული და არგუმენტირებულია. ამიტომ ვერაფრით გავიზიარებთ იმ მოსაზრებას, რომელიც ჯერ კიდევ კოდექსის პროექტის განმარტებით ბარათში ყოფილა აღნიშნული. თურმე დაპირისპირების არსებულმა კონსტრუქციამ თავისი დრო მოჰყამა და ამიტომ „სწრაფი და ეფექტიანი მართლმსაჯულებისათვის“ უკეთესი იყო, თუ დაპირისპირება, როგორც საგამოძიებო მოქმედება, აღარ იქნებოდა ნორმატიულად მოწესრიგებული, და აჯობებდა, საგამოძიებო მოქმედება ჩატარებულიყო საგამოძიებო ტაქტიკის ფარგლებში.¹⁰⁶ არადა რეალურად დაპირისპირების არსებობა სწორედ სწრაფი და ეფექტიანი მართლმსაჯულების განხორციელებისთვისაა საჭირო. როგორც უკვე ვნახეთ, დაპირისპირება საკმაოდ ეფექტიანად წვევებს ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებათა არსებობის დროს წამოჭრილ მტკიცებულების მისაღებობის საკითხს.

მოწმის ჩვენებაზე საუბრისას უნდა შევხვთ ანონიმური მოწმის ჩვენების დასაშვებობის საკითხსაც. ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვების მთავარი პირობაა ამ ინფორმაციის წყაროს დადგენა. ეს შეჯიბრებითი პროცესის აუცილებელი მოთხოვნაა. შესაბამისად, მოწმის დაკითხვამდე მისი ვინაობა უნდა დადგინდეს. ასევე საჭიროა გაირკვეს, შესაძლებელია თუ არა ამ პირის მოწმის სტატუსით დაკითხვა, ხომ არ სარგებლობს მოწმე იმუნიტეტით, ან აკრძალული

106 იხ.: გ. ბუფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 48.

ხომ არ არის მისი დაკითხვა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მოწმის დაკითხვამდე აუცილებელია გაირკვეს, შეიძლება თუ არა ეს პირი ინფორმაციის წყარო იყოს.

მოწმედ დასაკითხი პირის ვინაობის დადგენისას მისი სახელი, გვარი, საცხოვრებელი ადგილი და სხვა საიდენტიფიკაციო მონაცემები დაკითხვის ოქმში უნდა დაფიქსირდეს. ეს დაცვის მხარეს საშუალებას აძლევს, მტკიცებულების წყაროს შესახებ ინფორმაციას ფლობდეს და ამ ინფორმაციის გადამოწმების შესაძლებლობა ჰქონდეს. სამწუხაროდ, პრაქტიკა არასწორად განვითარდა. ერთ-ერთ საკმაოდ გახმაურებულ სისხლის სამართლის საქმეზე მოწმეები ანონიმურად დაიკითხნენ, არადა ანონიმური მოწმის ჩვენება დაუშვებელი მტკიცებულებაა. ანონიმური მოწმის ჩვენება დაუშვებლად მიაჩნია სტრასბურგის სასამართლოსაც. მისი აზრით, მხოლოდ ასეთ ჩვენებაზე ბრალდების დაფუძნება ლაზავს დაცვის უფლებებს და ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის 6-1 მუხლში მითითებულ სამართლიანი პროცესის პრინციპს.¹⁰⁷ ანონიმური მოწმის მიერ მიცემულ ჩვენებას საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიც კრძალავს. კოდექსის 109¹ მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „საქმის არსებითი განხილვის დროს დაუშვებელია სასამართლოში პროცესის მონაწილის დაკითხვა მისი ვინაობის გასაიდუმლოებით ან იდენტიფიცირების შეცვლით.“ მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია სასამართლოსთვის, ერთ-ერთ გახმაურებულ საქმეზე მტკიცებულებად სწორედ ასე მიღებული ჩვენება გამოეყენებინა. ინფორმაციის წყაროს ცოდნა მისი ობიექტურობის აუცილებელი გარანტიაა, ამიტომ ამ წესიდან გამონაკლისი არ შეიძლება არსებობდეს.

ამ საკითხთან დაკავშირებით მეორე პრობლემაც არსებობს — მოწმის დაცვისა. ცხადია, დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან მოწმის დაცვა აუცილებელია. ამ დროს მოწმე ჩვენების მიცემისაგან თავს აღარ იკავებს, რაც სწრაფი და ეფექტიანი მართლმსაჯულების გარანტიასაც ქმნის. თუმცა ამით სამართლიანი მართლმსაჯულების

107 იხ.: ჟან პრადელი. დას. ნაშრომი. გვ. 339.

განხორციელებას არ უნდა შეექმნას დაბრკოლება. მოწმის დაცვის ისეთი სპეციალური ღონისძიებები, როგორებიცაა ფსევდონიმის მინიჭება, გარეგნობის შეცვლა და ა. შ., განსაკუთრებულ შემთხვევებში მხოლოდ წინასწარი გამოძიებისა და სასამართლოში დაკითხვის შემდეგ უნდა იქნეს გამოყენებული. სასამართლოში კი მტკიცებულების გამოკვლევა აუცილებლად უშუალოდ და ზეპირობის პრინციპის საფუძველზე უნდა მოხდეს. ამ წესიდან გამონაკლისის დაშვება ობიექტურ მართლმსაჯულებაზე უარის თქმას ნიშნავს.

როდესაც მტკიცებულების დასაშვებობაზე ესაუბრობდით, ვნახეთ, რომ ინფორმაციის წყაროს დადგენას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რადგან მტკიცებულების წყარო არის ის სამართლებრივი ფორმა, რომელშიც უშუალოდ ინფორმაცია აისახება. თუ ინფორმაციის წყაროს უტყუარობა არ არის დადგენილი, თავად ინფორმაციის უტყუარობა როგორ უნდა დადგინდეს? საწინააღმდეგო აზრის მქონენი ალბათ იტყვიან, რომ ინფორმაციის წყაროს საიმედოობა საეჭვო არ არის, რადგან პროცესის მწარმოებელი ორგანოს მიერ ჩვენების მიმცემის ვინაობა დადგენილია. მტკიცებულებისადმი ასეთი დამოკიდებულება მართლაც უბრალო ფორმალურია. გავიხსენოთ, რა არის საპროცესო ფორმის მნიშვნელობა. მტკიცების პროცესის წარმოებისას სამართალდამცავი ორგანო ჭეშმარიტებას საზოგადოებრივი ინტერესების შესაბამისად ამტკიცებს. მტკიცებულების კანონით დადგენილმა ფორმამ დაცვის მხარე და საზოგადოება ინფორმაციის ობიექტურობაში უნდა დაარწმუნოს. სწორედ ამიტომ აუცილებელია, რომ მტკიცებულების წყარო დაცვის მხარისათვის ცნობილი იყოს, რათა მან ამ მტკიცებულების გამოკვლევა და შემოწმება შეძლოს. ამ მხრივ სრულიად მისაღებია ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 75-ე მუხლის პირველი ნაწილის ფორმულირება: „მოწმის ჩვენება მტკიცებულება ვერ იქნება, თუ მოწმე ვერ მიუთითებს წარმოდგენილი ინფორმაციის წყაროს ან თუ დადგინდება, რომ ფსიქიკური ავადმყოფობის ან ფიზიკური ნაკლის გამო მას არ შეუძლია სწორად აღიქვას, დაიმახსოვროს და აღიდგინოს ფაქტები.“

სამართლებრივი თვალსაზრისით მოწმისა თუ დაზარალებულის მონათხრობის მხოლოდ შინაარსი კი არ არის მნიშვნელოვანი, არამედ მთავარია ამ მონათხრობის ობიექტურობა იქნეს დადასტურებული. ამისათვის აუცილებელია კანონმდებლობამ დააწესოს შესაბამისი გარანტიები, როგორებიცაა, მაგალითად, მოწმის დაკითხვის წესი, დამცველის მონაწილეობა დაკითხვისას, დაპირისპირების შესაძლებლობა და, რაც მთავარია, ინფორმაციის წყაროს ზუსტი განსაზღვრა. მხოლოდ ასეთ პირობებში შეიძლება საუბარი უტყუარ მტკიცებულებაზე. თუ ამ გარანტიებს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს, ინფორმაციის საიმედოობას სერიოზული საფრთხე დაემუქრება.

§3. ნივთიერი მტკიცებულება და სსპა დოკუმენტი

საქმეზე მტკიცებულების დაშვებისას მნიშვნელოვანია, მისი საპროცესო დამაგრება სწორად მოხდეს. ინფორმაცია სხვადასხვა წყაროებიდან მომდინარეობს. მტკიცებულების თითოეული წყარო მისთვის დამახასიათებელი ნიშნებით სხვებისაგან სრულიად განსხვავებულია. როგორც უკვე აღინიშნა, მათთვის განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმებია დადგენილი. ზოგჯერ აუცილებელია საგნის დალუქვა, მისი თვისებების აღწერა და ა. შ., რაც სხვა სახის მტკიცებულების დამაგრებისათვის შესაძლოა აუცილებელი არ იყოს. ამიტომ საქმის მასალების შეკრებისათვის ინფორმაციის წყაროების გამოიყენება ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. მაგრამ ხშირად სხვადასხვა მტკიცებულებების აღრევაც ხდება, მაგალითად, ერთმანეთისაგან ვერ ასხვავებენ ნივთიერ მტკიცებულებას და დოკუმენტს. ვიდრე ამ პრობლემას შევეხებოდეთ, ვნახოთ, რა არის ნივთიერი მტკიცებულება და რა — დოკუმენტი.

დანაშაულის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება შესაძლებელია არა მხოლოდ ცოცხალი ადამიანისგან, არამედ მატერიალური სამყაროს ობიექტიდანაც. შემთხვევის ადგილზე არსებულ ნივთზე და-

ნაშაულის შედეგად კვალი აისახება. ესა თუ ის ნივთი დანაშაულის გარემოებებზე სხვაგვარადაც შეიძლება მიუთითებდეს. ბუნებრივია, ასეთი ნივთი საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისათვის მნიშვნელოვანია. ნებისმიერ საგანს, რომელიც საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისათვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის, ნივთიერი მტკიცებულება ეწოდება. ნივთიერი მტკიცებულებას, როგორც მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროს, სხვადასხვა სპეციფიკური ნიშნები ახასიათებს. ნივთიერი მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმეზე დაშვების დროს სწორედ ეს თავისებურებები უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 121-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „ნივთიერი მტკიცებულება არის ნებისმიერი საგანი, რომელიც თავისი თვისებებითა და ნიშნებით, წარმოშობით, აღმოჩენის ადგილითა და დროით, მასზე დარჩენილი კვალით დაკავშირებულია საქმის ფაქტობრივ გარემოებასთან და რომელსაც შეუძლია ხელი შეუწყოს ჭეშმარიტების დადგენას.“ ამა თუ იმ საგნის მტკიცებულებად გამოყენებისათვის მისი მტკიცებულებად ცნობაა აუცილებელი. ბუნებრივია, საგნის ნივთიერ მტკიცებულებად ცნობის უფლება პროცესის მწარმოებელ ორგანოს უნდა ჰქონდეს. ეს სხვადასხვა სამართლებრივ პროცედურებთან არის დაკავშირებული. საქმისთვის დართვამდე ნივთიერი მტკიცებულება უნდა შემოწმდეს და დაილუქოს. ამიტომ დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი საგანი იმთავითვე ნივთიერ მტკიცებულებად ვერ მიიჩნევა, თუ ის პროცესის მწარმოებელი ორგანოს მიერ არ იქნება ცნობილი ნივთიერ მტკიცებულებად. ნივთიერი მტკიცებულების საქმისთვის დართვის ასეთი წესი მაქსიმალურად უზრუნველყოფს ამ ნივთის და მასზე არსებული კვალის დაცვას. სხვაგვარ პირობებში ნივთიერი მტკიცებულების განადგურების ალბათობა მაღალი იქნებოდა. არადა მტკიცებულების შენარჩუნება ორივე მხარისათვის თანაბრად მნიშვნელოვანი უნდა იყოს. თუ დაცვის მხარეს საკუთარი ინტერესების სასარგებლო ინფორმაციის გამოყენება სურს, მან ნივთიერი მტკიცებულება უნდა წარუდგინოს

პროცესის მწარმოებელ ორგანოს. ამ გზით ნივთიერი მტკიცებულება განადგურებისა და იმ თვისებების დაკარგვისგან არის დაცული, რომლებიც საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისთვისაა აუცილებელი.

ამა თუ იმ საგნის ნივთიერ მტკიცებულებად აღიარებისათვის მას შეუნაცვლებლობის თვისება უნდა ჰქონდეს, ე. ი. თუ ანალოგიური საგანი ან მისი ასლი მოიპოვება, ეს საგანი ნივთიერი მტკიცებულება ვერ იქნება. ნივთიერ მტკიცებულებაზე დანაშაულის შედეგად დარჩენილი კვალი უშუალოდ აისახება, ამიტომ ის შეუნაცვლებლობით ხასიათდება. მხოლოდ იმ ნივთს შეიძლება მიენიჭოს ნივთიერი მტკიცებულების სტატუსი, რომელიც არის დანაშაულის იარაღი, დანაშაულის საგანი, რომელზედაც დანაშაულებრივი ქმედებით დარჩენილია რაიმე კვალი ან რომელიც აღმოჩენის დროითა და ადგილით არის მნიშვნელოვანი სისხლის სამართლის საქმისათვის. ასეთი ნივთის ანალოგი კი, ბუნებრივია, არ შეიძლება არსებობდეს. თუ ვარაუდი ნივთის შეცვლის შესახებ უარყოფილი არ არის, ნივთიერი მტკიცებულება დაუშვებელ მტკიცებულებად მიიჩნევა.

ნივთიერი მტკიცებულების საქმისთვის დართვის განსაკუთრებული წესი ინფორმაციის დაცვის უზრუნველყოფითაა განპირობებული. ნივთიერი მტკიცებულება საქმისათვის მასზე არსებული კვალით ან სხვა თვისებებით არის საინტერესო. ამიტომ მნიშვნელოვანია, სამართალწარმოების მიმდინარეობისას მან ეს თვისებები არ დაკარგოს. ნივთიერმა მტკიცებულებამ საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებების დადასტურება სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე უნდა შეძლოს. აი, რატომ არის აუცილებელი, რომ ნივთიერ მტკიცებულებას შეუნაცვლებლობის თვისება ჰქონდეს. აქედან გამომდინარე, ნივთიერი მტკიცებულება იმ შემთხვევაშიც დაუშვებელ მტკიცებულებად უნდა იქნეს ცნობილი, თუ ვარაუდი მისი ნიშან-თვისებების არსებითი შეცვლის ანდა მასზე დარჩენილი კვალის გაქრობის შესახებ უარყოფილი არ არის. თუ ამის ალბათობა არსებობს, თუ მტკიცებულება საქმის წარმოების ყველა

ეტაპზე ვერ უზრუნველყოფს ფაქტების დადასტურებას, ის სისხლის სამართლის პროცესის მომდევნო ეტაპზე მხოლოდ ვარაუდების საფუძველი შეიძლება იყოს, რაც დაუშვებელია.

თუმცა აქ არის ერთი საინტერესო ნიუანსი, როდესაც ნივთიერი მტკიცებულება თავისი თვისებებით შენაცვლებადი ნივთიერი მტკიცებულებაა. რა შემთხვევაშია ეს შესაძლებელი? მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 121-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, „შედარებითი კვლევის ნიმუში არის შენაცვლებადი ნივთიერი მტკიცებულება.“ რაკი ამ ნიმუშის ფიზიკური თუ ბიოლოგიური თვისებების მეშვეობით უნდა დადგინდეს სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოება, გამომძიებელმა ან პროკურორმა ის ნივთიერ მტკიცებულებად უნდა ცნოს.

გამომძიებლის მიერ აღებული ნიმუში (მაგალითად, ადამიანის სისხლი, თმა, ნერწყვი და ა. შ.) იმთავითვე ვერაფერს ადასტურებს. საჭიროა მისი გამოკვლევა და ამ გზით საქმისათვის საინტერესო კითხვებზე პასუხის გაცემა. სწორედ ამიტომ ნიმუში ექსპერტს უნდა გადაეცეს და გამოყენებული უნდა იქნეს საექსპერტო გამოკვლევის ჩასატარებლად, რაც აუცილებელს ხდის ნიმუშის შენაცვლებად ნივთიერ მტკიცებულებად ცნობას. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმე №41050917. საქმის ფაქტობრივი გარემოებები ასეთია: 2005 წლის 21 აგვისტოს დაახლოებით 21 საათზე ქ. ქუთაისში, ბუხაიძის II მიკრორაიონის №14-ში მდებარე დახელოვნების ინსტიტუტის საერთო საცხოვრებელი სახლის ეზოში ურთიერთშელაპარაკების დროს დაუდგენელმა ბოროტმოქმედებმა მამუკა ჯელაძეს მუცლის და ზედა კიდურების არეში მიაყენეს დაზიანებები, რის შემდეგაც შემთხვევის ადგილიდან მიიმალნენ. იმის დასადგენად, არის თუ არა შემთხვევის ადგილიდან ამოღებულ მ. ჯელაძის ტანსაცმელზე არსებული მოწითალო ფერის ნივთიერება ადამიანის სისხლი და დატოვებულია თუ არა მ. ჯელაძის სხეულის დაზიანების შემდეგ, დაინიშნა ექსპერტიზა. 2005 წლის 12 სექტემბერს ექსპერტიზაზე წარდგენის მიზნით მ. ჯელაძისგან აღებულ იქნა 2 (ორი) გრამი

სისხლი, რომელიც იმერეთის სამხარეო შს მთავარი სამმართველოს სსს სამმართველოს გამომძიებლის მიერ ცნობილ იქნა შენაცვლებად ნივთიერ მტკიცებულებად და შემდეგი კვლევისათვის გადაეცა შინაგან საქმეთა სამინისტროს საექსპერტო-კრიმინალისტიკურ მთავარ სამმართველოს.¹⁰⁸ ეს არის ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც ნივთიერ მტკიცებულებას შენაცვლებადობის თვისება აქვს. ასეთი რამ ყველა სხვა შემთხვევაში კატეგორიულად გამორიცხულია.

აღნიშნულ საკითხზე დავა ღღემდე გრძელდება. ავტორთა ერთ ნაწილს შედარებითი კვლევის ნიმუში ნივთიერ მტკიცებულებად მიაჩნია. სხვათა აზრით, შედარებითი კვლევის ნიმუში მტკიცებულების სრულიად დამოუკიდებელი წყაროა. ზოგიერთ ავტორს მიაჩნია, რომ შედარებითი კვლევის ნიმუშს საერთოდ არ აქვს მტკიცებულებითი მნიშვნელობა და ის უბრალოდ დამხმარე, ტექნიკური საშუალებაა. მაგალითად, ბელკინის და სავიციკის მოსაზრებით, შედარებითი კვლევის ნიმუში საიდენტიფიკაციო და მაიდენტიფიკირებელი ობიექტების დამაკავშირებელი რგოლია; სელივანოვის შეხედულებით, ასეთ ნიმუშს არანაირი საპროცესო მნიშვნელობა არ აქვს და ის მხოლოდ საექსპერტო გამოკვლევის ობიექტია. არსებობენ ასევე ავტორები, რომლებიც შედარებითი კვლევის ნიმუშს წარმოებულ ნივთიერ მტკიცებულებად განიხილავენ.¹⁰⁹

უნდა დავეთანხმოთ პირველ მოსაზრებას. შედარებითი კვლევის ნიმუში არის საგანი, რომელიც შეიძლება იყოს დანაშაულის აღმოჩენის, დანაშაულის ჩამდენის დადგენის ან ბრალდების უარყოფის საშუალება. შედარებითი კვლევის ნიმუშის ასეთი ხასიათი ობიექტურად მიაკუთვნებს მას მტკიცებულების ისეთ წყაროს, როგორიცაა

108 იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 356. სისხლის სამართლის საქმე №41050917.

109 Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 116.

www.kalinovsky-k.narod.ru Кудрявцева А. В. Получение образцов для сравнительного исследования как следственное и экспертное действие // Проблемы совершенствования и применения законодательства о борьбе с преступностью: Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского государственного университета. Часть I. - Уфа: РИО БашГУ. 2004.

ნივთიერი მტკიცებულება. შედარებითი კვლევის ნიმუში სათასადო გამოკვლევის გარეშე რაიმეს დასადასტურებლად ვერ გამოდგება. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ის უბრალოდ დამხმარე საშუალებად უნდა მივიჩნიოთ.

განვიხილოთ სიტყვა „ნიმუშის“ მნიშვნელობა. ნიმუში – ეს არის საჩვენებელი ან საცდელი ნაწარმი; ისეთი ცალკე აღებული რამ, რომლის მიხედვითაც შეიძლება წარმოდგენა ვიქონიოთ რამეზე მთლიანად.¹¹⁰ კრიმინალისტიკური თვალსაზრისით, ნიმუში არის ბუნებრივი წარმოშობის მატერიალური ობიექტი, როგორც მთელის ნაწილი, ან ექსპერიმენტული გზით მიღებული და შემდგომი საექსპერტო კვლევისათვის საპროცესო წესით დამაგრებული ობიექტი. იურიდიულ ლიტერატურაში „ნიმუშის“ სხვა განმარტებაც არსებობს. კერძოდ, ნიმუში – ეს არის მაიდენტიფიცირებელი ობიექტი, რომელიც უშუალოდ საიდენტიფიკაციო ობიექტიდან მომდინარეობს. შედარებითი კვლევის ნიმუშს მთელისაგან დამოუკიდებლად აქვს ის ინდივიდუალური თვისებები, რომლებიც მას დანაშაულის გარემოებებთან აკავშირებს.¹¹¹ შედარებითი კვლევის ნიმუში დანაშაულის ამა თუ იმ გარემოების დადგენას ემსახურება, ამიტომ მისი საპროცესო წესით დამაგრება ნივთიერი მტკიცებულების სახით უნდა მოხდეს. ეს უზრუნველყოფს შედარებითი კვლევის ნიმუშის ინდივიდუალური თვისებების დაცვასა და შენახვას მისი შემდგომი კვლევის დაუბრკოლებლად განხორციელების მიზნით. სწორედ ამიტომ სისხლის სამართალწარმოებაში საექსპერტო გამოკვლევის ყველა ობიექტი, მათ შორის, შედარებითი კვლევის ნიმუში, უნდა უპასუხებდეს მტკიცებულების დასაშვებობის მოთხოვნებს.

ამდენად, ნივთიერი მტკიცებულებებია:

¹¹⁰ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ერთტომეული. თბილისი. 1986. გვ. 359.

¹¹¹ იხ.: www.kalinovsky-k.narod.ru Кудрявцева А. В. Получение образцов для сравнительного исследования как следственное и экспертное действие // Проблемы совершенствования и применения законодательства о борьбе с преступностью: Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского государственного университета. Часть I. - Уфа: РИО БашГУ. 2004.

1. საგანი, რომელიც დანაშაულის იარაღია;
2. საგანი, რომელზედაც დანაშაულის კვალია ასახული;
3. საგანი, რომელიც დანაშაულის ობიექტია;
4. დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ფული და სხვა ფასეულობა;

5. ნებისმიერი სხვა ნივთი ან დოკუმენტი, რომლის მეშვეობითაც დანაშაულის აღმოჩენა, დამნაშავეის გამოვლენა თუ ფაქტობრივი გარემოებების დადგენაა შესაძლებელი.

თუმცა როდესაც დოკუმენტს ნივთიერ მტკიცებულებას მივაკუთვნებთ, მხედველობაში გვაქვს არა დოკუმენტის შინაარსი, არამედ დოკუმენტი, როგორც დანაშაულის საგანი, დანაშაულის ობიექტი და ა. შ. თუ საქმისათვის დოკუმენტში დაფიქსირებული ინფორმაციაა მნიშვნელოვანი, მაშინ ის მტკიცებულების სრულიად სხვა წყაროა.¹¹² ე. ი. დოკუმენტი, როგორც ნივთიერი მტკიცებულება, სულაც არ უნდა იქნეს გაგებული ამ სიტყვების პირდაპირი მნიშვნელობით. მაგალითად, №8805016 სისხლის სამართლის საქმეზე იმერეთის სამხარეო შს მთავარი სამმართველოს სსს სამმართველოს გამომძიებლის მიერ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს №221 სამედიცინო მოწმობა გარდაცვალების შესახებ და გარდაცვალების აქტის ჩანაწერი აღ №0133988 ცნობილ იქნა ნივთიერ მტკიცებულებად.¹¹³ გარდაცვალების სამედიცინო მოწმობა მნიშვნელოვანი დოკუმენტია, მაგრამ მოცემულ სისხლის სამართლის საქმეზე ის არის დანაშაულის ობიექტი, ამიტომ საქმეს ნივთიერი მტკიცებულების სახით უნდა დაერთოს.

რაც შეეხება მტკიცებულების ისეთ წყაროს, როგორიცაა სხვა დოკუმენტი, ასეთად შეიძლება მივიჩნიოთ ცნობა სამუშაო ადგილიდან, ცნობა ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ, წერილი და ა. შ. ცხადია, დოკუმენტი სისხლის სამართლის საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისათვის საჭირო ცნობებს უნდა შეიცავდეს.

112 იხ.: Золотых В. В. Указ. соч. С. 77.

113 იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 356. სისხლის სამართლის საქმე №8805016.

დოკუმენტის მტკიცებულებად ცნობისათვის აუცილებელი არ არის, ის იურიდიული პირისგან მომდინარეობდეს. მიუხედავად მტკიცებულების ამ წყაროს სახელწოდებისა, „დოკუმენტში“ მხოლოდ ოფიციალური საბუთი არ იგულისხმება. დოკუმენტი შეიძლება ფიზიკური პირისგანაც მომდინარეობდეს. ასევე შესაძლებელია, რომ დოკუმენტი წერილობითი ფორმის არ იყოს და მასში ინფორმაცია ნებისმიერი სიტყვიერ-ნიშნობრივი ფორმით იყოს ასახული.

პრაქტიკაში საკმაოდ ხშირად დგას დოკუმენტის და ნივთიერი მტკიცებულების გამიჯვნის პრობლემა. უახლოეს წარსულში არაერთ გახმაურებულ საქმეზე ფარულ აუდიოვიდეოჩანაწერს ნივთიერი მტკიცებულებად მოიხსენიებდნენ, რაც არამართებულია. აუდიოვიდეოჩანაწერი ჩვეულებრივი დოკუმენტია.

უკვე განვმარტეთ, რა არის ნივთიერი მტკიცებულება და დოკუმენტი. მეტი სიცხადისათვის კიდევ ერთხელ გავიმეოროთ, რომ ნივთიერი მტკიცებულება არის ნებისმიერი საგანი, რომელიც თავისი თვისებებითა და ნიშნებით, წარმოშობით, აღმოჩენის ადგილითა და დროით, მასზე დარჩენილი კვალით დაკავშირებულია საქმის ფაქტობრივ გარემოებასთან და რომელსაც შეუძლია ხელი შეუწყოს ჭეშმარიტების დადგენას. „ნივთიერმა მტკიცებულებამ“ ამ სახელწოდებით კანონმდებლობაში, თეორიასა და პრაქტიკაში ასახვა ჰპოვა იმ ნივთობრივი, მატერიალური თვისებების გამო, რომლებიც საგანს (ნივთს) დანაშაულის გარემოებებთან ობიექტურად აკავშირებს.¹¹⁴ რაც შეეხება დოკუმენტს, დოკუმენტი მტკიცებულებაა, თუ ის შეიცავს სისხლის სამართლის საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისათვის საჭირო ცნობებს. დოკუმენტად ითვლება წყარო, რომელშიც ინფორმაცია აღბეჭდილია სიტყვიერ-ნიშნობრივი ფორმით ანდა ფოტო-, კინო-, ვიდეო-, ბეგრისა თუ სხვა ჩანაწერის სახით ან ტექნიკური საშუალების გამოყენებით. ცხადია, ფარული აუდიოვიდეოჩანაწერი, რომელიც საქმისათვის არა გარეგნული ნიშ-

¹¹⁴ იხ.: www.kalinovsky-k.narod.ru Дорохов В. Я. Природа вещественных доказательств // Советское государство и право. 1971. №10. С. 109-114.

ნებით, აღმოჩენის დროითა და ადგილით, არამედ მასში ასახული ინფორმაციით არის საინტერესო, დოკუმენტი. ამ შემთხვევაში მტკიცებულებითი მნიშვნელობა აქვს არა საგანს (კასეტას, ლენტს), არამედ მასზე დაფიქსირებულ ინფორმაციას.¹¹⁵ მაგალითისათვის მოვიყვანოთ სისხლის სამართლის საქმე №4106841. გამოძიებლის დადგენილებაში ნივთიერ მტკიცებულებად ცნობის შესახებ ნათქვამია: გ. ქარაბაკის მიმართ არსებული №4106841 სისხლის სამართლის საქმისათვის „ლჯ“-ის ფირმის ვიდეოკასეტას, რომელზედაც ჩაწერილია გიორგი ქარაბაკის საუბარი, სადაც იგი აღნიშნავს, რომ არის ქურდული ტრადიციების მატარებელი და სურს გახდეს კანონიერი ქურდი, არსებითი მნიშვნელობა აქვს და იგი ცნობილი უნდა იქნეს ნივთიერ მტკიცებულებად. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ვიხელმძღვანელებ რა სსსსკ-ის 121-ე და 124-ე მუხლებით, დავადგინე: ცნობილ იქნეს ნივთიერ მტკიცებულებად „ლჯ“-ის ფირმის ვიდეოკასეტა, რომელზედაც ჩაწერილია გიორგი ქარაბაკის საუბარი, რომ იგი არის ქურდული ტრადიციების მატარებელი და სურს გახდეს ე. წ. კანონიერი ქურდი.¹¹⁶

დადგენილებიდან სრულიად ნათელია, რომ ვიდეოკასეტა საქმისათვის საინტერესოა არა როგორც ნივთი, არამედ როგორც დოკუმენტი – საბუთი იმისა, რომ ბრალდებული ქურდული ტრადიციების მატარებელია. ამიტომ გამოძიებელს მტკიცებულების დამაგრებისას უნდა ეხელმძღვანელა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის არა 121-ე და 124-ე მუხლებით, არამედ 126-ე მუხლით.

ფარულ აუდიოვიდეოჩანაწერთან დაკავშირებით კიდევ ერთი პრობლემა არსებობს. როგორც უკვე აღინიშნა, მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი ცვლილებით აუდიოვიდეოჩანაწერი მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროდ იქნა აღიარებული. თუ კოდექსი აუდიოვიდეოჩანაწერს მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროდ აღიარებს, გაუგებარია, რატომღა უნდა

115 იხ.: Бекетов М. Вещественные доказательства и «иные документы» - проблемы разграничения в УПК РФ // Уголовное право. 2006. №3. С. 6.

116 იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 322. სისხლის სამართლის საქმე №4106841.

მოვისხენიოთ ის მტკიცებულების სხვა სახედ. ეს მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ხარვეზია. თუმცა მიგვაჩნია, რომ ფარული აუდიოვიდეოჩანაწერი, როგორც მტკიცებულების დამოუკიდებელი წყარო, საერთოდ არ უნდა არსებობდეს.

კანონმდებლობაში კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ხარვეზს ვაწყდებით. კერძოდ, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არაფერს ამბობს აუდიოვიდეოჩანაწერის საქმისთვის დართვის პროცედურაზე. წერილობითი დოკუმენტი საქმეს უშუალოდ დაერთვება და აქ არავითარი ტექნიკური პრობლემა არ არსებობს. რაც შეეხება აუდიოვიდეოჩანაწერს, ის სპეციალური ხასიათის დოკუმენტია, რომლის სისხლის სამართლის საქმეში უშუალოდ ჩართვა ვერ მოხერხდება. ამიტომ აუცილებელია აუდიოვიდეოჩანაწერის საპროცესო დამაგრების თავისებური წესის დადგენა. ის უნდა დაილუქოს, აღიწეროს ოქმში და ამ გზით დაერთოს საქმეს. ანუ მისი საპროცესო დამაგრება ნივთიერი მტკიცებულებისათვის დადგენილი წესის მსგავსად უნდა მოხდეს. კარგი იქნება, თუ კოდექსი ცალკე მუხლით მიუთითებს, რომ აუდიოვიდეოჩანაწერის საპროცესო დამაგრება ნივთიერი მტკიცებულების ანალოგიურად უნდა მოხდეს.

ამდენად, მტკიცებულების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვისას აუცილებელია მისი საპროცესო დამაგრება სწორად მოხდეს. ასევე საჭიროა მართებულად განისაზღვროს, თუ რომელი წყაროდან მომდინარეობს საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. „ნივთიერი მტკიცებულების“ და „დოკუმენტის“ ერთმანეთში არევა გაუმართლებელია. თუმცა არც ის არის გამორიცხული, რომ დოკუმენტი იმავდროულად ნივთიერი მტკიცებულებაც იყოს, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დოკუმენტს შეუნაცვლებლობის თვისება აქვს. მაგალითად, შესაძლებელია კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისათვის მნიშვნელობა აუდიოვიდეოჩანაწერში ასახულ ინფორმაციას ჰქონდეს (ე. ი. წმინდა დოკუმენტური თვალსაზრისით). ასეთ შემთხვევაში აუდიოვიდეოჩანაწერი საქმეს დოკუმენტის სახით დაერთვება. მა-

გრამ თუ აუდიოვიდეოჩანაწერი მნიშვნელოვანია მასზე არსებული კვალით ან აღმოჩენის ადგილით, მაგალითად, ფირზე არსებული თითის ანაბეჭდით, მაშინ იგი ნივთიერი მტკიცებულებაა. ე. ი. ერთი და იგივე საგანი სხვადასხვა შემთხვევაში განსხვავებული მტკიცებულების წყარო შეიძლება იყოს. მთავარია მტკიცებულებათა გამოიყენა და საპროცესო დამაგრება სწორად მოხდეს. თეორიულ დონეზე პრობლემა არ არსებობს. თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, არაერთ გახმაურებულ საქმეზე აუდიოვიდეოჩანაწერს ნივთიერ მტკიცებულებად მოიხსენიებდნენ. ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში მტკიცებულებითი მნიშვნელობა სწორედ ფირზე დაფიქსირებულ ფაქტებს ჰქონდა. ნებისმიერ შემთხვევაში, როდესაც ჩანაწერებში ასახული სატელეფონო საუბრების შინაარსი ადასტურებს დანაშაულის ფაქტს, კასეტა დოკუმენტია. კიდევ ერთხელ მივუთითებთ, რომ მტკიცებულების წყაროების ასეთი აღრევა დაუშვებელია, ვინაიდან მტკიცებულების წყაროების სამართლებრივი რეჟიმები ერთმანეთისაგან აბსოლუტურად განსხვავებულია.¹¹⁷

სისხლის სამართლის საქმეებზე დოკუმენტის სახით ხშირად გვხვდება წერილი, ფოტო, ცნობა სამუშაო ადგილიდან და ა. შ. დოკუმენტია ასევე სასამართლოს დადგენილება და განაჩენი, რომელთა არარსებობის შემთხვევაში ზოგიერთი დანაშაულებრივი ქმედების დადგენა შეუძლებელია. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 173-ე მუხლით ქმედების კვალიფიკაციისათვის აუცილებელია დადგენილება ადმინისტრაციული სახელის შეფარდების შესახებ. ასევე, მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში ბრალდებულის ან სხვა პირის მოქმედების და ამ მოქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათის დასადგენად აუცილებელია მტკიცებულების სახით ამ პირის მიმართ სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის არსებობა, რომელიც ადასტურებს 177-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული ქმედების არაერთგზის ჩადენას. აღნიშნული სახის

117 იხ.: Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 121–122.

დანაშაულებზე სისხლის სამართლის საქმეს დოკუმენტის სახით უნდა დაერთოს სასამართლოს დადგენილება ან განაჩენი. არ არის გამორიცხული, რომ საქმეში დოკუმენტს ნივთიერი მტკიცებულების სტატუსი ჰქონდეს. მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 164-ე მუხლით გათვალისწინებულ დანაშაულზე („ხმის მიცემის ფარულობის დარღვევა, ხმების არასწორად დათვლა ან არჩევნების შედეგების არასწორად შეჯამება“) ნივთიერი მტკიცებულებაა კენჭისყრის შედეგების შემაჯამებელი ოქმი. ერთ-ერთ სისხლის სამართლის საქმეზე გამოძიების პროცესში საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიიდან ამოღებულ იქნა ქუთაისის №X საოლქო საარჩევნო კომისიის №X საუბნო პროპორციული არჩევნების შემაჯამებელი ოქმი. გამოძიებელმა ოქმი ნივთიერი მტკიცებულების სახით დაურთო საქმეს. მან დადგენილებაში აღნიშნა: მითითებული ოქმი თავისი შინაარსით არის საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე, რის გამოც იგი ცნობილ უნდა იქნეს ნივთიერ მტკიცებულებად და დაერთოს სისხლის სამართლის საქმეს.¹¹⁸ მოცემულ შემთხვევაში საქმე გვაქვს დოკუმენტთან, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, მაგრამ იმავდროულად დოკუმენტი – შემაჯამებელი ოქმი – დანაშაულის საგანიცაა. ამიტომ, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 121-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ის საქმეს სწორედ ნივთიერი მტკიცებულების სახით უნდა დაერთოს.

როგორც უკვე აღინიშნა, მტკიცებულებათა მკვეთრი გამიჯვნა მათი განსხვავებული საპროცესო რეჟიმებითაა განპირობებული. მტკიცებულებათა განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმები, უპირველეს ყოვლისა, მათი საპროცესო დამაგრების განსხვავებულ წესებს გულისხმობს. დოკუმენტი საქმეს სპეციალურად გამოტანილი დადგენილების გარეშე უნდა დაერთოს, ნივთიერი მტკიცებულება კი ოქმში უნდა აღიწეროს და საქმეს სპეციალურად გამოტანილი დადგენილებით უნდა დაერთოს. თუმცა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქმისთვის აუდიოვიდეოჩანაწერის დოკუმენტის სახით დართვა

¹¹⁸ იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 270. სისხლის სამართლის საქმე №8805842.

ასევე პროცესის მწარმოებელი ორგანოს დადგენილებით უნდა მოხდეს, რადგან, განსხვავებით წერილობითი დოკუმენტისაგან, ფირი საქმეში ვერ იქნება ჩადებული. თუ დოკუმენტი საექსპერტო გამოკვლევას საჭიროებს, მაშინ ის საქმეს ჩვეულებრივად დაერთვება, ხოლო ექსპერტის მიერ დადგენილი ცნობის საპროცესო დამაგრება ექსპერტის მიერ შედგენილი სათანადო ცნობით უნდა მოხდეს. მტკიცებულებათა საპროცესო დამაგრების ასეთი განსხვავებული წესები და მათი განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმები ინფორმაციის საიმედოობის, მისი დაცვისა და შენახვის მიზნითაა განპირობებული. ასე რომ, თითოეული მტკიცებულების მოპოვების, საპროცესო დამაგრების, შემოწმებისა და შეფასების საპროცესო წესის დაცვა საქმეზე უტყუარი მტკიცებულებითი ინფორმაციის არსებობის საფუძველი და ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

§4. ექსპერტის დასკვნა

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი საკმაოდ დეტალურად არეგულირებს ისეთი საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებას, როგორიცაა ექსპერტიზა, მაგრამ არაფერს ამბობს ექსპერტის დასკვნაზე, როგორც მტკიცებულების ერთ-ერთ წყაროზე, არადა ექსპერტის დასკვნას, როგორც მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროს, ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს თითქმის ყველა სისხლის სამართლის საქმეზე. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 120-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „ექსპერტის დასკვნა არის მცოდნე პირის წერილობითი ინფორმაცია მის მიერ ჩატარებული გამოკვლევის მიმდინარეობისა და დადგენილი ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ, რომელთაც სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულების მნიშვნელობა აქვს.“

ექსპერტიზა საგამოძიებო მოქმედებაა. მაგრამ მას ერთი სპეციფიკური ნიშანი ახასიათებს – ნებისმიერ საგამოძიებო მოქმედებას პროცესის მწარმოებელი პირი ახორციელებს; ექსპერტიზას კი ყველა შემთხვევაში სათანადო ცოდნით აღჭურვილი პირი

ატარებს, რომელიც ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება პროცესის მწარმოებელი. ეს კატეგორიულად აკრძალულია მაშინაც, როდესაც პროცესის მწარმოებელი პირი სათანადო ცოდნას ფლობს. საკითხის ასე გადაწყვეტა სრულიად ლოგიკურია. ექსპერტიზის დროს აბსოლუტურად განსხვავებული, მეცნიერების სხვა დარგში შემუშავებული მეთოდებით ხდება ობიექტის გამოკვლევა. თუმცა სისხლის სამართლის პროცესში ექსპერტიზის ჩატარება იმავდროულად სამართლებრივი სივრცითაც შეზღუდულია.

ექსპერტის კომპეტენციას განეკუთვნება მეცნიერების, ხელოვნების, ხელობის სხვადასხვა სფეროები, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა მიმართულებას მოიცავს. გამონაკლისია მხოლოდ სამართლებრივი საკითხები. სამართლებრივი სფეროსთვის მიკუთვნებული საკითხების გადაწყვეტა არა ექსპერტის, არამედ გამომძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის კომპეტენციაა. მაგალითად, ექსპერტის დასკვნაში მითითებული უნდა იყოს, რა იარაღით მოხდა მკვლელობა, რა ხარისხისაა ჭრილობა და ა. შ. ექსპერტი თავის დასკვნაში ვერ მიუთითებს, მოხდა თუ არა მკვლელობა. ეს სამართლებრივი საკითხია. თუ ამგვარი საკითხი დასკვნაში გადაწყვეტილია, მას მტკიცებულებითი მნიშვნელობა არ ექნება.¹¹⁹ სამართლებრივი საკითხების გადაწყვეტა სპეციალურ ცოდნას მოითხოვს, მაგრამ ამ ცოდნას პროცესის მწარმოებელი პირი უნდა ფლობდეს. თუ პროცესის მწარმოებელი პირი არაკომპეტენტურია, ის საქმიდან აცილებული იქნება.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი 1998 წლის 20 თებერვლის რედაქციით (მუხლი 358) ითვალისწინებდა ექსპერტიზის სავალდებულო დანიშვნას, თუ უნდა დადგენილიყო:

ა) სიკვდილის მიზეზი, სხეულის დაზიანების ხასიათი და სიმძიმის ხარისხი;

ბ) იყო თუ არა ორსულობა, და მისი ხელოვნურად შეწყვეტის მიზეზი;

გ) ეჭვიმტანილის, ბრალდებულის, დაზარალებულის, მოწმის

119 Орлов Ю. К. Указ. соч. С. 124.

ასაკი, როცა ასაკის შესახებ დოკუმენტი არ არსებობს, ან ის საეჭვოა;

დ) ექვმიტანილის, ბრალდებულის ფსიქიკური და ფიზიკური მდგომარეობა;

ე) პირის იდენტიფიკაცია ხმის მიხედვით;

ვ) დაზარალებულის ან მოწმის ფსიქიკური და ფიზიკური მდგომარეობა, მისი უნარი, სწორად აღიქვამდეს, იხსომებდეს და აღადგენდეს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტებს;

ზ) ფულადი ნიშნებისა და სხვა ფასიანი ქაღალდების გაყალბება;

თ) აფეთქების, ხანძრის, კატასტროფისა და სხვა საგანგებო შემთხვევის გამომწვევი ტექნიკური მიზეზები.

რა თქმა უნდა, ყველა აღნიშნული გარემოების დადგენა მხოლოდ სათანადო გამოკვლევითაა შესაძლებელი, რაც შესაბამის ცოდნას მოითხოვს. თუმცა ეს ჩამონათვალი ამომწურავი არ არის. ექსპერტიზის ჩატარება სავალდებულო უნდა იყოს ასევე სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების გადასაწყვეტად, როგორებიცაა, მაგალითად, ტანსაცმელზე არსებული სისხლის ლაქის მიხედვით პიროვნების დადგენა და ა. შ. ამიტომ მთავარია კანონში არსებობდეს იმპერატიული დათქმა, რომ თუ საქმის ფაქტობრივი გარემოების დასადგენად სპეციალური ცოდნაა საჭირო, ექსპერტიზის ჩატარება ყველა შემთხვევაში სავალდებულოა. ექსპერტიზის ჩატარება არ უნდა იყოს პროცესის მწარმოებელი ორგანოს დისკრეციული უფლებამოსილება; ეს მისი ვალდებულებაა.

მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერტიზის დანიშვნა სავალდებულოა და ექსპერტის დასკვნა მცოდნე პირის დასკვნაა, ის პროცესის მწარმოებელი ორგანოსათვის სავალდებულო არ არის. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, პროცესის მწარმოებელ ორგანოს შეუძლია ექსპერტის დასკვნის მტკიცებულებად გამოყენებაზე უარი განაცხადოს. ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა: თუ ექსპერტის დასკვნა სავალდებულო არ არის, ექსპერტიზის ჩატარება რატომ უნდა იყოს სავალდებულო? უნდა გვახსოვდეს, რომ ექსპერტის დასკვნის მიღება პროცესის

მწარმოებელი ორგანოს კეთილ ნებაზე არ არის დამოკიდებული. უარი აუცილებლად დასაბუთებული უნდა იყოს. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 374-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „ექსპერტის დასკვნა საეალღებულო არ არის ექსპერტიზის დამნიშნელი პირისათვის, მაგრამ თუ იგი არ ეთანხმება დასკვნას, ეს მოტივირებული უნდა იყოს.“ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2006 წლის 21 ნოემბრის განჩინებაში პირდაპირაა მითითებული: ექსპერტის დასკვნა, საეალღებულო არ არის, მაგრამ თუ სასამართლო არ ეთანხმება დასკვნას, განაჩენში აღნიშნული მოტივირებული უნდა იყოს.¹²⁰ აქვე ჩნდება კითხვა: თუ სასამართლო ექსპერტის დასკვნას არ იზიარებს, გარემოებები, რომელთა გასარკვევადაც ჩატარდა ექსპერტიზა, დადგენილად ითვლება თუ არა. ამ კითხვაზე პასუხი უარყოფითია. თუმცა უმჯობესია, იმ გარემოებათა დასადგენად, რომლებიც სპეციალურ ცოდნას საჭიროებს, სხვა ექსპერტმა ან ექსპერტთა ჯგუფმა განმეორებითი ექსპერტიზა ჩაატაროს. ეს მოთხოვნა განმეორებითი ექსპერტიზის ობიექტურობის გარანტიაა.

პროცესის მწარმოებელი ორგანოსაგან განსხვავებით, ექსპერტს კელევის სფეროში სპეციალური ცოდნა აქვს, მაგრამ ეს ექსპერტის დასკვნის ობიექტურობას არ ნიშნავს. სხვა მტკიცებულების მსგავსად, არც ექსპერტის დასკვნას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. ექსპერტის დასკვნა კანონის შესაბამისად უნდა შემოწმდეს. თუ პროცესის მწარმოებელი ორგანო ექსპერტის დასკვნის ობიექტურობაში ვერ დარწმუნდება, იგი დასკვნას დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობს. მაგრამ აქ საინტერესო სწორედ ის არის, თუ როგორ უნდა შეაფასოს ექსპერტის დასკვნის ობიექტურობა პირმა, რომელიც შესაბამის სფეროში სათანადო ცოდნას ვერ ფლობს.

მიუხედავად იმისა, რომ პროცესის მწარმოებელ ორგანოს ექსპერტის დასკვნის შინაარსობრივი მხარის შემოწმება არ შეუძლია, ექსპერტიზის მსვლელობისას საპროცესო ფორმის დაცვის

120 იხ.: www.supremecourt.ge უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. განჩინება №75-კოლ. 21 ნოემბერი, 2006.

მიმდინარეობის შემოწმება ნამდვილად შესაძლებელია. კანონი ექსპერტიზის ჩატარების ისეთ წესს ადგენს, რომელიც ექსპერტის დასკვნის საიმედოობას უზრუნველყოფს. გარდა ამისა, უნდა გაირკვეს, რამდენად კომპეტენტურია ექსპერტი, ან საქმის შედეგებით ხომ არ არის დაინტერესებული. ამ პირობათა დაცვა ექსპერტის დასკვნის არაობიექტურობის ეჭვს აბათილებს.

თუ ექსპერტის დასკვნის შემოწმებისა და შეფასების შემდეგ დასკვნაში ხარვეზი და უზუსტობა აღმოჩნდება, ან პასუხი ვერ გაეცემა ექსპერტის წინაშე დასმულ კითხვას, დასკვნა დაუშვებელ მტკიცებულებად იქნება ცნობილი. თუმცა შეიძლება ჩატარდეს დამატებითი ექსპერტიზა, რომელიც პირველად ექსპერტიზაში არსებული ხარვეზების შევსების შესაძლებლობას იძლევა.

ექსპერტის დასკვნის შემოწმების ყველაზე მარტივი და ერთ-ერთი ეფექტიანი საშუალებაა ექსპერტის მოწმის სახით დაკითხვა. თუ ექსპერტი ჩვენებაში განსხვავებულ მოსაზრებებს აცალიბებს, ვერ აზუსტებს დასკვნაში არსებულ ხარვეზებს, ექსპერტის დასკვნის დასაშვებობის საკითხი უნდა დადგეს. საქართველოს კანონმდებლობა მართებულად ითვალისწინებს მხარის უფლებას, მოსამართლის წინაშე დააყენოს შუამდგომლობა ექსპერტის დასკვნის დაუშვებლად ცნობის შესახებ, თუ ექსპერტის მიერ შედგენილ წერილობით დასკვნასა და მის ჩვენებას შორის არსებითი წინააღმდეგობა არსებობს. ასეთი დასკვნა დაუსაბუთებელი და საეჭვოა, ამიტომ ის ფაქტების დასადასტურებლად გამოყენებული ვერ იქნება.

კიდევ ერთი თვისება, რომელიც ექსპერტის დასკვნას უნდა ჰქონდეს, არის დასკვნის კატეგორიული ხასიათი. თუ ექსპერტის წინაშე დასმულ კითხვაზე დასკვნაში საეარაუდო პასუხია გაცემული, ასეთი დასკვნა რეალურად არანაირ შედეგს არ გვაძლევს. ამ დროს საქმისათვის მნიშვნელოვანი კითხვა პასუხგაუცემელი რჩება და ვერ დასტურდება საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოება. ამიტომ ამგვარი დასკვნის მტკიცებულებად გამოყენებას სამართლებრივი შედეგი ვერ მოჰყვება.

ექსპერტის დასკვნის ობიექტურობას განსაკუთრებული მნიშ-

კნელობა აქვს, რადგან ის სხვა მტკიცებულებათა ბედზე უშუალო გავლენას ახდენს. მაგალითად, პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური მდგომარეობის შესახებ ექსპერტის მიერ გაკეთებულ დასკვნაზე დამოკიდებული, იქნება თუ არა მოწმის ჩვენება მტკიცებულებად დაშვებული. ასევე საექსპერტო გამოკვლევაზეა დამოკიდებული საქმეზე დოკუმენტის მტკიცებულებად დაშვება. თუ ექსპერტი დოკუმენტის სიყალბეს დაადგენს, ასეთი დოკუმენტი მტკიცებულებად ვეღარ გამოდგება. საექსპერტო გამოკვლევას აუცილებლად საჭიროებს აუდიოვიდეოჩანაწერი. მნიშვნელოვანია, მასში დაფიქსირებული ინფორმაციის უტყუარობა დადასტურდეს, განსაკუთრებით დღეს არსებულ რეალობაში, როცა ფარული თვალთვალის შედეგად მოპოვებული აუდიოვიდეოჩანაწერი თითქმის ყველა საქმეზე ძირითადი მტკიცებულებაა. ასეთი სახის მტკიცებულების გამოყენებისას ფირის ნამდვილობის დადასტურება აუცილებელია.

სისხლის სამართლის პროცესში ექსპერტიზის როლი თანდათან იზრდება. ამას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი განაპირობებს. ექსპერტიზის ჩატარება აუცილებელია თითქმის ყველა სისხლის სამართლის საქმეზე, მაგალითად, თითის ანაბეჭდების დასადგენად, ფეხის კვალის მიხედვით პიროვნების დადგენის მიზნით და ა. შ. მაგრამ ვერ დავეთანხმებით გამოძიებაში ისეთი მეთოდების გამოყენებას, რომლებიც სამართლებრივი თვალსაზრისით საეჭვო და არასაიმედოა. ამ საკითხზე დაწერილებით შევჩერდებით ოდოროლოგიურ ექსპერტიზასთან დაკავშირებით. აქ კი აღვნიშნავთ, რომ ექსპერტის დასკვნა უნდა იყოს ცხადი, კატეგორიული და დასაბუთებული. ყოველივე ამისთვის პასუხისმგებელი ექსპერტია. თუ ექსპერტი თავის დასკვნას ობიექტურად ვერ დაასაბუთებს, ის მტკიცებულებად მიღებული ვერ იქნება. ექსპერტის დასკვნისათვის დამაზახსიათებელი ნიშნები განაპირობებს იმ პრობლემებს, რომლებიც გამოკვლევის ზოგიერთი სახის შედეგების მტკიცებულებად დაშვებისას წარმოიშობა.

თავი III.

ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობის მონაცემების გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესში

§1. ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობა და ამ საქმიანობის შედეგად მიღებული ინფორმაციის სამართლებრივი ბუნება

უკვე აღვნიშნეთ, რომ სისხლის სამართლის პროცესი დანაშაულთან ბრძოლის მნიშვნელოვანი იარაღია, თუმცა არა ერთადერთი. ამ მიმართულებით მეტად ეფექტიანი საშუალებაა ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობა, რომელიც შინაარსითა და ფორმით რადიკალურად განსხვავდება სისხლის სამართლის პროცესისაგან.

ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობა სპეციალური სახელმწიფო ორგანოების მიერ დამნაშავის, დაკარგული ქონების აღმოჩენის, ინფორმაციის მოპოვების მიზნით, ღია და ფარული მეთოდების გამოყენებით განხორციელებულ მოქმედებათა ერთობლიობაა.

სწორი სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკა დანაშაულთან ბრძოლის საშუალებების სწორ გამოყენებას გულისხმობს. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლის პროცესისა და ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობის ურთიერთკავშირთან მიმართებით.

სისხლის სამართლის პროცესისა და ოპერატიულ-სამმეზრო საქმიანობის დროს სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოპოვება ხდება. ოპერატიული ინფორმაცია ყოველთვის საინტერესოა თავისი მნიშვნელობით. ამიტომ თეორიასა და პრაქტიკაში ყოველთვის აქტუალური იყო კითხვა: შესაძლებელია თუ არა, ოპერატიულ-სამმეზრო ღონისძიების შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია მტკიცებულებად იქნეს დაშვებული სისხლის სამართლის საქმეზე? ეს საკითხი უამრავ პრობლემას უკავშირდება, ყველაზე მეტად კი – ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემას.

ინფორმაციის ფარულად, სისხლის სამართლის პროცესის

ფარგლების გარეთ, საპროცესო ფორმის დაცვის გარეშე მოპოვება აფერხებს დაცვის უფლების განხორციელებას. იმავედროულად ასეთი ინფორმაცია საკმაოდ ხელსაყრელია ბრალდების მხარისთვის.¹²¹ მტკიცებულების მოპოვებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ამ ინფორმაციის ადამიანის პირად ცხოვრებასთან კავშირს. პირადი ცხოვრების საიდუმლოება, პატივი და ღირსება, საქმიანობის რეპუტაცია დაცული უნდა იქნეს, მიუხედავად იმისა, რა სოციალური სტატუსი აქვს პირს (დაზარალებულია თუ ბრალდებული).¹²² ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა კი ადამიანის პირად ცხოვრებაში ხშირად იჭრება, რაც ამ საქმიანობის ხასიათითაა განპირობებული. ამიტომ ის ცალკე სამართლებრივი დარგია, რომელიც სისხლის სამართლის პროცესისაგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებს.

სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა აბსოლუტურად დამოუკიდებელი სამართლებრივი დარგებია. მათი გამოიყენების საფუძველს სამართლებრივი რეგულირების სხვადასხვა საგანი, მეთოდი და საშუალებები იძლევა. ამ მხრივ სისხლის სამართლის პროცესს და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას საერთო არაფერი აქვს. დღემდე ეს ორი დარგი დამოუკიდებლად არსებობს. სისხლის სამართლის პროცესი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით რეგულირდება, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას კი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ კანონი არეგულირებს. თუმცა დღეს კანონმდებლობა სხვა გზით ვითარდება.

დღესდღეობით ამ ორი სამართლებრივი დარგის გაერთიანების ტენდენცია აშკარაა. საქართველოს მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2005 წელს შეტანილი ცვლილებით მტკიცებულებად ფარული აუდიოვიდეოჩანაწერი იქნა დაშვებული, ხოლო ახალი, 2009 წლის 9 ოქტომბერს მიღებული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის სამართლის პროცესში ჩართვა ხდება. ეს კოდექსი „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების“ განხორციელების საშუალებას იძლევა.

121 იხ.: Петрухин Н. И. Указ. соч. С. 166.

122 იხ.: Громов Н. А., Зайцева С. А. Указ. соч. С. 80.

კერძოდ, კოდექსის 136-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, ფარული საგამოძიებო მოქმედების სახეებია:

ა) ვიზუალური ან ნებისმიერი სხვა სახის კონტროლი – თვალთვალი, რომელიც კონსპირაციულად ტარდება უშუალოდ უფლებამოსილი პირის მიერ ან ტექნიკური საშუალების გამოყენებით;

ბ) საკონტროლო შესყიდვა – საგნის, ნივთიერების ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტის შეძენა (რეალიზაცია) ან/და შეძენის (რეალიზაციის) სიტუაციის შექმნა მისი გასაღების ან მოხმარების მიზნის გარეშე;

გ) კონტროლირებადი მიწოდება – ისეთი საგნის ან ნივთიერების კონტროლირებადი გადაადგილება, რომლის თავისუფალი რეალიზაცია (მიმოქცევა) კანონით აკრძალული ან შეზღუდულია;

დ) ტექნიკური საშუალებით განხორციელებული კომუნიკაციის ფარული მიყურადება და ჩაწერა, კავშირგაბმულობის არხიდან (კავშირგაბმულობის საშუალებასთან, კომპიუტერულ ქსელთან, სახაზო კომუნიკაციასთან და სასადგურო აპარატურასთან მიერთებით) ინფორმაციის მოხსნა და ფიქსაცია; კომუნიკაციის ტექნიკური საშუალებით განხორციელებული გზავნილის (დიპლომატიური ფოსტის გარდა) კონტროლი, დაყადაღება და ამოღება; კორესპონდენციის ცენზურა;

ე) დანაშაულებრივ დაჯგუფებაში საიდუმლო თანამშრომლის შეგზავნა;

ვ) კონსპირაციული ორგანიზაციის შექმნა.

თუ გადავხედავთ „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონს, რომელიც მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტში ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩამონათვალს იძლევა, ვნახავთ, რომ „ფარული საგამოძიებო მოქმედება“ იგივეა, რაც დღემდე არსებული და პრაქტიკაში კარგად დამკვიდრებული „ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიება“.

რამდენად სწორად ვითარდება სისხლის საპროცესო სამართალი, რა შედეგებამდე მიგვიყვანს ოპერატიულ-სამძებრო საქმი-

ანობისა და სისხლის სამართლის პროცესის გაერთიანება, საერთოდ შესაძლებელია თუ არა ამ ორი მიმართულების ერთ სამართლებრივ სფეროში მოქცევა და როგორ აისახება ეს მტკიცების პროცესზე? როდესაც ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგების მტკიცების პროცესში გამოყენების პრობლემა დგას, საინტერესოა, რა სამართლებრივი სიტატუსი ექნება ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მოპოვებულ ინფორმაციას. ეს კითხვები ბუნებრივად ჩნდება, როდესაც დღის წესრიგში ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენების, უფრო მეტიც, ამ ორი მიმართულების გაერთიანების საკითხი დგება. ამ და სხვა კითხვებზე ობიექტური პასუხების მისაღებად, უპირველეს ყოვლისა, გაუარკვიოთ, თუ რა არის ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, და განვიხილოთ ამ საქმიანობის შედეგად მიღებული ინფორმაციის ხასიათი.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა სპეციფიკური საქმიანობაა. ის ისეთი ღონისძიებების საფუძველზე ხორციელდება, როგორებიცაა: პირის გამოკითხვა; ცნობების შეგროვება და ვიზუალური კონტროლი; საკონტროლო შესყიდვა; კონტროლირებადი მიწოდება; საგნებისა და დოკუმენტების გამოკვლევა; პიროვნების იდენტიფიკაცია (გაიგივება); დაკავებულის, დაპატიმრებულისა და მსჯავრდებულის კორესპონდენციის ცენზურა; სატელეფონო საუბრების ფარული მიყურადება; ფარული ვიდეო- და აუდიოჩაწერა; დანაშაულებრივ ჯგუფში საიდუმლო თანამშრომლის ჩართვა; კონსპირაციული ორგანიზაციის შექმნა.

როგორც ვხედავთ, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა სპეციფიკური ხერხებისა და მეთოდების ერთობლიობაა. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის თავისებურებაა ღია და ფარული მეთოდების შერწყმა. სწორედ ეს თვისება განასხვავებს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას სხვა ანტიკრიმინალური, იურიდიული საქმიანობისაგან.¹²³

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ობიექტი ის კონკრეტული პირია, რომლისკენაც ეს საქმიანობაა მიმართული. ამ პირმა არც

123 იხ.: Оперативно-розыскная деятельность / Под ред. К. К. Горюнова. М., 2002. С. 67.

კი იცის ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების განხორციელების შესახებ. შესაბამისად, ინფორმაციის დამალვის ან განადგურების საფრთხე ნაკლებია. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა საშუალებას იძლევა, გამოაშკარავდეს მნიშვნელოვანი ინფორმაცია დამნაშავის პიროვნების, დანაშაულის მზადების, დანაშაულებრივი ჯგუფის, დამნაშავესთან დაკავშირებულ პირთა შესახებ.

სამწუხაროდ, დანაშაულის დონე იზრდება. გახშირდა მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულების ჩადენა. დანაშაულის ლატენტურობა, კარგი ორგანიზებულობა როგორც ფინანსური, ისე წმინდა ორგანიზაციული თვალსაზრისით აუცილებელს ხდის მასთან ბრძოლის გააქტიურებას. ხშირად საგამოძიებო მოქმედებებით მტკიცებულებათა მოპოვება ვერ ხერხდება. დანაშაული იმდენად კარგად დაგეგმილი შეიძლება იყოს, რომ შემთხვევის ადგილზე არაკითარი კვალი არ აღმოჩნდეს, არ იყვნენ მოწმეები და ა. შ. ასეთ შემთხვევაში გამოძიება ჩიხში ექცევა და მას დანაშაულის გასახსნელად სამართლებრივი მექანიზმი აღარ რჩება. სწორედ ამ დროს ასრულებს მნიშვნელოვან როლს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა ისეთი ღონისძიებების მეშვეობით, როგორებიცაა ფარული თვალთვალი, დანაშაულებრივ ჯგუფში საიდუმლო თანამშრომლის ჩართვა და სხვა. შეუძლებელია არ დავეთანხმოთ მოსაზრებას, რომ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა უფრო ახლოსაა დანაშაულის ჩადენის ფაქტთან. ეს სრული ჭეშმარიტებაა. როდესაც დანაშაულებრივ ჯგუფში ჩანერგვა ან კონსპირაციული თანამშრომლის გამოყენება ხდება, სამართალდამცველთა ინფორმაციული უზრუნველყოფა უფრო იოლია. ამ დროს დანაშაულებრივ სამყაროში შეღწევა და მისი „სამზარეულოს“ გაცნობაა შესაძლებელი. ყოველივე ეს რადიკალი და უკომპრომისო სამართალდამცველებისთვის ნამდვილად მომხიბვლელია. ამასთანავე, ბევრ შემთხვევაში ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განხორციელებისას ფიქსაციის ტექნიკური საშუალებებითაა შესაძლებელი საქმის სასამართლომდე მიყვანა, დანაშაულის ორგანიზატორთა და თანამზრახველთა გამოვლენა, რაც მტკიცების მხოლოდ ტრადიციული მეთოდების გამოყენების შემთხვევაში შეიძლება

„კადრს მიღმა“ დარჩენილიყო.¹²⁴ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ეჭვს აღარ იწვევს ის ფაქტი, რომ დანაშაულთან ბრძოლაში ღია მეთოდებთან ერთად ფარული, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების გამოყენება აუცილებელი და სავალდებულოც კი არის.¹²⁵ აშკარაა, რომ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესაძლებლობები საკმაოდ დიდია. ამიტომ ფარული მეთოდების იგნორირება შესაძლებელია დანაშაულის ღონის ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორი აღმოჩნდეს.¹²⁶ ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ცალსახად ადგენს, რომ საიდუმლო სამსახურები შეიძლება ლეგიტიმურად ფუნქციონირებდნენ დემოკრატიულ საზოგადოებაში. თუმცა სასამართლომ ნათლად განმარტა, რომ მოქალაქეთა საიდუმლო მეთვალყურეობის უფლებამოსილება, კონვენციის თანახმად, შეწყნარებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი მკაცრად აუცილებელია დემოკრატიული ინსტიტუტების დაცვის მიზნით. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ასევე ცალსახად მიუთითებს, რომ ზოგიერთი კანონმდებლობის არსებობა, რომელიც წერილზე, ფოსტასა და ტელეკომუნიკაციებზე საიდუმლო მეთვალყურეობის უფლებამოსილებას იძლევა, გამონაკლის შემთხვევებში, აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების და/ან უწყსრიგობის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად.¹²⁷ ამრიგად, არავინ უარყოფს სამძებრო ღონისძიებების გამოყენების აუცილებლობას. მაგრამ მსგავს ღონისძიებებს თავისი დანიშნულება აქვს და მათი გამოყენება მხოლოდ საჭირო დროს და საჭირო ვითარებაში უნდა ხდებოდეს.

124 იხ.: Гусаков Э. Международно-правовые и конституционные основы использования результатов оперативно-розыскной деятельности при формировании доказательств по уголовным делам в РФ // Уголовное право. январь-февраль. 2006. С. 123.

125 იხ.: Гушин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Оперативно-розыскная деятельность: совершенствование форм вхождения ее результатов в уголовный процесс. М., 2003. С. 6.

126 იხ.: Гушин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 6.

127 იხ.: www.gvlj.ge გამოცემები. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. 2004. გვ. 298.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგი ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციაა. ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია ინფორმაციის განსაკუთრებული და თავისებური სახეა, რასაც თავად ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ხასიათი განაპირობებს. სწორედ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მიღების სპეციფიკური ხერხები და მეთოდები განასხვავებს ამ ინფორმაციას სხვა სახის სოციალური ინფორმაციისაგან.¹²⁸ „ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია“ შეიძლება განიმარტოს, როგორც ფარული, კონსპირაციული ან ღია მეთოდების განხორციელების შედეგად ოპერატიული მუშაკის მიერ მიღებული საიდუმლო ინფორმაცია.

ამრიგად, ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია საიდუმლო ინფორმაციაა. მისი მოპოვება განსაკუთრებული ხერხებითა და მეთოდებით ხდება. ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია დანაშაულის ფარული მექანიზმის გახსნის ეფექტიანი საშუალებაა და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დამნაშაის გამოვლენასა და დასჯაში.¹²⁹

ვინაიდან ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს, მას მჭიდრო კავშირი აქვს სისხლის სამართლის პროცესთან. მაგრამ ეს ინფორმაცია უშუალოდ მტკიცებულებად (ამ სიტყვის საპროცესო გაგებით) ვერ იქნება გამოყენებული. თუმცა ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენება ობიექტური აუცილებლობაა.¹³⁰

მსჯელობის ასეთი განვითარებისას, ერთი შეხედვით, ურთიერთსაწინააღმდეგო დასკვნებამდე მივდივართ. პრობლემას სწორედ ეს წარმოშობს. ერთი მხრივ, უნდა ვაღიაროთ, რომ ოპერატიული ინფორმაცია დანაშაულთან ბრძოლის მნიშვნელოვანი იარაღია. მეორე

128 იხ.: Оперативно-розыскная деятельность. Указ. соч. С. 114.

129 იხ.: Бедняков Д. И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. М., 1991. С. 190.

130 იხ.: Гусаков Э. Международно-правовые и конституционные основы использования результатов оперативно-розыскной деятельности при формировании показаний по уголовным делам в РФ // Уголовное право. 2006. январь-февраль. С. 123.

მხრივ, ასევე ცალსახად უნდა აღვნიშნოთ, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება შეუძლებელია.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვები: თუ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციას ასეთი დიდი მნიშვნელობა აქვს, რატომ არ უნდა იქნეს ის მტკიცებულებად გამოყენებული, რა უშლის ხელს სისხლის სამართლის პროცესში მის ჩართვას და საერთოდ რა მიზნით ხდება მისი მოპოვება, რა სტატუსი შეიძლება ჰქონდეს მას სისხლის სამართლის პროცესში? ეს კითხვები სრულიად ლოგიკური და საფუძვლიანია. ვიდრე მათ ობიექტურ პასუხებს გავცემდეთ, უმჯობესია გავმიჯნოთ სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, რომლებსაც ბევრი განსხვავებული თვისება აქვთ.¹³¹ სწორედ ეს განსხვავებები არ იძლევა სისხლის სამართლის საქმეზე ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების საშუალებას.

§2. ოპერატიულ-სამძებრო და სისხლის სამართლის საპროცესო საქმიანობების თანაფარდობა

სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა სამართლებრივ ურთიერთობათა სხვადასხვა სფეროებს მიეკუთვნება. მათ აქვთ საერთო ამოცანა – დანაშაულთან ბრძოლა. მაგრამ მათ შორის ეს ერთადერთი გადაკვეთის წერტილია. ფორმითა და შინაარსით სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავდება.

სისხლის სამართლის პროცესის ცნების განსაზღვრისას ისეთი სამართლებრივი კატეგორიები უნდა გავითვალისწინოთ, როგორებიცაა:

➤ სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობა (სამართლებრივი ურთიერთობა);

¹³¹ იხ.: დ. ლეკაშვილი. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. თბილისი. 2001. გვ. 65–70.

➤ საპროცესო ფორმა (საპროცესო მოქმედებების განხორციელების წესი);

➤ სისხლის სამართლის საპროცესო ფუნქცია (სისხლის სამართალწარმოების ფარგლებში განხორციელებული მოქმედებების ძირითადი მიმართულება);

➤ საპროცესო გარანტია (სისხლის სამართალწარმოების მიზნების განხორციელების საშუალებები);

➤ საპროცესო აქტი (საპროცესო მოქმედების დაკუმენტური გაფორმება).¹³²

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ცნების განსაზღვრისას ამ სამართლებრივი კატეგორიების გათვალისწინება სავალდებულო არ არის. ის არ არის სამართლებრივი ურთიერთობა, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას არ აქვს საპროცესო ფორმა და ა. შ.

სისხლის სამართლის პროცესი კი ყველა ამ თვისების მქონეა. პირველ რიგში, სისხლის სამართლის პროცესზე საუბრისას აქცენტი სამართლებრივ ურთიერთობაზე კეთდება. სისხლის სამართლის პროცესის ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტი პროცესის სუბიექტების მიერ საკუთარი უფლებების განხორციელებისა და ვალდებულებების შესრულების შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობების ერთობლიობაა.¹³³ და მაინც, უფრო კონკრეტულად რა იგულისხმება ამ ურთიერთობებში? პასუხი ასეთია: სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობები ყოველთვის გულისხმობს სამართალურთიერთობების ნორმალურ, ლეგალურ ფორმას — მხარეებმა იციან სამართალწარმოების შესახებ, მათ აქვთ სათანადო უფლებები და ეკისრებათ შესაბამისი მოვალეობები.¹³⁴

სისხლის სამართლის პროცესის ასეთი ხასიათი სამართალწარმოებაში დემოკრატიული პრინციპების, უპირველეს ყოვლისა, დაცვის უფლების განხორციელების, ადამიანის პატივისა და ღირსების, პირადი ცხოვრების საიდუმლოების დაცვას უზრუნველყოფს.

132 იხ.: Уголовный процесс. Указ. соч. С. 20–22.

133 იხ.: Уголовный процесс. Указ. соч. С. 11.

134 იხ.: გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 51.

რაც შეეხება ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას, აქ სრულიად სხვა სურათი გვაქვს. ვინაიდან ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა ღია და ფარული მეთოდებით (უფრო ხშირად — ფარულად, კონფიდენციალურად) ხორციელდება, ის არ მიმდინარეობს მხარეთა შორის, უფრო მეტიც, მეორე მხარემ საერთოდ არ იცის მისი არსებობის შესახებ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ისეთი ღონისძიებები, როგორებიცაა სატელეფონო საუბრების ფარული მოსმენა, დანაშაულებრივ ჯგუფში ფარული ჩანერგვა, ფარული თვალთვალი, აგენტურული ინფორმაციის მიღება და ა. შ., საერთოდ აზრს დაკარგავდა.¹³⁵

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ობიექტია დანაშაული; დანაშაულის ჩამდენი პირი; ასევე პირი, რომელიც ემალება სასამართლოს, გამოძიებას, თავს არიდებს სასჯელის მოხდას, და ა. შ.¹³⁶ ამრიგად, პირი რომლისკენაც მიმართულია ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, ამ საქმიანობის სუბიექტი კი არ არის, არამედ ობიექტია და, ბუნებრივია, მას არავითარი უფლებები არ აქვს.

ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებისაგან განსხვავებით, საგამოძიებო მოქმედება ღიად ხორციელდება. გაუგებარია „ფარული საგამოძიებო მოქმედების“ შინაარსი. საგამოძიებო მოქმედების ფარულად განხორციელება შეუძლებელია. როგორ შეიძლება დაკითხვის, შემთხვევის ადგილის დათვალიერების, ამოცნობის ფარულად ჩატარება? სისხლის სამართლის პროცესში ხომ საქვეყნოობის პრინციპი მოქმედებს, რომლის დაცვა ფარული საგამოძიებო მოქმედების წარმოებისას შეუძლებელია. ის, რასაც საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი „ფარულ საგამოძიებო მოქმედებას“ უწოდებს, ჩვეულებრივი „ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებაა“. მას არავითარი კავშირი არ აქვს სისხლის საპროცესო სამართლებრივ ურთიერთობასთან. სისხლის სამართლის პროცესის წარმოებისას საგამოძიებო მოქმედებებით იმ მტკიცებულების მოპოვება ხდება, რომელიც რაიმე ფორმით

135 იხ.: გ. ზეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 51–52.

136 იხ.: Гуштин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 10.

აისახა მატერიალური სამყაროს ობიექტზე ან ადამიანის გონებაში. სწორედ ამის შესაბამისად ფორმირდება ინფორმაცია ნივთიერ მტკიცებულებად, დოკუმენტად ან მოწმის ჩვენებად. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობისას კი ფაქტობრივად ამ ინფორმაციის შექმნა ხდება (მაგალითად, კონტროლირებადი მიწოდება ან საკონტროლო შესყიდვა), რაც ასევე წარმოუდგენელია საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობისათვის.

თუ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის სამართლის პროცესში ჩართვა მოხდება, ეს აუცილებლად გამოიწვევს სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა უფლებების შეზღუდვას. ცხადია, ფარული საგამოძიებო მოქმედების განხორციელებისას ბრალდებულს არ ექნება საკუთარი უფლებების დაცვის შესაძლებლობა, ვერ დააყენებს შუამდგომლობებს, მონაწილეობას ვერ მიიღებს საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელებაში, ვერ მოითხოვს მოწმის დაკითხვას და ა. შ. სისხლის სამართლის პროცესში ასეთი სემენტის არსებობა ნორმალური არ არის.

სისხლის სამართლის პროცესში დაცვის უფლება კანონის ფარგლებში შეუზღუდავად უნდა ხორციელდებოდეს. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია ითვალისწინებს სამართლიანი სასამართლოს უფლებას და იქვე იძლევა ბრალდებულის მინიმალური უფლებების ჩამონათვალს, რომელთა რიცხვს მიეკუთვნება ბრალდებულის უფლება, როგორც მინიმუმში, ჰქონდეს საკმარისი დრო და შესაძლებლობა საკუთარი თავის დასაცავად.¹³⁷ ეს ის მთავარი უფლებებია, რომლის რეალიზების უზრუნველყოფაც სახელმწიფომ უნდა იტვირთოს.

ორიოდე სიტყვით ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციასაც შევეხოთ. თუ სისხლის სამართლის პროცესი საქვეყნოობის, მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის, დაცვის უფლების განხორციელების პრინციპებს ემყარება, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა პირიქით, კონსპირაციის, კონფიდენციალურობის, ღია და ფარული

137 იხ.: Курочкина Л. А. Человек как субъект уголовного преследования по законодательству России и единой Европы. М., 2006. С. 91.

მეთოდების შერწყმის პრინციპების საფუძველზე ხორციელდება. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ორგანიზება და ტაქტიკა სახელმწიფო საიდუმლოებაა. ეს ნიშნავს, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების განხორციელების ხერხები, საშუალებები და მეთოდები, ასევე შედეგები არ უნდა გამოქვეყნდეს.¹³⁸ შესაბამისად, ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია საიდუმლო ინფორმაციაა და მისი გამჟღავნება დაუშვებელია. ასევე საიდუმლოდ რჩება ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების განმახორციელებელი პირის ვინაობა და ეს საკვებით გასაგებია. საინტერესოა, რა შედეგს გამოიღებს დანაშაულებრივ ჯგუფში ჩანერგილი საიდუმლო თანამშრომლის ვინაობის გამოაშკარავება. ვფიქრობთ, ძნელი წარმოსადგენი არ არის, თუ რა საფრთხე შეექმნება ამ პირს და მთელ მის ოჯახს. არადა ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვებისთვის აუცილებელია ამ ინფორმაციის წყაროს დადგენა, რათა შესაძლებელი იყოს მისი გადამოწმება და უტყუარობის დადასტურება. როგორც ვიცით, ყოველგვარი ეჭვი, რომელიც ვერ დასტურდება, ბრალდებულის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს. ეჭვი უარყოფილი უნდა იქნეს არა მხოლოდ ბრალდების, არამედ დაცვის მხარისათვისაც. ამიტომ სისხლის სამართლის საპროცესო საქმიანობის ძირითადი პრინციპი ასეთია: ბრალდების საფუძველი არ შეიძლება იყოს მტკიცებულება, რომლის შემოწმებაც შეუძლებელია.¹³⁹

დილემა აშკარაა. ამაზე კი, უპირველეს ყოვლისა, კანონმდებელმა უნდა იფიქროს. საინტერესოა აშშ-ის მაგალითი. აქ აგენტის ვინაობის გამოაშკარავება შესაძლებელია, თუ დამცველი აცხადებს, რომ აგენტის დაკითხვისას იგი განსასჯელის უდანაშაულობას დაამტკიცებს. აშშ-ის ფედერალურ სასამართლოს არ შეუძლია ასეთი მოთხოვნის უარყოფა. გარდა ამისა, აშშ-ის კონსტიტუციაში გათვალისწინებულია იმ პირთან დაპირისპირების უფლება, რომელიც

138 იხ.: Захарьев С. И. Оперативно-розыскные мероприятия. Санкт-Петербург. 2004. С. 8.

139 იხ.: www.kalinovsky-k.narod.ru Коломеев В. К. Основные положения УПК РФ: новации и традиции. Научно-практическое пособие. Екатеринбург. 2007. С. 111.

მას დანაშაულის ჩადენაში ამხელს. ამრიგად, თუ ბრალდების მხარეს საქმის წაგება არ სურს, ოპერატიული მონაცემები ნებისთი თუ უნებლიეთ „იშიფრება“.¹⁴⁰ ჩვენთან ასეთი სისტემის მოქმედება სირთულეებთან იქნება დაკავშირებული – გასათვალისწინებელია მატერიალური პირობები, მოწმის დაცვასთან დაკავშირებული პრობლემები და სხვა. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც სისხლის სამართალწარმოების ფარგლებში ფარული საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელების შესაძლებლობას ითვალისწინებს, ცხადია, ამ მოქმედებებით მოპოვებული ინფორმაციის მეორე მხარისათვის გაცნობის დროს მნიშვნელოვან პრობლემებს აწყდება. ფარული საგამოძიებო მოქმედების შინაარსიდან გამომდინარე, წინასწარი გამოძიებისას მოპოვებული ინფორმაციის მეორე მხარისათვის გაცნობა ვერ ხერხდება. კოდექსის 142-ე მუხლის თანახმად:

„1. ფარული საგამოძიებო მოქმედების განსაიდუმლოებამდე ამ მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის გაცნობის უფლება აქვთ მხოლოდ გამომძიებელს, პროკურორს და მოსამართლეს (თუ ინფორმაცია არსებითად უკავშირდება მათ მიერ განსახილველ საკითხს).

2. ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის განსაიდუმლოება ხდება გამოძიების შეწყვეტისთანავე ან წინასასამართლო სხდომის დაწყებამდე 5 დღით ადრე, ასევე საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას.

3. თუ ფარული საგამოძიებო მოქმედება ტარდება (გრძელდება) ამ მუხლის მე-2 ნაწილში აღნიშნული ვადის გასვლის შემდეგ, მაშინ მისი შედეგების განსაიდუმლოება ხდება სასამართლოს განჩინებაში მითითებული ვადის ამოწურვისთანავე.

4. ფარული საგამოძიებო მოქმედების განსაიდუმლოების თაობაზე პროკურორმა წერილობით უნდა აცნობოს დაცვის მხარეს.“

ამ მუხლის შინაარსიდან აშკარაა, რომ დაცვის მხარეს წინასწარი გამოძიების ეტაპზე არავითარი უფლებამოსილება არ აქვს.

140 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 167.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის დასკვნა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტზე, რომელშიც ზოგადად პროექტისადმი დადებითი დამოკიდებულებაა გამოხატული, თუმცა ამ საკითხთან მიმართებით სამართლიანი პოზიციაა დაფიქსირებული. დასკვნაში ცალსახადაა მითითებული, რომ სახეზეა ორი პრობლემური საკითხი. პირველი – ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის განსაიდუმლოება აუცილებელია, რათა დაცვის მხარეს ჰქონდეს დრო და საშუალება ადეკვატური ოპონირებისათვის, ხოლო ხუთი დღე შეიძლება არ აღმოჩნდეს ამისათვის საკმარისი; მეორე – გაუგებარია, რას ნიშნავს „ფარული საგამოძიებო მოქმედება გრძელდება ამ ვადის გასვლის შემდეგ“. აღნიშნული მოქმედების მიზანია გარკვეული მტკიცებულების მოპოვება, ხოლო სასამართლოში საქმის მიმდინარეობისას ფარული საგამოძიებო მოქმედების გაგრძელება სრულიად გაუპართლებლად მიგვაჩნია და ვთვლით, რომ იგი უნდა დასრულდეს წინასასამართლო გამოძიების დასრულებამდე.¹⁴¹ ვფიქრობთ, ნამდვილად დაუშვებელია საქმის სასამართლო განხილვის სტადიაზე ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების განხორციელება, რადგან ეს აბსოლუტურად ეწინააღმდეგება მართლმსაჯულების განხორციელების პრინციპებს.

ზემოაღნიშნულიდან ცხადია, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის ფორმა მტკიცებულებისაგან არსებითად განსხვავდება. განსხვავება კი ინფორმაციის საიმედოობის ხარისხშია.¹⁴² ეს განაპირობებს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაზე საგამოძიებო კონტროლის განხორციელების აუცილებლობას. ბუნებრივია, ასეთი შესაძლებლობა ისპობა ოპერატიული ღონისძიების საგამოძიებო მოქმედებად გამოცხადებით. ამ დროს ფარული საშუალებებით მოპოვებული ინფორმაცია იმთავითვე მტკიცებულებად იქნება დაშვებული, ვინაიდან ის არა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების,

141) იხ.: www.gyla.ge/files/publications დასკვნა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტზე.

142) იხ.: Гуцин А. И., Фрянифоров Ю. В. Доказательства, доказывание и использование результатов оперативно-розыскной деятельности. М., 2001. С. 134.

არამედ საგამოძიებო მოქმედების შედეგია. ჩვენთვის კი ცნობილია, რომ საგამოძიებო მოქმედების შედეგს მტკიცებულების სტატუსი აქვს.¹⁴³

კიდევ ერთი პრობლემა ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის ფიქსაციაა. ოპერატიულ მუშაკს შეუძლია ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია პატაკში, მოხსენებაში, ანგარიშში ასახოს. ცხადია, ფარული თვალთვალის, სატელეფონო საუბრების მიყურადების, საკონტროლო შესყიდვის შედეგად ან კონსპირაციული თანამშრომლის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის ასახვა ისეთ საპროცესო დოკუმენტში, როგორიც საგამოძიებო მოქმედების ოქმია, პრაქტიკულად ვერ მოხერხდება. ოქმი საგამოძიებო მოქმედების განხორციელებისას დგება. ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია კი ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების დასრულების შემდეგ პატაკში, მოხსენებაში ან ანგარიშში აისახება. ასეთი დოკუმენტი არ არის საპროცესო დოკუმენტი და არ ზდება დაცვის მხარისთვის მისი გაცნობა, საპროცესო დოკუმენტის (ჩხრეკის, შემთხვევის ადგილის დათვალიერების, მოწმის დაკითხვის ოქმის) დაცვის მხარისთვის წარდგენა კი აუცილებელია. ამ სახით დაფიქსირებული ინფორმაციის გადამოწმება, გარკვეული ხნის განმავლობაში შენარჩუნება და სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვა სავსებით შესაძლებელია.

ასე რომ, „სისხლის სამართლის პროცესი სხვაა, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა — აბსოლუტურად სხვა. უფრო მეტიც, იმ ქვეყნებში, სადაც ოპერატიულ-სამძებრო და საპროცესო საქმიანობების შერწყმა ზდება, დიდი ხანია მეცნიერება და პრაქტიკა მსჯელობს ასეთი ეკლექტიკური წნულის მიუღებლობის შესახებ.“¹⁴⁴

მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა შერწყმულია (მაგალითად, აშშ-ში წინასწარი გამოძიება და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა გაიგივებულიც კი არის), აღსანიშნავია, რომ თანამე-

¹⁴³ იხ.: ი. ჩხეიძე. ფარული საგამოძიებო მოქმედება: მოდური გატაცება თუ მეცნიერულად დასაბუთებული ნოვაცია // გაზეთი „ასავალ-დასავალი.“ 2007. 24-30 სექტემბერი. №39.

¹⁴⁴ იხ.: გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 52.

დროვე ევროპული (საფრანგეთი, ესპანეთი და ა. შ.) მეცნიერება ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებას ინფორმაციული, არასამართლებრივი სახის ურთიერთობად განიხილავს.

თუ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია მტკიცებულების სტატუსს შეიძენს და ე. წ. ფარული საგამოძიებო მოქმედებები სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში განხორციელდება, წინასწარ გამოძიებაში ინკვიზიციური ელემენტები გაძლიერდება, რამაც საეჭვოა დადებითი შედეგი გამოიღოს; ყოველ შემთხვევაში, ის წინასწარ გამოძიებას ვერ გახდის უფრო სრულყოფილსა და ობიექტურს. სამართალწარმოების სამძებრო ფორმას შეჯიბრებითი ფორმა იმიტომ ჩაენაცვლა, რომ ის ბევრად სრულყოფილია.¹⁴⁵ თანამედროვე სისხლის სამართლის პროცესში შეჯიბრებითობის ელემენტებს დომინანტური მდგომარეობა უკავია. ამასთანავე, ასეთი მოდელი ერთგვარი ეტალონის როლს ასრულებს და დემოკრატიულობის, ცივილიზებულობის, სამართლიანი მართლმსაჯულების კრიტერიუმი.¹⁴⁶

სისხლის სამართალწარმოების ფარგლებში სამძებრო ღონისძიებების განხორციელების დაშვება უკან გადადგმული ნაბიჯია. ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების განხორციელებისას მხარეებს დავის, პოლემიკისა და ჭეშმარიტების დადგენის უფლება არ აქვთ. ამ დროს სისხლის სამართლის პროცესი ჩაკეტილ სივრცედ იქცევა. საზოგადოების მოთხოვნა კი რადიკალურად განსხვავებულია. აშკარაა, რომ დემოკრატიული საზოგადოების დაკვეთა მხარეთა თანასწორობის საფუძველზე განხორციელებული, ღია და გამჭვირვალე სამართალწარმოებაა. სწორედ ეს განაპირობებდა ბევრ განმაურებულ საქმესთან დაკავშირებულ ვნებათაღელვას. გამჭვირვალობაში კი ფარული ჩანაწერის გამოქვეყნება არ იგულისხმება. საჯარო, ღია, გამჭვირვალე პროცესი დემოკრატიული პრინციპების საფუძველზე, ადამიანის ღირსების დაცვით განხორ-

145 იხ.: Дикарев И. С. Объективность уголовного преследования как условие реализации назначения уголовного судопроизводства // Российская юстиция. 2006. №3. С. 30.

146 იხ.: Смирнов А. В. Указ. соч. С. 18.

ციელებული პროცესია. ამ ყველაფერს საფრთხე შეუქმნა ფარული აუდიოვიდეოჩანაწერების მტკიცებულებად დაშვებამ ყოველგვარი შემოწმებისა და საპროცესო ფორმის დაცვის გარეშე. ვფიქრობთ, ამაზე დაფიქრება ღირს. ამ კუთხით სერიოზული ნაბიჯებია გადასადგმელი. უპირველეს ყოვლისა, მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი უნდა იქნეს ცვლილება და მტკიცებულებათა ჩამონათვალიდან „ნებისმიერი სახის აუდიო-ვიდეო ჩანაწერი“ ამოღებული უნდა იქნეს.

იმისათვის, რომ სისხლის სამართალწარმოებისას სისხლის სამართლის პროცესის ყოველმა მონაწილემ მოახდინოს საკუთარი ინტერესების რეალიზება, უნდა შეეთანხმდეთ ერთ მნიშვნელოვან პირობაზე — ეს არის საპროცესო ფუნქციების მკვეთრი გამიჯვნა. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში მიეცემათ სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტებს თავიანთი საქმის მშვიდად და ობიექტურად კეთების საშუალება. მით უმეტეს, დაუშვებელია სამძებრო და შეჯიბრებითი ელემენტების ერთ პროცედურაში გაერთიანება. ეს ზომ ფუნქციათა აღრევას ნიშნავს.¹⁴⁷ ეს საფრთხეს შეუქმნის ადამიანის უფლებების გარანტიებს. ამასთანავე, ოპერატიულ-სამძებრო მონაცემები ყოველთვის ხასიათდება ალბათობის მაღალი ხარისხით. სწორედ ამიტომ უნდა არსებობდეს გარკვეული საპროცესო ფილტრი, რომელიც ლეგალურად მოახდენს აღნიშნული მონაცემების საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით გადამოწმებას. ასეთი ფილტრის როლი კი გამომძიებელმა უნდა შეასრულოს. ამრიგად, ოპერატიულ-სამძებრო და საპროცესო ფუნქციების ერთ კონკრეტულ სუბიექტში (ამ შემთხვევაში — გამომძიებელში) თავმოყრა არ შეიძლება. ის, ვინც ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციას მოიპოვებს, ყოველთვის შეზღუდული იქნება ამ ინფორმაციის საპროცესო წესით გადამოწმებისას. კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნები სწორედ ამ კანონზომიერებას ითვალისწინებენ.¹⁴⁸

რა თქმა უნდა, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის

147 იხ.: Смирнов А. В. Указ. соч. С. 50.

148 იხ.: გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. გვ. 66–67.

სამართლის პროცესისაგან მოწყვეტით განხილვაც დაუშვებელია. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა და სისხლის სამართლის პროცესი ერთი მიზნის მიღწევის ორი სხვადასხვა გზაა. მათი სწორი სამართლებრივი რეგულირება და წარმართვა ამ მიზნის მიღწევის ეფექტიანი საშუალებაა.

სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, მათ შორის არსებული მკვეთრი მიჯნის მიუხედავად, ერთმანეთისაგან აბსოლუტურად მოწყვეტილი არ არის. აუცილებელია ამ ორი საქმიანობის თანამშრომლობის საფუძველზე განხორციელება.¹⁴⁹ ბუნებრივია, როდესაც გამოძიებას არავითარი ხელჩასაჭიდი ინფორმაცია არ აქვს და გამოსავალს ვერ პოულობს, სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს სამართლებრივი ბერკეტი, რათა ჩიხში მოქცეულ გამოძიებას დაეხმაროს. საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ამ საკითხს საკმაოდ ოპტიმალურად წყვეტს. კერძოდ, კოდექსის 59-ე მუხლის „თ“ ქვეპუნქტში აღნიშნულია: თუ არსებობს კანონით დადგენილი საფუძვლები, გამოძიებელი უფლებამოსილია, „კანონით დადგენილი წესების დაცვით, ოპერატიულ-სამძებრო ორგანოებს მისცეს წერილობითი დავალება ოპერატიულ-სამძებრო და სამძებრო ღონისძიებათა ჩატარების შესახებ მის წარმოებაში არსებული სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებასთან დაკავშირებით;“. უნდა ვაღიაროთ, რომ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის საგამოძიებო მოქმედებებთან ერთად განხორციელება ხელს უწყობს საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას.¹⁵⁰ ე. ი. სისხლის სამართალწარმოების მიმდინარეობისას სრულიად შესაძლებელი და გამართლებულია ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების განხორციელება. მაგრამ ეს არა საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში, არამედ ამ ფარგლების გარეთ, დამოუკიდებლად უნდა ხდებოდეს. ეს საკითხის ოპტიმალური გადაწყვეტაა. ამ გზით ორი განსხვავებული სამართლებრივი დარგის აღრევას თავიდან ავიცილებთ. იმავდროულად შესაძლებელი იქნება

149 იხ.: Бедняков Д. И. Указ. соч. С. 112–115.

150 იხ.: Гушин А. Н., Громов Н. А., Царева И. П. Указ. соч. С. 15.

ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის გამოყენება დანაშაულთან ბრძოლაში. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ სისხლის სამართლის საქმე №4106841. საქმის მიხედვით, ქალაქ ქუთაისში 2006 წლის 23 იანვარს გელა დგებუაძის ოჯახს ყაჩაღურად თავს დაესხნენ დაუდგენელი პირები, რომელთაც დიდი ოდენობით ძვირფასეულობა გაიტაცეს. დანაშაულებრივი ჯგუფისა და ძვირფასეულობის აღმოჩენის მიზნით ქ. ქუთაისის შსს პოლიციის მე-4 განყოფილების გამომძიებელმა თორნიკე ბოგვერაძემ ოპერატიულ-სამძებრო ორგანოს მისცა წერილობითი დავალება ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების განხორციელების თაობაზე. დავალებაში ნათქვამია: „სამძებრო-ოპერატიული ღონისძიებების გატარების დროს გთხოვთ დაადგინოთ ჩვენს მიერ ზემოთ აღწერილი გარეგნული მონაცემების მქონე, მსგავსი პირები, შესაძლებლობის ფარგლებში დაადგინოთ მათი ვინაობა და მოიპოვოთ მათი დემოგრაფიული მონაცემები, ფოტოსურათები, რომლებიც წარმოადგინოთ დაუყოვნებლივ საგამომძიებო მოქმედების ჩატარების მიზნით.

სამძებრო ღონისძიების ჩატარების დროს ასევე დადგენილ იქნეს თვითმხილველ პირთა წრე, რომლებსაც შეუძლიათ აღნიშნული ფაქტის ირგვლივ კონკრეტული და დეტალური ჩვენების მიცემა.

ამ და სხვა საკითხების გადაწყვეტის დროს, საინტერესო ინფორმაცია მიღებისთანავე გვაცნობეთ იგი, რათა ჩვენს მიერ გატარდეს შესაბამისი ღონისძიებები.“¹⁵¹ როგორც დავალებიდან ჩანს, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებით ისეთი ინფორმაციები უნდა დადგინდეს, რომლებიც შემდგომ პროცესის მწარმოებელ ორგანოს საგამომძიებო საქმიანობის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში წარმართვის საშუალებას მისცემს. მოცემულ საქმეზე სავარაუდო ეჭვმიტანილთა და თვითმხილველთა დადგენა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა მეშვეობით მოხდა, მაგრამ ეს არ არის მტკიცების საგანი. ეს მხოლოდ ის ინფორმაციაა, რომელიც გამომძიებელს შესაძლებლობას აძლევს, ოპერატიული ინფორმაციის

¹⁵¹ იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 322. სისხლის სამართლის საქმე №4106841.

საფუძველზე მოიპოვოს მტკიცებულებები, მაგალითად, ჩაატაროს ამოცნობა, დაკითხოს თვითმხილველები და ა. შ. „ოპერატიულ-სამძებრო სამიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-11 მუხლში ეს სრულიად გარკვევითაა აღნიშნული. ამ მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმისათვის, რომ მომზადდეს და განხორციელდეს საგამომძებო და საპროცესო მოქმედებანი, დანაშაულის თაფიდან აცილების, აღკვეთისა და გახსნის ღონისძიებანი.“

ზემოთ აღნიშნულ სისხლის სამართლის საქმეში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ხარვეზი ფიქსირდება. კერძოდ, პროცესის მწარმოებელი პირი სასამართლოს მიმართავს სატელეფონო საუბრების მოსმენისა და ამოღების შესახებ ბრძანების გაცემის თაობაზე. შუამდგომლობის საფუძველია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 315-ე, 316-ე, 318-ე მუხლები და „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლი.¹⁵² მართლაც საინტერესო კაზუსია. სატელეფონო საუბრების მოსმენა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების გზით ხდება. შესაბამისად, საუბრის შინაარსის ფიქსაციას ოპერატიული მუშაკი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტის თანახმად მოახდენს. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 315-ე, 316-ე, 318-ე მუხლები ამოღებისა და ჩხრეკის ჩატარების საპროცესო წესს ადგენს. გამომძიებლის დავალების საფუძველზე ოპერატიული მუშაკი ვალდებულია აწარმოოს ოპერატიული ღონისძიება, მიღებული შედეგები კი დაუყოვნებლივ აცნობოს გამოძიებას. ამ ფარგლებში ისეთი საგამომძებო მოქმედებისათვის, როგორიც ჩხრეკა და ამოღებაა, ადგილი აღარ რჩება. ალბათ გამომძიებელი იმ ფაქტმა დააბნია, რომ ფირი ნივთიერ მტკიცებულებად უნდა გამოყენებინა, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგს კი მტკიცებულების სტატუსი ვერ ექნებოდა. როგორც ჩანს, გამომძიებელმა ამ ხარვეზის შევსება სცადა, ამი-

¹⁵² იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 322. სისხლის სამართლის საქმე №4106841.

ტომ გადაწყვიტა, სატელეფონო საუბრის ჩანაწერი საპროცესო მოქმედებით მოეპოვებინა. ის კი ელარ გაითვალისწინა, რომ ოპერატიული სამსახურის მიმართ საგამომიებო მოქმედების წარმოება აბსურდული ფაქტია. საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 315-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „ამოღება და ჩხრეკა ტარდება იმ მიზნით, რომ აღმოაჩინონ და ამოიღონ დანაშაულის იარაღი, საგანი, რომელსაც დანაშაულის კვალი ატყვია, დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ნივთი და ფასეულობა, სხვა საგანი და დოკუმენტი, რომლებიც საჭიროა საქმის გარემოებათა გასარკვევად.“ 316-ე მუხლში კი ნათქვამია: „გამომძიებელს ან პროკურორს უფლება აქვს ამოიღოს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე საგანი და დოკუმენტი, თუ შეკრებილი მტკიცებულებები იძლევა საფუძველს ვარაუდისათვის, რომ ისინი ინახება გარკვეულ ადგილას, გარკვეულ პირთან და მათი ძებნა საჭირო არ არის.“ რაც შეეხება 318-ე მუხლს, აქ საუბარია შუამდგომლობაზე ამოღების ან ჩხრეკის ჩასატარებლად მოსამართლის ბრძანების გაცემის შესახებ. საინტერესოა, რა კავშირი აქვს კოდექსის ამ მუხლებს ისეთ ოპერატიულ ღონისძიებასთან, როგორიცაა სატელეფონო საუბრების მოსმენა და ინფორმაციის ამოღება. მოსამართლის ბრძანებით სატელეფონო საუბრების ფარული მიყურადება და ჩაწერა, ინფორმაციის მოხსნა და ფიქსაცია კავშირგაბმულობის არხიდან „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებაა, რომელიც საპროცესო სამართლებრივი რეგულირების მიღმა ზორციელდება. ამ დროს ოპერატიული მუშაკი ახდენს სატელეფონო საუბრების მოსმენას, ფიქსაციას, შესაბამისი ინფორმაციის მოპოვებას და გადაცემას გამომძიებლის ორგანოებისათვის. ამიტომ სატელეფონო საუბრების მოსმენისა და ჩაწერის შესახებ შუამდგომლობის დასაბუთება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ნორმებით არასწორია. როგორც სამართლებრივ ნორმათა ანალიზიდანაც ჩანს, საქმე ორ, სრულიად განსხვავებულ სამართლებრივ ქმედებას ეხება,

რომელთაც რეგულირების თვალსაზრისით საერთო არაფერი აქვთ. აღნიშნულ სისხლის სამართლის საქმეში სერიოზულ ხარვეზთან გვაქვს საქმე. აქ მთლიანად დარღვეულია მტკიცებულებათა მოპოვებისა და საპროცესო დამაგრების წესები.

ამრიგად, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობასა და სისხლის სამართლის პროცესს შორის განსხვავება აშკარაა. მათი რეგულირების სფეროები და ამ სფეროების რეგულირების საშუალებები რადიკალურად განსხვავებულია. სწორედ ამიტომ, როდესაც დღის წესრიგში ამ ორი სფეროს ერთ სამართლებრივ სფეროში მოქცევის საკითხი დგება, ჩნდება რიტორიკული კითხვა: სისხლის სამართლის პროცესში ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩართვა ხომ არ გამოიწვევს ამ ღონისძიებების მონაცემებით მანიპულირებას, ხომ არ დაამსგავსებს გამოძიებას აგენტურულ სამსახურს?¹⁵³

ამ კითხვას პასუხს პრაქტიკა გასცემს. თუმცა აშკარაა, თუ რა შედეგი გამოიღო ფარული აუდიოვიდეოჩანაწერის მტკიცებულებად დაშვებამ. ასეთი ისტერიის, ურთიერთჩასაფრებული დამოკიდებულების დამკვიდრება კარგს არაფერს მოუტანს სამართლებრივი სისტემის განვითარებას. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ თითქმის არც ერთ განხილულ სისხლის სამართლის საქმეზე, რომლებშიც ძირითადი მტკიცებულება სატელეფონო საუბრების აუდიოჩანაწერი იყო, საბოლოო განაჩენი არ დამდგარა. საზოგადოებისთვის დღემდე გაუგებარია, ეს ინფორმაციები ობიექტურ სინამდვილეს ასახავდა თუ არა.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას თავისი ადგილი აქვს და ის ამ ფორმით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სისხლის სამართლის პროცესის ამოცანათა გადაწყვეტაში. ამასთანავე, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სამართალდამცველთა საქმიანობისას აუცილებელია გარკვეული ეთიკური ნორმების დაცვა, რათა არ მოხდეს პირადი ცხოვრების საიდუმლოების ხელყოფა. ეს ეთიკური ნორმები კანონმდებლობით უნდა იქნეს აღიარებული და არა პირიქით. საინტერესოა,

¹⁵³ იხ.: ი. ჩხუძე. ფარული საგამოძიებო მოქმედება: მოდური გატაცება თუ მეცნიერულად დასაბუთებული ნოვაცია // გაზეთი „ასავალ-დასავალი.“ 24-30 სექტემბერი. 2007. №39.

რომ 2003 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ პოლიციის თანამშრომლებისათვის სარეკომენდაციო ხასიათის საპეციალური წესები ჩამოაყალიბა, რომლებშიც სამართალდამცველთა საქმიანობის ეთიკური და იურიდიული ნორმებია მოცემული. ეს ნორმები ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად ჩამოყალიბდა. აქ მოცემულია სხვადასხვა დებულებები, თუ როგორ უნდა მოქმედებდეს პოლიციის თანამშრომელი თავისი უფლებამოსილების განხორციელებისას. ამ წესების თანახმად, გამოძიების წარმოებისას, მოწმეთა, დაზარალებულთა, ეჭვმიტანილთა დაკითხვისას, პირადი ჩხრეკისას, ავტომობილის, საცხოვრებლის ჩხრეკისას, ასევე კორესპონდენციისა და შეტყობინებების კონტროლისას ყველას აქვს პირადი ხელშეუხებლობის უფლება, დაუშვებელია ნებისმიერი პირის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში თვითნებური ჩარევა, დაუშვებელია ადამიანის პატივისა და ღირსების უკანონო ხელყოფა, გამოძიების წარმოებისას იკრძალება თვითნებური და უკანონო შეჭრა პირად ცხოვრებაში.¹⁵⁴ ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით თუ ვიმსჯელებთ, ცხადია, რომ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის სამართლის პროცესში ჩართვა ამ წესებს ნამდვილად ვერ განამტკიცებს. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიღებამდე პროექტის ინიციატორები აღნიშნულ საკანონმდებლო ნოვაციას შემდეგი მოსაზრებით ასაბუთებდნენ: კანონპროექტის ერთ-ერთი უმთავრესი ნოვაციაა ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის არსებითი გარდაქმნა ჩვეულებრივ საგამოძიებო მოქმედებად. ამ ნოვაციის მთავარი არსი არის მაქსიმალურად მკაცრი სასამართლო კონტროლის დაწესება ისეთ ღონისძიებებზე, რომლებიც პოტენციურად ყველაზე მეტად აღწევს ბრალდებულის (თუ სხვა პირის) პირად ცხოვრებაში, როგორებიცაა ფარული მოსმენა, მიყურადება, ვიზუალური კონტროლი, კონტროლირებადი მიწოდება, კონსპირაციული საქმიანობა და სხვა ფარული ღონისძიებები. „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის

154 იხ.: www.un.org Стандарты и практика в области прав человека для работников полиции. Расширенное карманное пособие по правам человека для работников полиции. 2003.

შესახებ“ საქართველოს კანონის რედაქცია ფაქტობრივად პრივილეგირებულ და განსაკუთრებით არაგამჭვირვალე საპროცესო სტატუსს ქმნის ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობისათვის, რაც ახალი საპროცესო კოდექსის მიხედვით გაუქმებულია და ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება და დაკანონება რეგულირდება იმავე საპროცესო წესებით და მათზე ხორციელდება ისეთივე სასამართლო კონტროლი, როგორიც ჩვეულებრივი საგამოძიებო მოქმედებისათვის.¹⁵⁵ თითქოს მსჯელობა სწორად ვითარდება, მაგრამ სამართლებრივი თვალსაზრისით აშკარად ლოგიკას მოკლებულია. ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილმა არგუმენტებმა ცხადყო, რომ ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაზე კონტროლი არათუ ძლიერდება, პირიქით. რაკი გამომძიებელი უფლებამოსილი ხდება, განახორციელოს ფარული საგამოძიებო მოქმედება, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაზე კონტროლიც ისპობა. ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების საგამოძიებო მოქმედებად გადაქცევით პირის პირად ცხოვრებაში შეჭრის დაკანონება ხდება და არა პირიქით, როგორც ამას კოდექსის მომხრეები ირწმუნებიან. ფარული თვალთვალი თუ საპროცესო მოქმედებად იქნება აღიარებული, მოსამართლე მის განხორციელებას ვერ აკრძალავს. თვალთვალის შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია კი მტკიცებულებად ავტომატურად იქნება აღიარებული, რადგან თუ ფარული თვალთვალი საგამოძიებო მოქმედებაა, საგამოძიებო მოქმედების შედეგად სწორედ მტკიცებულების მოპოვება ხდება. დღეს მოქმედი წესის თანახმად კი, ოპერატიული ინფორმაცია მტკიცებულება არ არის.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაზე საგამოძიებო მოქმედების მსგავსი სამართლებრივი რეჟიმის განხორციელება შეუძლებელია. ეს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას არაეფექტიანს გახდის, სისხლის სამართლის პროცესს კი მნიშვნელოვან დაბრკოლებებს შეუქმნის.

დგება კიდევ ერთი, მეტად სერიოზული პრობლემა, რომელიც დანაშაულის პროვოკაციას უკავშირდება, რაც შესაძლებელია

¹⁵⁵ იხ.: www.justice.gov.ge განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი“. გვ. 3.

მოხდეს კონტროლირებადი მიწოდების, კონსპირაციული საქმიანობის შემთხვევაში. როგორ უნდა მოიქცეს სასამართლო ამ დროს? ნუთუ გამართლებულია ასეთი გზით მოპოვებული ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება? რა თქმა უნდა, არა. ამას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1998 წლის 9 ივნისის გადაწყვეტილებაც ადასტურებს. საქმეზე Teixeira de Castro v. Portugal სასამართლომ დაასკვნა, რომ დაირღვა კონვენციის მე-6 მუხლი, ვინაიდან განმცხადებელი, უწინარეს ყოვლისა, მსჯავრდებულ იქნა იმ განცხადების საფუძველზე, რომელიც გააკეთა პოლიციის საიდუმლო აგენტმა. სწორედ მან მოახდინა განმცხადებლის ინსპირირება და წაქეზება, ჩაედინა დანაშაული. სტრასბურგის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, საჯარო ინტერესებს არ შეუძლია გაამართლოს ისეთი მტკიცებულებების დაშვება ეროვნული სასამართლოს მიერ, რომლებიც მოპოვებულია პოლიციის მიერ დანაშაულის ჩადენის წაქეზების შედეგად.¹⁵⁶ ვფიქრობთ, სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება ნათელი მაგალითია, თუ რა საფრთხეების წინაშე დაგვაყენებს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის სამართლის პროცესში ჩანერგვა და სამძებრო ხასიათის ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვება. საჯარო ინტერესი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებაში მართლწესრიგის განმტკიცება და სამართლიანობის გრძნობის დამკვიდრებაა. ამ ფასეულობებისთვის დანაშაულის გახსნის ინტერესით საფრთხის შექმნა გაუმართლებელია. სამწუხაროა, რომ მტკიცებითი სამართლის ტრანსფორმაციის ვექტორები უფრო მეტად შორდება, ვიდრე უახლოვდება ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტიების ამოცანებს – გადახრა ხდება „დამნაშაევების კონტროლის“ დოქტრინის (ამოცანების, მიზნების) მიმართულებით. დამნაშაევების წინააღმდეგ ბრძოლა უნდა გააქტიურდეს, მაგრამ ისე, რომ არ შეიზღუდოს სამართლიანი მართლმსაჯულების უფლება. საინტერესოა, რამდენად გონივრული და თანაზომიერია (ადეკვატურია) ეს „გადახრა“ შექმ-

156 იხ.: www.gvla.ge გამოცემები. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. 2004. გვ. 245.

ნილი საფრთხის ხარისხიდან და ხასიათიდან გამომდინარე, რამდენად არის პანაცეა ამგვარი „გადახვევა“ დემოკრატიული სამართლებრივი ფუნდამენტური ნორმა-პრინციპებიდან და ა. შ.¹⁵⁷

§3. ოპერატიულ-სამძებრო მონაცემების გამოყენება მტკიცების პროცესში

გავარკვეთ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობისა და სისხლის სამართლის პროცესის ურთიერთმიმართება. ვთანხმდებით, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის მიღმა დგას. იმავდროულად ვთანხმდებით იმაზე, რომ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგად მოპოვებული მასალა ინფორმაციული თვალსაზრისით ძალზე მნიშვნელოვანია და იგი სისხლის სამართლის პროცესში აუცილებლად უნდა იქნეს გამოყენებული. სხვაგვარად, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განხორციელება საერთოდ აზრს დაკარგავს.¹⁵⁸ აქ კი თითქოს ისევ ურთიერთწინააღმდეგობრივ საკითხებთან გვაქვს საქმე. საინტერესოა, თუ მტკიცებულების სახით არა, სხვა რა გზით შეიძლება ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მტკიცების პროცესში გამოყენება?

მეცნიერებაში უკვე აღიარებულია, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია მათემატიკური, დამხმარე ინფორმაციაა, მაგრამ ეს სრულიად არ აკნინებს მის როლს.

ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია არასაპროცესო ინფორმაციაა და ის სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობის მიღმა უნდა არსებობდეს, მაგრამ იმავდროულად ოპერატიულ-სამძებრო მონაცემები წინასწარ გამოძიებასთან მჭიდრო კავშირში უნდა განვიხილოთ, რადგან ამ ინფორმაციის საფუძველზე გამოძიების

¹⁵⁷ იხ.: მ. გაბისონია. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცებითი სამართლის ტრანსფორმაციის უმნიშვნელოვანესი ტენდენციები //მართლმსაჯულება და კანონი. 2006. №4(11). გვ. 40.

¹⁵⁸ იხ.: Гушчин А. Н., Громов Н. А., Царевя Н. П. Указ. соч. С. 16.

მიზანმიმართულად განხორციელება დასახული მიზნის მიღწევის მნიშვნელოვანი პირობაა.

წინასწარი გამოძიების მართებულად დაგეგმვისთვის, სწორი ტაქტიკის შემუშავებისთვის მნიშვნელოვანია გამოძიების ორგანოების ინფორმაციული უზრუნველყოფა, რაც ხშირად მხოლოდ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების შედეგადაა შესაძლებელი. სწორედ ეს იგულისხმება, როდესაც ვამბობთ, რომ ოპერატიულ ინფორმაციას დამხმარე, მაორიენტირებელი მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის პროცესში.¹⁵⁹ ოპერატიული ინფორმაციის ბეშეგობით შეიძლება ეჭვმიტანილის ადგილსამყოფლის დადგენა, დანაშაულთან კავშირში მყოფ პირთა წრის განსაზღვრა, მტკიცებულებათა სავარაუდო წყაროს დადგენა და ა. შ. ასეთი ინფორმაცია სისხლის სამართლის პროცესის ამოცანათა წარმატებით გადაწყვეტას უწყობს ხელს.¹⁶⁰ მაგალითად, შესაძლებელია დადგინდეს ინფორმაციის წყარო, იმ პირის ვინაობა, რომელიც მომავალში მოწმედ იქნება დაკითხული, გაირკვეს ადგილმდებარეობა, რომლის ჩხრეკის შედეგადაც საქმისათვის მნიშვნელოვანი ნივთიერი მტკიცებულება იქნება ამოღებული, და ა. შ. ე. ი. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგად შეიძლება საპროცესო ინფორმაციის წყაროს ფორმირება მოხდეს, რის შემდეგაც უკვე მტკიცებულების მოპოვება გახდება შესაძლებელი.¹⁶¹ ამასთანავე, ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის საფუძველზე გამოძიებას შეუძლია შეიმუშაოს ვერსიები, დაგეგმოს კონკრეტული მოქმედებები და დაზოგოს დრო, რაც ასე მნიშვნელოვანია. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმე №4107346. აღნიშნულ შემთხვევაში დანაშაულის გამოძიება და გახსნა სწორედ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის საფუძველზე განხორციელებული საპროცესო მოქმედებებით მოხერხდა. გამოძიებელმა დავალებით მიმართა ოპერატიულ-სამძებრო ორგანოს. დავალებაში ნათქვამია:

159 Теория доказательств в советском уголовном процессе. Указ. соч. С. 290.

160 იხ.: Гуштин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 75.

161 იხ.: Гуштин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 50.

„გთხოვთ გაატაროთ შესაბამისი ღონისძიებები დამნაშავე პირების დადგენა-დაკავების მიზნით, ამავედროულად ოპერატიულად მოპოვებული იქნეს ბოროტმოქმედი პირების ფოტოსურათები, რომლებიც ამოსაცნობად უნდა წარედგინოს დაზარალებულს.“ აღნიშნული დაეაღების საფუძველზე განხორციელებული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებით დადგინდა ექვმიტანილის ვინაობა და მოპოვებულ იქნა ამ პირის ფოტოსურათი, რის შემდეგაც შესაძლებელი გახდა საგამოძიებო მოქმედების, კერძოდ, ამოცნობის ჩატარება და დამნაშავის დადგენა. ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებით გახდა ასევე შესაძლებელი სხვა დამნაშავეთა დადგენა და დაკავება.¹⁶² ამ მხრივ ასევე საინტერესოა ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმე №088080035. მოსამართლისათვის წარდგენილ შუამდგომლობაში პროკურორი ცალსახად მიუთითებს: „...დანაშაულის სრულყოფილი, ობიექტური და ყოველმხრივი გამოძიების უზრუნველსაყოფად, ასევე ბოროტმოქმედთა დადგენისა და მხილების მიზნით საჭიროა სააბონენტო ნომრით ***** განხორციელებული საუბრების ფარული მიყურადება და ჩაწერა.“¹⁶³

როგორც არსებული პრაქტიკა ადასტურებს, წინასწარი გამოძიების ორგანოები, სწრაფი და ეფექტიანი სამართალწარმოების ინტერესებიდან გამომდინარე, ხშირად ღებვიან არასაპროცესო მეთოდების გამოყენების აუცილებლობის წინაშე. შესაბამისად, სამართალდამცველები თავიანთ საქმიანობაში ხშირად მიმართავენ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებს და საკმაოდ ეფექტიანადაც. ხშირია კონსპირაციული პირის გამოყენება ან დანაშაულებრივ ჯგუფში სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის ჩანერგვა. აღნიშნულ მეთოდებს უმეტესად კონტრაბანდის და ნარკოტიკული დანაშაულის შემთხვევაში მიმართავენ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2006 წლის 15 ივნისის განჩინებაში მოყვანილია შემთხვევა, როდესაც 2001 წლის აპრილში ვ. მუნჯიშვილმა

162 იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 455. სისხლის სამართლის საქმე №4107346.

163 იხ.: ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს არქივი 474. სისხლის სამართლის საქმე №088080035.

განიზრახა დაეწყო ნარკოტიკების რეალიზაცია, რაშიც დახმარებისათვის მიმართა და თავისი ძველი ნაცნობის, გ. ფუხაშვილის მეშვეობით დაუკავშირდა შს სამინისტროს სამმართველოს უფროსს ფ. კენკებაშვილს. ეს უკანასკნელი, ოპერატიული საჭიროებიდან გამომდინარე, დაჰპირდა მას, რომ დააკავშირებდა საჭირო კაცთან, და 2001 წლის 20 აპრილს ამ მიზნით იგი შეახვედრა თ. ვაშაკიძეს, რომელსაც, თავის მხრივ, თანხმობა ჰქონდა მიცემული პოლიციასთან თანამშრომლობაზე.¹⁶⁴

ასევე საინტერესოა მეორე შემთხვევა, როდესაც საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების სამინისტროს თანამშრომელი ნ. ციბახაშვილი შესაბამისი ლეგენდირებით იყო შეყვანილი დანაშაულებრივ ჯგუფში, რომელიც ნარკოტიკებითა და იარაღით უკანონო ვაჭრობას აწარმოებდა.¹⁶⁵

შეგვიძლია მოვიყვანოთ კიდევ ერთი შემთხვევა. 2005 წლის 13 იანვარს ა. ნაბათოვმა ბაირამ ორუჯოვთან, ანუ „იურასთან“ ერთად მარნეულის რაიონის სოფელ ალგეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე, შინაგან საქმეთა სამინისტროს სპეციალური ოპერატიული დეპარტამენტის მიერ დანაშაულებრივ ჯგუფში ჩანერგილ ოპერატიულ თანამშრომელზე 1000 აშშ დოლარად უკანონოდ გაასაღა განსაკუთრებით დიდი ოდენობით ნარკოტიკული საშუალება „პეროინი“.¹⁶⁶

ყველა ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში ოპერატიული ღონისძიებების შედეგად გამოვლინდნენ დამნაშავე პირები, რის შემდეგაც უკვე სისხლისსამართლებრივი დევნა დაიწყო. თუმცა ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია არც ერთ საქმეზე მტკიცებულების სახით არ ფიგურირებდა. მტკიცებულებების სახით წარდგენილი იყო მოწმეთა ჩვენებები, ჩხრეკის ოქმი, ქიმიური ექსპერტიზის დასკვნა და სხვა. ოპერატიულმა ღონისძიებებმა მხოლოდ გამოავლინა დანაშაული

164 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა. წიგნი VII. სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის განჩინება. 15 ივნისი, 2006.

165 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა. წიგნი VII. სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის განჩინება. 19 ივნისი, 2006.

166 იხ.: www.supremecourt.ge საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა. წიგნი VII. სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის განჩინება. 19 ივნისი, 2006.

და სამართალდამცველებს გამოძიების დაწყების საშუალება მისცა. ე. ი. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობას სისხლის სამართლის პროცესის ეფექტიანად განხორციელებისთვის ნამდვილად დიდი მნიშვნელობა აქვს.

თუმცა საკითხი ამით არ ამოიწურება. საინტერესოა, ხომ არ არსებობს რაიმე გზა, სამართლებრივი საშუალება, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია უშუალოდ, მტკიცებულებად იქნეს გამოყენებული სისხლის სამართლის პროცესში?

ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების საშუალება ამ ინფორმაციის მტკიცებულებად ტრანსფორმირებაა. რა თქმა უნდა, გარკვეული პირობების არსებობისას ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია შესაძლებელია დაშვებული იქნეს სისხლის სამართლის პროცესში. თუმცა ამ ინფორმაციის პირდაპირ ჩართვა მტკიცებით პროცესში კატეგორიულად მიუღებელია. იმისათვის, რომ არასაპროცესო ინფორმაცია გახდეს სისხლის სამართლის საქმეზე დასაშვები მტკიცებულება, სისხლის სამართლის საპროცესო საშუალებებით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედეგები მტკიცებულების ერთ-ერთ სახედ უნდა გადაიქცეს.¹⁶⁷

ამჯერად საინტერესოა, თუ როგორ უნდა მოხდეს ოპერატიული ინფორმაციის მტკიცებულებად ტრანსფორმირება. ამ საკითხის მართებულად გადაწყვეტისთვის აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს მტკიცებითი თეორიის ფუნდამენტური დებულებები, ცალკეულ მტკიცებულებათა მოპოვებისა და გამოყენების განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმები და სხვა.¹⁶⁸ სრულიად შესაძლებელია, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია კანონმდებლობით დადგენილი წესით გარდაიქმნას მტკიცებულებად. მთავარია არ გამოირიცხოს ოპერატიულ ინფორმაციაზე საპროცესო კონტროლი, რადგან ეს არასასურველ შედეგს გამოიღებს. ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია, თუ ის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოთხ-

167 იხ.: www.kalinovsky-k.narod.ru Колосов В.К. Основные положения УПК РФ: новации и традиции. Научно-практическое пособие. Екатеринбург. 2007. С. 111.

168 იხ.: Гушин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 50.

ოვნათა შესაბამისად შემოწმდება და დაერთება საქმეს, რა თქმა უნდა, მტკიცებულების სტატუსს შეიძენს.¹⁶⁹ თუმცა მიუღებელია ოპერატიული ინფორმაციის იმთავითვე მტკიცებულებად აღიარება, მისი დასაბუთებისა და საპროცესო დამაგრების გარეშე მტკიცების პროცესში გამოყენება.

საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არც ამ საკითხს ტოვებს ღიად. კერძოდ, კოდექსის 110-ე მუხლის მე-4 ნაწილში აღნიშნულია: „კანონის მოთხოვნის შესაბამისად, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებით მიღებული მონაცემები შეიძლება გახდეს ამა თუ იმ საპროცესო წყაროს ცნობისა და ფაქტის (დოკუმენტის გარდა) შინაარსი და მხოლოდ ამ შემთხვევაში დაიშვება, როგორც მტკიცებულებები.“ მაგალითად, თუ ფარული თვალთვალისას განხორციელებული აუდიოჩანაწერის შედეგად მიღებული ფირი წარედგინება გამოძიებას, მოხდება მისი საექსპერტო გამოკვლევა და შედეგება ექსპერტიზის დასკვნა, ასევე თუ მოწმის ან სხვა სტატუსით დაიკითხება ფირზე დაფიქსირებული პირი, შესაძლებელია თავად აუდიოჩანაწერი სისხლის სამართლის საქმეს დოკუმენტის სახით დაერთოს. მაგრამ საინტერესოა, საპროცესო მოქმედებებით გადამოწმებამდე როგორ უნდა აღმოჩნდეს ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია მტკიცების პროცესში. მტკიცების პროცესში ამ ინფორმაციის ჩართვის ორი ფორმა არსებობს: 1. ოპერატიული მუშაკის მიერ გამოძიებისთვის ოპერატიული ინფორმაციის წარდგენა და 2. თავად გამოძიებლის მიერ ოპერატიული ინფორმაციის გამოთხოვა. ყოველივე ამის შემდეგ მოპოვებულ ინფორმაციას ექსპერტიზის, დათვალიერების, ოპერატიული მუშაკის დაკითხვის შედეგად მიენიჭება საპროცესო ფორმა (მაგალითად, ნივთიერი მტკიცებულება, სხვა დოკუმენტი და ა. შ.).¹⁷⁰ ე. ი. ოპერატიული ინფორმაციის სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენებისთვის ამ ინფორმაციის მტკიცებულებად ტრანსფორმირებაა აუცილებელი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ,

169 იხ.: Корневский Ю. В., Падва Г. П. Указ. соч. С. 22–25.

170 იხ.: Гушин А. Н., Громов Н. А., Царева Н. П. Указ. соч. С. 91–92.

თუ ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაცია სისხლის საპროცესო სამართლებრივ პროცედურებს გაივლის და ოპერატიულ-სამძებრო ხასიათს დაკარგავს, ის შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს დაშვებული. ვფიქრობთ, საქართველოს მოქმედმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა პრობლემის გადაჭრის სწორი გზა შეარჩია. დღეს მოქმედი წესის თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა დამოუკიდებლად, მაგრამ მჭიდრო კავშირის საფუძველზე ხორციელდება, რაც სისხლის სამართლის საქმეზე ოპერატიული ინფორმაციის მტკიცებულებად დაშვების შესაძლებლობასაც იძლევა.

მაგრამ თუ რაიმე მიზეზით ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის ლეგალიზება შეუძლებელია, ამ ინფორმაციის მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პროცესში მაინც განსაკუთრებულია, რადგან მისი მეშვეობით ხდება იმ ინფორმაციის მოპოვება, რომელიც შემდგომ იქნება ლეგალიზებული. ან კიდევ, შესაძლებელია ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის დახმარებით საგამომიებო მოქმედებით მოპოვებული მტკიცებულების უტყუარობა გადამოწმდეს.¹⁷¹

ამრიგად, სისხლის სამართლის პროცესისა და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის დამოუკიდებლად, მაგრამ მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე განხორციელება გაცილებით მართებული და მიზანშეწონილია. ამ გზით არ მოხდება ორი განსხვავებული სამართლებრივი დარგის აღრევა, საფრთხე არ შეექმნება მტკიცების პროცესის ობიექტურად განხორციელებას და უზრუნველყოფილი იქნება მტკიცებულებითი ინფორმაციის საიმედოობა. სწორედ ამიტომ არამართებულია მტკიცებულების წყაროდ ნებისმიერი სახის აუდიოვიდეოჩანაწერის აღიარება. საინტერესოა, რომ აშშ-ში მტკიცებულების მოპოვების მიზნით ელექტრონული თვალთვალი პირველად 1968 წელს ფედერალური კანონმდებლობით იქნა დაშვებული. მოგვიანებით აშშ-ის პრეზიდენტი ჯონსონი, რომელმაც 1968 წლის 19 ივნისს თავად მოაწერა ხელი კანონპროექტს, იძულებული გახდა განეცხადებინა, რომ ამ კანონის მიღებით კონგრესმა ძალიან საშიში

171 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 168.

ნაბიჯი გადადგა და რომ ეს კანონი პოლიციის თანამშრომლებს თითქმის შეუზღუდავ ძალაუფლებას ანიჭებდა. პრეზიდენტმა ასევე უარყოფითად შეაფასა პირადი სატელეფონო საუბრების მოსმენის შემთხვევები. ამ ფაქტით ცალსახაა, რომ მტკიცების პროცესში ფარული მეთოდების გამოყენება გამოუსწორებელ შეცდომებამდე მიგვიყვანს.

სატელეფონო საუბრების მოსმენის მომხრენი აცხადებენ, რომ ამ გზით მოპოვებული ინფორმაცია განსაკუთრებით ეფექტიანად გამოიყენება ქვეყნის უსაფრთხოების დასაცავად და ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს. ამ ამოცანათა გადაწყვეტისას მოსმენას, როგორც ინფორმაციისა და მტკიცებულებითი მასალის მოპოვების საშუალებას, განსაკუთრებული ადგილი უკავია.

თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას მტკიცებულებითი ინფორმაციის მხოლოდ „ეფექტიანობა“ საკმარისი არ არის. სამართლებრივ ურთიერთობაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პროცესის კონსტიტუციური საფუძვლების შესაბამისად მოპოვებულ მტკიცებულებას ენიჭება.¹⁷² აშშ-ის სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედი მტკიცებულების გამორიცხვის წესი სამართალწარმოებისას სწორედ ადამიანის უფლებათა დაცვას ისახავს მიზნად. სისხლის სამართლის საქმიდან მტკიცებულების გამორიცხვის საფუძველია აშშ-ის კონსტიტუციის მეოთხე დამატება. როდესაც მთელი საზოგადოების ძალისხმევა ადამიანის საყოველთაო უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისკენაა მიმართული, ჩვენ რატომ უნდა შეუქმნათ საფრთხე ამ უფლებების დაცვას? ამას დამნაშავეს დასჯის ინტერესი ვერ გაამართლებს, მით უმეტეს, რომ ამ შემთხვევაში სისხლის სამართლის საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენასაც ექმნება საფრთხე.

ფარული საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელება მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს უამრავ პრობლემას შეუქმნის. ამ მოქმედების მიმდინარეობის საგამოძიებო დოკუმენტში დაფიქსირება

172 იხ.: Николанчик В. М. Уголовный процесс США. М., 1981. С. 67–68.

ვერ მოხერხდება. შესაბამისად, გართულდება ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შედეგების ფიქსაცია და საპროცესო დამაგრება. არადა სათანადო გაფორმებისა და საპროცესო დამაგრების გარეშე ინფორმაცია დაუშვებელი მტკიცებულებაა. საინტერესოა, რა ფორმით უნდა მიეწოდოს ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგები დაცვის მხარეს, რომელსაც ამ ინფორმაციის გაცნობის სრული უფლება აქვს.

საფრთხეები, რომლებიც ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენებას ახლავს, ასეთია: დაცვის უფლების შეზღუდვა, მხარეთა თანასწორობისა და შევჩივრებითობის დარღვევა, საქმეში საექვო ინფორმაციის მოხვედრა, დაუსაბუთებელი და უსამართლო განაჩენის დადგენა. ვფიქრობთ, ამ საკითხებზე ყურადღების გამახვილება მნიშვნელოვანია. ამ საკითხის არსებული სამართლებრივი რეგულირება სწორად მიგვაჩნია. მტკიცების პროცესში ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის ამ ფორმით გამოყენების ეფექტიანობას საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოყვანილი პრაქტიკაც ადასტურებს. რატომ უნდა შეექმნათ ხელოვნური პრობლემა, როდესაც დღეს არსებული წესით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა მტკიცების პროცესს მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს? კანონით განსაზღვრულ შემთხვევაში კი გამომძიებელს ოპერატიული ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების საშუალებაც აქვს.

თავი IV.

მტკიცებულებათა მოაოვნების «არატრადიციული
ხერხები» და მათი დასაშვებობის პრობლემა
სისხლის სამართლის პროცესში

§1. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი და მისი
შედეგების გამოყენების შესაძლებლობა სისხლის
სამართლის პროცესში

მტკიცებულებათა დასაშვებობას ბევრ პრობლემას უქმნის გამოძიებაში დაუსაბუთებელი მეთოდების გამოყენება. რაოდენ ეფექტიანადაც არ უნდა ჩანდეს მტკიცებულების მოპოვების ესა თუ ის ტაქტიკური ხერხი, მთავარია ის მოპოვებული ინფორმაციის ობიექტურობის გარანტიას იძლეოდეს.

თანამედროვე ეპოქა ბევრ სიახლეს გვთავაზობს, რადგან ვითარდება მეცნიერება და იზრდება ტექნიკური შესაძლებლობები. საზოგადოებრივი ურთიერთობის სხვადასხვა სფეროებში აქტიურად მკვიდრდება მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეები, რასაც საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენები და მათი დინამიკა განაპირობებს. ეს თანამედროვეობის აუცილებელი თანმდევი მოვლენაა, რომელსაც ხშირად დადებითი შედეგები მოაქვს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ მიღწევებს დანაშაულებრივ საქმიანობაშიც წარმატებით იყენებენ, რაც მასთან ბრძოლას ართულებს და დღის წესრიგში აყენებს ამ მეთოდების გამოძიებაში დანერგვის საკითხს. რატომაც არა? ნებისმიერი საშუალება, თუ ის ჭეშმარიტების დადგენას გააადვილებს სისხლის სამართლის პროცესისთვის, აბსოლუტურად მისაღები უნდა იყოს. მაგრამ საკითხი არც ისე მარტივია. სისხლის სამართლის საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა განსაკუთრებულ სიფრთხილეს მოითხოვს. აქ ყველა მოსალოდნელი საფრთხის გათვალისწინებაა აუცილებელი. ამიტომ რაიმე საკითხის ხელაღებით გადაწყვეტა გაუმართლებელია. როდესაც კანონმდებლობაში შეგვაქვს ცვლილებები, როდესაც საგამოძიებო ან სასამართლო პრაქტიკაში

ვამკვიდრებთ რაიმე ნოვაციას, ყველა ნაბიჯი კარგად გააზრებული უნდა იყოს. ნებისმიერი სიახლე ხელს უნდა უწყობდეს სამართლებრივი სისტემის სრულყოფას და არ უნდა ლახავდეს ადამიანის უფლებებს.¹⁷³

აღნიშნული საკითხით დაინტერესება საკმაოდ დიდია, არა მარტო ეროვნულ დონეზე, არამედ საერთაშორისო საზოგადოებრიობაშიც. ეს ბუნებრივია. დღეს ძალისხმევა ადამიანის უფლებების დაცვის უზრუნველყოფისა და საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმების დახვეწისკენაა მიმართული. გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ 1975 წლის 10 ნოემბრის რეზოლუციით „მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მშვიდობის ინტერესებისა და კაცობრიობის საკეთილდღეოდ გამოყენების შესახებ“ სპეციალური დეკლარაცია¹⁷⁴ კი მიიღო. დეკლარაციის პრეამბულაში საუბარია ადამიანის ცხოვრებაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე. აქ აღნიშნულია, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ადამიანთა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისათვის სულ უფრო ფართო შესაძლებლობებს იძლევა. თუმცა იქვე მითითებულია ის საფრთხეებიც, რომლებიც ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების, პიროვნების ღირსების დაცვის კუთხით შეიძლება შეიქმნას. გამომდინარე აქედან, დეკლარაციის მე-8 მუხლი ავალდებულებს ყველა სახელმწიფოს, მიიღონ აუცილებელი (მათ შორის, საკანონმდებლო) ზომები, რათა მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების გამოყენებამ საფრთხე არ შეუქმნას ადამიანის უფლებებს და ძირითად თავისუფლებებს და მის პიროვნულ ღირსებას.¹⁷⁴

მეცნიერულ-ტექნიკური საშუალებების სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენების საკითხიც, ბუნებრივია, დღის წესრიგში დადგა. არსებულმა რეალობამ საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელების ტაქტიკური ხერხების შეცვლა აუცილებელი გახადა.

173 იხ.: Јарин А. М. Криминалистика и паракриминалистика. М., 1996. С 65–79.

174 www.un.org გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1975 წლის 9 დეკემბრის №3384 რეზოლუცია.

სისხლის სამართლის პროცესში ტექნიკური საშუალებების გამოყენების ისეთი წესი უნდა იქნეს დადგენილი, რომელიც სისხლის სამართლის საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენის საშუალებას მოგვცემს და იმავედროულად ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას უზრუნველყოფს. საგამოძიებო თუ სასამართლო პრაქტიკაში დანერგვამდე ნებისმიერი ტექნიკური საშუალება, საპროცესო და კრიმინალისტიკური წესების შესაბამისად, გულმოდგინედ უნდა შემოწმდეს. ეს აღნიშნული ტექნიკური საშუალების სისხლის სამართლის პროცესის ამოცანათა შესაბამისად გამოყენებას უზრუნველყოფს. ამასთანავე, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სისხლის სამართლის პროცესში საქმე ცოცხალი ადამიანის ბედს ეხება.¹⁷⁵ აქ ყველა მეთოდის გამოყენება შეუძლებელია. მეცნიერებაში ფანტაზიები შეიძლება ფართო და მრავლისმომცველი იყოს, სისხლის სამართლის პროცესში კი პრაგმატული და რაციონალური აზროვნებაა საჭირო.

უკვე დიდი ხანია სისხლის სამართლის პროცესისა და კრიმინალისტიკის ე. წ. ტრადიციულ და თანამედროვე მიმართულებებს შორის გამომძიებაში სიცრუის დეტექტორის, პიანოზის ქვეშ დაკითხვის, სამძებრო ძალების გამოყენების შესახებ მწვავე დისკუსია მიმდინარეობს.¹⁷⁶ ყველა ამ მეთოდის მიმართ არსებობს ეჭვები, რომლებსაც ობიექტური საფუძველი ნამდვილად აქვს. აღნიშნული მეთოდების სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენება საფრთხეს უქმნის:

1. დაცვის უფლების განხორციელებას;
2. პროცესის შეჯიბრებითობას და მხარეთა თანასწორობას;
3. მოპოვებული ინფორმაციის საიმედოობას;
4. სასამართლოს განაჩენის სამართლიანობას და ობიექტურობას.

თუმცა ტექნიკური საშუალებების გამოყენების შესაძლებლობის

175 იხ.: Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М., 1989. С. 221–222.

176 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 163.

აბსოლუტური უარყოფა გაუმართლებელია. გამოძიების მიზნებისათვის წარმატებით გამოიყენება ფოტოგრაფირება, აუდიო- და ვიდეოჩაწერა, რაც ფაქტების ზედმიწევნით ზუსტად ფიქსაციის საშუალებას იძლევა. ამ გზით მოპოვებული ინფორმაცია უტყუარობის მაღალი ხარისხით ხასიათდება. ეს თავიდან გვაცილებს ზედმეტ გაურკვევლობას და უზუსტობათა აღმოფხვრის რეალურ საშუალებასაც იძლევა.

§2. სიცრუის დეტექტორი

სისხლის სამართლის საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა სისხლის სამართლის პროცესის მთავარი ამოცანაა. მტკიცებულებითი ინფორმაციის ჭეშმარიტების დადგენა საკმაოდ რთულია.

სიცრუის გამოაშკარავების პრობლემა კაცობრიობის დასაბამიდან არსებობს. რა გზებს არ მიმართავდნენ მის გადასაჭრელად. პირის ბრალეულობის დასადასტურებლად უამრავ, ზოგჯერ ძალიან უცნაურ ორდალიასაც კი იყენებდნენ.

დრომ და მეცნიერულმა მიღწევებმა თავისი შედეგები მოიტანა. დღეს უკვე პოპულარობით სიცრუის დეტექტორი, ანუ პოლიგრაფი („პოლიგრაფი“ ბერძნული სიტყვაა და „ჩანაწერთა სიმრავლეს“ ნიშნავს) სარგებლობს. ვიდრე სისხლის სამართლის პროცესში მისი გამოყენების შესაძლებლობაზე ვისაუბრებდეთ, მოკლედ გავიხსენოთ პოლიგრაფის შექმნის ისტორია.

სიცრუის გამოვლენის ინსტრუმენტული მეთოდი, რომელიც დიდი პოპულარობით სარგებლობს აშშ-ში, სათავეს იტალიელი ფიზიოლოგის, ანჯელო მოსოს ნაშრომებიდან იღებს.

1877 წელს ანჯელო მოსო ერთ-ერთი ექსპერიმენტის განხორციელების დროს პაციენტს პლეთიზმოგრაფის (ხელსაწყო, რომელიც სისხლის წნევისა და პულსის ცვლილებებს აფიქსირებს) გამოყენებით სინჯავდა. მოსომ დააფიქსირა, რომ პაციენტის პულსმა უეცრად, ყოველგვარი მიზეზის გარეშე მოიმატა. გაოცებული ან-

ჯელო მოსოს შეკითხვაზე, თუ როგორ გრძნობდა თავს, პაციენტმა უპასუხა: „კარგად“. მაშინ მოსომ აპარატი შეამოწმა, შემდეგ კი პაციენტს სთხოვა მოეყოლა, თუ რაზე ფიქრობდა ორიოდე წუთის წინ. აღმოჩნდა, რომ პაციენტის პულსის ცვლილების მიზეზი შიში იყო. პაციენტის ყურადღება წიგნების თაროზე მოთავსებულმა თავის ქალამ მიიქცია, რომელმაც მას თავისი დაავადება გაახსენა. სწორედ აქედან გაკეთდა დასკვნა, რომ პირში, რომელიც ცრუობს, სიმართლის გამოვლენის შიში აუცილებლად გამოიწვევს შიშის გრძნობას, რაც სპეციალური მოწყობილობის მეშვეობით შეიძლება გამოვლინდეს.

აღნიშნული მიმართულებით კვლევები გაგრძელდა. დამნაშავეს გამოსავლენად ფსიქოფიზიოლოგიური მეთოდის გამოყენება პირველად იტალიელმა მეცნიერმა, კრიმინალისტმა, მედიცინის დოქტორმა ჩეზარე ლომბროზომ სცადა. მან თავის წიგნში „დამნაშავე ადამიანი“ აღწერა შემთხვევა, როდესაც ძარცვაში ეჭვმიტანილის შემოწმებისას პრიმიტიული ლაბორატორიული ხელსაწყო – პიდროსფიგმოგრაფი გამოიყენა. ეჭვმიტანილისთვის ძარცვის შესახებ კითხვების დასმისას არტერიული წნევის შესამჩნევი ცვლილება არ დაფიქსირდა, მაგრამ ქურდობაზე საუბრისას წნევის 14 მმ ვწყ. სვ.-ით ვარდნა აღინიშნა. ჩეზარე ლომბროზოს კვლევის შედეგი სწორი აღმოჩნდა – ეჭვმიტანილი არ იყო დამნაშავე ძარცვაში, რომლის დროსაც 20 000 ფრანკი გაიტაცეს, მაგრამ იგი დამნაშავე აღმოჩნდა პას-პორტისა და დოკუმენტების მოპარვაში.

მოგვიანებით, 1902 წელს, ჩეზარე ლომბროზო 6 წლის გოგონას მკვლელობის საქმის გამოძიებაში მონაწილეობდა. როდესაც მკვლელობაში ეჭვმიტანილ პირს მოკლული გოგონას სურათი წარუდგინეს, პულსის უეცარი ცვლილება არ დაფიქსირებულა. ამ შემოწმებით ეჭვმიტანილი უდანაშაულოდ იქნა ცნობილი.

საინტერესოა შემდეგი ფაქტი: სიცრუის დეტექტორისადმი ნდობა იმდენად მაღალი იყო, რომ მას აშშ-ში საომარი მოქმედებებისა და საიდუმლო ოპერაციების განხორციელების დროსაც კი იყენებდნენ.

ამერიკელმა ფსიქოლოგმა და იურისტმა უილიამ მარსტონმა

1913 წელს სიცრუის გამოვლენის ინსტრუმენტული მეთოდის თანამიმდევრული კვლევა დაიწყო. მან ჰარვარდის ფსიქოლოგიურ ლაბორატორიაში შეიმუშავა არტერიული წნევის დახმარებით სიცრუის გამოვლენის ტესტი („blood pressure deception test“).

პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, როდესაც გერმანელ ჯაშუშებთან ბრძოლა განსაკუთრებით გამწვავდა, აშშ-ის ნაციონალურმა კვლევითმა კომიტეტმა შექმნა ფსიქოლოგთა ჯგუფი, რომლის შემადგენლობაში უილიამ მარსტონიც შედიოდა. ჯგუფს უნდა შეეფასებინა სიცრუის გამოვლენის არსებული მეთოდების შესაძლებლობები კონტრდაზვერვითი ამოცანების გადასაწყვეტად. ჯგუფის მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგად ყველაზე ეფექტიანი სწორედ არტერიული წნევის დახმარებით სიცრუის გამოვლენის ტესტი აღმოჩნდა (მისი ეფექტიანობა 97%-ს შეადგენდა). ამიტომ ჯგუფის წევრებმა კონტრდაზვერვას ამ ტესტის გამოყენება შესთავაზეს, ასევე რეკომენდაცია გაუწიეს უილიამ მარსტონის თავდაცვის სამინისტროს სპეციალურ აგენტად დანიშვნას.

აშშ-ის ხელისუფლება ჯაშუშების გამოსააშკარავებლად სწორედ სიცრუის გამოვლენის ინსტრუმენტულ მეთოდს იყენებდა.

1917 წელს ერთ-ერთ ამერიკელ გენერალს სეიფიდან მნიშვნელოვანი საიდუმლო დოკუმენტი მოჰპარეს. ეჭვმიტანილთა წრეში დაახლოებით სამოცდაათი ადამიანი მოექცა. გამოძიებაში უილიამ მარსტონი ჩართეს. გამოკვლევამ ამჯერადაც გაამართლა, რადგან გამოყოფილ იქნა სწორედ ის, ვისაც ეძებდნენ. ამ ადამიანს უთვალთვალებდნენ და მალე იგი ვაშინგტონიდან ნიუ-იორკში მიმავალ გზაზე გერმანელი აგენტისთვის დოკუმენტის გადაცემის მომენტში დააკავეს.

პირველად სწორედ უილიამ მარსტონმა წარუდგინა სასამართლოს 1923 წელს პოლიგრაფით გამოკვლევის შედეგები მტკიცებულების სახით.

სიცრუის დეტექტორის პრაქტიკაში დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა კალიფორნიის შტატის პოლიციის ოფიცერმა ჯონ ლარსონმა. მან შეიმუშავა თანამედროვე პორტატული პოლი-

გრაფის პირველი ნიმუში. თუმცა პოლიგრაფის უფრო სრულყოფილი პირველი მოდელი ააწყო ლეონარდ კილერმა, რომელმაც ამ საკითხზე მუშაობა XX საუკუნის 20-იან წლებში ჯონ ლარსონის ხელმძღვანელობით დაიწყო.¹⁷⁷

აი, ასეთია სიცრუის დეტექტორის ისტორია. ფრიად მომხიბვლელი წარსულია, რამაც განაპირობა კიდეც მისი პოპულარობა.

ასეთი შთამბეჭდავი ისტორიის მიუხედავად, სიცრუის დეტექტორის სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენების საკითხი მაინც საკამათოა.

საინტერესოა, როგორი იყო სიცრუის დეტექტორის გამოყენების საკანონმდებლო ბაზა იმ ქვეყნებში, სადაც სისხლის სამართალწარმოებაში მისი გამოყენება დასაშვებია.

აღსანიშნავია, რომ აშშ-შიც კი, სადაც პოლიგრაფის გამოყენების თითქმის საუკუნოვანი გამოცდილება არსებობს, მისი გამოყენების შესახებ კანონები არასტაბილურია და ხშირად იცვლება. სხვადასხვა შტატში პოლიგრაფის გამოყენების სხვადასხვა წესია დადგენილი.

აშშ-ში პოლიგრაფის გამოყენება სრულიად დასაშვებია, თუმცა გარკვეული შეზღუდვებიც არსებობს. მაგალითად, 1965 წელს აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ მიიღო გადაწყვეტილება, რომლის თანახმად, პოლიგრაფის გამოყენება გამოსაკვლევი პირის ნების საწინააღმდეგოდ ან მისი ნებისმიერი სახით იძულება ტესტირების გავლაზე არის კონსტიტუციის მეხუთე შესწორების დარღვევა, რომელიც უზრუნველყოფს პირის უფლებას, უარი თქვას საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე.

ზემოაღნიშნულის გარდა, მასაჩუსეტსის შტატში პოლიგრაფით ტესტირების შედეგების სასამართლოში გამოყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ შემოწმების განხორციელებამდე მიღებულ იქნა ექვმიტანილის თანხმობა არა მხოლოდ შემოწმებაზე, არამედ ასევე მისი შედეგების სისხლის სამართლის საქმისთვის დართვაზე. შემდეგ ეს გადაწყვეტილება უნდა შეთანხმდეს სასამართლოსთან, რომელიც ტესტირების შედეგებს მტკიცებულებად იღებს.

177 <http://en.wikipedia.org/wiki/Polygraph>

როგორც წესი, სასამართლო დამატებით ამოწმებს პოლიგრაფის ოპერატორის კომპეტენტურობას. სასამართლოს უარყოფითი გადაწყვეტილების შემთხვევაში ტესტირების შედეგები მტკიცებულების სახით არ გამოიყენება. კალიფორნიამ კი სიცრუის დეტექტორის გამოყენებაზე საერთოდ უარი თქვა. კალიფორნიაში მოქმედი წესის თანახმად, პოლიგრაფის ტესტირების შედეგები სასამართლო მტკიცებულებად არ დაიშვება.¹⁷⁸

მეორე ქვეყანა, რომელიც აქტიურად იყენებს პოლიგრაფს, კანადაა. ამერიკის შეერთებულ შტატებთან სიახლოვემ მისი გამოყენების ტექნიკურ და მეთოდურ ბაზაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია. პოლიგრაფის გამოყენების ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა პრაქტიკულად მთლიანად ამერიკული სკოლიდან იქნა გადმოღებული.

სიცრუის დეტექტორმა ადგილი აზიის ქვეყნებშიც დაიმკვიდრა. მაგალითად, იაპონიაში პოლიგრაფი 1930 წლიდან გამოიყენება, თუმცა უამრავი შეზღუდვა არსებობს, რომელიც ძირითადად ადამიანის ორგანიზმის განსაკუთრებულ მდგომარეობას უკავშირდება; მაგალითად, აკრძალულია პოლიგრაფით შემოწმება:

- ხანში შესულების;
- ნარკომანების;
- არასრულწლოვნების;
- მძიმე მდგომარეობაში მყოფი ავადმყოფების;
- ფსიქიკურად დაავადებულების;
- ალკოჰოლური ნივთიერებების ზემოქმედების ქვეშ მყოფების და სხვა.

პოლიგრაფის გამოყენების პრაქტიკა უკრაინაშიც დამკვიდრდა. ასევე აღსანიშნავია, რომ, საინფორმაციო საშუალებებში გამოქვეყნებული მონაცემების თანახმად, პოლიგრაფის დახმარებით მარტო ყირიმის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ბოლო პერიოდში გახსნილ იქნა 20-მდე მკვლელობა.¹⁷⁹

178 <http://skepdic.com/polygrap.html>

179 იხ.: შ. ფიცხელაური. სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებების და სპეციალური ცოდნის გამოყენების პრობლემა გამოძიების პროცესში. თბილისი. 2005. გვ. 156.

სიცრუის დეტექტორის პოპულარიზაციის მიუხედავად, ზოგიერთ ქვეყანაში მან პრაქტიკაში სათანადო ადგილი ნამდვილად ვერ დაიმკვიდრა. მაგალითად, გერმანიაში პოლიგრაფი 1954 წლამდე აქტიურად გამოიყენებოდა. ფედერალური სასამართლოს 1954 წლის 16 თებერვლის გადაწყვეტილებით კი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციაზე დაყრდნობით, მისი გამოყენება კატეგორიულად აიკრძალა. პოლიგრაფის გამოყენება აკრძალულია როგორც წინასწარი გამოძიებისას, ისე სასამართლოში საქმის განხილვის დროს. მოგვიანებით, 1981 წელს, მისი გამოყენების აკრძალვა საკონსტიტუციო სასამართლომაც დაადასტურა. გადაწყვეტილებაში ხაზგასმით იქნა მითითებული, რომ გამოსაკვლევი პირის თანხმობის შემთხვევაშიც კი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ტერიტორიაზე პოლიგრაფის გამოყენება კატეგორიულად აკრძალულია.

ასევე კატეგორიულად კრძალავს პოლიგრაფის გამოყენებას ავსტრიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, თუნდაც მის გამოყენებას ბრალდებული მოითხოვდეს.¹⁸⁰

იმ აჟიოტაჟის მიუხედავად, რომელიც ამ აპარატის გამოგონებას ახლდა თან, სიცრუის დეტექტორს ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის საიმედო საშუალებად ვერ მივიჩნევთ. საინტერესოა რუსეთის სამართალდამცავი ორგანოებისა და სპეცსამსახურების დამოკიდებულება სიცრუის დეტექტორისადმი. რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 57-ე მუხლი აღიარებს პოლიგრაფიული მანქანის მეშვეობით ჩატარებული ექსპერტიზის ნამდვილობას. უკვე 30 წელზე მეტია, რაც რუსეთში პოლიგრაფიული მოწყობილობა პრაქტიკაში გამოიყენება. მიუხედავად ამისა, ასეთი სახის კვლევა მილიციაში, პროკურატურასა თუ სასამართლოში მეორეხარისხოვან არგუმენტად მიაჩნიათ. რუსი მეცნიერები და პრაქტიკოსი იურისტები მთავარ პრობლემას სიცრუის დეტექტორის გამოყენების მეთოდოლოგიაში ხედავენ. ისინი აღნიშნავენ, რომ სპეციალისტების არარსებობის გამო ზოგჯერ შეუძლებელია

პოლიგრაფიულ მანქანაზე ექსპერტიზის ჩატარება. გარკვეულწილად სწორედ ამიტომაც საჭირო კანონი, რომელიც მკაფიოდ განსაზღვრავს პოლიგრაფიული მანქანის გამოყენების მეთოდოკას.

რუსეთის უშიშროების ფედერალური სამსახურის კრიმინალისტიკის ინსტიტუტის განყოფილების ხელმძღვანელისა და მეცნიერებათა დოქტორის, იური ხოლოდინის განცხადებით, ვლადიმერ პუტინის ასეთი დოკუმენტის შემუშავების განკარგულება ჯერ კიდევ რვა წლის წინ გაუცია. უშიშროების ფედერალური სამსახურისა და შსს-ის სპეციალისტებმა დიდი ხანია მოამზადეს კანონპროექტი, რომელშიც გაწერილია სიცრუის დეტექტორის ეფექტიანი მუშაობისათვის აუცილებელი ყველა ნორმატივი. ყველაზე მთავარი, სპეციალისტთა მომზადებასა და სერტიფიცირებასთან ერთად, ექსპერტიზის ჩატარების ერთიანი სისტემის შექმნაა, ისე, როგორც ეს დასავლურ სამყაროში ხდება, სადაც არა აქვს მნიშვნელობა იმას, სპეციალისტი რომელ სტრუქტურაში მუშაობს – დაზვერვაში, კონტრდაზვერვაში თუ პოლიციაში. მთავარია მისი მუშაობის მეთოდები ერთნაირად წარმატებული იყოს ნებისმიერი ტიპის გამოძიებაში.¹⁸¹ ამდენად, რუსეთში მიაჩნიათ, რომ სიცრუის დეტექტორის გამოყენებაში მთავარი პრობლემა ამ აპარატის გამოყენების ტექნიკა და მეთოდოკაა, სიცრუის დეტექტორისადმი უნდობლობას კი დაბალი პროფესიონალიზმი განაპირობებს. ჩვენი აზრით, პრობლემა სრულიად სხვა რამეა და მთავარი სამართლებრივი საკითხების სწორი გადაწყვეტაა.

სისხლის სამართალწარმოება ადამიანის უფლებების მაქსიმალური დაცვის პირობებში რომ უნდა მიმდინარეობდეს, ეს არაერთხელ აღვნიშნეთ. კატეგორიულად აკრძალულია ჩვენების მიღება მუქარით, შანთაჟით, ფიზიკური ზეწოლით ან სხვა უკანონო საშუალებების გამოყენებით. „სხვა უკანონო საშუალებების“ ჩამონათვალს კანონი არ იძლევა, მაგრამ იურიდიულ ლიტერატურაში ასეთ საშუალებებში მოიაზრება ჰიპნოზი, დაკავებულის საკეების გარეშე

181 იხ.: <http://www.24saati.ge> პოლიტიკა – სიცრუის დეტექტორის აქტუალობა რუსეთში. 03-06. 2008.

დატოვება, არასათანადო, ჯანმრთელობისთვის საშიშ პირობებში მოთავსება და სხვა. ამგვარ საშუალებათა რიცხვს შეიძლება მივაკუთვნოთ სიცრუის დეტექტორიც, რომლით ტესტირების შედეგები მთლიანად დასაკითხი პირის ფსიქოფიზიოლოგიურ რეაქციებზეა დამოკიდებული.

მტკიცების პროცესში სიცრუის დეტექტორის გამოყენების მომხრეთა აზრით, ადამიანის ორგანიზმის ფიზიოლოგიური ფუნქციის გარკვეული ცვლილებები მიუთითებს ემოციურ დაძაბულობაზე, რომელიც დასაკითხ პირში სწორედ მაშინ ვლინდება, როდესაც იგი დასმულ შეკითხვაზე არასწორ პასუხს იძლევა. არადა ტესტირების შედეგებს საეჭვოდ სწორედ ეს გარემოება ხდის. სიცრუის დეტექტორი არა ემოციის გამომწვევ ფსიქიკურ პროცესებს, არამედ მხოლოდ ორგანიზმის ფიზიოლოგიურ ცვლილებებს აფიქსირებს. შეუძლებელია რეალურად დაადგინო, რა პროცესები მიმდინარეობს ადამიანის ფსიქიკაში და რა იწვევს ფიზიოლოგიურ ცვლილებებს მის ორგანიზმში. დაკითხვის პროცესში პირის ემოციური ცვლილება შესაძლებელია სულაც არ იყოს ტყუილით გამოწვეული. შიში ადამიანის ორგანიზმში ნამდვილად იწვევს გარკვეულ ფიზიოლოგიურ ცვლილებებს, მაგრამ თავად შიშის გამომწვევი მიზეზები სხვადასხვა შეიძლება იყოს, მაგალითად, სიმართლის ან უბრალოდ სამართალდამცველებთან ურთიერთობის შიში. ამდენად, ვინაიდან არ არსებობს ტყუილსა და ორგანიზმის ფიზიოლოგიურ ცვლილებას შორის მეცნიერულად დასაბუთებული კავშირი, სიცრუის დეტექტორის გამოყენებამ შეიძლება სერიოზულ შეცდომებამდე მიგვიყვანოს.¹⁸² სიცრუის დეტექტორის ტექნიკური შესაძლებლობები მართლაც დიდია, მაგრამ მას ადამიანის აზრების წაკითხვა და მის ტვინში მიმდინარე პროცესების ახსნა ნამდვილად არ შეუძლია.¹⁸³ ადამიანის ორგანიზმში ფსიქოფიზიოლოგიური ცვლილებები შეიძლება სხვადასხვა დაავადებებმაც გამოიწვიოს, მაგალითად, თავის ტკივილმა, ნევროლოგიურმა პრობლემებმა და ა. შ. სისხლის სამართლის

182 იხ.: Николaйчик В. М. Указ. соч. С. 64–65.

183 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 231.

პროცესისათვის კი მთავარია ადამიანის ორგანიზმში გამოწვეული ცვლილებების მიზეზი დადგინდეს. მხოლოდ არტერიული წნევის ცვალებადობის დაფიქსირება არაფერს არ ამტკიცებს.¹⁸⁴

ყველაზე რთული პრობლემა, რომელიც თან ახლავს სიცრუის დეტექტორის გამოყენებას, სამართლებრივი გარანტიების არარსებობაა. ეს არა რთული, არამედ ფაქტობრივად გადაუჭრელი პრობლემაა. სიცრუის დეტექტორი ერთგვარი დაშინების საშუალებაა. მისი გამოყენების ფაქტი იმთავითვე დასაკითხი პირის სრულ ფსიქოლოგიურ წნეხს ნიშნავს.¹⁸⁵ ამ მხრივ საინტერესოა ცნობილი ამერიკელის, რიჩარდ ნიქსონის მოსაზრება: მე არაფერი არ ვიცი დეტექტორის შესახებ, გარდა იმისა, რომ ის ისევე აშინებს ადამიანებს, როგორც ჯოჯოხეთი.¹⁸⁶

შეფასება საკმაოდ მკაცრია, მაგრამ თუ იმ საფრთხეებს გავითვალისწინებთ, რომლებიც სიცრუის დეტექტორის გამოყენებას ახლავს თან, ამ შეფასების ობიექტურობა ალბათ საეჭვო აღარ იქნება.

სიცრუის დეტექტორს, როგორც ტექნიკურ საშუალებას, ნამდვილად დიდი შესაძლებლობები აქვს. ის ერთდროულად განსაზღვრავს სისხლის მიმოქცევას, გულისცემის პერიოდულობას და რიტმს, ტვინის რეაქციას სხვადასხვა გამღიზიანებელზე (ენცეფალოგრამა) და ა. შ. ამ აპარატის დანიშნულება დანაშაულთან დაკავშირებულ კითხვებზე პასუხის გაცემისას პირის ფსიქოფიზიოლოგიური რეაქციების დაფიქსირებაა.¹⁸⁷ ასეთი დიდი შესაძლებლობების მიუხედავად, სიცრუის დეტექტორის გამოყენებით მიღებულ შედეგებს არ შეიძლება მტკიცებულებითი მნიშვნელობა ჰქონდეს. აქ არ განვიხილავთ შესაძლო ტექნიკურ პრობლემებს. ყურადღებას მხოლოდ წმინდა სამართლებრივ პრობლემებზე გავამახვილებთ, რომლებიც ნამდვილად გასათვალისწინებელია:

1. სიცრუის დეტექტორის გამოყენებისას დაცვის უფლების და

184 <http://skepdic.com/polygrap.html>

185 იხ.: Михеев М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев. 1981. С. 65–67.

186 <http://skepdic.com/polygrap.html>

187 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 163.

უდანაშაულობის პრეზუმფციის უბეში ხელყოფა ხდება. სიცრუის დეტექტორით დაკითხვისას დამცველი ვერ ახერხებს დაკითხვის პროცესში მონაწილეობის მიღებას, მას საშუალება არა აქვს, მაგალითად, აცილება მისცეს კითხვებს. სიცრუის დეტექტორით ჩვენების ნამდვილობის შემოწმება ხდება. დეტექტორის შედეგები აპრიორი აღიარებულია და ის თავის გავლენის ქვეშ აქცევს პროცესის ძირითად სუბიექტს. პროცესის მწარმოებელი ორგანო პოლიგრაფის დადებით ან უარყოფით პასუხს იმთავითვე დადასტურებულ ფაქტად აღიარებს. ე. ი. პირის ჩვენებას არა გამომძიებელი, არამედ სიცრუის დეტექტორი ამოწმებს, არადა ნებისმიერი მტკიცებულება, მათ შორის, ჩვენება, პროცესის მწარმოებელმა ორგანომ (პირმა) შინაგანი რწმენის საფუძველზე უნდა შეაფასოს.

2. დაკითხვის სიცრუის დეტექტორის გამოყენებით წარმოება სისხლის სამართალწარმოებაში აუცილებლად შეიტანს ინკვიზიციურ ელემენტებს. დეტექტორით სარგებლობისას გამომძიებლის ძალისხმევა მთლიანად კონცენტრირდება ბრალდებულზე, როგორც მოქმედების ობიექტზე. ამ შემთხვევაში ბრალდებულს სუბიექტის სტატუსი დაკარგული აქვს და მოქმედების, ექსპერიმენტის ობიექტია. არადა სისხლის სამართლის პროცესი ისეთი სამართლებრივი ურთიერთობაა, რომელიც მხარეთა თანასწორობის პრინციპის საფუძველზე ხორციელდება.

3. ზემოაღნიშნულის გარდა, ფსიქოლოგიური ასპექტებიც გასათვალისწინებელია. შესაძლებელია დასაკითხი პირი სრულიად ფლეგმატური ადამიანი იყოს, არაჩვეულებრივად ფლობდეს ემოციებს ან შემდგომ გამოიმუშაოს საკუთარი ემოციური მდგომარეობის გაკონტროლების უნარი. ამ შემთხვევაში სიცრუის დეტექტორის გამოყენება ვერავითარ შედეგს ვერ მოგვცემს. დეტექტორი ვერ შეძლებს ადამიანის ფსიქიკური და ემოციური მდგომარეობის სწორად აღქმას.

ზოგიერთ ავტორს მიაჩნია, რომ პოლიგრაფის გამოყენება საშუალებას იძლევა, მიღებულ იქნეს მეტად ძვირფასი ინფორმაცია, რომლის მიღება სხვა ხერხებით უაღრესად რთულია და შეუძლებელი. ამიტომ ეს ინფორმაცია ე. წ. მარიონეტირებელ ინფორმაციას

უნდა მივაკუთვნოთ,¹⁸⁸ რასაც ასევე ვერ დავეთანხმებით. სისხლის სამართალწარმოებაში თავად პოლიგრაფის გამოყენების ფაქტი წარმოშობს სირთულეებს. პირის დაკითხვა კი სისხლის სამართლის პროცესის მიღმა ვერ განხორციელდება.

ამდენად, სიცრუის დეტექტორი ვერ გვაძლევს უტყუარ და ობიექტურ ინფორმაციას. მტკიცების პროცესში მისი გამოყენება ნამდვილად გაუმართლებელია. მიუხედავად ამისა, XX საუკუნის 30-იან-40-იან წლებში აშშ-ში სიცრუის დეტექტორის დამკვიდრების მცდელობა მაინც იყო. თუმცა ბევრ შტატში მისი გამოყენება არ იქნა დაშვებული. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სიცრუის დეტექტორმა ადგილი ვერ დაიმკვიდრა ბევრ ცივილიზებულ ქვეყანაში — გერმანიაში, ინგლისში, საფრანგეთში.¹⁸⁹ საკითხისადმი ასეთი მიდგომა აბსოლუტურად მართებულია. რაოდენ მნიშვნელოვანი ტექნიკური გამოგონებაც არ უნდა იყოს სიცრუის დეტექტორი, მისი ადგილი სისხლის სამართლის პროცესში არ არის. ამის არგუმენტები მრავლად მოვიყვანეთ. წარმოუდგენელია, ადამიანის ბედი ტექნიკურ საშუალებას მიანდო. აქ უკვე არა მარტო სამართლებრივი, არამედ ზნეობრივი პრობლემებიც იჩენს თავს. თუ სიცრუის დეტექტორის შედეგების აპრიორი უტყუარ მტკიცებულებად აღიარება მოხდება, დაკითხულ პირს საწინააღმდეგოს მტკიცების რეალური საშუალება აღარ ექნება. ამ შემთხვევაში ირღვევა სისხლის საპროცესო სამართლის მნიშვნელოვანი დებულება — არც ერთ მტკიცებულებას არ აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. მოსამართლეთა მიერ მტკიცებულებათა შინაგანი რწმენით შეფასებაც აღარ მოხდება, რადგან ამას მნიშვნელობა არ ექნება. და მაინც, მიუხედავად ამდენი „ნაკლისა“, სიცრუის დეტექტორი რატომ იყო და ზოგიერთ ქვეყანაში დღემდე რატომაა პოპულარული? ამ კითხვაზე პასუხი ასეთია: იმიტომ, რომ ამ ტექნიკურ საშუალებას ადამიანზე დიდი ფსიქოლოგიური ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია. დღეს უკვე დაუფარავად აღნიშნავენ, რომ ამ აპარატით სიმართლე

188 იხ.: შ. ფიცხელაური. დას. ნაშრომი. გვ. 156.

189 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 163—164.

შეიძლება ვერ დადგინდეს, მაგრამ თუ ადამიანი ფიქრობს, რომ სიცრუის დეტექტორი მაინც ამხელს, შესაძლოა მან დანაშაული თავად აღიაროს.¹⁹⁰ ეს არგუმენტი დაუსაბუთებელია. ის ვერ აძლევს სიცრუის დეტექტორის გამოყენების აუცილებლობას. პირიქით, ამით ნათელი ხდება, რომ პოლიგრაფის ტესტირების შედეგები ვარაუდს ემყარება, რაც სისხლის სამართლის პროცესისათვის მიუღებელია.

§3. ოდოროლოგიური ექსპერტიზა

ახლა რაც შეეხება ოდოროლოგიურ ექსპერტიზას. „ოდოროლოგია“ ლათინური სიტყვიდან „ოდორორ“ წარმოდგება და სიტყვასიტყვით „დაცნოსვას“ ნიშნავს. კრიმინალისტიკაში ოდოროლოგია ფართოდ დანერგილი და კარგად აპრობირებული ღონისძიებაა. უკვე დიდი ხანია ოდოროლოგია კრიმინალისტური მეცნიერების კვლევის საგანია. ოდოროლოგია – ეს არის სწავლება (მოდერება) სუნის კვალის შესახებ. ის ადამიანის ან ნივთის მიერ დატოვებული სუნით თვით ამ სუნის მატარებლის ამოცნობას, გაიგივებას გულისხმობს. ამ მიზნით ხდება სუნის აორთქლების პროცესში ამოტუმბვა. ასევე გამოიყენება სპეციალურად გაწვრთნილი ძაღლები, რაც კვალის აღების ეფექტიანი საშუალებაა, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში – მტკიცებულების წყარო. დანაშაულთან ბრძოლაში ოდოროლოგიური ინფორმაციის გამოყენების შესაძლებლობა სათავეს 1896 წლიდან იღებს, როდესაც ცნობილი ავსტრიელი კრიმინალისტის, ჰანს გროსის ინიციატივით გერმანიის პოლიციის სამსახურებისათვის 12 ძაღლი იქნა გაწვრთნილი.¹⁹¹ ოდოროლოგია, როგორც მეცნიერების დარგი, უფრო მოგვიანებით, XX საუკუნის 50-იან წლებში,

190 <http://skepdic.com/polygrap.html>

191 იხ.: http://yurotdel.com/ucheba/odorologicheskaya-ekspertiza_2.html
История возникновения - Одорологическая экспертиза. История возникновения и развития одорологии.

მოლეკულური ბიოლოგიის, ფიზიოლოგიის, ბიონიკის, კინოლოგიის, ქიმიის, ელექტრონიკის და სხვა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების საფუძველზე განვითარდა.¹⁹²

უკვე დადგენილია, რომ ყველა ადამიანს მისთვის დამახასიათებელი, სპეციფიკური სუნი აქვს. ეს ინდივიდუალურობა კანის, ოფლის, ენდოკრინული ჯირკვლის თავისებურებებითაა განპირობებული. ამ მხრივ სადავო არაფერია. საეჭვო მხოლოდ ის არის, რომ სუნი იდენტიფიკაციისას სუბიექტის სახით ძალში გამოდის.¹⁹³

სამძებრო ძალების გამოყენებასთან დაკავშირებით 1987–1990 წლებში ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში ცხარე კამათი გაიმართა. ილია ვინბერგი და მისი თანამოაზრეები ირწმუნებოდნენ, რომ ექსპერტ-კინოლოგის დასკვნა „სრულუფლებიან“ მტკიცებულებად უნდა ყოფილიყო განხილული. ვინბერგის ამ მოსაზრებას ზურგს ღრმა ექსპერიმენტული ბაზა უმაგრებდა.¹⁹⁴ ექსპერიმენტის შინაარსი ასეთი იყო: ძაღლს რაიმე ნივთის წარდგენის გზით აყნოსებდნენ ბრალდებულისთვის დამახასიათებელ სუნს და დანაშაულის ადგილიდან ამოღებულ, ჰერმეტიკულ ჭურჭელში მოთავსებულ სუნს. ამ ექსპერიმენტის შედეგად სსრკ-ის სახელმწიფო უშიშროების უმაღლესი სკოლის მეცნიერმა თანამშრომლებმა შეიმუშავეს ოდოროლოგიური გამოკვლევისთვის აუცილებელი „სუნის მოლეკულების აღმომჩენი ხელსაწყო“, რომელიც 1965 წელს დაპატენტდა. ბუნებრივია, ამ გამოკვლევას სერიოზული საფუძვლები ჰქონდა, მაგრამ ექსპერტ-კინოლოგის დასკვნა მტკიცებულებად მაინც ვერ გამოდგება. კინოლოგი ხომ მხოლოდ ძაღლის დამხმარის როლს ასრულებს, იგი უბრალოდ ძაღლის გამყოლია. ექსპერტის როლში

192 იხ.: Федоров Г. В. Олорология: запаховые следы в криминалистике. Минск. 2000. С. 10; Старовойтов В. И., Шаманова Т. Н. Запах и ольфакторные следы человека М., 2003. С. 71–87; Белкин Р. С., Виноберг А. И. Криминалистика. Общетеоретические проблемы. М., 1973. С. 217–218; Виноберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертиология. Волгоград. 1979. С. 152; Белкин Р. С. Курс криминалистики. Т.3. М., 1999. С.75.

193 იხ.: Ларин А. М. Указ. соч. С. 65–79.

194 იხ.: გ. მეფარიშვილი. სიტყვა ეძლევა ჯუღბარს // გაზეთი „ასაველ-დასაველი“. 31 მარტი-ი აპრილი. 2008. №13.

კი ფაქტობრივად ძალდი გამოდის. სწორედ ძალდი ადარებს შემთხვევის ადგილიდან ამოღებულ სუნის ნიმუშს ექვმიტანილის მიერ სხვადასხვა საგნებზე დატოვებულ სუნს და შემდეგ გარკვეული ქცევით ადასტურებს ან უარყოფს გამოსაკვლევად წარდგენილ სუნებს შორის კავშირს. ჩატარებული ღონისძიებისა და მიღებული შედეგების შესახებ კინოლოგი დოკუმენტს ქმნის, მაგრამ ამ დასკვნას არ შეიძლება ობიექტურობაზე პრეტენზია ჰქონდეს, რადგან ის არა მეცნიერულ გამოკვლევას, არამედ ძალდის ქცევას ეყრდნობა. სამძებრო ძალდი სპეციალურადაა გაწვრთნილი, მაგრამ ძალდის ნდობა მაინც არ შეიძლება. თუმცა რაოდენ საოცარიც არ უნდა იყოს, ძალდის მიერ ამოცნობილი ნივთი შესაძლებელია მტკიცებულებად მაინც იქნეს დაშვებული. მაგალითად, ქუთაისის სააპელაციო სასამართლომ ძალდის მიერ ამოცნობილი ობიექტი მტკიცებულებად მიიღო. ბრალდება სწორედ ამ მტკიცებულებით დადასტურდა. სისხლის სამართლის საქმეში ის გაფორმებულ იქნა, როგორც „სასამართლო ოდოროლოგიური ექსპერტიზის დასკვნა“.¹⁹⁵ მართლაც საინტერესო კაზუსთან გვაქვს საქმე. საინტერესოა, ვინ ჩაატარა ე. წ. სასამართლო ოდოროლოგიური ექსპერტიზა, ვინ შეადგინა ექსპერტის დასკვნა, ვინ არის პასუხისმგებელი ექსპერტის დასკვნის ობიექტურობისთვის ან როგორ იქნა ფიქსირებული ექსპერტიზის შედეგები დასკვნაში.

სისხლის საპროცესო სამართალი ნამდვილად იცნობს მტკიცებულების ისეთ სახეს, როგორიცაა ექსპერტის დასკვნა, და მას საკმაოდ მკაცრ მოთხოვნებსაც უყენებს. ექსპერტის დასკვნაზე, როგორც მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროზე, უკვე ვისაუბრეთ. ვნახეთ, რომ ექსპერტი არის პირი, რომელიც ფლობს სპეციალურ ცოდნას და შეუძლია ობიექტური დასკვნის გაცემა. ექსპერტის დასკვნა – ეს არის მცოდნე პირის წერილობითი ინფორმაცია მის მიერ ჩატარებული გამოკვლევის მიმდინარეობისა და დადგენილი ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ. ექსპერტის დასკვნა

¹⁹⁵ იხ.: გ. მჭედარიშვილი. სიტყვა ეძლევა ჯუღბარს // გაზეთი „ასავალ-დასავალი“. 31 მარტი-6 აპრილი. 2008. №13.

საექვო დებულებებს არ უნდა შეიცავდეს. მასში გამოსაკვლევ გარემოებასთან დაკავშირებით მკაფიო და ცალსახა მოსაზრება უნდა იყოს ჩამოყალიბებული. ძალლი ვერც ასეთ ობიექტურ პირად იქნება მიჩნეული და ვერც დასკვნის შედგენას შეძლებს. არასწორი დასკვნის გაცემისთვის ის ვერ იქნება გაფრთხილებული და ვერც პასუხს მოვთხოვთ.

შეიძლება შეგვეკამათონ, რომ მტკიცებულებაა ექსპერტ-კინოლოგის დასკვნა, რომელიც სპეციალური უფლებამოსილების მქონე პირია. ჩვენი საპირისპირო არგუმენტი ასეთია: ექსპერტი უშუალოდ უნდა იკვლევდეს საექსპერტო ობიექტს და ექსპერტის დასკვნაში სწორედ ამ კვლევის შედეგებს უნდა ასახავდეს. ექსპერტ-კინოლოგი კი უშუალოდ არ იკვლევს ობიექტს, იგი ძალლის რეაქციებს აფიქსირებს. ამგვარი დოკუმენტი კი ექსპერტის დასკვნად ვერ იქნება მიჩნეული. „კინოლოგი არ არის სპეციალისტი ოდოროლოგიის სფეროში. იგი წვრთნის და იყენებს სამსახურებრივ ძაღლებს. სუნით ამოცნობას არა კინოლოგი, არამედ ძაღლი ახდენს.“¹⁹⁶

ის, რომ სამძებრო სამსახურებრივი ძაღლები კარგად გაწვრთნილები არიან, კარგი სმენა, მხედველობა, ყნოსვა, ფიზიკური ამტანობა და თავდაცვითი რეაქციები აქვთ, ცხადია. მიუხედავად ამისა, სამძებრო ძაღლი რომ სანდო არ არის, ეს XX საუკუნის დასაწყისში ირკუტსკში ჩატარებულმა ექსპერიმენტმაც ცხადყო. როდესაც ძაღლებმა ე. წ. სუნის კოქტეილის ამოცნობა ვერ შეძლეს, ოდოროლოგიური ექსპერტიზის მტკიცებულებად ცნობის საკითხი აღარ განხილულა.

მ. სტროგოვიჩი, ა. ლარინი, ი. პეტრუხინი და ბევრი სხვა მეცნიერი სამძებრო ძაღლების გამოყენების წინააღმდეგ აქტიურად ილაშქრებდა იმ მოტივით, რომ ძაღლის მოქმედების გაკონტროლება და შეფასება საკმაოდ რთულია. ასევე შეუძლებელია ოდოროლოგიური ექსპერტიზის შედეგების სხვა საგამომიებო მოქმედებებით გადამოწმება. ძაღლს მოწმის სახით ვერ დავკითხავთ და ვერ

196 იხ.: Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Указ. соч. С. 131.

გავარკვევთ, რატომ, რის საფუძველზე მიიღო მან ესა თუ ის გადაწყვეტილება.¹⁹⁷

ყველა ამ არგუმენტის მიუხედავად, გაუგებარია, რატომ არის ოდოროლოგიური ექსპერტიზის დამკვიდრების მცდელობა საქართველოს საგამომიებო და სასამართლო პრაქტიკაში. ქართული სისხლის სამართალწარმოება, რომელიც დიდი ტრადიციების მქონეა და რომელიც ფეოდალურ ეპოქაშიც კი არ იცნობდა ორდალიათა სისტემას, არ შეიძლება ისეთ ინფორმაციას ეყრდნობოდეს, რომელიც ძაღლის მიერაა მოპოვებული და რომლის უტყუარობის დადგენა ვერ ხერხდება.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საკადრო და ორგანიზაციული უზრუნველყოფის დეპარტამენტს გამოუცია მეთოდური სახელმძღვანელო №13 „კინოლოგია და ოდოროლოგიური ექსპერტიზა“ (ავტორი – ივანე ბეგაშვილი). ამ წიგნიდან ირკვევა, რომ სპეციალურად გაწვრთნილი სამსახურებრივი ძალების მიერ სუნის აღებას ქართველი სამართალდამცველები არა მარტო სამძებრო საქმიანობისას, არამედ მტკიცებულების სახითაც იყენებდნენ. ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილება გიორგი დევიძის საქმესთან დაკავშირებით ალბათ ამ სახელმძღვანელოს საფუძველზე იქნა მიღებული.

ძნელია სამართლებრივი შეფასება მისცე ძაღლის ქმედებას. ინფორმაციის უტყუარობისთვის პასუხისმგებელი არც კინოლოგია. სამძებრო ძაღლი ხომ ტექნიკური ინსტრუმენტი არ არის. ის ცოცხალი არსებაა, რომელიც ინსტინქტებით მოქმედებს. ამ ინსტინქტების მართვა კი საკმაოდ რთულია. აშკარაა, რომ ოდოროლოგიური ექსპერტიზისადმი ნდობის ხარისხი დაბალია. მაშ, ქართული მართლმსაჯულება რატომ ენდო მას? შესაძლებელია ამ კითხვაზე მეცნიერულად დასაბუთებული პასუხი არსებობს.

197 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 166; Проблемы судебной этики / Под ред. М. С. Строговича. М., 1974. С. 145–155; Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / Под ред. В. М. Савицкого. М., 1970. С. 279–282; Ларин А. М. Криминалистика и паракриминалистика. М., 1996. С. 149–165.

ოღოროლოგიური ექსპერტიზა ნამდვილად მეცნიერულ კვლევებს ეფუძნება. მეცნიერულად დადასტურებულია, რომ ყველა ადამიანს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი სუნი აქვს, რომელიც გარკვეული ხნის განმავლობაში ინახება. ისიც ყველასთვის ცნობილია, რომ ძაღლს ყნოსვის განსაკუთრებული უნარი აქვს. გაწვრთნის შემდეგ კი მას ასწავლიან, როგორ უნდა აიღოს ასაფეთქებელი ნივთიერების, ნარკოტიკის კვალი.¹⁹⁸ მაგრამ სამძებრო ძაღლის გამოყენებას თავისი ადგილი და დრო აქვს. სისხლის საპროცესო სამართლის სფეროს ის ნამდვილად არ მიეკუთვნება.

მიუხედავად იმისა, რომ ძაღლი ახდენს ადამიანის სუნით გაიგივებას, შეუძლებელია ძაღლი სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად ვაქციოთ. სამძებრო ღონისძიების ჩატარებისას კი სამსახურებრივი ძაღლის გამოყენება ნამდვილად მიზანშეწონილია. ამას ვერავინ უარყოფს.

სასამართლო-ოღოროლოგიური ექსპერტიზის საკითხები საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მსჯელობის საგანიც გახდა. კერძოდ, 2008 წლის 14 ნოემბრის №303აპ საქმეზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ მსჯავრდებულ გიორგი დავითურის საკასაციო საჩივარზე მიიღო გადაწყვეტილება, რომელმაც კითხვის ნიშნები ვერ მოხსნა. გადაწყვეტილებაში სამართლიანადაა მითითებული, რომ „სააპელაციო სასამართლომ არ იმსჯელა – ცხოველის გამოყენებით მიღებული მონაცემების საიმედოობა და უტყუარობა საქმეში წარმოდგენილ ოღოროლოგიური ექსპერტიზის დასკვნაში რამდენად იყო სათანადო მეცნიერული მეთოდით შემოწმებული და დასაბუთებული.“¹⁹⁹ მიუხედავად ამისა, საქართველოს უზენაესი სასამართლო საუბრობს მტკიცებულებათა საკმარისობაზე და მიუთითებს, რომ მხოლოდ ოღოროლოგიური ექსპერტიზის საფუძველზე განაჩენის დადგენა არ შეიძლება და რომ საქმეში სხვა მტკიცებულებებიც უნდა არ-

198 იხ.: Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. Указ. соч. С. 129.

199 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2008 წლის 14 აპრილის გადაწყვეტილება. საქმე №303აპ.

სეზობდეს. ჩვენ საერთოდ ოდოროლოგიური ექსპერტიზის დაუშვებლობაზე ვსაუბრობთ და მიგვაჩნია, რომ ის მტკიცებულებისთვის წაყენებულ ვერც ერთ მოთხოვნას ვერ აკმაყოფილებს, ამიტომ სისხლის სამართლის საქმიდან იგი საერთოდ უნდა ამოირიცხოს. აბსოლუტურად განსხვავებულია გერმანიის სასამართლო პრაქტიკა. 2004 წლის 30 მარტის (№1str 354/03) გადაწყვეტილებით ბადენ-ვიურტემბერგის მიწის ქალაქ ვალდსხუტ-ტინგენის საქალაქო სასამართლომ კონკრეტულად დააკანონა ოდოროლოგიური მონაცემები, ოღონდ არა მტკიცებულების სახით. სასამართლომ პროცესის მწარმოებელ ორგანოს რეკომენდაცია მისცა, ისინი ჩაეთვალა არ მტკიცებულებებად, არამედ სამძებრო მონაცემებად (ინფორმაციად) და (ისინი) მხედველობაში მიეღო შინაგანი რწმენის ჩამოყალიბების დროს, თუ ასეთი რამ პოლიციას მოკვლევის დროს ჩატარებული ჰქონდა. გერმანიის უზენაესი სასამართლო აქცენტს აკეთებს სისხლის სამართლის პროცესის უმნიშვნელოვანეს პრინციპზე „in dubio pro reo“ („ექვი ბრალდებულის სასარგებლოდ წყდება“) და არ განიხილავს მას მტკიცებულებად.²⁰⁰

საოცარია, მაგრამ საბჭოთა კავშირმა ოდოროლოგიური ექსპერტიზის გამოყენებაზე უარი 1938 წელს (არნახული რეპრესიების ეპოქაში) თქვა. „1938 წლის 28 იანვრის გადაწყვეტილებით სსრკ-ის უზენაესი სასამართლოს სამხედრო კოლეგიამ შიდლოვსკიხის საქმეზე (თავმჯდომარე: ვ. ულრიხი; პროკურორი: ა. ვიშინსკი), რომელშიც მტკიცებულებად ფიგურირებდა სამსახურებრივი სამძებრო ძაღლის მიერ ადამიანის სუნის ამოცნობის ჩატარების აქტი, მიუთითა: სამსახურებრივი ძაღლის მიერ მიღებული შედეგის მტკიცებულებად გამოყენება არამც და არამც არ შეიძლება. ძაღლი გამოყენებული უნდა იქნეს სამძებრო ღონისძიების ჩატარებისას და არა იმისთვის, რომ მის მიერ ჩატარებული გამოკვლევის საფუძველზე სასამართლომ განაჩენი დაადგინოს, თუნდაც სხვა

200 იხ.: BGH I StR 354/03, Urteil vom 30.03.2004. (LG Waldshut)-HRRS (Herausgeber: Dr. h.c. Gerhard Strate). 2004, №509. S.8-10-www.hrr-strafrecht.de.

მტკიცებულებებთან ერთობლიობაში.²⁰¹ ყურადსაღები მოსაზრებაა, რომელსაც შეუძლებელია არ დავეთანხმოთ. ამა თუ იმ საგამომიებო მოქმედების შედეგების მტკიცებულებად მიღებისთვის მათი ეფექტიანობის მეცნიერული უზრუნველყოფაა აუცილებელი. დღესდღეობით ასეთი გარანტიები არ არსებობს. კინოლოგი მხოლოდ აკვირდება ძაღლის ქცევას, უშუალოდ სუნის ამოცნობის პროცესს კი ვერ აკონტროლებს. დღემდე არ არის დათვლილი ძაღლების მიერ დაშვებული შეცდომების ზუსტი პროცენტული მაჩვენებელი. არ არსებობს ოდოროლოგიური ექსპერტიზის გადამოწმების საპროცესო სამართლებრივი მექანიზმი. ამდენად, თუ სისხლის სამართლის პროცესში ოდოროლოგიური ექსპერტიზის შედეგები აღმოჩნდება, ისინი აუცილებლად დაუშვებელ მტკიცებულებად უნდა იქნეს მიჩნეული.

შესაძლებელია პოლიციის საქმიანობის პრაქტიკაში წარმატებით დაინერგოს ესა თუ ის ტაქტიკური ხერხი ან ტექნიკური საშუალება. სისხლის სამართლის პროცესი კი აბსოლუტურად სხვა სფეროა. აქ მაქსიმალური სიზუსტე, ობიექტურობა, უტყუარობა და კანონიერებაა საჭირო. ეს არის სამართლებრივი ურთიერთობა, რომლის ერთი მხარე განსასჯელის სკამზე ზის. მის მიმართ გამოტანილი განაჩენის სამართლიანობაში დარწმუნება ზემოთ მოყვანილი ფსევდომეცნიერული მეთოდებით ალბათ გართულდება. კიდევ ერთხელ ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძაღლის ქცევისთვის პასუხისმგებელი ფაქტორივად არავინაა. შეუძლებელია განმარტო მისი ქცევა და დაასაბუთო მის მიერ „მიღებული გადაწყვეტილება“.

სხვა საკითხია, როდესაც ოდოროლოგიური ექსპერტიზა გამოკვლევის ორგანული მეთოდების გამოყენებით ხორციელდება. მაგალითად, საკვები პროდუქტების, ღვინის, პარფიუმერული ნაწარმის ორგანული გამოკვლევისას ექსპერტის დასკვნა, რომელიც ნივთიერებისთვის დამახასიათებელ ქიმიურ თვისებას — სუნს შეეხ-

201 გ. მეფარიშვილი. სიტყვა ეძლევა ჯულბარსს // გაზეთი „ასავალ-დასავალი“. 31 მარტი-რ აპრილი. 2008. №13.

ება, შესაძლებელია მტკიცებულებად იქნეს გამოყენებული.²⁰² ასეთ შემთხვევაში ჩვეულებრივ საექსპერტო გამოკვლევასთან გვაქვს საქმე. ამა თუ იმ ნივთიერების ქიმიური თვისებების (მათ შორის, სუნის) განსაზღვრისას სათანადო ცოდნის მქონე პირი ადგენს დასაბუთებულ დასკვნას, რომლის ობიექტურობისთვის სწორედ ეს ექსპერტი იქნება პასუხისმგებელი. თუმცა როდესაც სუნის გამოკვლევაში უშუალოდ ადამიანი ვერ მონაწილეობს, ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენების შესაძლებლობა ისპობა. ოდოროლოგიურმა ექსპერტიზამ ნამდვილად დაიმკვიდრა ადგილი კრიმინალისტიკაში, მაგრამ ის ვერ დაიმკვიდრებს ადგილს სისხლის სამართლის პროცესში. პიროვნების ან ნივთის ძაღლის მიერ ამოცნობა შეიძლება ეჭვის საფუძველი გახდეს. მაგრამ ის პირის ბრალდებულად ცნობის მიზნით დასაბუთებული ვარაუდისათვის ვერ გამოდგება. ეს ფაქტია. ექსპერტიზას მეცნიერების, ხელოვნების, ტექნიკის სათანადო დარგის ან ამა თუ იმ ხელობის სპეციალისტი ატარებს, რომელმაც მის წინაშე დასმულ კითხვებს ამომწურავი პასუხი უნდა გასცეს. ძაღლის მიერ სუნის ამოცნობისას კი პასუხგაუცემელი რჩება მთავარი კითხვა — რამ განაპირობა ძაღლის მიერ სწორედ ასეთი გადაწყვეტილების მიღება, რა იყო ამის საფუძველი. ე. ი. ვერ ხერხდება ოდოროლოგიური ექსპერტიზის შედეგების გადამოწმება და დადასტურება. ექსპერტიზის დასკვნას გამომძიებელი, პროკურორი თუ მოსამართლე სწორედ იმ თვალსაზრისით აფასებს, თუ როგორ არის იგი დასაბუთებული. ბუნებრივია, ძაღლის მიერ სუნის ამოცნობა ექსპერტის დასკვნისათვის წაყენებულ ვერც ერთ მოთხოვნას ვერ აკმაყოფილებს. შესაბამისად, ის ვერ მტკიცებულებად გამოდგება. ის ფაქტი, რომელზედაც ესაუბრობდით, არის ძალიან უხეში დარღვევა და არასასურველი პრეცედენტი, რომელიც უნდა აღმოიფხვრას. პრობლემები, რომლებიც ოდოროლოგიური ექსპერტიზის წარმოებისას წარმოიქმნება, ნამდვილად აჩენს ობიექტურ ეჭვებს, რადგან:

202 იხ.: Использование консервированного запаха в раскрытии преступлений. Москва-Берлин. 1983. С. 120.

➤ ძაღლის მიერ სუნის ნიმუშების ერთმანეთთან შედარების მექანიზმი შესწავლილი არ არის;

➤ ექსპერტიზის მიმდინარეობასთან დაკავშირებით შეუძლებელია ძაღლის დაკითხვა;

➤ გაურკვეველია, თუ როგორ განარჩევს ძაღლი ადამიანის სუნით სხვა, ათეულობით ადამიანისაგან;

➤ არ არსებობს ადამიანის სუნის საექსპერტო გამოკვლევის მეცნიერული მეთოდი;

➤ ოდოროლოგიური ექსპერტიზის მცდარი შედეგების შემთხვევაში ძაღლს პასუხისმგებლობა არ ეკისრება;

➤ მიუხედავად მცდელობისა, უზრუნველყოფილ იქნეს ოდოროლოგიური ექსპერტიზის შედეგების უტყუარობა, ძაღლი ცოცხალი არსებაა, რომლის მოქმედებების გაანალიზება და შემოწმება შეუძლებელია;

➤ ოდოროლოგიური ექსპერტიზის წარმოებისას ძაღლი ექსპერტთანაა გათანაბრებული, რაც შეუძლებელია;

➤ გაუმართლებელია საპროცესო ფორმაში ისეთი ქმედების მოქცევის მცდელობა, რომელიც მთლიანად ძაღლის არაკონტროლირებად ყნოსვაზეა დამოკიდებული.²⁰³

ამდენად, ვერც ოდოროლოგიური ექსპერტიზა და ვერც სიცრუის დეტექტორით პირის დაკითხვა ინფორმაციის მოპოვების სამართლებრივ საშუალებად აღიარებული ვერ იქნება. საწინააღმდეგო აზრის მქონენი ასაბუთებენ, რომ ძაღლი და სიცრუის დეტექტორი უბრალო ინსტრუმენტებია, რომელთა მეშვეობითაც ამა თუ იმ ინფორმაციის დადგენაა შესაძლებელი, მაგრამ, ვფიქრობთ, მოყვანილმა მაგალითებმა და მოსაზრებებმა ცხადყო, რომ მტკიცებულებისათვის წაყენებულ მოთხოვნებს არც ერთი მათგანი არ აკმაყოფილებს. ვერც ერთ შემთხვევაში ვერ ხერხდება უშუალოდ ინფორმაციის მოპოვებაზე კონტროლის განხორციელება, მიღებული

203 იხ.: http://yurotdel.com/ucheba/odorologicheskaya-ekspertiza_2.html История познания Одорология. Экспертиза. Проблемы, возникающие при работе со следами и образцами запаха человека.

შედგები კი დაუსაბუთებელია. ძალდი ბიოდეტექტორია, ამიტომ მისი ხელსაწყოს სახით გამოყენება, ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით, შეუძლებელია. ძაღლის ყნოსვის მექანიზმი ცოცხალი, მაღალგანვითარებული ორგანიზმის თვისებაა, რომელიც მრავალ შიდა და გარე გამღიზიანებელზე რეაგირებს და ტვინის მეშვეობით იმართება. დღემდე გამოუკვლეველია, თუ როგორ ხდება ძაღლის ტვინში სუნის იდენტიფიკაცია, შესაბამისად აუხსნელია, რატომ და რის საფუძველზე ახდენს ძაღლი სუნების გამიჯვნას და იდენტიფიკაციას.

ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, სისხლის სამართლის პროცესში ოდოროლოგიური მეთოდის გამოყენება საგამოძიებო ექსპერიმენტის სახით უნდა მოხდეს. ამ სახით გამოიყენება ის უნგრეთში. თუმცა ოდოროლოგიას არაფერი აქვს საერთო საგამოძიებო ექსპერიმენტთან. როგორც წესი, საგამოძიებო ექსპერიმენტი ჩვენებაში აღწერილი იმ ფაქტის, გარემოების ან მოქმედების შესამოწმებლად ტარდება, რომელსაც კონკრეტულ დროს და კონკრეტულ ვითარებაში ჰქონდა ადგილი. ამიტომ ექსპერიმენტის განხორციელება დანაშაულებრივ გარემოებასთან მაქსიმალურად მიახლოებულ პირობებში ხდება.

არსებობს მოსაზრება, რომ ოდოროლოგიური გამოკვლევის სამართლებრივი რეგლამენტაცია დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედების სახით მოხდეს. ამ იდეის მომხრეებს მიაჩნიათ, რომ ამით თავიდან ავიცილებთ იმ ეჭვებს, რომლებიც ექსპერტიზასთან და ექსპერტის დასკვნასთან დაკავშირებით წარმოიშუა.²⁰⁴ მაგრამ აქ მთავარი სამართლებრივი რეგლამენტაცია კი არ არის, არამედ ოდოროლოგიური გამოკვლევისადმი, როგორც მტკიცებულების მოპოვების საშუალებისადმი, სანდოობის ხარისხი.

ზემოაღნიშნული სულაც არ ნიშნავს ოდოროლოგიის სრულ იგნორირებას. სამძებრო ძაღლების ნარკოტიკული ნივთიერებების, იარაღის, გვამის და ა. შ. აღმოსაჩენად გამოყენებაზე უარის თქმა გაუმართლებელი შეცდომა იქნებოდა. მაგრამ სამძებრო ძაღლის გამოყენება ოპერატიული ღონისძიების სახით უნდა მოხდეს. თუ

204 იხ.: Федоров Г. В. Указ. соч. С. 61–65.

სამძებრო ძაღლის მეშვეობით აღმოჩენილ საგანს საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მტკიცებულების მნიშვნელობა მიენიჭება, ბუნებრივია, ის სისხლის სამართლის საქმეს შესაბამისი მტკიცებულების სახით დაერთვება. მაგალითად, თუ ბალისტიკური ექსპერტიზით დადასტურდა, რომ გასროლა სამძებრო ძაღლის მიერ აღმოჩენილი იარაღიდან მოხდა, ეს იარაღი საქმეში ნივთიერ მტკიცებულებად იქნება დაშვებული. ამდენად, სამსახურებრივ-სამძებრო ძაღლს სისხლის სამართლის პროცესისათვის ნამდვილად დიდი დახმარების გაწევა შეუძლია, მაგრამ ის სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ვაქციოთ.

§4. ჰიპნოზის, ფსიქოტროპული ნივთიერებების და სხვა ფსევდომეცნიერული ხერხების სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენების პრობლემა

დანაშაულთან ბრძოლაში რატომღაც ფრიად საინტერესო მეთოდები მკვიდრდება, რომლებსაც სამართლებრივ ურთიერთობასთან არავითარი კავშირი არ აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს. რა თქმა უნდა, სისხლის სამართლის პროცესი დაკავშირებულია ისეთ საზოგადოებრივ მეცნიერებებთან, როგორებიცაა ლოგიკა, ფილოსოფია, ფსიქოლოგია და ა. შ. დანაშაულის გამოძიებისას, დამნაშავის პიროვნების დადგენისას აუცილებელია არა მარტო პრაქტიკული, არამედ ასევე ფართო მეცნიერული მეთოდების გამოყენება. ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ეს უნდა იყოს მეცნიერულად დასაბუთებული მეთოდები, რომელთა სისხლის სამართლის პროცესში ჩართვა სამართლებრივი სისტემის ძირითად პრინციპებს არ ხელყოფს. სამართლებრივი რეგულირების სფეროში საჭიროა პრაგმატული მოქმედებები, რომლებიც მართლწესრიგის დამკვიდრებისკენ, ადამიანის დარღვეული უფლებების აღდგენისკენ არის მიმართული.

დაუშვებელია მტკიცებულების მოპოვება იძულებით, მოტყუებით, შანტაჟით, ფსიქიკური ან ფიზიკური იძულების გამოყენებით.

ეს კანონმდებლის ცალსახა და იმპერატიული მოთხოვნაა, რომლის დაცვა სისხლის სამართლის საქმეზე სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღების საფუძველად პირობაა.

რა იგულისხმება „ფსიქიკურ ზეწოლაში“, ზუსტად განსაზღვრული არ არის, თუმცა ფსიქიკურ ზეწოლად მხოლოდ მუქარა რომ ვერ შეფასდება, ცხადია. ნებისმიერი ქმედება, რომელიც ზეწოლას ახდენს ადამიანის ფსიქიკაზე და აიძულებს მას, საკუთარი ნების წინააღმდეგ იმოქმედოს, ფსიქიკურ ზეწოლად უნდა შეფასდეს. ფსიქიკური ზეწოლის ტიპური მაგალითია ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების გამოყენება.

„ჰიპნოზი“ ბერძნული სიტყვაა (hypnos) და „ძილს“ ნიშნავს. ჰიპნოზი – ეს არის ადამიანისა და უმაღლეს ცხოველთა განსაკუთრებული, ძილის მსგავსი მდგომარეობა. ადამიანის ფსიქიკაზე ზემოქმედების ეს მეთოდი უძველესი დროიდანაა ცნობილი და მას გარკვეულ მისტიკურ მოვლენებთან აკავშირებდნენ.

ჰიპნოზი შორეულ წარსულში სხვადასხვა სახითა და სახელწოდებით იყო ცნობილი, მაგალითად, შავი მაგია, ჯადოქრობა, წინასწარმეტყველება და სხვა. ამ მეთოდებს ჯერ კიდევ ქვის ხანაში შამანები (ჯადოქრები) სამკურნალოდ თუ სხვა, ფრიად არაჰუმანური მიზნებისთვისაც კი იყენებდნენ.

ჰიპნოზი, როგორც ადამიანის ფსიქიკაზე ზემოქმედების საშუალება, მეცნიერული კვლევის შედეგად ნამდვილად არ ჩამოყალიბებულა. ის ძველ რომსა თუ ეგვიპტეში მეტად გავრცელებული მეთოდი იყო. ამდენად, ჰიპნოზი არ არის ჩვენი ცნობიერების, კულტურისა თუ მეცნიერების განვითარების შედეგი. ასეთი მხოლოდ ჰიპნოზის ცნება ან მასზე წარმოდგენები შეიძლება იყოს. თავად ჰიპნოზი გარკვეული მდგომარეობაა, რომელშიც განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში თავის ტვინი და მასთან ერთად მთლიანად ადამიანის ნერვული სისტემა იმყოფება.²⁰⁵

მეცნიერებამ ჰიპნოზს ყურადღება მხოლოდ XIX საუკუნეში მიჰქცია. ჰიპნოზის მეცნიერული კვლევა და ფართო საზოგადოებისთვის

გაცნობა ანატოლი კაშპიროვსკისა და ამერიკელი ფსიქიატრისა და ფსიქოთერაპევტის, მილტონ ერიქსონის სახელს უკავშირდება.²⁰⁶

ჰიპნოზი ადამიანის ფსიქიკაზე ზემოქმედების საშუალებაა. ჰიპნოზი – ეს არის ადამიანის ჩაგდება ტრანსის მდგომარეობაში მასზე სხვადასხვა (ვიზუალური, ტაქტილური, აუდიო- და სხვა) მონოტონური საშუალებების ზემოქმედების გზით.²⁰⁷

ჰიპნოზის დროს ადამიანს კონტაქტი მხოლოდ ექიმთან აქვს შენარჩუნებული. ჰიპნოზის დასრულების შემდეგ მასზე არავითარი მოგონება არ რჩება. თუმცა ექიმის მიერ შთაგონებულ ბრძანებებს ადამიანი ჰიპნოზის დასრულების შემდეგაც ასრულებს.²⁰⁸

რაც შეეხება ფსიქოტროპულ ნივთიერებებს („ფსიქო-“ და ბერძნული „ტროპოს“ – „შემობრუნება, მიმართულება“), ეს არის ქიმიური ნაერთები, რომლებიც არჩევითად მოქმედებს ფსიქიკურ ფუნქციებზე. ამ ნივთიერებათა კლასიფიკაცია საკმაოდ მრავალფეროვანია. აქ ამაზე არ შეგვირდებათ. მაგრამ ცხადია, რომ ადამიანზე ფსიქოტროპული ნივთიერებების მოქმედება, ისევე, როგორც მისი ტრანსის მდგომარეობაში ჩაგდება, სერიოზულ რისკებთანაა დაკავშირებული.

ჰიპნოზი და ფსიქოტროპული ნივთიერებები რომ ადამიანის ფსიქიკაზე მოქმედი საშუალებებია, ეს ამ ცნებათა განმარტებებიდანაც აშკარაა. შესაბამისად, სისხლის სამართლის პროცესში მათი გამოყენება კატეგორიულად უნდა აიკრძალოს. ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედების ქვეშ მიცემული ჩვენება, დასაკითხი პირის თანხმობის შემთხვევაშიც კი, დაუშვებელ მტკიცებულებად უნდა იქნეს ცნობილი.

ჩვენების მიმცემ პირს თავისი ქმედების გაცნობიერება, საკუთარი ჩვენების მართებულობისთვის პასუხის გება უნდა შეეძლოს. იმ პირის ჩვენება, რომელსაც ფსიქიკური მდგომარეობის გამო არ

206 <http://ru.wikipedia.org/wiki/Типноз>

207 <http://ru.wikipedia.org/wiki/Гипноз>

208 იხ.: Ларин А. М. Указ. соч. С. 149–164; Строгович М. С. Некоторые вопросы использования психологических знаний в юридической науке // Психологический журнал. Том 1. 1980. №3. С. 105–107.

შეუძლია სწორად აღიქვას, დაიმახსოვროს და გადმოსცეს ფაქტები, დაუშვებელი მტკიცებულებაა. მით უმეტეს ძნელია, ობიექტურობა მოსთხოვო ნახევრად ძილის მდგომარეობაში მყოფ პირს. არადა სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენებისთვის ინფორმაცია აუცილებლად ობიექტური და საიმედო უნდა იყოს. ჰიპნოზის დროს ადამიანის ფსიქიკა იმართება, მაგრამ რა პროცესები მიმდინარეობს ადამიანის ტვინში, ამის ბოლომდე გაკონტროლება ძალზე რთულია. ჰიპნოზის ქვეშ მიცემული ჩვენების უტყუარობის გარანტიას ვერავინ იძლევა. შესაძლებელია პირმა არარეალური, მხოლოდ მის ფსიქიკაში არსებული, წარმოსახვითი ფაქტებიც მიაწოდოს გამოძიებას, აღიაროს დანაშაული, რომელიც არ ჩაუდენია, და სხვა. ეს ყველაზე დიდი საფრთხეა. პირის მონათხრობისადმი ნდობის მთავარი კრიტერიუმი ამ პირის საღი გონება და განსჯის უნარია. დაუშვებელია პირი ჩაეაგდოთ პარალიზებულ მდგომარეობაში და მისგან ის პასუხები მივიღოთ, რომლებიც გამოძიებას აინტერესებს. ამ დროს პირადი უფლებების უხეში ხელყოფა ხდება. ვერ ხერხდება დაცვის უფლების გამოყენება, ღუმილის უფლებით სარგებლობა.

ჰიპნოზი და ფსიქოტროპული ნივთიერებები მედიცინაში სხვადასხვა ფსიქიკური დაავადებების სამკურნალოდ გამოიყენება. ამ მეთოდების გამოყენებამ შეიძლება დაკარგული მეხსიერების, დავიწყებული ეპიზოდების აღდგენას შეუწყოს ხელი, მაგრამ სისხლის სამართლის პროცესში მათი ადგილი არ არის. ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების გამოყენება მხოლოდ მედიცინაში უნდა იყოს შესაძლებელი. სისხლის სამართლის პროცესში კი ასეთი ექსპერიმენტებისთვის ადგილი არ მოიძებნება.

ჰიპნოზი და ფსიქოტროპული ნივთიერებები პირდაპირ მოქმედებს ადამიანის ფსიქიკაზე და მას არაორდინალურ მდგომარეობაში აგდებს. ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედების დროს ადამიანი კარგავს ნების თავისუფლებას. იგი აღარ ემორჩილება თავის თავს და დასმულ შეკითხვებზე მისდა უნებურად რეაგირებს. ამ დროს ადამიანი საკუთარ ემოციურ მდგომარეობას ვერ აკონტროლებს. მისი ფსიქიკა გარედან, მეორე პირის მეშვეობით

იმართება. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში პირი, როგორც სუბიექტი, აღარ არსებობს. იქმნება სისხლის სამართლის პროცესისთვის არაადეკვატური სიტუაცია, როდესაც სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტი (ბრალდებული, დაზარალებული, მოწმე) ობიექტად იქცევა. ასეთი მდგომარეობა კატეგორიულად მიუღებელია. სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტს ყველა საპროცესო უფლებამოსილება (შუამდგომლობის დაყენება, საგამოძიებო მოქმედებაში მონაწილეობა, რაიმე მოქმედების გასაჩივრების შესაძლებლობა და ა. შ.) უნდა ჰქონდეს და ამ უფლებების რეალიზება უნდა შეეძლოს. ჰიპოთეზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირს კი არც უფლებები აქვს და არც ამ უფლებების დაცვის სამართლებრივი გარანტიები.

ბრალდებულის ჰიპოთეზის ქვეშ დაკითხვამ შესაძლებელია გააადვილოს აღიარებითი ჩვენების მოპოვება, მაგრამ სისხლის სამართალწარმოების მიზანი არა აღიარებითი ჩვენების მიღება, არამედ საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენაა. სისხლის სამართალწარმოებისას მთავარია წარდგენილი ბრალდება ობიექტური და კანონიერი მტკიცებულებების ერთობლიობით დადასტურდეს.

საკმაოდ ძნელია მოიძიო ჰიპოთეზის ან ნარკოტიკული ნივთიერებების ზემოქმედების ქვეშ პირის დაკითხვის ფაქტები. თუ ამგვარი მეთოდების გამოყენება ხდება, ეს ყოველთვის გასაიდუმლოებულია. როგორც წესი, ასეთ მეთოდებს უშიშროების, შინაგან საქმეთა სამინისტროში ან სხვა სამსახურებში განსაკუთრებული მნიშვნელობის საქმეებზე იყენებენ. უკვე ცნობილია, რომ აშშ-ის ცენტრალური სადაზვერვო კომიტეტი დაკითხვის დროს ჰიპოთეზის ინტენსიურად იყენებდა. XX საუკუნის 50-იან-60-იან წლებში ამ მიზნით სპეციალური პროგრამაც კი ყოფილა შემუშავებული. დაკითხვის წარმოების შესახებ 1963 წელს 128-გვერდიანი წიგნიც შემუშავდა, რომელიც 1997 წლამდე არ გამოქვეყნებულა. მასში დაკითხვის წარმოების ერთ-ერთ ტაქტიკურ საშუალებად ჰიპოთეზი იყო მიჩნეული. წიგნში ცნობილი ამერიკელი ფსიქოლოგის, მარტინ ორნეს ნაშრომები იქნა გამოყენებული. მარტინ ორნეს აზრით,

დაკითხვის პროცესში ჰიპნოზის გამოყენება აუცილებლად დაიმკვიდრებდა ადგილს.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ასევე საინტერესოა XX საუკუნის 60-იან წლებში ამერიკელი ფსიქოლოგის, ედუარდ ფ. დეშერის მიერ შედგენილი დოკუმენტი „ჰიპნოზი დაკითხვაში“. ზანგრძლივი გამოკვლევების შემდეგ დეშერმა დაასკვნა, რომ დაკითხვაში ჰიპნოზის გამოყენება მკაცრად განსაზღვრულ პირობებში შესაძლებელია. ის წერდა: დაკითხვისას ჰიპნოზური სიტუაცია, და არა უშუალოდ ჰიპნოზი, უნდა იქნეს გამოყენებული, რათა პირი გათავისუფლდეს დანაშაულის შეგრძნებისაგან, თავი დაუცველად იგრძნოს და გამომძიებელს ამ პირით მანიპულირების საშუალება მიეცეს.²⁰⁹

აღნიშნულ მოსაზრებას ვერ დავეთანხმებით, ისევე, როგორც იმ შეხედულებას, რომ შესაძლებელია ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების გამოყენება მოწმისა და დაზარალებულის მიმართ, თუ დაცული იქნება სამედიცინო პირობები და თანხმობას თვით მოწმე და დაზარალებული განაცხადებენ. დაკითხვის პროცესში ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების გამოყენების მომხრეთა არგუმენტი ასეთია: ჰიპნოზი და ფსიქოტროპული ნივთიერებები ასუფთავებს მეხსიერებას და ადამიანს ღიდი ხნის წინ მომხდარი ფაქტების აღდგენაში ეხმარება.²¹⁰ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედებისას ადამიანი ვერ აკონტროლებს თავის ქცევას და მის მიერ მიცემული ჩვენების საიმედოობის ხარისხი დაბალია. ჩნდება სრულიად ლოგიკური კითხვა: ნუთუ მოწმისა და დაზარალებულის ჩვენებები ობიექტურობისა და უტყუარობის კრიტერიუმებს არ უნდა აკმაყოფილებდეს? პასუხი ცალსახაა: ნებისმიერი ინფორმაცია, რომელიც სისხლის სამართლის საქმეზე იქნება დაშვებული, უტყუარი და ობიექტური უნდა იყოს. ეს მტკიცებულების დასაშვებობის აუცილებელი პირობაა და აქ არავითარი გამონაკლისი არ შეიძლება არსებობდეს.

209. <http://web.archive.org/web/20060618224814/http://www.parascopc.com/ds/articles/hypnosisInterrogation.htm>

210 იხ.: Петрухин И. Л. Указ. соч. С. 165.

ამასთანავე, ობიექტურობა მოითხოვს აღვნიშნოთ, რომ გამოძიების ორგანოების მიერ ფსიქოლოგიის სპეციალური ცოდნის გამოყენება დღითიდღე იზრდება. ცოდნის ეს სფერო დანაშაულის გახსნისა და გამოძიების პირველი ეტაპის დაგეგმვის საშუალებაა. გამოძიების მიმდინარეობისას, კერძოდ, დაკითხვის წარმოებისას, გამოძიებელი ფსიქოლოგიურ მეთოდებს დასაკითხი პირის ჩვენების სისწორის შესამოწმებლად ხშირად იყენებს.²¹¹ ეს კარგად აპრობირებული ტაქტიკური ხერხია, რომელსაც არავითარი კავშირი არ აქვს ფსიქიკურ ზეწოლასთან. მისასაღებელია, თუ სისხლის სამართლის პროცესში ფსიქოლოგიური მეცნიერების ამ კუთხით გამოყენება მოხდება.²¹² თუმცა ეს წმინდა ტაქტიკურ ხერხად უნდა დარჩეს. ამ გზით გამოძიებელი შეძლებს, შექმნას დასაკითხი პირის პორტრეტი, რაც მას საშუალებას მისცემს, დაგეგმოს დაკითხვის მიმდინარეობა, განსაზღვროს კითხვების თანამიმდევრობა და ა. შ.²¹³ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ჰიპნოზისა და ფსიქოტროპული ნივთიერებების გამოყენება პირზე ფსიქიკური ზეწოლის მეთოდებია. ბევრ ქვეყანაში წამება კანონითაა აკრძალული, მაგრამ საინტერესო ფაქტია, რომ აკრძალვა ისეთ საშუალებებზე ვრცელდება, რომლებიც წამებას ზუსტად არ შეესაბამება.

პოლონეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მართებულად მიუთითებს, რომ ჩვენების მიცემა თავისუფლების გამორიცხვის პირობებში არ შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს მიჩნეული. ამ საკითხთან მიმართებით მკაფიო მოსაზრებას აფიქსირებს იტალიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიც. კერძოდ, კოდექსის თანახმად, არავითარი მეთოდი ან ტექნიკა, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს თვითგამორკვევის თავისუფლებაზე

211 იხ.: Саморока В., Бородин Т. О возможности использования специальных знаний в области психологии для проверки достоверности показаний лица в ходе допроса // Уголовное право. 2006. №3. С. 79.

212 იხ.: ნ. ახალაშვილი. იურიდიული ფსიქოლოგია. თბილისი. 2009. გვ. 88–89.

213 იხ.: Образцов В. А., Богомолова С. Н. Криминалистическая психология. М., 2002. С. 273–292.

ან შელახოს მოგონების შესაძლებლობა და ფაქტების დაზუსტება, დაინტერესებული პირის თანხმობის შემთხვევაშიც კი არ იქნება გამოყენებული. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა პორტუგალიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელშიც აღნიშნულია, რომ გაუქმდება და არ იქნება გამოყენებული წამების, იძულების ან ზოგადად პიროვნების ფიზიკური ან მორალური სიჯანსაღის შემლახავი საშუალებებით მიღებული სამხილები. ასეთ საშუალებებში კი იგულისხმება თავისუფალი ნების შელახვა ცუდი მოპყრობით, პიანოზით, სასტიკი ან ვერაგული საშუალებებით.

ამ საკითხთან მიმართებით საინტერესოა 1984 წლის 10 დეკემბერს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული კონვენცია „წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან დასჯის წინააღმდეგ“. კონვენციის პირველი მუხლი „წამებას“ განმარტავს, როგორც აღიარებითი ჩვენების მისაღებად პირისათვის ფიზიკური ან მორალური ტანჯვის მიყენებისაკენ მიმართულ ქმედებას. უფრო ქვემოთ, მე-15 მუხლით კონვენცია ყველა სახელმწიფოს აკისრებს ვალდებულებას, მიიღონ საჭირო ზომები, რათა სასამართლო განხილვაზე წამების გზით მოპოვებული ინფორმაციის მტკიცებულებად გამოყენება არ მოხდეს.²¹⁴ მოგვიანებით, 1987 წლის 28 ნოემბერს, მიღებულ იქნა მსგავსი სახელწოდების – „წამებისა და არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის ევროპული კონვენცია“. ყველა ზემოაღნიშნული საერთაშორისო დოკუმენტი ფიზიკური თუ ფსიქიკური ზეწოლის საშუალებების გამოყენებას ცალსახად კრძალავს და სრულიად სამართლიანად.²¹⁵

აღნიშნული მეთოდების გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესის ობიექტურობას საეჭვოს ხდის; რაც ყველაზე მთავარია, ის უხეშად ხელყოფს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს და მას ნების გამოვლენის თავისუფლებას ართმევს.

214 იხ.: www.un.org „კონვენცია წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან დასჯის წინააღმდეგ“.

215 იხ.: Сильнов М. А. Указ. соч. С. 48–49.

საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში ოფიციალურად ჰიპნოზის ან ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედების ქვეშ მიცემული ჩვენება მტკიცებულების სახით არ გვხვდება. ასეთი მტკიცებულება დაუშვებელი მტკიცებულებაა. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ინფორმაციის მოპოვებას მუქარის, ფიზიკური თუ ფსიქიკური ზემოქმედების მეშვეობით კატეგორიულად კრძალავს. თუმცა პრაქტიკაში, ისევე როგორც სხვა ბევრ შემთხვევაში, ამ მეთოდების გამოყენებით სასურველი მტკიცებულების მიღების შესახებ ინფორმაცია არსებობს. ბევრი დამცველი მისი დაცვის ქვეშ მყოფის ჩვენების გაბათილებას სწორედ იმ ფაქტით ცდილობს, რომ ეს პირი ჩვენების მიცემის დროს ფსიქოტროპული ნივთიერების ზემოქმედების ქვეშ იმყოფებოდა. ამიტომ დაკითხვის დაწყებისთანავე აღნიშნული ეჭვების საფუძველი უნდა აღმოიფხვრას. ამ მიზნით დაკითხვის წარმოებისას დამცველის მონაწილეობა უზრუნველყოფილი უნდა იყოს. ასევე საჭიროების შემთხვევაში უნდა ჩატარდეს სათანადო ექსპერტიზა, რითაც პირზე ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედება გამოირიცხება. ამაზე ყურადღების გამახვილება აუცილებელია, რადგან მსგავსი შემთხვევა ერთ-ერთ გახმაურებულ საქმეზე იყო.

თავი V.

მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტაზე უფლებამოსილი პირი

§1. პროცესის მწარმოებელი ორგანო

უკვე ვისაუბრეთ მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხზე. ახლა აუცილებელია გავარკვიოთ, ვინ წყვეტს ამ საკითხს. აღნიშნულ თემას ნაწილობრივ შეეხებთ, ამჯერად კი დაწვრილებით ვისაუბრებთ.

მტკიცებულების დასაშვებობის ერთ-ერთი პირობა ინფორმაციის სათანადოდ უფლებამოსილი პირის მიერ მოპოვებაა. ეს პირობა მტკიცების პროცესის ობიექტურად წარმართვისთვის მთელ პასუხისმგებლობას სათანადოდ უფლებამოსილ პირს აკისრებს. კანონის დაცვა პროცესის ამ მონაწილის პირდაპირი ვალდებულებაა. ეს მტკიცების პროცესის კანონიერებისა და ობიექტურობის გარანტიებს დასაწყისშივე ქმნის.

დაუშვებელ მტკიცებულებას მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლი ეხება. მისი მე-3 ნაწილის თანახმად, „მტკიცებულება დაუშვებლად მიიჩნევა პროცესის მწარმოებელი ორგანოს დადგენილებით (განჩინებით).“ ამდენად, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა პროცესის მწარმოებელი ორგანოს უფლებამოსილებაა. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, მისი გადაწყვეტა გამომძიებლის, პროკურორისა და სასამართლოს კომპეტენციაა.

სასამართლო განხილვის სტადიაზე პრობლემა არ არსებობს. როგორც ვიცით, მოსამართლე მართლმსაჯულებას ახორციელებს. ის არც სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოა და არც მხარე; მას საქმის გადაწყვეტის ფუნქცია აკისრია. შესაბამისად, მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების დასაშვებობის საკითხს მიუკერძოებელი პირი წყვეტს, რომელიც ვალდებულია მტკიცებ-

ულებათა წარმოდგენისა და გამოკვლევისათვის საჭირო პირობები უზრუნველყოს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მოსამართლემ მხარეებს უნდა მისცეს თანაბარი შესაძლებლობა, რათა მათ დაიცვან საკუთარი პოზიციები და წარმოადგინონ არგუმენტები. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის მოსამართლის მიერ გადაწყვეტა მხარეებს დისკომფორტს არ უქმნის, რადგან არ არსებობს ეჭვი, რომ ის ბრალდების მხარის ინტერესებიდან გამომდინარე გადაწყდება (თეორიულ დონეზე მაინც).

წინასწარი გამოძიების სტადიაზე საქმე სხვაგვარადაა. აქ ეჭვები ნამდვილად შეიძლება წარმოიშვას. წინასწარ გამოძიებას გამომძიებელი და პროკურორი აწარმოებენ. შესაბამისად, სისხლის სამართლის პროცესის ამ ეტაპზე მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხსაც ისინი წყვეტენ. არადა გამომძიებელი და პროკურორი ბრალდების მხარეს წარმოადგენენ. მათ ბრალდების ფუნქცია აკისრიათ. პრობლემას სწორედ ეს ქმნის. როდესაც ბრალდების მხარე დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს წყვეტს, შეჯიბრებითობის ელემენტები ქრება და ლოგიკურად ჩნდება კითხვა: ხომ არ ხდება ბრალდებისა და საქმის გადაწყვეტის ფუნქციების ერთი პირის ხელში თავმოყრა? ეს თითქმის მნიშვნელოვანი ხარვეზია, მაგრამ, ჩვენი აზრით, რეალურად პრობლემა არ არსებობს.

პროკურორი ბრალდების მხარეს მიეკუთვნება, უფრო მეტიც, სასამართლოში სახელმწიფო ბრალდებას უჭერს მხარს, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ის, უპირველეს ყოვლისა, სამართალდამცველია და კანონიერების დაცვა მისი უმთავრესი ფუნქციაა. პროკურორი ვალდებულია საქმის გარემოებები ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოარკვიოს. გამომძიებლისა და პროკურორის უფლებამოსილებაა როგორც ბრალდების დამადასტურებელი, ისე პირის გამამართლებელი მტკიცებულებების მოპოვება. ისინი ოფიციალური თანამდებობის პირები არიან, ემორჩილებიან კანონს და ვალდებული არიან ნებისმიერ საკითხზე კანონიერი გადაწყვეტილება მიიღონ. მათ მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვე-

ტის დროსაც კანონიერების პრინციპით უნდა იმოქმედონ, მერე რა, რომ ბრალდების მხარეს მიეკუთვნებიან. სისხლის სამართლის პროცესში ზომ საჯაროობისა და დისპოზიციურობის პრინციპი მოქმედებს, რაც ამ საკითხს სრულიად ლოგიკურ ჩარჩოებში აქცევს. „უდანაშაულობის პრეზუმფციის“ თანახმად, ბრალდების მტკიცების ტვირთი ბრალმდებელს ეკისრება. მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ ბრალმდებელმა მხოლოდ ბრალდება უნდა ამტკიცოს. უდანაშაულობის კონსტიტუციური პრინციპი იმასაც გულისხმობს, რომ დადგენილება პირის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, საბრალდებო დასკვნა, გამამტყუნებელი განაჩენი და ყველა სხვა საპროცესო გადაწყვეტილება უტყუარ მტკიცებულებებს უნდა ემყარებოდეს. მტკიცებულების უტყუარობისთვის პასუხისმგებელი კი პროცესის მწარმოებელი ორგანოა. ამიტომ მან საქმეში არსებული ნებისმიერი ინფორმაციის წყარო უნდა შეამოწმოს, ასევე საქმეში არსებული სხვა მტკიცებულებების მეშვეობით უნდა გადაამოწმოს ამ ინფორმაციის ნამდვილობა, მოახდინოს მტკიცებულებათა საპროცესო დამაგრება და გადაწყვიტოს მათი დასაშვებობის საკითხი. ყოველივე ეს პროცესის მწარმოებელმა ორგანომ კანონიერად უნდა განახორციელოს. ეს მისი ვალდებულებაა. მნიშვნელობა არა აქვს, ვინ მოიპოვა ინფორმაცია — გამომძიებელმა, დაზარალებულმა თუ ბრალდებულმა. თუ ეს ინფორმაცია უკანონოდაა მოპოვებული, ის უნდა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის საქმიდან. ამას მოითხოვს საქმის ყოველმხრივი და სრული გამოკვლევის, ობიექტურობისა და კანონიერების პრინციპი, რომელიც, თავის მხრივ, სისხლის სამართლის საქმის მიმდინარეობის ობიექტურობასა და კანონიერებას განაპირობებს.

აღნიშნულ საკითხს სხვაგვარად არეგულირებს საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. ამ კოდექსის 72-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, „მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობის საკითხს წყვეტს სასამართლო.“ ე. ი. კოდექსით, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა მხოლოდ მოსამართლის კომპეტენციაა, წინასწარი გამოძიების ორგანო კი,

ისევე, როგორც დაცვის მხარე, უბრალოდ კრებს ინფორმაციას. ამ კოდექსის მიხედვით, ბრალდების მხარე შეიძლება არც კი იცნობდეს დაცვის მხარის მტკიცებულებას, რაც სასამართლო განხილვისას მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობის საფუძველი ვერ იქნება. კოდექსის 84-ე მუხლში პირდაპირაა მითითებული: „დაცვის მხარის მიერ ისეთი მტკიცებულების წარუდგენლობა, რომელიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი დაცვის უზრუნველსაყოფად, არ იწვევს სასამართლოში საქმის არსებით განხილვაზე ამ მტკიცებულების დაუშვებლობას.“ იქმნება შთაბეჭდილება, რომ წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მხოლოდ ინფორმაციის შეკრება ხდება, მტკიცებულებათა საპროცესო დამაგრება, შემოწმება და შეფასება კი სავალდებულო არ არის. ამ კოდექსის მნიშვნელოვან მიღწევად ის მიაჩნიათ, რომ ბრალდებულსა და დამცველს ეძლევათ საშუალება სრულყოფილი კერძო გამოძიების ჩატარებისა იმავე პირობებში, როგორიც ბრალდების მხარეს აქვს. ამის შესახებ საუბარი იყო საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტის განმარტებით ბარათში.²¹⁶ ეს არამართებულია. წინასწარმა გამოძიებამ ხომ სასამართლოში საქმის სრულ, ყოველმხრივ და ობიექტურ გამოკვლევას უნდა შეუწყოს ხელი. თუ მტკიცებულებითი ინფორმაცია წინასწარი გამოძიების სტადიაზე არ იქნება შემოწმებული, შეფასებული და სათანადო წესით გაფორმებული, წინასწარი გამოძიება შეიძლება არასრული აღმოჩნდეს, რაც სერიოზულ დაბრკოლებებს შეუქმნის სასამართლოში საქმის არსებით განხილვასაც. არ შეიძლება პროკურორი უბრალოდ ბრალდების მხარედ იქნეს მიჩნეული, მით უმეტეს, წინასწარი გამოძიების სტადიაზე. ასეთი მიდგომა სხვა არაფერია, თუ არა უნდობლობის გამოხატვა პირის მიმართ, რომელიც, პირველ რიგში, სამართალდამცველია და ადამიანის უფლებებზე ზრუნვა ევალება. ტერმინი „პროკურორიც“ ამაზე მიგვანიშნებს. გაუგებარია, რატომ არ უნდა ჰქონდეს პროკურორს თუნდაც დაცვის მხარის ინტერესებისათვის

216 იხ.: www.psg.gov.ge განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტისა „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი“. გვ. 3.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მტკიცებულების გაცნობისა და შეფასების უფლება. თუ უტყუარი ინფორმაცია ბრალდებულს აძართლებს და ბრალდების დამადასტურებელ ინფორმაციას აბათილებს, შესაძლებელია თავად პროკურორმა თქვას უარი ბრალდებაზე, არ შეადგინოს საბრალდებო დასკვნა და საქმე შეწყვიტოს. ამდენად, წინასწარი გამოძიების ეტაპზე სრულყოფილი მტკიცებულებითი ინფორმაციის შეკრება თვით დაცვის მხარის ინტერესებში უნდა შედიოდეს. ამ თვალსაზრისით გამოძიებლისა და პროკურორის უფლებების შეზღუდვა გაუმართლებელია. წინასწარი გამოძიების დროს პირის ბრალდებულად ცნობა ხდება, მოგვიანებით პროკურორი ადგენს საბრალდებო დასკვნას და საქმეს სასამართლოს უგზავნის. გაუგებარია, ამ პერიოდის განმავლობაში რატომ არ უნდა ჰქონდეს პროკურორს დაცვის მხარის მტკიცებულებების გაცნობისა და მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტის ფუნქცია. თუ გამოძიებელი და პროკურორი ამ შესაძლებლობას მოკლებული იქნებიან, წინასწარი გამოძიების დროს მათ, ბუნებრივია, ცალმხრივი გადაწყვეტილებების მიღება მოუწევთ. ასეთ შემთხვევაში გამოძიება ვერ იქნება სრული, ყოველმხრივი და ობიექტური. სწორედ ამიტომ აუცილებელია, რომ პროცესის ყოველმხრივობისა და ობიექტურობისთვის პასუხისმგებლობა პროცესის მწარმოებელ ორგანოს დაეკისროს. ობიექტურობაში, უპირველეს ყოვლისა, სისხლის სამართლის საქმიდან დაუსაბუთებელი ინფორმაციის გამორიცხვა იგულისხმება. აქედან გამომდინარე, პროცესის შესაბამის სტადიაზე მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს პროცესის მწარმოებელი ორგანო უნდა წყვეტდეს.

მტკიცების პროცესი რამდენიმე ელემენტს მოიცავს: 1. მტკიცებულებათა მოპოვება; 2. მტკიცებულებათა დამაგრება; 3. მტკიცებულებათა შემოწმება; 4. მტკიცებულებათა შეფასება. წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მტკიცებულებათა დამაგრება პროცესის მწარმოებელი ორგანოს მიერ ხელს არ უშლის მოსამართლეს, სასამართლო განხილვისას შეამოწმოს და შინაგანი რწმენის საფუძველზე შეაფასოს მტკიცებულებები. სასამართლო განხილვისას

მოქმედებს პრინციპი, რომ წინასწარ დადგენილი ძალა არც ერთ მტკიცებულებას არ აქვს. ამიტომ სისხლის სამართალწარმოებაში მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპს ამ მხრივ არანაირი საფრთხე არ ემოქმედება. მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა არა მხოლოდ მოსამართლის, არამედ პროცესის მწარმოებელი ორგანოს კომპეტენცია უნდა იყოს.

§2. მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში

მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა საკმაოდ რთულია. ეს წმინდა სამართლებრივი საკითხია. მტკიცებითი პროცესის სუბიექტზე საუბრისას აღინიშნა, რომ მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი სათანადოდ უფლებამოსილმა პირმა უნდა გადაწყვიტოს. მისი გადაწყვეტა მტკიცებულების კანონიერების გარკვევას გულისხმობს, რაც მხოლოდ კომპეტენტური მოსამართლის უფლებამოსილება შეიძლება იყოს.

საინტერესოა, როგორ უნდა გადაწყდეს მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ქართული მართლმსაჯულებისათვის სიახლეა. საქართველოში სასამართლოსადმი ნდობის ხარისხის ამაღლება, სამწუხაროდ, დიდ პრობლემად რჩება. მის გადასაჭრელად გზების ძიება აქტიურად მიმდინარეობს და საკმაოდ რადიკალური ცვლილებები ხორციელდება. მათ რიცხვს მიეკუთვნება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღება. ამ ნოვაციის მომხრეებს მიაჩნიათ, რომ საქმის ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით განხილვა სასამართლო პროცესის შეჯიბრებითობის ელემენტების გაძლიერებას შეუწყობს ხელს. არასამთავრობო ორგანიზაციის „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“ ანგარიშში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსადმი აშკარა მხარდაჭერაა გამოხატული. მასში ნათქვამია: ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ტრადიციულად მართლმსაჯულების

ყველა ფორმას შორის ყველაზე დემოკრატიულად ითვლება. ძნელია ცალსახა პოზიციის დაკავება. ასეთი რადიკალური საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელებისას აუცილებელია საკითხის როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეების გათვალისწინება.

მართებულია მოსაზრება, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო მართლმსაჯულების განხორციელებაში საზოგადოების უშუალო მონაწილეობას ნიშნავს, რამაც შესაძლებელია ხელი შეუწყოს საზოგადოების სამართლებრივი კულტურის ამაღლებას. ნაფიც მსაჯულთა რიგებში მოხვედრა თითოეული მოქალაქისათვის ნამდვილად დიდი პასუხისმგებლობაა. ზემოაღნიშნულ ანგარიშში ნათქვამია: ბრალდებულს მისივე თანასწორი, რიგითი მოქალაქეები განსჯიან. მის ბრალეულობას ან უდანაშაულობას ჩვეულებრივი ადამიანები გადაწყვეტენ, რომლებსაც ამისთვის სპეციალური განათლება არა აქვთ მიღებული. ეს სისტემა ეფუძნება რწმენას, რომ საზოგადოებას კარგად აქვს გათავისებული მართლმსაჯულების არსი და მას შეუძლია, და ვალდებულია კიდევ, თავისი თანამემამულე სახელმწიფოს უსამართლო ძალადობისაგან დაიცვას. ამ სიტყვების წაკითხვის შემდეგ საწინააღმდეგოს თქმა თითქოს შეუძლებელია. მართლაც კარგია, თუ ადამიანი დაზღვეულია ძალადობისაგან და მის ბედს ნეიტრალური, რიგითი მოქალაქეები ყოველგვარი ქვენა გრძნობების გარეშე გადაწყვეტენ. მაგრამ სამართლებრივი თვალსაზრისით პრობლემა სწორედ აქ იჩენს თავს. ეს არის ნაფიც მსაჯულთა კომპეტენტურობის პრობლემა, რომელიც სხვადასხვა სირთულეებთანაა დაკავშირებული. იმავე ანგარიშში აღნიშნულია: ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს წინააღმდეგ არგუმენტი კომპეტენციას ეხება. ბევრს მიაჩნია, რომ ზოგიერთი საქმე მეტისმეტად რთულია იმისთვის, რომ რიგითმა მოქალაქეებმა გადაწყვიტონ, მაგალითად, სისხლის სამართლის დანაშაული, რომელშიც მეტად მეცნიერული და კომპლექსური მტკიცებულებები ფიგურირებს.²¹⁷ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში ნამდვილად დგას კომპეტენტურ-

217 იხ.: საქართველოს სასამართლო სისტემის გადახალისება. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო: მეტი დემოკრატია თუ მართლმსაჯულების იმიჯის გამოსწორება. გვ. 5.

ობის პრობლემა. არა მარტო ზოგიერთ, არამედ ყველა სისხლის სამართლის საქმეზე მთავარი მტკიცების პროცესია. როგორც დადინახეთ, მტკიცების გზით ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა რიგითი მოქალაქის მიერ შეუძლებელია. არადა ნაფიც მსაჯულთა რიგებში საარჩევნო უფლების მქონე ნებისმიერი პირი შეიძლება აღმოჩნდეს. ნაფიც მსაჯულებს იურიდიული განათლების ქონა არ მოეთხოვებათ. პირიქით, ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სიაში პროფესიით იურისტის შეყვანა აკრძალულია. თუმცა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში სასამართლო სხდომას პროფესიონალი მოსამართლე თავმჯდომარეობს. საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიც იმპერატიულად მიუთითებს, რომ ნაფიცი მსაჯული პროფესიით იურისტი არ უნდა იყოს. ე. ი. ეს არის პროცესის ისეთი ორგანიზაციული მოწყობა, როცა საქმის არსებით განხილვაში პროფესიონალი მოსამართლე და არაპროფესიონალი ნაფიცი მსაჯულები მონაწილეობენ. სასამართლო განხილვის ასეთი ორგანიზაციული მოწყობა მოსამართლესა და ნაფიც მსაჯულებს შორის კომპეტენციის გამიჯვნას აუცილებელს ხდის.

მოსამართლესა და ნაფიც მსაჯულებს შორის კომპეტენციის გამიჯვნის საკითხი კარგადაა ასახული ინგლისურ საერთო სამართალში დამკვიდრებულ ფორმულაში: „Ad quastionem facti tespondent juratores, ad quastionem juris respondend judices“. ეს ლათინური ფრაზა ასე ითარგმნება: „ფაქტობრივ საკითხებს წყვეტს ნაფიცი მსაჯული, სამართლებრივ საკითხებს – სასამართლო.“²¹⁸ როდესაც სვამენ კითხვას, უნდა ჰქონდეს თუ არა ნაფიც მსაჯულს სპეციალური განათლება, ერთმნიშვნელოვნად უპასუხებენ, რომ – არა. ნაფიცი მსაჯულები ფაქტებს წარმოდგენილი მტკიცებულებებიდან გამომდინარე ადგენენ, ხოლო გადაწყვეტილებებს კანონის მიხედვით მოსამართლეები იღებენ. სასამართლოში განსახილველ საკითხთა შორის ასეთი მიჯნის გავლება ძნელია, ამასთანავე, მიუღებელიც. ამიტომ ყველაზე მისაღები სასამართლო განხილ-

218 იხ.: Туленков Д. Особенности познавательной деятельности коллегии присяжных заседателей // Уголовное право. ноябрь-декабрь. 2006. №6. С. 91.

ვის ის ორგანიზაციული ფორმაა, როდესაც საქმეს არსებითად კომპეტენტური, მიუკერძოებელი, ობიექტური და დამოუკიდებელი მოსამართლე იხილავს. მოსამართლეს შეუძლია საქმისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი გარემოებები კანონიერების პრინციპის შესაბამისად ობიექტურად დაადგინოს. მაგრამ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღება გვაყენებს იმ რეალობის წინაშე, როცა ფაქტობრივი და სამართლებრივი საკითხების გამიჯვნა აუცილებელია. საინტერესოა, რა არის ფაქტობრივი საკითხები და რა – სამართლებრივი. კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ანგლო-ამერიკული სამართლის ქვეყნებში ნაფიც მსაჯულებსა და მოსამართლეს შორის კომპეტენციის გამიჯვნა უფრო მკაფიოა. ანგლო-ამერიკულ მოდელში ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით მხოლოდ იმ მტკიცებულებათა გამოკვლევა ხდება, რომელთაც განსასჯელის დამნაშავეობასთან აქვთ კავშირი. ნაფიცი მსაჯულები არ მონაწილეობენ, მაგალითად, შემდეგი საკითხების განხილვაში: სამოქალაქო სარჩელი, ბრალის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები, მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხი.²¹⁹ ნაფიცი მსაჯულები მხოლოდ პირის დამნაშავეობისა თუ უდანაშაულობის საკითხს წყვეტენ.

საერთო წესის მიხედვით, ნაფიცი მსაჯულები, რა თქმა უნდა, მონაწილეობენ მტკიცებულებათა გამოკვლევაში. ბრალდებისა და დაცვის მხარეები მტკიცებულების ნაფიც მსაჯულთა წინაშე წარდგენით ცდილობენ მათ დარწმუნებას საკუთარი პოზიციის ჭეშმარიტებაში. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსათვის დამახასიათებელი ნიშანი სწორედ ის არის, რომ აქ შეჯიბრებითობის ელემენტები განსაკუთრებით გამოკვეთილია. მხარეები მოწმის დაკითხვისა თუ სხვა მტკიცებულებების გამოკვლევის დროს თანაბარი უფლებებით სარგებლობენ და ნაფიც მსაჯულებზე ზეგავლენის მოხდენაც თანაბრად შეუძლიათ.²²⁰ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს მათ წინაშე

219 იხ.: Яровая М. В. Особенности англо-американской и континентальной моделей суда присяжных и проблемы его реставрации в России // Российская юстиция. январь, 2006. №1. С. 61.

220 იხ.: Яровая М. В. Указ. соч. С. 62.

წარდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე გამოაქვს ვერდიქტი. ამდენად, მათი მონაწილეობა მტკიცებულებათა გამოკვლევაში აუცილებელია. უკვე აღინიშნა, რომ ნაფიცი მსაჯულები პირის დამნაშავეობის შესახებ გადაწყვეტილებას მათ წინაშე წარდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე იღებენ. მიუხედავად ამისა, ისინი არ მონაწილეობენ მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტაში. უფრო მეტიც, ანგლო-ამერიკული მოდელის მიხედვით, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს პროფესიონალი მოსამართლე ნაფიც მსაჯულთა დაუსწრებლად წყვეტს. ამ საკითხს ანალოგიურად წყვეტს საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. ამ კოდექსის 239-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, „ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი ნაფიცი მსაჯულების გარეშე განიხილება.“ საკითხის ასე გადაწყვეტა სრულიად ლოგიკურია. ნაფიცი მსაჯული, რომელიც პროფესიით იურისტიც კი არ არის, ვერ გადაწყვეტს ინფორმაციის მოპოვების კანონიერების საკითხს. ნაფიცმა მსაჯულმა ვერდიქტი მის წინაშე წარდგენილი უტყუარი მტკიცებულებების საფუძველზე უნდა გამოიტანოს. დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულება კარგავს იურიდიულ ძალას და არ შეიძლება საფუძველად დაედოს განაჩენს ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებას. შესაბამისად, მის საფუძველზე ვერ იქნება გამოტანილი ვერდიქტი. ამიტომ მხარეებს და პროცესის სხვა მონაწილეებს უფლება არა აქვთ, ნაფიც მსაჯულებს შეატყობინონ დაუშვებელი მტკიცებულების არსებობის შესახებ.²²¹

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში საქმის განხილვას პროფესიონალი მოსამართლე უძღვება. მოსამართლე ვალდებულია ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სამართლიანი ვერდიქტის გამოტანაში დაეხმაროს. რა თქმა უნდა, აქ არ იგულისხმება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოზე ზეგავლენის მოხდენა. ეს კატეგორიულად აკრძალულია. იმას კი უკვე ცალსახად აღიარებენ, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს არაკომპეტენტურობის გამო პროფესიონალთა დახ-

221 <http://www.index.org.ru/nevol/2006-7/11.htm>

მარება ესაჭიროება.²²² ამისათვის სასამართლო გამოძიების ბოლო ეტაპზე მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების სწორად გაგების მიზნით პროფესიონალი მოსამართლე ამბობს შემაჯამებელ სიტყვას და ნაფიც მსაჯულებს განუმარტავს გამოსაყენებელ სამართლებრივ ნორმათა შინაარსს. თუმცა პროფესიონალი მოსამართლის როლი ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში ამით არ ამოიწურება. სხდომის თავმჯდომარე წარმართავს სასამართლო განხილვას. მან განხილვას უნდა განარიდოს ყველაფერი, რაც არ ეხება საქმეს, მით უმეტეს, უნდა უზრუნველყოს დაუშვებელ მტკიცებულებათა გამორიცხვა საქმიდან. ნაფიცმა მსაჯულმა ვერდიქტი მხოლოდ მოსამართლის მიერ დაშვებული საიმედო მტკიცებულების საფუძველზე უნდა გამოიტანოს. ეს ნაფიც მსაჯულთა უარყოფითი ზემოქმედებისაგან დაცვის მნიშვნელოვანი გარანტიაა.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, რომელსაც არ შეუძლია მტკიცებულების მოპოვების ხერხებისა და საშუალებების კანონიერების შეფასება, ბუნებრივია, აქცენტს მტკიცებულების შინაარსზე აკეთებს. თუ დაუშვებელი მტკიცებულება მისთვის ხელმისაწვდომი გახდება, მასში ასახული ინფორმაცია ნაფიც მსაჯულზე ფსიქოლოგიურ ზემოქმედებას აუცილებლად მოახდენს. ამა თუ იმ ფაქტისადმი ნაფიცი მსაჯულის დამოკიდებულებას სწორედ მის წინაშე წარდგენილი ინფორმაცია განაპირობებს. ცხადია, უკანონო მტკიცებულების წარდგენა აუცილებლად მოახდენს გავლენას ნაფიც მსაჯულთა ვერდიქტზე. ამიტომ ის, რაც არ შეიძლება განაჩენის დასაბუთებისათვის იქნეს გამოყენებული, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო განხილვიდანაც უნდა გამოირიცხოს. იმისათვის, რომ საეჭვო არ გახდეს სასამართლოს ობიექტურობა და სერიოზულ შეცდომებამდე არ მივიდეთ, უმჯობესია სამართლებრივი საკითხები პროფესიონალმა მოსამართლემ გადაწყვიტოს. პროფესიონალმა მოსამართლემ უნდა უზრუნველყოს ასევე, რომ სისხლის სამართლის საქმეში დაუსაბუთებელი და უკანონო ინფორმაცია არ აღმოჩნდეს.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოზე საუბრისას უნდა გვახ-

სოვდეს მნიშვნელოვანი ასპექტები, რომლებიც ამ ინსტიტუტს ახასიათებს:

➤ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს გამოაქვს ვერდიქტი, რომელიც მოსამართლისათვის სავალდებულოა, მაგრამ საბოლოო განაჩენს ადგენს მოსამართლე, რომელიც სასჯელის ზომას განსაზღვრავს და განაჩენს ასაბუთებს;

➤ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო მართლმსაჯულების განხორციელებაში საზოგადოების პირდაპირ და უშუალო მონაწილეობას ნიშნავს, მაგრამ ეს ვერ ქმნის სასამართლოს ობიექტურობის გარანტიას;

➤ ობიექტურ და სამართლიან მართლმსაჯულებას მხოლოდ კანონი და მკაფიოდ ჩამოყალიბებული სამართლებრივი სივრცე უზრუნველყოფს;

➤ არსებობს საკითხები, მათ შორის, მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი, რომლებიც მკაცრად რეგულირებული სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში უნდა გადაწყდეს.

სწორედ იმიტომ, რომ ნაფიცი მსაჯულები საზოგადოების რიგითი წარმომადგენლები არიან, მათ ისეთი ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს, რომელიც სანდოობის მაღალი ხარისხით ხასიათდება. ინფორმაციის საიმედოობა და ობიექტურობა კი კომპეტენტურმა მოსამართლემ უნდა უზრუნველყოს. ეს ნაფიც მსაჯულთა მიერ ფაქტების მეტ-ნაკლებად სწორ შეფასებას შეუწყობს ხელს.

შეცდომების თავიდან აცილების კიდევ ერთ გარანტიას ის შექმნის, თუ მოსამართლეს უფლება ექნება, არ დაეთანხმოს აშკარად უსამართლო ვერდიქტს, მაგალითად, თუ ვერდიქტი გამოტანილია აშკარად უდანაშაულო პირის მიმართ და პირის დანაშაულში მონაწილეობა უტყუარი მტკიცებულებებით არ არის დადგენილი.²²³

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს არსებობის პირობებში საკითხის ასე გადაწყვეტა ყველაზე ოპტიმალურია. თუმცა, საერთოდ, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს არსებობის მიზანშეწონი-

223 იხ.: Туленков Д. Указ. соч. С. 91.

ლობაა საეჭვო, მიუხედავად იმისა, რომ ის მრავალ წელს და საუკუნესაც კი ითვლის. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ჯერ კიდევ XII საუკუნეში ინგლისში წარმოიშვა და დღემდე ბევრ დემოკრატიულ სახელმწიფოში არსებობს, თუმცა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსთან მიმართებით უამრავი პასუხგაუცემელი კითხვა არსებობს. მათ შორის უმთავრესი საქმის განხილვისას ფაქტობრივი და სამართლებრივი ხასიათის საკითხების გამოჯენაა. ეს ყველაზე სერიოზული პრობლემაა, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება მტკიცებულების დასაშვებობის პრობლემას.

არ უნდა დაგვაიწყდეს მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება. სასამართლო განხილვაში ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობის მიუხედავად, მართლმსაჯულებას სასამართლო ახორციელებს. მართლმსაჯულების განხორციელება კი კანონიერი, ობიექტური და დასაბუთებული განაჩენის დადგენას ნიშნავს. განაჩენის დადგენა სამართლის ნორმის შეფარდების აქტია. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სამართლის ნორმის შეფარდების ფუნქცია არ აქვს. ამიტომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ვერდიქტი სისხლის სამართლის საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილება არ არის. ვერდიქტი სასამართლოს განაჩენის შემადგენელი ნაწილია, ხოლო მთლიანად საპროცესო საქმიანობის გადამწყვეტი მომენტი სასამართლოს განაჩენის დადგენაა. სისხლის სამართლის საქმის არსებითი გადაწყვეტა სწორედ სასამართლოს განაჩენით ხდება. განაჩენი სამართლებრივი ნორმის რეალიზაციის საშუალებაა. კერძოდ, განაჩენი არის ადამიანის კონკრეტული ქცევის მიმართ სისხლისსამართლებრივი ნორმის გამოყენების ფორმა.²²⁴ სახელმწიფოს მხოლოდ განაჩენის საფუძველზე შეუძლია სისხლისსამართლებრივი სანქციების გამოყენება და, შესაბამისად, საზოგადოების დაცვა დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან. განაჩენი საზოგადოებასა და სახელმწიფოში კანონიერებისა და მართლწესრიგის დაცვას ემსახურება.²²⁵ ყოველივე ამის მიღწევა მტკიცებ-

224 www.kalinovsky-k.narod.ru Петровский Н. К. Вердикт присяжных заседателей и его социально-правовые последствия. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. СПб., 1998.

225 იხ.: Уголовный процесс. Указ. соч. С. 370.

ულებისადმი განსაკუთრებული, სპეციფიკური მიდგომით შეიძლება. მტკიცებულებისადმი ასეთი დამოკიდებულება კი ნაფიც მსაჯულებს ვერ ექნებათ. მათთვის მტკიცებულება მხოლოდ ინფორმაციაა, რომელსაც მხარე კარგად იყენებს ნაფიც მსაჯულზე ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოხდენის მიზნით. კარგია სასამართლო განხილვის პროცესში მხარეთა შეჯიბრებითობასა და თანასწორობაზე ზრუნვა. მაგრამ აქ განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო, რათა სასამართლოში საქმის განხილვა შოუდ არ გადაიქცეს. გარდა ამისა, როცა ესოდენ დიდ პასუხისმგებლობას აკისრებ საზოგადოებას, პირველ რიგში უნდა გაირკვეს, არის თუ არა საზოგადოება მზად ამ პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე ასაღებად.

სასამართლო სისტემის რეფორმირება იმ მიმართულებით უნდა წარიმართოს, რომ პრაქტიკაში კანონიერების რეალიზება რეალურად ხდებოდეს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება საუბარი სამართლიან მართლმსაჯულებაზე. კანონიერებისა და ობიექტურობის დაცვა კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მტკიცებით პროცესშია, ვინაიდან განაჩენი საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებათა ერთობლიობის საფუძველზე ღვინდება. მტკიცებულების კანონიერებისა და ობიექტურობისთვის პასუხისმგებელი კი პროცესის მწარმოებელი, სათანადოდ უფლებამოსილი პირი უნდა იყოს. ცხადია, ნაფიცი მსაჯული მტკიცებულების კანონიერების თვალსაზრისით შეფასებას ვერ შეძლებს. ამიტომ ის ვერ იქნება მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტაზე უფლებამოსილი პირი, მიუხედავად იმისა, რომ ვერდიქტი სწორედ ნაფიც მსაჯულს გამოაქვს. ამასთანავე, ვერდიქტი მოსამართლისათვის სავალდებულოა. სწორედ ესაა მთავარი პრობლემა, რომელიც ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს არსებობის მიზანშეწონილობის საკითხს დღის წესრიგში აყენებს.

დღეს უკვე ხმაბლდა აცხადებენ, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო მოძველებული ინსტიტუტია. მისი დანერგვა პროგრესს ნიშნავდა შუა საუკუნეებში, მაგრამ დღეისათვის მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში ეცემა მისი ავტორიტეტი (მაგალითად, ასეთი სასამართლო თვით მის სამშობლოში, ინგლისში, სისხლის სამართლის საქმეთა

მხოლოდ 20%-ს განიხილავს, აშშ-ში კი – 3,4%-ს).

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ერთ-ერთ უარყოფით მხარედ მისი არაეფექტიანობა სახელდება. ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობა ართულებს სისხლის სამართლის საქმის განხილვის პროცედურას, რაც მართლმსაჯულებას არაეფექტიანს და მოუქნელს ხდის. საქმე ურთულდებათ პროცესის მონაწილე პროფესიონალებსაც. ეს ეხება როგორც შეჯიბრებითი პროცესის მხარეებს, ისე თვით მოსამართლეებს.

და ბოლოს, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ „სასამართლო ზოგჯერ ადამიანის სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხს წყვეტს. მართლმსაჯულების ჯეროვნად განხორციელება კი რთული, ხანგრძლივი და სასიცოცხლო ამოცანაა, რომელიც ფაქტებზე დაყრდნობით, კანონის ღრმა ანალიზის საფუძველზე უნდა განახორციელოს პროფესიონალმა მოსამართლემ, ამას კი „სამართლებრივად უბირი“ მოსამართლე ვერ შეძლებს.“²²⁶

226 იხ.: ვ. ჭაჭუა. კონსტიტუციური ნოეაცია – ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო // ადამიანი და კონსტიტუცია. 2006. №2. გვ. 63.

ნაშრომში „მტკიცებულებათა დასაშვებობის პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში“ განხილულია მტკიცებითი სამართლისათვის აქტუალური სხვადასხვა საკითხები, რომელთა ანალიზის შედეგად „დასაშვებობა“ განმარტებულია, როგორც „მტკიცებულებისთვის დამახასიათებელი, განსაკუთრებული თვისება“. ის სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულების ქმედუნარიანობის განმსაზღვრელია. იმისათვის, რომ ინფორმაციას ეს თვისება ჰქონდეს, ის გარკვეულ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს.

მონოგრაფიაში ცალსახადაა ნათქვამი, რომ ინფორმაციის დასაშვებობას მტკიცებულების საპროცესო ფორმა განაპირობებს. თავისთავად ცხადია, საპროცესო ფორმა მტკიცებულებითი ინფორმაციის მოპოვებასა და შეკრებას მკაცრ სამართლებრივ ჩარჩოებში აქცევს. მაგრამ ეს მტკიცების პროცესს არავითარ დაბრკოლებას არ უქმნის, პირიქით. როდესაც საპროცესო ფორმის დაცვის მნიშვნელობაზე ვსაუბრობდით, ნათლად გამოჩნდა, რომ ის:

➤ უზრუნველყოფს ინფორმაციის საიმედოობასა და უტყუარობას;

➤ უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის პროცესის კანონიერებასა და სამართლიანობას;

➤ უზრუნველყოფს სასამართლო ხელისუფლებისადმი საზოგადოების ნდობის მაღალ ხარისხს;

➤ აყალიბებს შესაბამის მეთოდებსა და ხერხებს მტკიცების პროცესის სწრაფად და ეფექტიანად განხორციელებისთვის;

➤ ქმნის სისხლის სამართლის პროცესში ადამიანის უფლებების დაცვის სამართლებრივ გარანტიებს.

კვლევის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საპროცესო ფორმის დარღვევით ყველა ზემოაღნიშნული სამართლებრივი გარანტია ქრება; მტკიცებულებითი ინფორმაცია შიშველ ფაქტად რჩება, რომლის დასაბუთება ფაქტობრივად შეუძლებელია.

საკითხის განხილვისას ვნახეთ, რომ მტკიცებულების დასაშვე-

ბობასთან დაკავშირებული პრობლემები სხვადასხვა სახისაა. ისინი უკავშირდება:

1. ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხს;
2. სისხლის სამართლის პროცესში ოპერატიულ-სამძებრო ინფორმაციის გამოყენებას;
3. მტკიცების პროცესზე პასუხისმგებელ პირთა წრის განსაზღვრას;
4. მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტას ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში;
5. მტკიცების პროცესში ტექნიკური საშუალებების გამოყენებას;
6. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესს;
7. „მოწამლული ზის ნაყოფის“ თეორიას.

ზემოაღნიშნული პრობლემები შემდეგისდაგვარად განვიხილეთ და დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ:

1. პრაქტიკაში ხშირია ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემა. სისხლის სამართლის პროცესის წარმოებას გარდაუვალად მოჰყვება იძულებითი ღონისძიებების გამოყენება, რაც, თავისთავად ცხადია, სხვადასხვა უფლებების შეზღუდვასაც იწვევს. თუმცა ასეთი ღონისძიებების გამოყენება აუცილებლობით უნდა იყოს განპირობებული, მას შესაბამისი სამართლებრივი და ფაქტობრივი საფუძველი უნდა ჰქონდეს.

შეჯიბრებითობის პრინციპის შესაბამისად, სისხლის სამართლის პროცესში მხარეები თანაბარი უფლებებით სარგებლობენ. მაგრამ დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის მტკიცებულებად დასაშვებობის საკითხი ამ მხრივ გარკვეულ კითხვებს აჩენს. არავითარ ეჭვს არ იწვევს, რომ მტკიცების პროცესში წამყვანი ადგილი სათანადოდ უფლებამოსილ პირს უნდა ეკავოს. ეს მისი სამართლებრივი სტატუსითაა განპირობებული. ბუნებრივია, მხოლოდ ოფიციალურ პირს შეუძლია იურიდიული ძალის მქონე გადაწყვეტილებების მიღება. იმ პირის ქმედებას, რომელიც ხელისუფლების მიერ სათანადო უფლებამოსილებით არ არის აღჭურვილი,

იურიდიული შედეგები ვერ მოჰყვება. დაუშვებელია განსასჯელი ან მისი ადვოკატი წინასწარი გამოძიებისას გამოძიებლის ან პროკურორის უფლებამოსილებით სარგებლობდეს. თუ დაცვის მხარის მიერ მოპოვებული ინფორმაცია შემოწმებისა და შეფასების გარეშე მტკიცებულებად იქნება აღიარებული, ამით კანონმდებლობა კანონიერ და ობიექტურ მართლმსაჯულებაზე იტყვის უარს. ამასთანავე, მტკიცებულებათა საპროცესო დამაგრება, შემოწმება და შეფასება მხოლოდ სასამართლოში არ უნდა ხდებოდეს. სისხლის სამართლის პროცესი ერთიანი, მთლიანი პროცესია, რომელიც ცალკეული სტადიებისაგან შედგება. პროცესის ყოველმა სტადიამ მომდევნო სტადიის ეფექტიან და სწრაფ განხორციელებას უნდა შეუწყოს ხელი. ამიტომ როგორც სასამართლო განხილვის, ისე წინასწარი გამოძიების დროს თითოეული საპროცესო მოქმედების განხორციელების წესი ზუსტად უნდა იყოს დადგენილი. ეს წესი კი სამართალწარმოების თითოეულ ეტაპზე მკაცრად უნდა ზორციელდებოდეს. ამასთანავე, პროცესის ცალკეულ ეტაპზე მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს პროცესის მწარმოებელი პირი უნდა წყვეტდეს. ამიტომ არ ვეთანხმებით ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიდგომას ამ საკითხისადმი.

2. ბრალდებულისათვის მნიშვნელოვანია დაპირისპირების უფლება, რაც, სამწუხაროდ, ბრალდებულს დღეს აღარ აქვს. ბრალდებულს ყოველთვის უნდა ჰქონდეს უფლება, დაუპირისპირდეს იმ პირს, რომელიც მას დანაშაულის ჩადენაში ამხელს. ეს ბრალდებულისათვის საკუთარი პოზიციის დაცვის კიდევ ერთი საშუალება იყო. გარდა ამისა, დაპირისპირება, როგორც დაკითხვის ერთ-ერთი სახეობა, ჩვენებებს შორის წინააღმდეგობრივი ფაქტების აღმოფხვრის საშუალებასაც იძლეოდა. ამ მიზნით აუცილებელია გამოძიებელს იმ ორი პირის ერთდროულად დაკითხვის საშუალება ჰქონდეს, რომელთა ჩვენებებს შორის არსებითი ხასიათის წინააღმდეგობაა. დაპირისპირება დაკითხვის ერთგვარი ტაქტიკური ხერხიცაა, რომელიც ცრუ ჩვენების გამოვლენას ნამდვილად უწყობს ხელს. ამიტომ კოდექსმა ეს საპროცესო მოქმედება კვლავ უნდა აღადგინოს, რაც

ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებიდან ერთ-ერთის დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტას გაამარტივებს.

3. ადამიანის უფლებებზე, დემოკრატიული პრინციპების დამკვიდრებაზე საუბარი დღეს საკმაოდ პოპულარულია. მაგრამ ადამიანის უფლებებზე საუბარი ლიტონ სიტყვებად რჩება, როდესაც ამ უფლებების რეალიზების საშუალება არ არსებობს. ნებისმიერ სამართლებრივ ურთიერთობაში მხარეები სრული უფლებაუნარიანობით უნდა სარგებლობდნენ. სისხლის სამართლის პროცესში ბრალდებულს თუ პროცესის სხვა მონაწილეს ყოველთვის სუბიექტის სტატუსი უნდა ჰქონდეს. შეუძლებელია პირი სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტად ვაქციოთ. არადა როდესაც ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სისხლის სამართლის პროცესში ჩართვის საკითხი რეალურად დგას, ადამიანის უფლებების დაცვასაც რეალური საფრთხე ექმნება.

სისხლის სამართლის პროცესისა და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შედარებითმა ანალიზმა ამ ორი სამართლებრივი დარგის რადიკალურად განსხვავებული თვისებები გარკვევით გამოკვეთა.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა კანონმდებლობით რეგულირებული საქმიანობაა, მაგრამ ის არ არის სამართლებრივი ურთიერთობა. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა ცალმხრივად, უმეტეს შემთხვევაში ფარულად, ხორციელდება. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ობიექტი ის პირია, რომლისკენაც ეს საქმიანობაა მიმართული. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილია ეს ორი სამართლებრივი მიმართულება დამოუკიდებელ სამართლებრივ დარგებად დარჩეს. ამ გზით მათი ეფექტიანობაც გაიზრდება და არც საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებს შეექმნება საფრთხე.

სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობების შინაარსიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია ნებისმიერი კონსპირაციული ღონისძიება ამ ურთიერთობების მიღმა განხორციელდეს. არამართებულია ტენდენცია, რომლითაც ორი, სრულიად განსხვავებული სფეროს აღრევა ხდება. ამიტომ სისხლის სამართლის პროცესში არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ჩაინერგოს ოპერატიულ-სამძებრო

საქმიანობა. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ფარული საგამოძიებო მოქმედებების გათვალისწინება მნიშვნელოვნად გაზარდის ინკვიზიციურ, სამძებრო ელემენტებს. კარგი იქნება, თუ გაუქმდება მტკიცებულების ისეთი სახე, როგორიცაა ნებისმიერი სახის აუდიოვიდეოჩანაწერი. ამასთანავე, ჩამოყალიბდება სწორი პრაქტიკა და აუდიოვიდეოჩანაწერი სათანადო შემოწმებისა და შეფასების შემდეგ საქმეს არა ნივთიერი მტკიცებულების, არამედ დოკუმენტის სახით დაერთება.

4. კიდევ ერთი პრობლემა, რომელიც არნახულმა რეფორმებმა წარმოშვა, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტაა. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოზე ბევრის თქმა შეიძლება. თუმცა ჩვენი განხილვის საგანი ზოგადად ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო არ არის. აქ საინტერესო მხოლოდ ისაა, როგორ უნდა გადაწყდეს მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხი. ამ კითხვაზე მხოლოდ ერთი პასუხი შეიძლება არსებობდეს – მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა სათანადოდ კომპეტენტური პირის უფლებამოსილება უნდა იყოს. ასეთი პირი კი ნაფიცი მსაჯული ნამდვილად არ არის. შესაბამისად, მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა სცდება ნაფიც მსაჯულთა კომპეტენციის ფარგლებს. ეს საკითხი მხოლოდ კომპეტენტურმა მოსამართლემ უნდა გადაწყვიტოს. მოსამართლე თავმჯდომარეობს სასამართლო სხდომას და ვალდებულია ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სამართლებრივი განმარტებები მისცეს. ამასთანავე, მოსამართლემ მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხი ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსაგან დამოუკიდებლად უნდა გადაწყვიტოს, რათა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლომ ვერდიქტი უტყუარ მტკიცებულებათა საფუძველზე გამოიტანოს. საკითხის ასე გადაწყვეტა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ობიექტურობის გარანტიას. საერთოდ კი ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღება ძალიან ფრთხილად უნდა მოხდეს, რადგან ის სხვადასხვა სამართლებრივ საკითხებს წარმოშობს. ერთ-ერთი მათგანი სწორედ მტკიცებულების დასაშვებობაა.

5. მტკიცების პროცესში განსაკუთრებულ სირთულეებს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგების გამოყენება წარმოშობს, მაგალითად, სიცრუის დეტექტორის, ანუ პოლიგრაფის. სიცრუის დეტექტორის გამოყენება, რაოდენ მაცდურადაც არ უნდა ჟღერდეს მისი სახელწოდება, გაუმართლებელია, რადგან:

➤ სიცრუის დეტექტორის გამოყენება უხეშად ზელყოფს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებს, ფაქტობრივად სპობს დაცვის უფლების განხორციელების შესაძლებლობას და არღვევს უდანაშაულობის პრეზუმფციას;

➤ მტკიცებით პროცესში სიცრუის დეტექტორის გამოყენებას სისხლის სამართლის პროცესში ინკვიზიციური ელემენტების გაძლიერება მოჰყვება;

➤ სიცრუის დეტექტორის გამოყენებით მოპოვებული ინფორმაციის საიმედოობის ხარისხი ძალიან დაბალია.

კიდევ უფრო უარყოფითი შედეგები მოჰყვება მტკიცების პროცესში ისეთი მეთოდების გამოყენებას, როგორებიცაა პიპნოზის ან ფსიქოტროპული ნივთიერებების ზემოქმედება პირის ფსიქიკაზე. ეს უკანონო, იძულებითი ღონისძიებებია, რომლებიც კატეგორიულად აკრძალულია არა მარტო შიდა სამართლებრივი აქტებით, არამედ საერთაშორისო სამართლითაც. მტკიცებულების მოპოვების საშუალებად არ უნდა იქნეს გამოყენებული არც ერთი მეთოდი, რომელიც სკეპტიკურ დამოკიდებულებას იწვევს. ჩვენს ქვეყანაში ამ მეთოდების სისხლის სამართლის პროცესში დამკვიდრების საკითხი არ დგას, რაც მისასალმებელია. თუმცა სამწუხაროა, რომ მტკიცების პროცესში ოდოროლოგიური ექსპერტიზის შედეგების გამოყენების ფაქტი გვაქვს. ცალსახად უნდა განვაცხადოთ, რომ ძალის მიერ სუნის ამოცნობა არ შეიძლება მტკიცებულების წყარო იყოს. ძალის ინფორმაციის ობიექტურობას ვერ უზრუნველყოფს, შესაბამისად ამ ინფორმაციის უტყუარობის გადამოწმებაც შეუძლებელია.

6. მტკიცებით სამართალში განსაკუთრებით საინტერესოა მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრიის წესი და „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორია. მტკიცებულებათა დასაშვებობის ასიმეტრია

ბრალდების მხარის დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების დაცვის მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე დაშვების შესაძლებლობას გულისხმობს. პრობლემატ სწორედ აქ იჩენს თავს. თუ მტკიცებულება დაუშვებელია, დაცვის მხარის შუამდგომლობით მისი დაშვება როგორღა შეიძლება? უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ეს დანაწესი აპრიორი არ ნიშნავს ასეთი მტკიცებულების დაშვებას. სასამართლომ მხოლოდ შუამდგომლობის განხილვის შემდეგ უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება მისი დაკმაყოფილების ან ამაზე უარის თქმის შესახებ. თუ შუამდგომლობის განხილვისას დადგინდება, რომ მტკიცებულება არ ლახავს პირის უფლებებს და მასში მოცემული ინფორმაციის უტყუარობაც დადასტურებულია, ის სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულებად იქნება დაშვებული.

რაც შეეხება „მოწამლული ხის ნაყოფის“ თეორიას, ის უკანონო ინფორმაციის საფუძველზე მოპოვებული მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხს უკავშირდება. ბუნებრივია, სისხლის სამართალწარმოებას ობიექტურობაზე პრეტენზია მხოლოდ მაშინ ექნება, როდესაც საქმეში ობიექტური მტკიცებულებები არსებობს. თავის მხრივ, მტკიცებულების ობიექტურობაზე საუბარიც კი შეუძლებელია, თუ ამ ინფორმაციის წყარო არასაიმედოა. სწორედ ამიტომ უკანონო ინფორმაციის საფუძველზე მოპოვებული ინფორმაცია დაუშვებელი მტკიცებულება უნდა იყოს და აქ არავითარი გამონაკლისების დაშვება არ შეიძლება, როგორც ეს დადგენილია ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლით.

7. საპროცესო კანონმდებლობამ ნივთიერი მტკიცებულება და დოკუმენტი მკვეთრად უნდა გამოიჯნოს. მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლში აუდიოვიდეოჩანაწერის მტკიცებულების დამოუკიდებელ წყაროდ აღიარება არასწორია. ის ჩვეულებრივი დოკუმენტია, რომელშიც ინფორმაცია გამოსახულია აუდიო-, ბეერის სახით. ამასთანავე, კოდექსმა მისი საქმისთვის დართვის თავისებური წესი უნდა დაადგინოს, რომელიც შესაძლოა ნივთიერი მტკიცებულებისათვის დადგენილი წესის ანალოგიურიც იყოს, ვინაიდან ჩანაწერის უშუალოდ საქმისთვის დართვა ვერ მოხერხდება.

ამდენად, მტკიცებულების დასაშვებობა – ეს არის სამართლებრივი ბერკეტი, რომელიც სისხლის სამართლის საქმიდან ნებისმიერ საეჭვო ინფორმაციას გამორიცხავს. მტკიცებულების ეს თვისება ისეთი პრობლემების გადაჭრას უზრუნველყოფს, როგორებიცაა: ადამიანის უფლებების დაცვა, საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა, საქმის სამართლიანი გადაწყვეტა; რაც მთავარია, ის ზოგადად სამართლიანობის დამკვიდრებას უწყობს ხელს. საქმეში უტყუარი, ობიექტური და კანონიერი ინფორმაციის არსებობა საზოგადოებაში სამართალდამცველთა მიმართ ნდობას აჩენს.

მტკიცების პროცესი სამართლებრივი ურთიერთობის სპეციფიკური სფეროა, სადაც ყველა მეთოდის გამოყენება დაუშვებელია. აქ სასწორზე უამრავი რამ დევს. ამიტომ თამაშის განსაზღვრული, მკაცრად დადგენილი წესები მოქმედებს. ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში გერმანელი პროცესუალისტი ე. ბელინგი წერდა, რომ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გამოძიება, რომელსაც განსაზღვრული ფარგლები არ აქვს, საზოგადოებისა და პირადი ინტერესების დარღვევის საფრთხეს ქმნის.²²⁷

სისხლის საპროცესო სამართლებრივი რეგულირების სფერო იმდენად ფაქიზია, რომ აქ განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო. დაუშვებელია „მიზანი ამართლებს საშუალებას“ პრინციპის მოქმედება და საქმეზე ჭეშმარიტების ნებისმიერი საშუალებით დადგენა. დანაშაული ყველაზე დიდი პრობლემაა, მაგრამ, მეორე მხრივ, მასთან ბრძოლა სწორედ ამიტომ მოითხოვს განსაკუთრებულ ორგანიზებას. მას მხოლოდ კანონიერი, ობიექტური და დასაბუთებული გადაწყვეტილებებით შეიძლება დაუპირისპირდე. გარკვეული სამართლებრივი ჩარჩოების გარეშე კი ეს შეუძლებელია.

აი, რატომ ვერ დავეთანხმებით იმ საკანონმდებლო ცვლილებებს, რომელთაც სრულიად სხვა მიმართულებით მიყვავართ. ამ ცვლილებებით სისხლის სამართლის პროცესი, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობა, რეალურად აღარ არსებობს. ბრალდების

და დაცვის მხარეები სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილენი არიან, მაგრამ მათ შორის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობა აღარ ყალიბდება. ყველაზე უარყოფითად ეს მტკიცების პროცესზე იმოქმედებს, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინო სასამართლო გამოძიების ეტაპზე იქნება. მისასალმებელია, როცა კანონი დაცვის მხარეს მტკიცებულებათა მოპოვებისა და წარმოდგენის ფართო შესაძლებლობებს აძლევს, მაგრამ ცუდია, როცა წინასწარი გამოძიების ეტაპზე ამ ინფორმაციის საპროცესო დამაგრება, შემოწმება და შეფასება სათანადოდ ვერ ხერხდება. ეს სასამართლო გამოძიების სტადიას აუცილებლად შეუქმნის დამატებით პრობლემებს, რაც ნამდვილად ვერ უზრუნველყოფს სწრაფ და სამართლიან მართლმსაჯულებას. ამიტომ კიდევ ერთხელ ხაზგასმით უნდა აღენიშნოთ, რომ:

1. მტკიცების პროცესი კანონით მკაცრად უნდა რეგულირდებოდეს;

2. სისხლის სამართლის პროცესი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა არ უნდა გაერთიანდეს;

3. ნებისმიერი მხარის მიერ მოპოვებული ინფორმაციის შემოწმებას, შეფასებას და საპროცესო დამაგრებას პროცესის მწარმოებელი პირი უნდა ახდენდეს;

4. მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს სამართალწარმოების შესაბამის სტადიაზე პროცესის მწარმოებელი პირი უნდა წყვეტდეს;

5. დაცვის უფლების სრულყოფილი განხორციელება უზრუნველყოფილი უნდა იყოს;

6. სასამართლო პროცესის ნებისმიერ ორგანიზაციულ ფორმაში (ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში თუ პროფესიონალ მოსამართლეთა მიერ საქმის განხილვის დროს) მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს ყოველთვის პროფესიონალი მოსამართლე უნდა წყვეტდეს;

7. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა კვლავ უნდა აღადგინოს დაპირისპირების შესაძლებლობა;

8. კანონმდებლობამ მკაფიოდ უნდა გამოიჯნოს ნივთიერი მტკიცებულება და სხვა დოკუმენტი და მკაცრად უნდა განსაზღვროს მტკიცებულებათა ცალკეული სახეების საპროცესო დამაგრების წესი.

ეფიქრობთ, საკითხის ასე გადაწყვეტა მეტ-ნაკლებად მაინც შეუწყობს ხელს იმ პრობლემების დაძლევას, რომლებმაც ქართულ მართლმსაჯულებაში იჩინა თავი. ყველას უნდა გვახსოვდეს მთავარი – კანონიერების დამკვიდრება და სამართლიანი მართლმსაჯულების ჩამოყალიბება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყანაში ხელისუფლების ნორმალური ფუნქციონირებისა და მართლწესრიგის დამკვიდრებისათვის. როგორც რომაელები იტყოდნენ, „*iustitia firmatur solium*“ (მართლმსაჯულება ამაგრებს სუვერენულ ხელისუფლებას).

RESUME

Book of Ia Chkheidze “Issue of Evidence Admissibility at Criminal Law Proceedings”

The work “Issue of Evidence Admissibility at Criminal Law Proceedings” deals with number of issues actual for evidential law, on the basis of analysis of which admissibility is explained as a special attribute characterizing the evidence. It is determining factor of the evidence capacity during the criminal proceedings. In order to acquire such a feature the information shall meet certain criteria.

In the monograph it is explicitly said that admissibility of information is conditioned by the procedure form. It is clear that procedure form puts obtaining and collection of information in the strict legal framework. But this does not make any impediments to the process of admissibility, vice versa. When we touched upon the significance of compliance with the procedure form, it was obvious that it:

- nsures reliability and accuracy of information;
- nsures legality and fairness of the criminal proceedings;
- nsures high level of credit of the society towards judicial authorities;
- roms corresponding methods amd ways for fast and efficient execution of the admissibility process;
- Creates legal guarantees for protection of human rights during the criminal proceedings.

As a result of research we may conclude that by violation of procedure form all the above mentioned legal guarantees vanish. The evidential information is left as a bare fact, substantiation of which is actually impossible.

During consideration of the issue we saw that problems related to the admissibility of evidence are of different kind. They are associated with:

1. issue of human rights protection;
2. applying of the operative and investigation information at criminal proceedings;
3. definition of persons circle responsible for the evidence production process;
4. resolution of the evidence admissibility issue at the jury trial;
5. usage of technical facilities in the evidence production process;
6. Rule of evidence admissibility asymmetry;
7. Theory of "Fruit of the poison tree".

We have discussed the above problems to the possible extent, and to summarize we may say that:

1. The issue of human rights protection is frequent in practice. The criminal proceedings are inevitably followed by the coercive actions, that result in restriction of different rights. But application of such actions should be conditioned by the necessity and have factual grounds.

In accordance with the principle of competitiveness the parties of criminal proceedings enjoy equal treatment. But the issue of admissibility as an evidence of the information produced by the defense raises certain questions. It is doubtless that in the evidence production process the leading role shall be given to the duly authorized person. This is conditioned by his legal status. Of course, only an official person may take decisions having legal force. Actions taken by the person who is not duly authorized by the officials shall have no legal results. It is not admissible that the accused or his advocate enjoy the powers of an investigator or prosecutor during a prejudicial inquiry. If the information obtained by the defense is recognized as an evidence without verification and evaluation, thus the legislation will refuse legitimate and objective justice. At the same time, procedural standing of evidences, verification and evaluation should not

be performed only at the court. The criminal proceedings is a single whole process consisting of separate stages. Each stage of the process should promote to efficient and fast execution of the further stage. That is why during cognizance, as well as at prejudicial inquiry, the rule of execution of each procedural action must be precisely prescribed. These rules at each stage of legal proceedings should strictly followed. Whereas, at separate stages of the proceedings the issue of evidence admissibility shall be resolved by the person producer of the process. That is why we do not agree with the approach of the new Criminal Procedures Code to this issue.

2. The right of confrontation is important for the accused, of which, at present, the accused is deprived. The accused should always have the right to confront the person, accusing him in the offence. This for the accused person was one more means for defending own position. In addition, confrontation, as one of the forms of defence, enabled to avoid conflicting facts between the testimonies. With the purpose the investigator shall have the possibility of simultaneous interrogation of two persons between which there's a substantial conflict. Confrontation is a specific tactical method of interrogation, that indeed facilitates to revelation of a false testimony. Therefore the Code should return to this procedural action, that will simplify resolution of admissibility issue of one of the conflicting testimonies.

3. Today discussion of human rights, establishment of democratic principles is very popular. But talking of the human rights will remain idle, when there is no possibility of realization of these rights. In any legal relationship, parties should enjoy full capacities. The accused or any other party of the criminal proceedings should always have a status of subject. The person should never become an object of legal relations. But when we face the issue of involvement of the investigation activity in the criminal proceedings, the protection of human rights is also exposed to the real threat.

Comparative analysis of criminal proceedings and investigation

activities brought forward the radically different features of these two legal fields.

Though, investigation activity is an activity regulated by the legislation, but it does not represent a legal relationship. Investigation activity is performed unilaterally, in most cases secretly. Object of the investigation activity is a person towards which this activity is directed. Resulting from the mentioned, it seems reasonable to leave these two legal directions as an independent legal fields. This would increase their efficiency and universally recognized principles would evade the threat.

Depending on the contents of criminal proceedings legal relationship, we consider it reasonable to perform conspirative arrangements beyond these relations. Improper is the tendency of mixing these two totally different fields. That is why, the investigation activities should not be incorporated in criminal proceedings. Providing for the secret investigation actions in the Code of Procedures shall significantly increase the of inquisitive investigative elements. Would be preferable, if such kind of evidence as any audio-video records is abolished. Therefore the proper practice shall be established, and the audio-video record after relevant examination and evaluation will be attached to the case not as an evidence, but as a document.

4. One more problem posed by the unprecedented reforms is resolution of the evidence admissibility issue at the jury trial. We can say a lot about the jury trial, though it is not the subject of consideration. Here we should only focus on resolution of evidence admissibility issue. This question may have only one answer – the issue of evidence admissibility must be resolved and included in the competence of the duly authorized person. And a jury really cannot be such person. Respectively, the issue of evidence admissibility is beyond the scope of juries competence. The issue must be resolved only by the competent judge. The judge chairs the proceedings and is obliged to provide legal interpretation to the jury trial. At the same

time, the judge must resolve the evidence admissibility issue independently from the juries; so that they are able return a verdict on the basis of true evidences. Such resolution of the issue is a guarantee for impartiality of the jury trial. Generally, the issue of jury trial establishment should be regarded with caution, as it gives rise to number of legal issues. One of them is an evidence admissibility.

5. Application of the scientific and technical progress results in the process of evidence production, for example, polygraph detector, gives rise to specific difficulties. Usage of polygraph detector, how seductive its title might sound, is not justified, as:

- Application of a polygraph is prejudicing the constitutional human rights, in fact nullifies the possibility of defence right and violates presumption of innocence ;

- During the process of evidence production usage of polygraph shall result in strengthening of inquisitive elements in the criminal proceedings;

- The degree of reliability of information obtained by application of polygraph detector is very low.

Even more negative results will have application of such methods during the evidence production process as effect of hypnosis or psychotropic agents on psychic of a person. These are illegal, coercive actions that are flatly prohibited not only by the inner legal act, but by the international law as well. No method should be used as a means for obtaining evidences which invokes sceptic attitude. In our country the issue of introduction of these methods is not on the agenda, that is appreciated. Though, unfortunately, fact of application of the odor examination results during the evidence production process is present. We should definitely declare that identification of smell by a dog must not be a source of evidence. The dog cannot ensure impartiality of the information, respectively checking of the information accuracy is not possible.

6. In the evidential law the rule of evidence admissibility asym-

metry and theory of “Fruit of the poison tree” is of special interest. Asymmetry of evidence admissibility means admissibility of evidence recognized as inadmissible by the prosecutor on the basis of defence petition. Here the problem is brought up. If the evidence is inadmissible, how can it be admitted by petition of the defence. We should take into account that this prescription a priori does not mean admissibility of such an evidence. The court only after hearing the petition may take decision on upholding or refusal. If at evidentiary hearing it is ascertained that the evidence does not prejudice rights of the person and accuracy of the information is confirmed, it may be admitted as an evidence at criminal proceedings.

As to the theory of “Intoxicated Tree Fruit”, it relates to the issue of evidence admissibility obtained on the basis of illegal information. Naturally, criminal judicial proceedings may claim impartiality, where the objective evidences are available in the case. On its side, discussion of evidence objectiveness is impossible, where the source of information is unreliable. The illegally obtained information should be recognized as inadmissible evidence and here no exceptions can be made, as it is prescribed by Article 72 of the new Code of Criminal Procedures.

7. The procedural legislation should distinguish between the material evidence and document. Recognition of audio-video record as an independent source of evidence in Article 111 of the Criminal Procedures Code of Georgia is not right. It is a common document, where the information is expressed in the form of audio sound. At the same time, the Code should establish a specific rule for enclosing it in the case, that might be similar with the rule prescribed for material evidence production, as a record cannot be directly attached to the case.

Thus, admissibility of an evidence – is a legal lever excluding any doubtful information from the criminal case. This feature of evidence ensures resolution of problems, such as: protection of human rights,

establishment of objective truth, equitable resolution of a case; and what's more important it facilitates to establishment of fair principles. Availability of accurate, objective and legal information in the case builds confidence of the public towards the law machinery.

The process of evidence production is a specific field of legal relations, where application of all the methods shall not be admissible. Here many issues are to be balanced. That is why the strictly defined rules of the game operate. Still at the beginning of the XX century the German procedural specialist E. Belling wrote that investigation of facts of case, devoid of certain frames, creates a threat of violation of public and private interests.

Field of legal regulation of the criminal procedures is so sensitive that it should be regarded with special care. Application of the principle "Objective justifies the means" and establishment of truth in the case by all means shall not be allowed. It is true that offence is the greatest problem, but, on the other side, that is why the confrontation requires special organization. It may be opposed only by legal, impartial and reasoned decisions. Without certain legal framework it is impossible.

Due to the mentioned above we cannot agree with the legislative changes taking us in the other direction. Under these legislative changes the criminal proceedings as a form of legal relationship does not exist any more. Defense and prosecution parties are participants of the criminal proceedings, but there are no procedural legal relations between them. This will have the most adverse effect on the evidence production process, coming up during the stage of judicial inquiry. It is appreciated that the law ensures the defense with broad means of obtaining and production of evidences. But it is bad, when on the stage of preliminary investigation procedural standing, examination and evaluation of this information is not possible. This makes the judicial inquiry stage to face the additional problems that of course does not facilitate of fast and fair justice. We'd once more underline that:

1. The process of evidence production must be strictly regulated;
2. Criminal proceedings and investigation activities must not be united;
3. Verification, evaluation and procedural standing of any information obtained by any party must be performed by the person – producer of the proceedings;
4. The issue of evidence admissibility at relevant stage of legal proceedings must be decided by the person – producer of the proceedings;
5. Right of defense must be fully ensured;
6. The issue of evidence admissibility at any organizational form of judicial proceedings (case hearing by the jury trial or professional judges) must be always decided by the professional judge;
7. The Code of Procedures must provide for the possibility of confrontation;
8. The legislation must distinguish clearly between the material evidence and other documents, as well as define the rule of standing of various kinds of evidences.

In our opinion, such a resolution of the issue will facilitate overcoming of the problems faced by the Georgian justice. We'd all remember that establishment of the course of law and formation of impartial justice is especially important for normal functioning of governance and law order in our country. As Romans would say "Justitia firmatur solium" (course of law strengthens the sovereign governance).

გაგოყენებულ ლიტერატურა:

1. ნ. ახალაშვილი. იურიდიული ფსიქოლოგია. თბილისი. 2009.
2. ი. გაბისონია. დაცვის მხარის უფლებები და მათი საპროცესო გარანტიები//ადამიანი და კონსტიტუცია. 2006.
3. ი. გაბისონია. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცებითი სამართლის ტრანსფორმაციის უმნიშვნელოვანესი საკითხები // მართლმსაჯულება და კანონი. №4(11). 2006.
4. დ. ლეკიაშვილი. ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. თბილისი. 2001.
5. გ. მეფარიშვილი. სიტყვა ეძლევა ჯულბარსს// გაზეთი „ასავალ-დასავალი“. 31 მარტი-6 აპრილი. 2008.
6. გ. მეფარიშვილი. ცხოვრება და კანონი. მე-2 შეესებული გამოცემა. თბილისი. 2008.
7. ჟან პრადელი. შედარებითი სისხლის სამართალი. თბილისი. 1997.
8. მ. უგრეხელიძე. სამართლის უზენაესი დანიშნულება ხალხის მსახურებაა // გაზეთი „შანსი“, №3. 19-26 იანვარი. 2010.
9. შ. ფიცხელაური. სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებების და სპეციალური ცოდნის გამოყენების პრობლემა გამოძიების პროცესში. თბილისი. 2005.
10. ი. ჩხეიძე. ფარული საგამოძიებო მოქმედება: მოდური გატაცება თუ მეცნიერულად დასაბუთებული ნოვაცია// გაზეთი „ასავალ-დასავალი“. 24-30 სექტემბერი. №39. 2007.
11. ივ. ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტომი VII. ქართული სამართლის ისტორია. თბილისი. 1984.
12. ბ. ხარაზიშვილი. მტკიცებითი სამართალი. თბილისი. 1983.
13. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. წიგნი IV. 2006.
14. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები. წიგნი VIII. 2006.
15. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა. წიგნი VII. 2006.